

В. І. Тютюгін, Ю. І. Фільчакова

**ПОТУРАННЯ
КРИМІНАЛЬНОМУ
ПРАВOPOPУШЕННЮ:
поняття, ознаки, відповідальність**

Монографія

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

В. І. Тютюгін, Ю. І. Фільчакова

**ПОТУРАННЯ КРИМІНАЛЬНОМУ
ПРАВOPУШЕННЮ:
поняття, ознаки, відповідальність**

Монографія

За загальною редакцією
професора *В. І. Тютюгіна*

Харків
«Право»
2026

Рецензенти:

Письменський Євген Олександрович – доктор юридичних наук, професор (заклад вищої освіти «Університет Короля Данила»);

Шенітько Михайло Валерійович – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України (Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого)

*Рекомендовано до опублікування рішенням вченої ради
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
(протокол № 3 від 23 жовтня 2025 р.)*

Тютюгін В. І.

Т98 Потурання кримінальному правопорушенню: поняття, ознаки, відповідальність : монографія / В. І. Тютюгін, Ю. І. Фільчакова ; за заг. ред. В. І. Тютюгіна ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків : Право, 2026. – 224 с.

ISBN 978-617-8848-16-3

У монографії з урахуванням наявних наукових здобутків, на підставі аналізу міжнародного досвіду, зарубіжного та національного кримінального законодавства і судової практики досліджуються теоретико-правові аспекти поняття потурання вчиненню кримінального правопорушення як одного з видів причетності до кримінального правопорушення, розглядаються об'єктивні та суб'єктивні ознаки потурання, встановлюється його співвідношення з іншими видами причетності до кримінального правопорушення, здійснюється відмежування потурання від інших форм сприяння вчиненню кримінального правопорушення та від співучасті у його вчиненні. На підставі проведеного аналізу пропонується авторське визначення причетності до кримінального правопорушення і потурання його вчиненню, висловлюються пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства України в цій сфері.

Для науковців, працівників органів правопорядку та судової системи, аспірантів, студентів (слухачів, курсантів) закладів юридичної освіти та всіх тих, хто цікавиться проблемами кримінального права.

УДК 343.237:343.36

ISBN 978-617-8848-16-3

© Тютюгін В. І., Фільчакова Ю. І., 2026

© ТОВ «Видавничий дім «Право», 2026

Зміст

Передмова	4
------------------------	---

Розділ 1

Теоретико-правові аспекти потурання кримінальному правопорушенню

1.1. Потурання як форма сприяння вчиненню кримінального правопорушення.....	7
1.2. Потурання як вид причетності до кримінального правопорушення.....	36

Розділ 2

Кримінально-правова характеристика об'єктивних та суб'єктивних ознак потурання кримінальному правопорушенню

2.1. Об'єкт потурання кримінальному правопорушенню	52
2.2. Об'єктивна сторона потурання кримінальному правопорушенню.....	65
2.3. Суб'єкт потурання кримінальному правопорушенню.....	96
2.4. Суб'єктивна сторона потурання кримінальному правопорушенню.....	109

Розділ 3

Кримінальна відповідальність за потурання кримінальному правопорушенню

3.1. Зарубіжний досвід правового регулювання кримінальної відповідальності за потурання кримінальному правопорушенню	135
3.2. Кримінальна відповідальність за потурання кримінальному правопорушенню за кримінальним законодавством України: сучасний стан та перспективи розвитку	159

Висновки	188
-----------------------	-----

Список використаних джерел	199
---	-----

Передмова

Одним із завдань сучасної кримінально-правової політики є попередження злочинності та забезпечення невідворотності відповідальності та покарання осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. Успішне вирішення цих завдань певним чином залежить і від своєчасного виявлення події кримінального правопорушення та притягнення винних до кримінальної відповідальності. Саме тому чинне кримінальне законодавство України послідовно дотримується підходу, згідно з яким відповідальності підлягають не тільки особа, що безпосередньо вчинила кримінальне правопорушення, а й ті особи, які свідомо погодилися надати допомогу (сприяли) такій особі у вчиненні кримінального правопорушення. Безумовно, останні підлягають кримінальній відповідальності передусім відповідно до кримінально-правових норм інституту співучасті. Водночас особи, які хоча й не брали безпосередньої або опосередкованої участі у вчиненому кримінальному правопорушенні, тобто не були його співучасниками, але певним чином сприяли його вчиненню, також не повинні залишатися поза увагою закону про кримінальну відповідальність. Поведінці таких осіб також притаманний суспільно небезпечний характер. Шляхом приховування вчиненого іншою особою кримінального правопорушення, неповідомлення про його готування чи вчинення або шляхом свідомого неперешкоджання його вчиненню з боку осіб, які повинні були і мали можливість перешкодити цьому, такі особи суттєво ускладнюють діяльність держави у сфері протидії злочинності, перешкоджають здійсненню правосуддя та притягненню винних до кримінальної відповідальності. Поведінка таких осіб у науці кримінального права та правозастосовній практиці отримала назву «причетність до кримінального правопорушення», до видів якої належить і потурання вчиненню кримінального правопорушення.

Будучи видом причетності, потурання кримінальному правопорушенню, на жаль, не отримало належної кримінально-правової регламентації та оцінки в чинному кримінальному законодавстві України. Неоднозначно сприймається цей вид причетної поведінки й у кримінально-правовій науці, хоча йому притаманні свої власні ознаки, завдяки яким потурання кримінальному правопорушенню відрізняється не тільки від співучасті у його вчиненні, а й від інших форм (видів)

причетності, таких як приховування кримінального правопорушення, неповідомлення (недонесення) про його вчинення, придбання майна, здобутого кримінально протиправним шляхом. Більше того, потурання кримінальному правопорушенню є більш суспільно небезпечним діянням порівняно навіть із приховуванням кримінального правопорушення хоча б вже тому, що особа, яка його здійснює (потурач), не перешкоджає такому кримінальному правопорушенню, яке ще не доведене до кінця. Але, незважаючи на це, потурання кримінальному правопорушенню, на відміну від його приховування, досі не знайшло своєї повної і чіткої регламентації в чинному Кримінальному кодексі України.

Недостатня теоретична розробленість цього виду причетності до кримінального правопорушення та недосконалість законодавчої регламентації щодо відповідальності за його вчинення призводять до того, що правозастосовна практика стикається з певними труднощами при встановленні ознак потурання в поведінці осіб та кваліфікації вчинених ними діянь. До того ж у судовій практиці непоодинокими є і випадки визнання потуранням таких діянь, які за своїми об'єктивно-суб'єктивними характеристиками не відповідають ознакам цього виду причетності до кримінального правопорушення. Виникають питання і щодо відмежування потурання від неповідомлення про вчинення кримінального правопорушення.

Потурання як одна з форм сприяння кримінальному правопорушенню, будучи окремим видом причетності до його вчинення, є діянням, суспільно небезпечний характер якого зумовлений тим, що така поведінка особи сприяє безперешкодному вчиненню кримінального правопорушення іншою особою, не перешкоджає реалізації її злочинного наміру, знижує ефективність виявлення та розкриття вчинених кримінальних правопорушень, перешкоджає притягненню винних до кримінальної відповідальності, негативно впливає на рівень латентної злочинності, що загалом позначається і на якості здійснення правосуддя в країні. Отже, недооцінка суспільної небезпечності потурання кримінальному правопорушенню позначається на ефективності кримінально-правової охорони та превентивній функції кримінального законодавства.

Вагомий внесок у розроблення та розвиток теоретико-прикладних питань причетності до кримінального правопорушення, у тому числі

й потурання його вчиненню, внесли Л. М. Абакіна-Пілявська, Г. І. Баймурзін, А. С. Беніцький, І. А. Бушуєв, Г. Б. Віттенберг, Р. Р. Галіакбаров, П. І. Гришасєв, П. Ф. Гришанін, М. І. Ковальов, О. М. Лемешко, Г. В. Новицький, П. М. Панченко, В. І. Педан, Б. Т. Разгільдієв, В. В. Рибачук, В. Г. Смирнов, П. Ф. Тельнов, М. Х. Хабібুলлін, М. А. Шнейдер та інші науковці. Втім, незважаючи на численність наукових досліджень, проблема потурання кримінальному правопорушенню не втратила свого дискусійного характеру й актуальності. Передусім це пов'язане з тим, що більшість із теоретико-прикладних досліджень здійснювалась ще за часів чинності Кримінального кодексу УРСР 1960 р. У зв'язку з цим висловлені в цих працях теоретичні погляди, ідеї та позиції потребують критичного переосмислення з урахуванням положень чинного кримінального законодавства України, а також потреб та інтересів сучасного суспільства. Крім цього, неможливо не враховувати і того факту, що не всі дискусійні питання (які виникали й раніше) знайшли своє вирішення в цих наукових працях, а розгляд окремих аспектів переважно мав фрагментарний характер. Крім того, впровадження у правову систему України ефективних заходів протидії злочинності, а також удосконалення вже існуючих вимагають приділити більше уваги вивченню зарубіжного досвіду у сфері правової регламентації кримінальної відповідальності, у тому числі за потурання кримінальному правопорушенню. Це питання також не отримало належного висвітлення на теоретичному рівні. Саме тому перед наукою кримінального права постало завдання щодо поглибленого дослідження такого соціально небезпечного феномена, як потурання кримінальному правопорушенню, та окреслення напрямів подальшого удосконалення національного кримінального законодавства з метою підвищення його ефективності у сфері належної протидії вчиненню кримінальних правопорушень.

Автори монографії висловлюють щире вдячність рецензентам цієї роботи (професорам Є. О. Письменському та М. В. Шепітьку), а також членам кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (особливо професорам Р. С. Орловському та Ю. А. Пономаренку, а також доценту О. В. Євдокімовій) за цінні зауваження, рекомендації та пропозиції, з урахуванням яких і була підготовлена до опублікування ця монографія.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПОТУРАННЯ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВОПОРУШЕННЮ

Аналіз теоретико-правових аспектів потурання кримінальному правопорушенню припускає вирішення питань про те, чим відрізняється таке сприяння кримінальному правопорушенню від інших форм такого сприяння; чи є така форма сприяння кримінальному правопорушенню окремим видом причетності до кримінального правопорушення, що вчиняється іншою особою; у якому співвідношенні потурання кримінальному правопорушенню знаходиться зі співучастю в його вчиненні та з такими видами причетності, як заздалегідь не обіцяне приховування кримінального правопорушення і неповідомлення про достовірно відоме підготовлюване або вчинюване кримінальне правопорушення.

1.1. Потурання як форма сприяння вчиненню кримінального правопорушення

Питання кримінальної відповідальності осіб, які хоча і не брали участі у вчиненні кримінального правопорушення як його виконавці чи інші співучасники, проте своєю поведінкою сприяли його здійсненню, має важливе значення для забезпечення ефективного виконання завдань, що поставлені перед кримінальним законодавством України. Всебічний захист суспільних відносин від протиправних посягань зумовлює необхідність розробки та впровадження дієвих засобів протидії злочинності шляхом передбачення (встановлення) кримінальної відповідальності не тільки осіб, які безпосередньо заподіюють шкоду об'єкту кримінально-правової охорони, а й тих, які особисто не беруть участі у вчиненні такого посягання, проте своєю поведінкою створюють

сприятливі умови для його вчинення іншою особою, тобто сприяють його здійсненню.

Кримінальний кодекс України (далі – КК) не містить поняття «потурання», проте закон вживає інше поняття – «сприяння» вчиненню кримінального правопорушення. Так, відповідно до ч. 5 ст. 27 КК пособником визнається особа, яка порадами, вказівками, наданням засобів чи знарядь або усуненням перешкод *сприяла* вчиненню кримінального правопорушення іншими співучасниками. У статтях Особливої частини КК передбачено кримінальну відповідальність за: вчинення діянь з метою *сприяння* збройній агресії проти України (ч. 3 ст. 111¹ КК); *сприяння* у проведенні або участь у злочинному зібранні (сходці) (ст. 255² КК); *сприяння* учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності (ст. 256 КК); *сприяння* створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації (ст. 258³ КК); *сприяння* вчиненню терористичного акту (ст. 258⁴ КК); *сприяння* незаконному переправленню осіб через державний кордон України (ст. 332 КК) тощо.

Деякі науковці, зокрема В. О. Навроцький¹, О. О. Дудоров, М. І. Хавронюк², сприяння кримінальному правопорушенню визнають окремим, самостійним видом причетності поряд із потуранням кримінальному правопорушенню.

У зв'язку з цим постає питання щодо змісту поняття «сприяння» вчиненню кримінального правопорушення, можливих його форм, а також його співвідношення з поняттям «потурання». Зокрема, виникають питання: чи можна визнавати потуранням кримінальному правопорушенню поведінку, зміст якої полягає у сприянні його вчиненню і чи кожне сприяння кримінальному правопорушенню є потуранням його вчиненню³?

Згідно з тлумачним словником «сприяння, сприяти» означає: позитивно впливати на що-небудь; створювати відповідні умови для

¹ Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2006. С. 322.

² Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посіб. Київ : ВАІТЕ, 2014. С. 229.

³ Фільчакова Ю. І. Щодо співвідношення понять «сприяння» та «потурання» кримінальному правопорушенню у кримінальному праві України. *Сучасний стан кримінально-правового забезпечення в Україні* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (31 березня 2023 року). Ірпінь : Державний податковий університет, 2023. С. 319–323.

здійснення, виконання чого-небудь; надавати допомогу в чому-небудь; бути причиною або наслідком виникнення, існування чого-небудь; створювати, викликати бажання виконувати яку-небудь дію; потурати кому-небудь¹. Тож, ґрунтуючись на семантичному аналізі, можна дійти висновку, що потурання є проявом (лише одним із різновидів) сприяння вчиненню кримінального правопорушення. Але сприяння кримінальному правопорушенню є більш широким поняттям, ніж потурання його вчиненню, бо є лише однією з його форм. Своєю чергою сприяння кримінальному правопорушенню може набувати ознак як співучасті, так і причетності до кримінального правопорушення. Саме такого висновку дійшов, наприклад, А. А. Вознюк, досліджуючи питання сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації (ч. 1 ст. 258³ КК)². Схожу позицію займає і С. В. Хилюк, яка зазначає, що «з урахуванням семантичного значення слова “сприяння” та його смислового навантаження у положеннях Загальної частини КК під сприянням належить розуміти будь-яке створення умов для злочинної діяльності шляхом як дії, так і бездіяльності»³. Про більш широкий зміст поняття «сприяння», ніж тільки потурання кримінальному правопорушенню, свідчать і зазначені вище положення окремих норм Загальної та Особливої частин КК (ч. 5 ст. 27, ч. 3 ст. 111¹, ст. 258³ КК та ін.), у яких використовується це поняття.

З огляду на наведене можна зробити висновок, що *сприяння кримінальному правопорушенню – це створення однією особою (особами) умов для вчинення кримінального правопорушення іншою особою (особами)*. Очевидно, що таке створення умов припускає наявність як мінімум *двох різних осіб*, які вчиняють самостійні кримінально-протиправні діяння: **а) одна особа** вчиняє попереднє або супутнє діяння, яке виступає умовою для вчинення наступного (пов’язаного) кримінального правопорушення; **б) інша** – вчиняє похідне (пов’язане) кримінальне правопорушення. Отже, при сприянні кримінальному правопору-

¹ Словник української мови : [в 11 т.] / АН УРСР, Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1970–1980. Т. 8 : Природа – Ряхтливий. 1977. С. 601.

² Вознюк А. А. Теоретичні та практичні проблеми кримінальної відповідальності за створення злочинних об’єднань та участь у них як посягання на громадську безпеку : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2018. 652 с.

³ Хилюк С. В. Кваліфікація заздалегідь не обіцяного сприяння учасникам злочинних організацій. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 20–28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvdiv_s_2012_1_5.

шенню поведінка однієї особи: **а)** або об'єктивно *передую* та створює сприятливі умови для вчинення кримінального правопорушення іншою особою (*попереднє діяння*), **б)** або *супроводжує*, тобто виступає як супутнє діяння, яке створює сприятливі умови для продовження вчинення того кримінального правопорушення, яке вже було розпочате іншою особою (*супутнє діяння*). Залежно від узгодженості такого сприяння, тобто наявності (чи відсутності) спільної домовленості (згоди, змови) про його вчинення з тією особою, яка вчиняє те кримінальне правопорушення, вчиненню якого сприяє інша особа, таке створення умов може бути: **а)** заздалегідь обіцяним або **б)** заздалегідь не обіцяним.

Серед різноманіття інших чинників об'єктивного світу сприяння виступає певним зовнішнім фактором, який об'єктивно створює сприятливі умови для вчинення кримінального правопорушення іншою особою. Проте суб'єктивне ставлення особи до створення таких сприятливих умов для вчинення кримінального правопорушення іншою особою може бути різним, а саме: **а)** умисним або **б)** необережним.

Ураховуючи наведене, можна виділити такі *форми сприяння* вчиненню кримінального правопорушення:

- 1) пособництво у вчиненні кримінального правопорушення;
- 2) створення умов або надання іншої допомоги для вчинення кримінального правопорушення за відсутності ознак пособництва;
- 3) неперешкоджання вчиненню кримінального правопорушення за відсутності спеціального обов'язку перешкодити (протидіяти) його вчиненню;
- 4) неперешкоджання вчиненню кримінального правопорушення за наявності спеціального обов'язку йому протидіяти, але відсутності реальної можливості перешкодити його вчиненню;
- 5) потурання вчиненню кримінального правопорушення.

Вбачається, що детальний аналіз зазначених форм сприяння кримінальному правопорушенню дасть підстави встановити ознаки, які притаманні саме потуранню кримінальному правопорушенню, а також надасть можливість окреслити коло тих передбачених у КК суспільно небезпечних діянь, які за своїм змістом відповідають ознакам потурання кримінальному правопорушенню.

1. Пособництво як форма сприяння кримінальному правопорушенню. Згідно з ч. 5 ст. 27 КК ця форма сприяння вчиненню кримінального правопорушення полягає в наданні порад, вказівок, засобів

чи знарядь іншим співучасникам кримінального правопорушення або в усуненні перешкод, а також заздалегідь наданій обіцянці переховати особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, знаряддя чи засоби його вчинення, сліди кримінального правопорушення чи предмети, здобуті кримінально протиправним шляхом, придбати чи збути такі предмети або іншим чином сприяти приховуванню кримінального правопорушення. Пособництво може вчинятися шляхом як дії, так і бездіяльності. Особливість пособництва, вчиненого шляхом бездіяльності, проявляється в тому, що, як і для будь-якого прояву бездіяльності, така поведінка визнається кримінально протиправною за наявності сукупності трьох умов: **а)** на особу покладено спеціальний обов'язок діяти певним чином; **б)** існує реальна можливість виконати цей обов'язок у конкретних умовах; **в)** така бездіяльність (невиконання обов'язку) має бути заздалегідь обіцяною. Як зазначає Р. С. Орловський, у деяких випадках заздалегідь надана обіцянка не протидіяти вчиненню кримінального правопорушення створює обумовлюючий зв'язок між діянням пособника і суспільно небезпечним наслідком, оскільки така заздалегідь надана обіцянка зміцнює рішучість виконавця вчинити кримінальне правопорушення. До цих випадків науковець відносить також заздалегідь обіцяне потурання кримінальному правопорушенню. Саме невиконання правового обов'язку (бездіяльність пособника) набуває обумовлюючого характеру в разі, якщо воно: **а)** вчинене до моменту закінчення кримінального правопорушення, вчинюваного виконавцем; **б)** було необхідною умовою або істотно полегшило його вчинення¹. Схожу думку висловлюють і інші вчені². Так, І. І. Митрофанов та А. М. Притула, зазначають, що: «хоча закон нічого не говорить про обіцяне заздалегідь потурання злочину, воно також може виявлятися інтелектуальним пособництвом, коли між цією обіцянкою і вчиненим злочином є причинний зв'язок (зміцнення рішучості вчинити злочин)»³. Ця теоретична позиція підтримується і судовою практикою. Наприклад, у вироку Заводського районного суду м. Дніпро-

¹ Орловський Р. С. Кримінальна відповідальність за пособництво вчиненню злочину : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2000. С. 17.

² Гришук В. К. Кримінальне право України: Загальна частина : навч. посіб. Вид. 2-ге, змін. та допов. Львів, 2019. С. 375 ; Сухонос В. В. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник. Суми : Університетська книга, 2016. С. 190.

³ Митрофанов І. І., Притула А. М. Співучасть у злочині : навч. посіб. Одеса : Фенікс, 2012. С. 75.

дзержинська було зазначено, що «потурання злочину виражається в тому, що особа, яка зобов'язана була і могла перешкодити вчиненню злочину, такому злочину не перешкоджає і злочин відбувається. Відповідальність за потурання, якщо воно було заздалегідь обіцяним, <...> визначається законодавством як пособництво, тому що таке потурання є не що інше, як усунення перешкод вчиненню злочину чи сприяння приховуванню злочину (ч. 5 ст. 27 КК України)»¹.

Поділяючи загалом позицію щодо правової оцінки заздалегідь обіцяного неперешкоджання вчиненню кримінального правопорушення, а саме визнання такої поведінки пособництвом, все ж таки беззаперечно не можна погодитися з використаною термінологією. Видається, що термінологічно навряд чи правомірно використовувати в цьому випадку словосполучення «заздалегідь обіцяне потурання», бо останнє – це окремий вид причетності до кримінального правопорушення, самостійний вид кримінально протиправної поведінки, якому притаманні власні, специфічні ознаки, за наявності яких таке діяння відрізняється від інших видів причетності, а тим більше від співучасті (пособництва) у кримінальному правопорушенні.

Поняття – це така логічна форма (форма думки), у якій предмет відображається в його необхідних, загальних, істотних ознаках². Будь-яке поняття – це сукупність специфічних властивостей, істотних ознак, які притаманні певним предметам або явищам. Зміст поняття – такий елемент його структури, що відображає сукупність істотних і відмінних ознак, властивих предмету, явищу чи їх множині³. Відсутність хоча б однієї ознаки виключає наявність самого поняття.

Що стосується потурання кримінальному правопорушенню, то ним визнається така поведінка, яка не відповідає ознакам співучасті, а отже не є пособництвом у кримінальному правопорушенні. Особливістю потурання є відсутність суб'єктивних ознак співучасті, бо воно не може бути заздалегідь обіцяним. Наявність останньої ознаки в діяннях особи унеможливорює визнання її поведінки потуранням кримінальному правопорушенню. Уявляється, що при характеристиці пособництва

¹ Вирок Заводського районного суду м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області від 05 квітня 2021 р. у справі № 208/8108/15-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96422348>.

² Логіка : курс лекцій / за ред. Сілаєвої Т. О. Тернопіль : ПП. Процюк, 2005. С. 24.

³ Там само. С. 26.

у формі заздалегідь обіцяної бездіяльності термінологічно вираженим є визнання останньої «заздалегідь обіцяним неперешкоджанням кримінальному правопорушенню», проте ніяк не «заздалегідь обіцяним потуранням», бо у протилежному випадку стирається грань між причетністю до кримінального правопорушення та співучастю в ньому.

Отже, сприянню кримінальному правопорушенню у формі пособництва притаманні власні об'єктивні та суб'єктивні ознаки. Об'єктивні ознаки пособництва полягають в особливостях темпоральної характеристики такої поведінки й зовнішньому прояві. Темпоральна ознака пособництва проявляється в тому, що ця форма сприяння може мати місце як до, так і в момент (під час) вчинення кримінального правопорушення. Воно може вчинятися шляхом як дії, так і бездіяльності. В останньому випадку бездіяльність у виді неперешкоджання кримінальному правопорушенню визнається пособництвом лише за умов, що на особу був покладений спеціальний обов'язок протидіяти вчиненню кримінального правопорушення і у неї була реальна можливість виконати цей обов'язок. Пособництво можливе лише щодо конкретного кримінального правопорушення. За цієї форми сприяння створюється реальна можливість вчинення іншою особою кримінального правопорушення. Із суб'єктивної сторони ця форма сприяння вчиняється з умисною формою вини, бо особа усвідомлює, що своєю поведінкою сприяє конкретному кримінальному правопорушенню, яке вчиняється іншим співучасником, і бажає цього чи свідомо припускає. Водночас таке сприяння є заздалегідь обіцяним, коли між особами, яка сприяє кримінальному правопорушенню і яка його вчиняє, існує домовленість про спільне вчинення таких діянь.

Кваліфікація сприяння кримінальному правопорушенню у формі пособництва загалом має здійснюватися за правилами кваліфікації діянь співучасників, передбаченими у статтях 29, 30 КК. Натомість, зважаючи на ступінь суспільної небезпечності кримінального правопорушення, вчиненню якого пособник сприяє, законодавець окремі види такого сприяння закріплює у статтях Особливої частини КК як окремі, самостійні склади кримінальних правопорушень, унаслідок чого кваліфікація таких діянь відбувається за правилами, передбаченими для діянь, вчинених виконавцем, тобто без посилання на ч. 5 ст. 27 КК (наприклад, статті 110², 149, 255², 258², 258⁴, 258⁵ КК тощо). Так, на думку Н. В. Невідової та О. В. Шульженко, ст. 110² КК є спе-

ціальним складом кримінального правопорушення, що охоплює особливий вид пособництва, тому додаткова кваліфікація дій суб'єкта ще й за ч. 5 ст. 27 КК не потрібна (наприклад, це стосується також діянь, передбачених статтями 109, 110 КК)¹. Поділяють цю точку зору й інші науковці². Схожим чином вирішується питання кваліфікації діянь пособника в разі його сприяння вчиненню терористичного акту. Як зазначають О. О. Дудоров та М. І. Хавронюк, у статтях 258³, 258⁴, 258⁵ КК закріплено самостійні кримінальні правопорушення, що містять ознаки окремих різновидів підбурювання, організації та пособництва у вчиненні терористичного акту, тобто діяння, які «обслуговують» останній³. В. В. Середа та І. Р. Серкевич також вважають, що діяння, передбачені статтями 258¹, 258², 258⁴, 258⁵ КК, – це не що інше, як криміналізоване в самостійний склад кримінального правопорушення пособництво в терористичному акті⁴. Аналіз діянь, передбачених ч. 3 ст. 260 КК, дозволив А. А. Вознюку дійти висновку, що постачання не передбаченим законом воєнізованим або збройним формуванням зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи військової техніки є матеріальним забезпеченням цих злочинних об'єднань, тобто функцією пособника⁵.

Отже, пособництво як форма сприяння кримінальному правопорушенню полягає в умисному створенні умов, наданні допомоги, неперешкоджанні конкретному кримінальному правопорушенню, що вчиняється іншою особою, за наявності домовленості про вчинення таких діянь між особою, яка сприяє кримінальному правопорушенню,

¹ Невідома Н. В., Шульженко О. В. Фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України (стаття 110² Кримінального кодексу України): проблемні питання. *Науковий вісник Ужгород. нац. ун-ту*. 2017. Вип. 44. Т. 2. С. 102–105.

² Попович О. В. Покарання за фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади. *Правове життя сучасної України* : у 3 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.) / відп. ред. М. Р. Аракелян. Одеса : Гельветика, 2020. Т. 3. С. 104–107.

³ Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посіб. / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : ВАІТЕ, 2014. С. 665.

⁴ Середа В. В., Серкевич І. Р. Тероризм: кримінологічна детермінація і кримінально-правова протидія. Львів : ЛДУВС, 2016. С. 47.

⁵ Вознюк А. А. Теоретичні та практичні проблеми кримінальної відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь у них як посягання на громадську безпеку : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2018. С. 240.

та особою, яка його вчиняє. Така форма сприяння може передувати в часі вчиненню кримінального правопорушення, тобто виступати як попереднє діяння, але може й супроводжувати його вчинення, тобто мати ознаки супутнього діяння. При цьому із суб'єктивної сторони таке сприяння завжди вчиняється умисно, бо особа усвідомлює, що створює сприятливі умови для вчинення кримінального правопорушення з боку іншої особи або не перешкоджає його вчиненню, і бажає сприяти таким чином.

2. Сприяння кримінальному правопорушенню шляхом створення умов або надання іншої допомоги для його вчинення за відсутності ознак пособництва. Цій формі сприяння кримінальному правопорушенню притаманні всі об'єктивні ознаки співучасті, проте відсутні суб'єктивні її ознаки. Уявляється, що до такої форми сприяння кримінальному правопорушенню слід відносити такі випадки сприяння, як:

1) умисне створення умов для вчинення кримінального правопорушення за відсутності двостороннього суб'єктивного зв'язку (взаємної поінформованості) між особою, яка вчиняє таке правопорушення, і особою, яка сприяє його вчиненню;

2) надання предметів (речовин), які використовуються іншою особою як знаряддя або засоби вчинення кримінального правопорушення, за відсутності спільного умислу на його вчинення;

3) надання допомоги в існуванні, функціонуванні і розвитку організованої групи або злочинної організації;

4) незапобігання кримінальному правопорушенню.

– Умисне створення умов для вчинення кримінального правопорушення іншою особою за відсутності двостороннього суб'єктивного зв'язку між особою, яка вчиняє кримінальне правопорушення, і особою, яка сприяє його вчиненню. У теорії кримінального права під двостороннім суб'єктивним зв'язком при співучасті розуміють такий зв'язок між співучасниками, за якого організатор, підбурювач і пособник усвідомлюють кримінально протиправний характер не тільки свого особистого діяння, а й діяння виконавця, бажаючи діяти спільно з ним. Своєю чергою виконавець усвідомлює, що вчиняє кримінальне правопорушення спільно з іншими особами – співучасниками, які сприяють йому в цьому. Що стосується одностороннього суб'єктивного зв'язку, то він наявний у ситуації, за якої винна особа (фактичний виконавець)

не усвідомлює факту сприяння їй у вчиненні кримінального правопорушення з боку інших осіб, які за таких умов хоча об'єктивно (фактично) і сприяють його вчиненню, але не є його співучасниками. У науці кримінального права наведену ситуацію іноді пропонують характеризувати таким поняттям, як «таємна співучасть»¹.

У кримінально-правовій доктрині висловлювались різні думки щодо цього питання. Деякі науковці обстоювали можливість існування одностороннього суб'єктивного зв'язку при співучасті, інші – заперечували. Зокрема, можливість односторонньої згоди на вчинення кримінального правопорушення обґрунтовував М. С. Таганцев, спираючись на чинні наприкінці XIX – початку XX століть кримінально-правові положення, згідно з якими співучастью визнавалась поведінка осіб, що діяли заздалегідь узгоджено або погодилися на вчинення кримінального правопорушення².

А. Н. Трайнін вважав, що співучасть можлива і за відсутності взаємної поінформованості кожного співучасника щодо діяльності інших осіб, які приєдналися до нього. При цьому відсутність такої обізнаності можлива лише з боку виконавця, якщо він не усвідомлює, що до вчинення кримінального правопорушення його схилила або допомагає у його вчиненні інша особа. Водночас учений заперечував існування співучасті в ситуації, якщо виконавець усвідомлює сприяння інших осіб, тоді як самі ці особи такого усвідомлення не мають³.

Ф. Г. Бурчак стверджував, що двосторонні суб'єктивні зв'язки необхідні лише при співвиконавстві, тоді як в інших випадках співучасті можливий як двосторонній, так і односторонній зв'язок. Вчений допускав існування співучасті при односторонньому суб'єктивному зв'язку, але за умови, якщо підбурювач знає, що схиляє виконавця до вчинення кримінального правопорушення, а пособник – що допомагає виконавцю здійснити його злочинний задум. Саме ця поінформованість підбурювача та пособника про кримінально протиправну діяльність виконавця і свою роль у ній свідчить, як вважав автор, про спільність їхніх дій, а отже, дозволяє говорити про співучасть. Навпаки,

¹ Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посіб. / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : ВАІТЕ, 2014. С. 230.

² Таганцев Н. С. Уголовное уложение / Н. С. Таганцев. СПб. : Издание Н. С. Таганцева. 1904. С. 106.

³ Трайнин А. Н. Избранные труды / сост., вступ. ст.: Кузнецова Н. Ф. СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. С. 264.

відсутність такої поінформованості у підбурювача або пособника виключає співучасть¹.

Позиції, згідно з якою для наявності співучасті достатньо й одностороннього суб'єктивного зв'язку, дотримується і Г. В. Новицький, який зазначає, що «проблема неадекватного сприйняття одностороннього зв'язку знаходить своє відображення у тих самих загальних аспектах сприйняття співучасті, що й проблема мінімальної кількості осудних співучасників. Це хибне розуміння передусім природи та призначення інституту співучасті»².

Як справедливо зазначає Р. С. Орловський, прихильники можливості існування співучасті при односторонньому суб'єктивному зв'язку обґрунтовують відповідальність осіб за вчинене кримінальне правопорушення одним лише об'єктивним збігом розрізнених діянь кількох осіб, що своєю чергою призводить до ігнорування принципу вини. Тим самим вони концентрують свою увагу на фігурі виконавця, при цьому фактично виводячи його за рамки інституту співучасті, допускаючи можливість непоінформованості його про кримінально протиправну діяльність інших осіб у вчиненні одного кримінального правопорушення³.

Слід зазначити, що як більшість науковців, так і судова практика⁴ поділяють позицію про необхідність наявності саме двостороннього суб'єктивного зв'язку при співучасті, бо односторонній суб'єктивний зв'язок суперечить одній із найважливіших ознак співучасті, відповідно до якої спільним при співучасті має бути не тільки діяння, а й умисел всіх співучасників⁵. Наявність лише одностороннього зв'язку,

¹ Бурчак Ф. Г. Соучастие. Социальные, криминологические и правовые проблемы. Киев : Вища школа, 1986. С. 110–117.

² Новицький Г. В. Поняття і форми співучасті у злочині за кримінальним правом України : наук.-практ. посіб. Київ : Вища школа, 2001. С. 45–46.

³ Орловський Р. С. До проблеми одностороннього та двостороннього суб'єктивного зв'язку між співучасниками злочину. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія: Право. 2013. № 1077, Вип. 15. С. 110–114. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPR_2013_1077_15_29.

⁴ Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 2 грудня 2021 року у справі № 742/2146/20 (провадження № 51-4240км21). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101712316>.

⁵ Галиакбаров Р. Р. Квалификация групповых преступлений. М. : Юрид. лит., 1980. С. 20 ; Жаровська Г. П. Співучасть у злочині за кримінальним правом України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Чернівецький нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці, 2004.

як справедливо зазначає О. О. Кваша, означала би відсутність змови, а отже й відсутність співучасті¹.

Саме таке розуміння суб'єктивних ознак співучасті відтворено у ст. 26 КК, згідно з якою співучасть є *умисна спільна участь* декількох суб'єктів кримінального правопорушення у вчиненні *умисного* кримінального правопорушення. Отже, співучасть можлива лише за наявності двостороннього суб'єктивного зв'язку між співучасниками. Водночас наявність одностороннього суб'єктивного зв'язку в діянні особи, яка сприяє іншій особі у вчиненні кримінального правопорушення, ще не свідчить про неможливість притягнення її до кримінальної відповідальності за таке сприяння. Безумовно, відповідно до положень статей 26–28 КК така суспільно небезпечна поведінка знаходиться поза межами інституту співучасті, але в КК міститься ціла низка статей, які передбачають відповідальність за прояви такої поведінки. Тобто за наявності одностороннього суб'єктивного зв'язку особа, яка сприяє іншій у вчиненні кримінального правопорушення, може підлягати кримінальній відповідальності на загальних підставах. Так, ст. 110² КК передбачає відповідальність за фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України. На думку М. А. Рубашенко, «диспозиція ч. 1 ст. 110² КК сформульована широко і охоплює собою, в тому числі, й фінансування зазначених в ній дій особою, яка перебуває в односторонньому суб'єктивному зв'язку з особою, дії якої фінансуються»². Вчений вважає, що з огляду на положення ст. 26 КК наявність такого зв'язку свід-

С. 44 ; Орловський Р. С. Теоретичні та методологічні проблеми інституту співучасті у кримінальному праві України. Харків : Право, 2019. С. 198 ; Резнік Я. А. Змова у кримінальному праві України : дис. ... докт. філософії : 081 «Право» (08 – Право). Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2021. С. 24 ; Тельнов П. Ф. Ответственность за соучастие в преступлении. М. : Юрид. лит., 1974. С. 52 ; Цибулін Т. Г. Кримінальна відповідальність за пособництво у вчиненні злочину : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ. ун-т права. Київ, 2016. 209 с.

¹ Кваша О. О. Співучасть у злочині: структура та відповідальність : монографія. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2013. 560 с.

² Рубашенко М. А. Про співвідношення посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110 КК) і фінансування дій, учинених з метою зміни меж території або державного кордону України (ст. 110-2 КК). *Застосування норм міжнародного гуманітарного, національного кримінального та процесуального права в ході проведення антитерористичної операції на Сході України* : матеріали міжкафедрального «круглого столу», 12 лютого 2015 / редкол.: О. І. Перепелиця, С. Є. Кучерина та ін. Харків, 2015. С. 87–91.

чить про відсутність ознак співучасті в кримінальному правопорушенні, передбаченому ст. 110 КК. У зв'язку з цим вчинення зазначеного в ч. 1 ст. 110² КК фінансування особою, яка перебуває в односторонньому суб'єктивному зв'язку з особою, дії якої фінансуються, виключає можливість конкуренції статей 110 і 110² КК і підлягає кваліфікації лише за ст. 110² КК¹.

Уявляється, що схожим чином може бути вирішено питання і щодо кримінальних правопорушень, передбачених, наприклад, статтями 111² КК (пособництво державі-агресору), 114² КК (несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану)², 258⁴ КК (сприяння вчиненню терористичного акту), 258⁵ КК (фінансування тероризму).

Так, громадянку України було засуджено за ч. 3 ст. 114² КК, оскільки вона, усвідомлюючи, що з початку збройної агресії РФ її спеціальні органи та їх представники ведуть розвідувальну діяльність, у тому числі з використанням можливостей різноманітних соціальних мереж, інтернет-месенджерів, зокрема Telegram, будучи достовірно обізнаною про їх основний напрям діяльності – збирання та накопичення інформації щодо переміщення, руху й розташування Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, з метою подальшої передачі такої інформації державі (РФ), що здійснює збройну агресію проти України, здійснювала збір та подальше поширення інформації про наслідки обстрілів м. Миколаєва, місця розташування, переміщення ЗСУ в цьому обласному центрі як

¹ Рубашенко М. А. Про співвідношення посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110 КК) і фінансування дій, учинених з метою зміни меж території або державного кордону України (ст. 110-2 КК). *Застосування норм міжнародного гуманітарного, національного кримінального та процесуального права в ході проведення антитерористичної операції на Сході України* : матеріали міжкафедрального «круглого столу», 12 лютого 2015 / редкол.: О. І. Перепелиця, С. Є. Кучерина та ін. Харків, 2015. С. 87–91.

² Пономаренко Ю. А. Несанкціоноване поширення військово значущої інформації: питання кримінально-правової кваліфікації та застосування кримінально-правових засобів. *Право України*. 2022. № 11. С. 100–117 ; Shepitko V., Shepitko M. Fixation of Evidentiary Information on the War Crimes, Committed in Ukraine. *Archives of Criminology and Forensic Science*. 2023. (7), P. 51–60 ; Shepitko M. The Way to Justice Restoration in Counteraction to the Crime of Aggression. *Forensic Herald*. 2024. Vol. 41 (No 1). P. 6–18.

у груповому чаті каналу (спільноти), так і безпосередньо серед його інших не встановлених на цей час учасників¹.

Розглядуваній формі сприяння вчиненню кримінального правопорушення притаманні такі об'єктивні та суб'єктивні ознаки.

З об'єктивної сторони за темпоральною ознакою таке сприяння може здійснюватися як до, так і в момент (у процесі, під час) вчинення кримінального правопорушення особою, яка сприяє його вчиненню. Тобто така поведінка може виступати як попереднє або супутнє діяння. Зовнішній прояв такої поведінки може полягати як у дії, так і в бездіяльності. При цьому зміст такого сприяння полягає у створенні реальних умов для вчинення конкретного кримінального правопорушення іншою особою.

Із суб'єктивної сторони така форма сприяння має місце лише за наявності умислу, бо особа усвідомлює, що своєю поведінкою сприяє іншій особі у вчиненні конкретного кримінального правопорушення і бажає цього чи свідомо припускає. При цьому таке сприяння відбувається за відсутності домовленості (узгодженості діянь) між особою, яка вчиняє кримінальне правопорушення, і особою, яка сприяє його вчиненню.

Отже, зазначена форма сприяння кримінальному правопорушенню полягає в умисному створенні умов або наданні допомоги для вчинення кримінального правопорушення іншою особою за відсутності спільної домовленості про здійснення таких діянь між особою, яка вчиняє кримінальне правопорушення, і особою, яка сприяє цьому. Така форма сприяння може передувати в часі вчиненню кримінального правопорушення – виступати як попереднє діяння, так і супроводжувати його вчинення – мати ознаки супутнього діяння.

– *Надання предметів, які використовуються іншою особою як знаряддя або засоби вчинення кримінального правопорушення, за відсутності спільного умислу на його вчинення.* Особливість цієї форми сприяння полягає в тому, що між особою, яка вчиняє кримінальне правопорушення, та особою, яка сприяє у його вчиненні, відсутній спільний умисел на його вчинення. Таке сприяння проявляється у наданні різного роду предметів особі, яка їх потім використовує як засоби або зна-

¹ Вирок Заводського районного суду м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області від 05 квітня 2024 р. у справі №208/8108/15-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96422348>.

ряддя для вчинення кримінального правопорушення. При цьому особа, яка надає такі предмети, не усвідомлює, що вони можуть бути використанні для вчинення конкретного кримінального правопорушення. Безумовно, вона в загальних рисах може припускати, що ці предмети потенційно можуть бути використанні для протиправної діяльності тією особою, яка їх отримує, але у неї відсутнє усвідомлення, у якому саме конкретному кримінальному правопорушенні вони можуть бути використані (наприклад, особа незаконно продає іншій особі вогнепальну зброю, яку покупець бажає використати для вчинення вбивства, проте особа, яка продає таку зброю, не усвідомлює цього факту).

Відповідно до ч. 5 ст. 27 КК одним із проявів пособницьких дій є надання засобів чи знарядь для вчинення кримінального правопорушення. Під наданням таких засобів або знарядь у теорії кримінального права розуміють надання будь-яких предметів (речей, документів, речовин тощо), що можуть полегшити підготовку або сам процес вчинення кримінального правопорушення. Такими предметами можуть виступати, наприклад, вогнепальна зброя, хімічні або радіоактивні речовини, наркотичні засоби, підроблені документи, транспортні засоби тощо. Ф. Г. Бурчак зазначав, що як знаряддя та засоби вчинення кримінального правопорушення можуть виступати будь-які предмети матеріального світу, що можуть допомогти (сприяти, полегшувати) виконавцю у вчиненні кримінального правопорушення. Навести вичерпний перелік їх неможливо, як неможливо прив'язати окремі засоби, надані пособником для вчинення певного кримінального правопорушення. Наприклад, ключ (відмичка) може бути засобом проникнення у приміщення з метою крадіжки, вбивства або шпигунства тощо. Так само зброя може бути знаряддям вбивства, розбійного нападу, бандитизму, психічного насильства при зґвалтуванні тощо¹. У зв'язку з цим необхідною умовою для визнання такого сприяння пособництвом, виступає наявність умислу в особи, яка передає такі предмети (речовини) для використання їх іншою особою при підготовці або під час вчинення конкретного кримінального правопорушення. Тобто зміст умислу пособника полягає в тому, що він усвідомлює не тільки суспільно небезпечний характер свого діяння, а також усвідомлює (хоча б у загальних рисах) об'єктивні та суб'єктивні ознаки того конкретного

¹ Бурчак Ф. Г. Соучастие. Социальные, криминологические и правовые проблемы. Киев : Вища школа, 1986. С. 110–115.

кримінального правопорушення, що буде вчинене іншою особою з використанням наданих їй предметів. У разі відсутності такого усвідомлення, як слушно зазначає Р. С. Орловський, поведінку особи, яка об'єктивно сприяє вчиненню кримінального правопорушення іншою особою, неможливо визнати пособництвом у його вчиненні¹. Водночас за таке об'єктивне (фактичне) сприяння особа може підлягати кримінальній відповідальності, якщо в її поведінці містяться ознаки певного складу кримінального правопорушення, наприклад, передбаченого ст. 263 КК (збут вогнепальної зброї); ст. 307 КК (незаконний збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів); ст. 319 КК (незаконна видача рецепта на право придбання наркотичних засобів або психотропних речовин); ст. 358 КК (збут підроблених документів, печаток, штампів та бланків) тощо.

Отже, таке сприяння не є співучастю у кримінальному правопорушенні, але з підстав, передбачених законом, може містити ознаки складу самостійного кримінального правопорушення. Водночас, зважаючи на особливості (характер) певних предметів (речовин), їх надання може й не містити ознак кримінального правопорушення (наприклад, продаж незаборонених предметів побуту, які інша особа використовує для вчинення кримінального правопорушення). Втім, якщо надання таких предметів іншій особі містить ознаки певного (окремого) складу кримінального правопорушення і особа, яка їх надає, усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння і бажає його вчинити, але не усвідомлює при цьому, що тим самим сприяє іншій особі у вчиненні конкретного кримінального правопорушення, вона не може бути визнана його співучасником (пособником).

З об'єктивної сторони за темпоральною ознакою ця форма сприяння може мати місце як до, так і в момент (у процесі) вчинення кримінального правопорушення іншою особою. За зовнішнім проявом вона полягає в активній поведінці (діях) особи, які виражаються у наданні предметів, що потім використовуються іншою особою як засоби чи знаряддя для вчинення кримінального правопорушення. За цієї форми об'єктивно створюються умови для вчинення іншою особою будь-якого кримінального правопорушення. При цьому такі умови

¹ Орловський Р. С. Пособник як вид співучасника в злочині. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. Вип. 10-1 (2). С. 72–77. URL: https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc10-1/part_2/21.pdf.

створюють як реальну, так і потенційну можливість для вчинення кримінального правопорушення іншою особою.

Суб'єктивна сторона цієї форми сприяння з боку особи, яка надає такі предмети, характеризується відсутністю усвідомлення, що вона тим самим сприяє вчиненню конкретного кримінального правопорушення іншою особою, а також відсутністю бажання здійснити таке сприяння. Саме тому кримінальна відповідальність за такої форми сприяння настає лише у випадках, передбачених у КК, і незалежно від вчинення кримінального правопорушення іншою особою.

Таким чином, зміст цієї форми сприяння полягає в наданні особою предметів (речовин), які можуть бути використані іншою особою як знаряддя або засоби для вчинення кримінального правопорушення, за відсутності не тільки спільного умислу між ними на його вчинення, а й взагалі відсутності у особи усвідомлення про подальше використання цих предметів з боку іншої особи. Така форма сприяння може передувати в часі вчиненню кримінального правопорушення іншою особою – виступати як попереднє діяння, а може й супроводжувати його вчинення – мати ознаки супутнього діяння.

– *Надання допомоги в існуванні, функціонуванні й розвитку організованої групи або злочинної організації.* Така форма сприяння проявляється або в діях, або в бездіяльності з надання допомоги злочинним угрупованням загалом, їх підрозділам чи окремим учасникам і полягає в забезпеченні самого факту існування, функціонування і розвитку таких злочинних об'єднань, можливості реалізації їх злочинних намірів. Згідно з висновком Верховного Суду сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації (організаційне чи інше сприяння) в розумінні ч. 1 ст. 258³ КК означає забезпечення відповідних умов для здійснення, створення або діяльності такого угруповання. Організаційне сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації може виявитися в різноманітних діях: допомога в підшукуванні осіб (учасників) для терористичного об'єднання або в підготовці і проведенні певних заходів зі згуртування терористів, упорядкування, узгодженні дій тих чи інших осіб для створення або діяльності терористичної групи (терористичної організації) тощо. Інше сприяння створенню або діяльності (функціонуванню) терористичної групи чи терористичної організації – це різноманітні дії щодо забезпечення відповідних умов для

створення чи діяльності терористичного об'єднання, які не охоплюються матеріальним та організаційним сприянням створенню або діяльності таких угруповань¹.

Особливість такого сприяння полягає в тому, що зазначена допомога надається вже створеній (існуючій) організованій групі чи злочинній організації, тобто, як зазначає С. В. Хилюк, діяння особи, яка здійснює таке сприяння, причинно не зумовлюють створення та існування цих злочинних угруповань². Цієї позиції дотримується й судова практика, про що свідчить, наприклад, постанова Верховного Суду від 17.03.2020 у справі № 419/2586/18, у якій зазначено, що сприянням у діяльності терористичної організації (ст. 258³ КК) є допомога організації в цілому, її підрозділам чи окремим учасникам, призначена для забезпечення існування і розвитку організації, можливості реалізації злочинних намірів, які вони ставлять перед собою³.

При цьому, як зазначає В. О. Навроцький, таке сприяння злочинним угрупованням не стосується вчинення конкретних посягань, що здійснюються організованою групою чи злочинною організацією, бо у протилежному випадку така допомога означатиме співучасть у відповідних кримінальних правопорушеннях⁴. Схожу точку зору висловлює і І. Р. Серкевич⁵.

Кримінальну відповідальність за таку форму сприяння передбачено, наприклад, у статтях 256, 258³, 258⁵, ч. 3 ст. 260 КК. Залежно від виду злочинної діяльності такого об'єднання та його структури (організована група або злочинна організація), закон пов'язує наявність відповідного складу кримінального правопорушення в діяннях особи

¹ Постанова Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 15 лютого 2018 р. у справі № 239/621/15-к (провадження № 51862км18). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72269232>.

² Хилюк С. В. Кваліфікація заздалегідь не обіцяного сприяння учасникам злочинних організацій. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 20–28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkv_s_2012_1_5.

³ Постанова колегії суддів Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 17 березня 2020 р. у справі № 419/2586/18 (провадження № 51-5527км19). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88401653>.

⁴ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 7-ме вид., перероб. та допов. Київ : Юридична думка, 2010. С. 806.

⁵ Серкевич І. Р. Кримінологічні детермінанти та кримінально-правова протидія тероризму : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2015. С. 147.

із заздалегідь не обіцяним сприянням (ст. 256 КК) або незалежно від моменту надання такої обіцянки (статті 258³, 258⁵, ч. 3 ст. 260 КК). Водночас, якщо в Особливій частині КК не передбачено самостійної статті за сприяння певним видам злочинних об'єднань, то відповідальність за заздалегідь обіцяне сприяння такому об'єднанню настає за правилами кваліфікації дій пособника. Так, В. О. Навроцький зауважує, що в разі, коли особа не виконує об'єктивної сторони нападу, а сприяє банді в інший спосіб (наприклад, надає транспорт, переховує бандитів тощо), вона підлягає відповідальності як пособник бандитизму¹.

Отже, цій формі сприяння кримінальному правопорушенню притаманні такі об'єктивні та суб'єктивні ознаки. З об'єктивної сторони за темпоральною ознакою таке сприяння надається вже створеному злочинному об'єднанню, тобто воно здійснюється в момент його існування та не може передувати його створенню. Отже, така форма сприяння залежить від кримінально-протиправної діяльності інших осіб, тобто тісно з нею пов'язана. Тому за відсутності останньої сприяння не може існувати. Із зовнішньої сторони така поведінка може полягати або в діях, або в бездіяльності.

Із суб'єктивної сторони ця форма сприяння здійснюється за наявності прямого умислу, бо особа усвідомлює, що своєю поведінкою сприяє існуванню, функціонуванню, розвитку організованої групи чи злочинної організації і бажає цього. При цьому таке сприяння може бути як заздалегідь обіцяним, так і заздалегідь не обіцяним.

Таким чином, зміст цієї форми сприяння кримінальному правопорушенню проявляється в умисних діях (діях чи бездіяльності), спрямованих на забезпечення існування, функціонування та розвитку вже існуючих злочинних об'єднань. Діяння особи за такої форми сприяння супроводжує вчинення кримінального правопорушення іншою особою (особами), тобто виступає як супутнє суспільно небезпечне діяння.

– *Незапобігання вчиненню кримінального правопорушення.* Будь-яке кримінальне правопорушення являє собою складний результат взаємодії двох груп чинників: **а)** якостей особистості, її асоціальних поглядів та установок і **б)** обстановки вчинення кримінального право-

¹ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 9-те вид., перероб. та допов. Київ : Юрид. думка, 2012. С. 788.

порушення, тобто конкретної об'єктивної життєвої ситуації, яка передувала вчиненню кримінального правопорушення¹. Отже, не кожна людина, яка має асоціальні прояви особистості, схильна в будь-який момент вчинити кримінальне правопорушення. Для цього потрібен свого роду «поштовх», який би викликав остаточну рішучість вчинити суспільно небезпечне посягання. Таким поштовхом може стати і об'єктивна дійсність, а саме передкриміногенна ситуація, тобто система обставин, які передують кримінальному правопорушенню та виступають як зовнішня детермінанта, що сприяє, спонукає до дії, виступає як привід до вчинення кримінального правопорушення.

Сама собою передкриміногенна ситуація не виступає причиною вчинення кримінального правопорушення, а є лише його передумовою. Категорії «умова», «передумова» тісно пов'язані з категорією «можливість» та її кількісним виразом «імовірність». Умови не містять тих потенційних сил, які притаманні причинам, що породжують наслідок. Проте вони забезпечують дію (прояв) причини. За відсутності умов, без взаємодії їх з причиною остання або не з'явиться, або не буде діяти. У разі наявності одних тільки умов можливість появи наслідку не перетворюється в реальну дійсність².

Отже, окреме (конкретне) кримінальне правопорушення є наслідком впливу на особу різних криміногенних умов, причин і криміногенної ситуації. Причина проявляється в тому, що під її дією у особи виникає готовність до вчинення протиправного діяння. Умова сприяє розвитку причини і внаслідок цього у особи виникає намір вчинити суспільно небезпечне діяння. Передкриміногенна ситуація, нарешті, викликає остаточну рішучість вчинити кримінальне правопорушення. Умови зовнішнього середовища накладаються на внутрішньоособистісні елементи суб'єкта кримінального правопорушення, а саме на психічні процеси і стани, що перебувають у постійній динаміці. Таке поєднання і взаємодія об'єктивного і суб'єктивного, соціального і психологічного в особі конкретної людини утворюють зміст механізму індивідуальної протиправної поведінки.

У кримінології за механізмом обумовлення об'єктивні ситуаційні умови поділяються на: **а)** нейтральні; **б)** ті, що мотивують; **в)** ті, що супроводжують, не заважають вчиненню кримінально протиправного

¹ Профілактика злочинів : підручник. Київ : Атіка, 2010. С. 67, 68.

² Там само. С. 66.

діяння. До умов, що мотивують до вчинення кримінального правопорушення, науковці відносять, у тому числі, і недоліки організаційного характеру, які допомагають особам з уже сформованою антисуспільною орієнтацією «технічно» здійснити злочинні наміри¹. Отже, недоліки в діяльності осіб, на яких покладено обов'язок запобігати кримінальним правопорушенням, можуть створювати так звану передкриміногенну ситуацію. Передкриміногенна ситуація не є причиною вчинення кримінального правопорушення іншою особою. Ця обстановка полягає в об'єктивному створенні сприятливих умов для вчинення суспільно небезпечного посягання з боку будь-якої особи в майбутньому. Така обстановка в деяких випадках впливає на іншу особу, створюючи поштовх для виникнення у неї наміру щодо здійснення протиправної поведінки, яка може містити ознаки певного кримінального правопорушення (наприклад, особа не здійснює належних перевірок щодо ввіреного майна, чим користуються зловмисники для викрадення такого майна; або особа надає дозвіл для управління транспортним засобом особі, яка відповідно до чинного законодавства не має такого права, внаслідок чого остання здійснює дорожньо-транспортну пригоду тощо).

Так, вироком суду особу було засуджено за ч. 2 ст. 367 КК у зв'язку з тим, що, обіймаючи посаду завідувача складу готової продукції та будучи службовою особою, у період часу з 01.02.2019 по 28.02.2019 неналежно виконувала свої службові обов'язки щодо охорони ввіреного їй майна – спирту у спиртосховищі, а саме: не здійснювала належних перевірок і замірів на спиртосховищі, не вчиняла належних дій щодо попередження та припинення незаконного відвантаження спирту зі спиртосховища, унаслідок чого невстановленими особами було здійснене незаконне відвантаження 2654 дал спирту етилового зі спиртосховища, що призвело до нестачі спирту, яку виявлено в ході інвентаризації².

Іншим вироком особу було засуджено за ст. 287 КК за те, що вона, будучи володільцем технічно справного автомобіля, тобто особою, відповідальною за експлуатацію цього засобу, при його використанні

¹ Профілактика злочинів : підручник. Київ : Атіка, 2010. С.78.

² Вирок Теплицького районного суду Вінницької області від 06 квітня 2023 р. у справі № 144/1179/21 (провадження № 1-кп/144/3/23). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110048826>.

у сфері дорожнього руху, всупереч вимогам підпункту «г» п. 2.9 «Правил дорожнього руху», не переконалась у наявності в особи посвідчення на право керування транспортним засобом відповідної категорії та добровільно шляхом усної згоди передала керування автомобілем останній. Остання, не маючи відповідних навичок керування та нехтуючи особистою безпекою і безпекою інших учасників руху, порушила правила дорожнього руху та виїхала на перехрестя, де допустила зіткнення з іншим автомобілем. Внаслідок дорожньо-транспортної пригоди водій автомобіля, з яким відбулося зіткнення, від отриманих травм помер, а пасажирка цього автомобіля отримала тілесні ушкодження середньої тяжкості¹.

На думку А. С. Беніцького, «якщо халатне ставлення зазначених осіб до виконання своїх службових обов'язків призведе до того, що інша особа вчинить злочин, то має місце потурання злочину. У бездіяльності таких суб'єктів є ознаки злочинів, передбачених ст. 209-1, 364 або ст. 367 КК України»². Однак з такою позицією навряд чи можна погодитися, бо потрібно розмежовувати два види суспільно небезпечної поведінки: **а)** незапобігання кримінальному правопорушенню і **б)** потурання його вчиненню. «Потурати» означає не протидіяти чому-небудь³. Своєю чергою «протидіяти» означає спрямовувати дію проти кого-, чого-небудь, діяти всупереч комусь, чомусь; спрямовуватися проти іншої дії (про дію)⁴. Отже, можна зробити висновок, що потурати можна лише тому, що вже існує, тобто готується або вчиняється. Потурати тому, що не існує в реальній дійсності, а лише може виникнути в майбутньому, – неможливо.

Своєю чергою «запобігати» означає не допускати, заздалегідь відвертати що-небудь неприємне, небажане, тобто те, що може статися, виникнути в майбутньому. З огляду на це невиконання уповноваженою особою своїх службових обов'язків, яке призводить до створення сприятливих умов для вчинення іншою особою кримінального правопору-

¹ Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 14 березня 2023 р. у справі № 947/15772/22 (провадження № 1-кп/522/748/23). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109530663>.

² Беніцький А. С. Характеристика ознак потурання злочину. *Юридичний бюлетень*. Одеса : ОДУВС, 2018. Вип. 7. Ч. 2. С. 199. URL: http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2018/7_2018/part_2/29.pdf.

³ Словник української мови : [в 11 т.] / АН УРСР, Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1970–1980. Т. 7 : Поїхати – Приробляти. 1976. С. 433.

⁴ Там само. С. 317.

шення в майбутньому, слід визнавати не потуранням кримінальному правопорушенню, а сприянням у формі незапобігання його вчиненню.

Запобігання та протидія кримінальним правопорушенням – це два види самостійних обов’язків, які покладаються на спеціально уповноважених (зобов’язаних) осіб. Запобігання – це комплекс заходів щодо усунення сприятливих умов для можливого вчинення суспільно небезпечного посягання, тоді як протидія – це створення завад на шляху кримінального правопорушення, яке реально готується або вже вчиняється¹.

На думку М. Л. Грібова та А. М. Черняка, запобігання – це превентивна діяльність щодо можливого вчинення кримінальних правопорушень. При цьому діяльність щодо припинення кримінального правопорушення вчені не відносять до категорії запобіжних (попереджувальних, превентивних) заходів. Адже виявлення (припинення) передбачає, що вчинення кримінального правопорушення вже розпочалося, відбувається (нехай навіть у формі готування або замаху), однак про це до певного часу не було відомо уповноваженим органам. Своєю чергою припинення кримінальних правопорушень науковці розглядають як діяльність з перешкоджання вчиненню кримінального правопорушення, яке вже розпочалося (зокрема перешкоджання готуванню, замаху, доведенню кримінального правопорушення до кінця)².

Розрізняються поняття «запобігання» та «протидія» і на законодавчому рівні. Так, аналіз положень Конституції України свідчить, що в Основному законі під запобіганням належить розуміти діяльність щодо недопущення кримінальних правопорушень. Зокрема, у ст. 29 Конституції України зазначено, що в разі нагальної необхідності запобігти злочинові чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід. Відповідно до ст. 31 Конституції України у виняткових ситуаціях суд з метою запобігти злочинові чи з’ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами

¹ Шепітько М. В. Формування кримінально-правової політики в сфері протидії ворожій пропаганді під час війни. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2024. Вип. 1. С. 234–244.

² Грібов М. Л., Черняк А. М. Протидія злочинності оперативними підрозділами правоохоронних органів: поняття та зміст. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 4. С. 37–51. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/13987/1/document_p037-051.pdf.

одержати інформацію неможливо, може обмежити право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. За ст. 34 Конституції України право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам. Згідно зі ст. 39 Конституції України суд може обмежити право громадян на мирні мітинги, походи і демонстрації лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку – з метою запобігання заворушенням чи злочинам. Отже, в Основному законі України під запобіганням належить розуміти комплекс дій (заходів) щодо недопущення здійснення протиправної поведінки *лише в майбутньому*.

Розрізняються поняття «запобігання» та «протидія» і в інших нормативно-правових актах України. Так, відповідно до п. 18 ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію» до повноважень нацполіції належить вжиття заходів для *запобігання* та *протидії* домашньому насильству або насильству за ознакою статі¹. Запобігання та протидія визнаються різними, самостійними механізмами і у сферах боротьби з корупцією², легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення³, з домашнім насильством⁴. Наприклад, у Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» *запобігання* домашньому насильству визначається як система заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без

¹ Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 р. № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B4#w1_8.

² Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B4#w1_38.

³ Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06 грудня 2019 р. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B4#Text>.

⁴ Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07 грудня 2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.

громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, і спрямовані на підвищення рівня обізнаності суспільства щодо форм, причин і наслідків домашнього насильства, формування нетерпимого ставлення до насильницької моделі поведінки у приватних стосунках, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед до постраждалих дітей, викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, а також будь-яких звичаїв і традицій, що на них ґрунтуються. Водночас *протидія* домашньому насильству розглядається як система заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, і спрямовані на *припинення* домашнього насильства, надання допомоги й захисту постраждалій особі, відшкодування їй завданої шкоди, а також на належне розслідування випадків домашнього насильства, притягнення до відповідальності кривдників та зміну їхньої поведінки.

Розрізняються поняття «запобігання» та «протидія» і в міжнародно-правових актах. Про запобігання як недопущення вчинення суспільно небезпечних посягань ідеться, наприклад, у Європейській конвенції з прав людини¹, Європейській конвенції про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню. У цих міжнародних нормативно-правових актах до засобів *запобігання* цим негативним проявам протиправної поведінки належить, у тому числі, криміналізація відповідних діянь. Водночас *протидії* діяльності транснаціональної організованої злочинності присвячена Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності². У цьому міжнародно-правовому акті під протидією належить розуміти *припинення* діяльності таких злочинних угруповань, створення перешкод для їх протиправної діяльності, притягнення до кримінальної відповідальності.

¹ Європейська конвенція з прав людини від 04 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B4#Text.

² Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності : резолюція 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B4#w1_1.

Отже, якщо *запобігання* – це заходи, спрямованні на недопущення появи (виникнення) чогось у майбутньому¹, то *протидія* – це припинення того, що вже реально існує, розвивається, вчиняється, тобто це процес реагування на кримінальне правопорушення як на явище об'єктивної дійсності, тобто таке, що вже існує – готується або вчиняється.

Таким чином, незапобіганню як формі сприяння кримінальному правопорушенню притаманні такі об'єктивні та суб'єктивні ознаки. З об'єктивної сторони за темпоральною ознакою таке сприяння передусє в часі вчиненню кримінального правопорушення іншою особою. Зміст поведінки особи полягає при цьому в невиконанні або неналежному виконанні покладеного на неї спеціального обов'язку щодо *попередження* суспільно небезпечних діянь, а саме виявлення та усунення обставин, які можуть сприяти їх вчиненню в майбутньому. Така поведінка може полягати як у діях, так і в бездіяльності. При цьому за цієї форми сприяння створюється лише можливість для вчинення кримінального правопорушення іншою особою в майбутньому. У зв'язку з цим кримінальна відповідальність за наявності такої форми сприяння може наставати незалежно від вчинення кримінального правопорушення іншою особою.

Із суб'єктивної сторони така поведінка здійснюється за відсутності суб'єктивних ознак співучасті, тобто за відсутності домовленості про таке сприяння, а також за відсутності умислу на вчинення кримінального правопорушення іншою особою. В останньому випадку ставлення винної особи до вчинення кримінального правопорушення іншою особою може полягати виключно в необережній формі вини.

Уявляється, що до цієї форми сприяння можна, наприклад, віднести порушення обов'язків щодо охорони майна (ст. 197 КК); умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209¹ КК); випуск в експлуатацію технічно несправних транспортних засобів або інше порушення їх експлуатації (ст. 287 КК); службову халатність

¹ Шрамко С. С., Калініна А. В. Victimologicae praeventionis конфліктогенним ситуаціям у контексті перехідного правосуддя в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2024. Вип. 85, ч. 3. С. 352–357; Калініна А. В., Шрамко С. С. Запобігання автотранспортній злочинності: аспекти наукового і прикладного дискурсу. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2023. Вип. 2 (20). С. 210–230.

(ст. 367 КК); невжиття заходів безпеки щодо осіб, узятих під захист (ст. 380 КК), тощо.

3. Неперешкоджання вчиненню кримінального правопорушення за відсутності спеціального обов'язку полягає в бездіяльності особи, на яку не покладено спеціальний обов'язок протидіяти кримінальному правопорушенню. Така бездіяльність проявляється в тому, що особа не припиняє кримінальне правопорушення, яке вже вчиняється іншою особою. У правовій літературі цю форму сприяння деякі науковці визначають як потурання в широкому (кримінологічному) значенні¹. Втім ця форма сприяння не є кримінальним правопорушенням, бо не містить ознак кримінально протиправної бездіяльності, тому що в особи відсутній спеціальний обов'язок перешкодити (протидіяти) вчиненню кримінального правопорушення, припинити його вчинення. Водночас така поведінка може мати певне кримінально-правове значення, зокрема для встановлення ознак відповідного складу кримінального правопорушення в діянні особи, якій сприяють таким чином. Наприклад, її наявність враховується при кваліфікації незаконного заволодіння чужим майном. Так, як зазначають О. О. Дудоров та М. І. Хавронюк, якщо викрадення чужого майна здійснюється у присутності інших осіб, на неперешкоджання з боку яких винний розраховує з тих чи інших підстав (дружні чи родинні стосунки, усталена хибна практика на конкретному підприємстві тощо), вчинене кваліфікується як крадіжка, а не грабіж². Поділяють цю точку зору й інші фахівці, зокрема Ю. А. Дорохіна³. Займає таку позицію і судова практика.

Так, вироком суду Крелевецького районного суду Сумської області особу було засуджено за ч. 1 ст. 185 КК за те, що вона, діючи таємно та сподіваючись на потурання зі сторони знайомої, з корисливих мотивів підійшла до потерпілого, який спав на землі біля столу неподалік від магазину, і викрала з його кишені гроші⁴. Первомайський міськра-

¹ Лемешко О. М. Кримінально-правова оцінка потурання вчиненню злочину : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2001. С. 6.

² Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посіб. / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : ВАІТЕ, 2014. С. 561, 562.

³ Дорохіна Ю. А. Злочини проти власності. Теоретико-правове дослідження. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. С. 260.

⁴ Вирок Крелевецького районного суду Сумської області від 14 вересня 2012 р. у справі № 1809/1525/2012 (провадження № 1/1809/121/2012). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/26098335>.

йонний суд Миколаївської області засудив винного за ч. 3 ст. 185 КК, який, користуючись тим, що за його злочинними діями ніхто, крім його знайомого, не спостерігає та не може чинити перешкоди, і розраховуючи на потурання знайомого через дружні стосунки, проник до приміщення гаража і заволодів майном потерпілого¹. Аналогічну позицію займає і Верховний Суд, зазначаючи, що таємне викрадення майна має місце в разі, якщо заволодіння майном відбувається за відсутності будь-яких осіб (власників, очевидців, осіб, у володінні чи під охороною яких знаходиться майно), у присутності інших осіб, але непомітно для них, або вони у зв'язку з фізичними чи психічними особливостями були нездатні дати належну правову оцінку заволодінню майном, або при розрахунку на *потурання* від інших осіб, чи коли інші особи переконані у правомірності дій винного².

Погоджуючись із такими судовими рішеннями, слід однак, звернути увагу на некоректне використання терміну «потурання». На жаль, використання в подібних ситуаціях поняття «потурання» не є поодиноким явищем у судовій практиці. Проте таке неперешкоджання вчиненню кримінального правопорушення іншою особою не містить ознак потурання. У цих ситуаціях має місце сприяння кримінальному правопорушенню за відсутності з боку особи спеціального обов'язку протидіяти його вчиненню, але в жодному разі така поведінка не може визнаватися потуранням³.

Така форма сприяння вчиненню кримінального правопорушення за темпоральною ознакою здійснюється в момент (у процесі) вчинення кримінального правопорушення іншою особою. Сприяння такої особи кримінальному правопорушенню супроводжує вчинення останнього іншою особою. Тому таке сприяння виступає як супутнє діяння. Таке сприяння здійснюється у формі бездіяльності, а саме особа не протидіє, не заважає іншій особі у вчиненні нею конкретного криміналь-

¹ Вирок Первомайського міськрайонного суду Миколаївської області від 10 листопада 2021 р. у справі № 484/3442/21 (провадження № 1-кп/484/413/21). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100978276>.

² Постанова Верховного Суду колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 10 вересня 2020 р. у справі № 569/19032/17 (провадження № 51-1821кп19). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91571963>.

³ Детально див. розділ 2 монографії.

ного правопорушення. За цієї форми сприяння створюється реальна можливість для вчинення кримінального правопорушення іншою особою. Таке сприяння не визнається кримінально протиправним діянням, оскільки не містить усіх ознак кримінально протиправної бездіяльності (умов відповідальності за неї), бо в особи, яка сприяє вчиненню кримінального правопорушення, відсутній спеціальний обов'язок протидіяти його вчиненню, незважаючи навіть на наявність у неї реальної можливості зупинити (припинити) вчинення суспільно небезпечного посягання.

4. Неперешкоджання вчиненню кримінального правопорушення за наявності обов'язку, але відсутності реальної можливості перешкодити його вчиненню, як форма сприяння кримінальному правопорушенню полягає в тому, що особа, на яку покладено спеціальний обов'язок припинити кримінальне правопорушення (протидіяти його вчиненню), не перешкоджає його вчиненню внаслідок відсутності у неї реальної можливості в конкретних об'єктивних умовах місця, часу й обстановки виконати цей обов'язок. Ця форма сприяння не тягне за собою кримінальної відповідальності, бо така поведінка не відповідає ознакам кримінально протиправної бездіяльності (умовам її вчинення). Водночас за цієї форми сприяння створюється реальна можливість для вчинення кримінального правопорушення іншою особою.

5. Потурання кримінальному правопорушенню є теж однією з форм сприяння його вчиненню іншою особою. Слово «потурання» походить від «потурати», що означає не перешкоджати кому-небудь робити щось недозволене, варте осуду; виконувати чиїсь бажання, примхи; не протидіяти чому-небудь¹. Своєю чергою «перешкоджати» – це бути перепорою для чого-небудь, створювати завади, заважати, забороняти кому-, чому-небудь². Звідси випливає, що потурання можна визначити як нестворення завад, перепон, перешкод на шляху того кримінального правопорушення, яке вже вчиняється іншою особою. Отже, при потуранні кримінально протиправне діяння, розпочате од-

¹ Словник української мови : [в 11 т.] / АН УРСР, Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1970–1980. Т. 7 : Поїхати – Приробляти. 1976. С. 433.

² Словник української мови : [в 11 т.] / АН УРСР, Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1970–1980. Т. 6 : П – Поїти. 1975. С. 322.

нією особою, не переривається, не зупиняється, не зустрічає супротиву з боку іншої особи. При потуранні особа не втручається в об'єктивний розвиток подій, який вже виник та існує (має місце, відбувається) завдяки поведінці іншої особи. Інакше кажучи, той, хто потурає, не зупиняє те кримінальне правопорушення, що вже було розпочате та вчиняється іншою особою¹. Звідси випливає, що потурання як одна з форм сприяння кримінальному правопорушенню характеризується своїми, тільки йому притаманними об'єктивними та суб'єктивними ознаками, докладний аналіз яких буде здійснено у подальшому дослідженні на сторінках цієї роботи.

Таким чином, на підставі аналізу форм сприяння вчиненню кримінального правопорушення вбачається можливим запропонувати таке його визначення: ***сприяння кримінальному правопорушенню*** – *умисна або необережна поведінка особи у формі дії або бездіяльності, яка об'єктивно створює потенційну або реальну можливість для вчинення кримінального правопорушення іншою особою (особами) або забезпечує сприятливі умови для існування (функціонування) вже створених злочинних угруповань.*

1.2. Потурання як вид причетності до кримінального правопорушення

Потурання кримінальному правопорушенню в науці кримінального права визнається одним з видів *причетності до кримінального правопорушення*, до окремих різновидів якої традиційно також відносять: **а)** заздалегідь не обіцяне приховування (переховування)² кримінального правопорушення (ч. 6 ст. 27 КК); **б)** заздалегідь не обіцяне придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного кримінально протиправним шляхом (ст. 198 КК); **в)** обіцяне до закінчення вчинення кримінального правопорушення неповідомлення про

¹ Фільчакова Ю. І. Потурання як форма сприяння вчиненню кримінального правопорушення. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2023. Т. 34 (73), № 1. С. 148–153.

² Такі терміни (поняття), як «приховування» та «переховування» (останнє використано в ч. 6 ст. 27 КК), застосовуються в роботі як синоніми.

достовірно відоме підготовлюване або вчинюване кримінальне правопорушення (ч. 7 ст. 27 КК)¹.

При цьому саме потурання кримінальному правопорушенню найбільш неоднозначно сприймається науковою спільнотою, бо у правовій науці по-різному визначаються його об'єктивні та суб'єктивні ознаки, а пропозиції стосовно необхідності передбачити в КК спеціальну норму щодо потурання кримінальному правопорушенню не знайшли відповідної підтримки ні на теоретичному, ні на законодавчому рівні². Причому позицію законодавця щодо цього питання навряд чи можна вважати цілком логічною та послідовною, зважаючи на те, що, з одного боку, у ст. 27 КК він визначає поняття та встановлює підстави відповідальності за такі види причетності, як заздалегідь не обіцяне переховування (ч. 6) і неповідомлення про підготовлюване або вчинюване (ч. 7) кримінальне правопорушення, а з іншого, – повністю ігнорує (залишає поза увагою) питання про правову регламентацію такого найбільш суспільно небезпечного виду причетності, як потурання кримінальному правопорушенню.

Уявляється, що відсутність у чинному КК спеціальної норми про потурання кримінальному правопорушенню пояснюється, в тому числі, і дискусійністю питання про поняття та ознаки цього виду причетності на теоретичному рівні.

Незважаючи на те, що чинне кримінальне законодавство не містить поняття потурання кримінальному правопорушенню, у попередніх нормативно-правових актах, що раніше діяли на території України, містилось поняття потурання і закріплювались його ознаки. Так, вперше поняття потурання з'явилося у Керівних засадах з кримінального

¹ Абакіна-Пілявська Л. М. Інститут причетності до злочину в кримінальному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2014. С. 10, 11 ; Бушуев И. А. Ответственность за укрывательство преступлений и недоносительство. М. : Юрид. лит., 1965. С. 41 ; Галиакбаров Р. Р. Квалификация многосубъектных преступлений без признаков соучастия : учеб. пособ. Хабаровск : Хабаровская высшая школа МВД СССР, 1987. С. 81 ; Гришаев П. И., Кригер Г. А. Соучастие по советскому уголовному праву. М. : Госюриздат, 1959. С. 209–234 ; Новицкий Г. В. Понятия и формы співучасті у злочині за кримінальним правом України : наук.-практ. посіб. Київ : Вища школа, 2001. 94 с. ; Тельнов П. Ф. Ответственность за соучастие в преступлении. М. : Юрид. лит., 1974. С. 161–167 ; Шнейдер М. А. Соучастие в преступлении по советскому уголовному праву. М. : ВЮЗИ, 1958. С. 88–96.

² Разгильдиев Б. Т. Уголовно-правовые проблемы прикосновенности к преступлению. Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1981. С. 49.

права від 12.12.1919 (далі – Керівні засади)¹. У ст. 24 цього документа зазначалось, що пособником визнається особа, яка безпосередньо бере участь у виконанні злочинного діяння, сприяє його вчиненню словом або ділом, порадами, вказівками, усуненням перешкод, приховуванням злочинця або слідів злочину або *потуранням, тобто неперешкоджанням вчиненню кримінального правопорушення*. Отже, відповідно до Керівних засад потуранням визнавалась поведінка, яка полягала у неперешкоджанні вчиненню кримінальному правопорушенню. При цьому незалежно від наявності чи відсутності спільної домовленості про вчинення такого сприяння, така поведінка прирівнювалась до співучасті у виді пособництва. Крім того, юридичний обов'язок протидіяти вчиненню кримінального правопорушення покладался на всіх без винятку громадян, незалежно від їхнього правового статусу й роду діяльності.

Зовсім по-іншому визначались зміст і кримінально-правові наслідки потурання у КК УСРР 1922², 1927³ років. Особливість цих нормативних актів полягала в тому, що в їхніх текстах поняття потурання безпосередньо не вживалось, проте в окремих статтях Особливої частини КК передбачалась відповідальність за *неперешкоджання* кримінальному правопорушенню⁴. Так, за ч. 1 ст. 54¹в КК УСРР 1927 р. «в разі втечі або перельоту за кордон військовослужбовця, до повнолітніх членів його родини, якщо вони чим-небудь сприяли готованій або вчиненій зраді, або, хоча б знали про неї, але не довели про це до відома влади, – застосовується позбавлення волі на строк від п'яти до де-

¹ Руководящие начала по уголовному праву Российской Социалистической Федеративной Республики : циркуляр от 4 августа 1920 р. *Сборник узаконений Украинской социалистической советской республики*. 1920. № 22. Ст. 438 ; Сборник документов по истории уголовного законодательства СССР и РСФСР. 1917–1952 / сост.: проф. А. А. Герцензон ; под ред. [и с предисл.] проф. И. Т. Голякова. М. : Госюриздат, 1953. 464 с.

² Уголовный кодекс УССР, утвержденный ВУЦИК 23 августа 1922 г. (с зим. и доп. по 1 июня 1924 г. и с алфав. указат.). 6-е офиц. издание. Харьков : Юрид. издание Наркомюста УССР, 1924. 104 с.

³ Кримінальний кодекс УРСР, затверджений Центральним Виконавчим Комітетом Української СРР 8 червня 1927 р. (офіц. текст із змін. та доповн. станом на 1 листоп. 1949 р.). Київ : Держ.видавн. політ. літ-ри УРСР, 1950.

⁴ Беніцький А. С. Відповідальність за причетність до злочину та співучасть у злочині згідно з Кримінальним кодексом УСРР 1922 і 1927 рр. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2013. Вип. 4. С. 200. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvlduvs_2013_4_25.pdf.

сяти років з конфіскацією всього майна»¹. Крім того, у цих КК потурання вже не визнавалось співучастю у кримінальному правопорушенні, а коло осіб, на яких покладался юридичний обов'язок протидіяти вчиненню кримінального правопорушення, було суттєво звужене. Суб'єктами потурання визнавалися виключно службові особи, на яких безпосередньо і покладался такий обов'язок. Так, у ст. 99 КК УРСР 1927 р. передбачалась відповідальність за бездіяльність влади, а саме за невиконання особою дій, які вона, виходячи з обов'язків своєї служби, повинна була виконати, а також за неуважне ставлення до служби, тобто за недбайливе або несумлінне ставлення до покладених на неї службою обов'язків². На думку Г. І. Баймурзіна, таке звуження суб'єктного складу потурання зумовлювалось стабілізацією політичної ситуації, подальшим укріпленням державного апарату, що свідчило про недоцільність покладення на всіх громадян правового обов'язку протидії злочинності³.

Ухвалення Кримінального кодексу УРСР 1960 р. було ознаменоване певним посиленням відповідальності за потурання з боку службової особи. Водночас закон не передбачав спеціальної норми за потурання, проте відповідальність за потурання по службі могла настати в рамках відповідальності за злочини більш загального характеру, а саме за такі злочини, як шкідництво (ст. 61 КК), халатність (ст. 171 КК), порушення статутних правил караульної служби (п. «д» ст. 249 КК), порушення статутних правил внутрішньої служби (п. «в» ст. 252 КК); бездіяльність військової влади (ст. 254³)⁴.

У КК України 2001 р. поняття «потурання» також не вживається. Проте в Особливій частині КК міститься низка статей, у яких передбачено кримінальну відповідальність за суспільно небезпечні діяння, які за своїми об'єктивно-суб'єктивними характеристиками відповідають ознакам потурання кримінальному правопорушенню (наприклад,

¹ Кримінальний кодекс УРСР 1927 р. : затверджений Центральним Виконавчим Комітетом Української РСР 8 червня 1927 р. (офіц. текст із змін. і доповн. на 1 листопада 1949 р., з постатейними матеріалами і додатками).

² Там само.

³ Баймурзин Г. И. Ответственность за прикосновенность к преступлению. Алмата : Наука, 1968. С. 19.

⁴ Кримінальний кодекс Української РСР : Закон Української РСР від 28 грудня 1960 р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/kd0006?an=480034&ed=1960_12_28.

статті 365³, 426 КК). Натомість, незважаючи на відсутність у кримінальному законодавстві України поняття «потурання» кримінальному правопорушенню, воно міцно вкоренилося в теорії кримінального права та використовується для позначення певного виду суспільно небезпечної поведінки, якій притаманні свої особливі (специфічні) об'єктивні та суб'єктивні ознаки, хоча зміст останніх по-різному розкривається науковцями. Зважаючи на те, що чинне кримінальне законодавство не може бути повною мірою надійним орієнтиром для розуміння цього виду причетності до кримінального правопорушення, необхідно звернутися до доктрини та правозастосовної практики, які стосуються цього питання.

Так, Р. Р. Галиакбаров під потуранням розумів умисне неперешкодження підготовці, вчиненню або приховуванню кримінального правопорушення в разі, якщо винна особа повинна й могла вжити необхідних заходів щодо недопущення, припинення або викриття вчиненого діяння¹.

На думку П. Ф. Тельнова, потурання – це бездіяльність особи, яка має можливість власними зусиллями чи з допомогою інших органів або громадян попередити кримінальне правопорушення, що вчиняється. На думку цього автора, відповідальність за потурання може наставати виключно за наявності спеціального обов'язку щодо попередження вчинення кримінального правопорушення. Приватна особа може нести відповідальність лише за неповідомлення про факт вчинення кримінально протиправного діяння, якщо, окрім потурання, вона ще не повідомила про вчинення такого діяння. Водночас самостійним спеціальним видом потурання автор визнавав ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані².

М. Й. Коржанський потурання розглядав як неперешкодження вчиненню кримінального правопорушення особою, яка зобов'язана була й могла перешкодити його вчиненню³.

О. М. Смушак під потуранням розуміє умисну заздалегідь не обіцяну бездіяльність особи, яка полягає в неперешкодженні зобов'язаною

¹ Галиакбаров Р. Р. Квалификация многосубъектных преступлений без признаков соучастия : учеб. пособие. Хабаровск : Хабаровская высшая школа МВД СССР, 1987. С. 81, 82.

² Тельнов П. Ф. Ответственность за соучастие в преступлении. С. 164, 165.

³ Кримінальне право і законодавство України. Частина Загальна. Курс лекцій / за ред. М. Й. Коржанського. Київ : Атіка, 2001. С. 315.

особою або особою, яка має можливість вжити заходів щодо відвернення або припинення готування або вчинення злочину за можливості вчинення таких дій без шкоди для себе та інших осіб¹.

А. С. Беніцький вважає, що потурання кримінальному правопорушенню – це заздалегідь не обіцяне умисне невиконання службовою особою покладеного на неї обов'язку щодо запобігання або перешкоджання вчиненню злочину іншою особою (особами) за наявності реальної можливості його виконати².

Л. М. Абакіна-Пілявська виділяє загальне поняття «потурання» та його вид – «службове потурання». Під потуранням авторка розуміє «умисне заздалегідь не обіцяне неперешкоджання достовірно відомому злочину, що готується або вчиняється у випадках, коли потурач повинен був і міг йому перешкодити»³. Своєю чергою службове потурання визначається авторкою, як «умисне або необережне заздалегідь не обіцяне неперешкоджання достовірно відомому злочину, що готується або вчиняється у випадках, коли службова особа повинна була і могла йому перешкодити»⁴.

О. М. Лемешко розглядає потурання в широкому та вузькому значеннях. На думку вченого, потурання кримінальному правопорушенню в *широкому* (соціально-кримінологічному, публіцистичному) аспекті означає бездіяльність як спеціального, так і загального суб'єкта, що виражається в невиконанні обов'язку припинення або запобігання правопорушенням взагалі, створенні умов для їх вчинення. Потурання у *вузькому*, власне кримінально-правовому сенсі, на думку автора, означає тільки бездіяльність спеціально зобов'язаного суб'єкта, яка полягає в невиконанні обов'язку щодо припинення кримінального правопорушення. В останньому випадку науковець визнає потурання «самостійним різновидом причетності до злочину, який вчиняється спеціальним

¹ Смушак О. М. Відповідальність за потурання злочину, та його попереджувальний вплив на злочинність. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2013. Вип. 33. С. 274–281. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/829050.pdf>.

² Беніцький А. С. Характеристика ознак потурання злочину. *Юридичний бюлетень*. Одеса : ОДУВС, 2018. Вип. 7. Ч. 2. С. 195–204. URL: http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2018/7_2018/part_2/29.pdf.

³ Абакіна-Пілявська Л. М. Інститут причетності до злочину в кримінальному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2014. С. 10, 11.

⁴ Там само.

суб'єктом, котрий не виконав правовий обов'язок припинити підготовлений або вчинюваний попередній злочин»¹. Отже, на думку дослідника, потурання кримінальному правопорушенню – це умисна бездіяльність спеціально зобов'язаної особи (похідний злочин), яка не припиняє вчинення злочину (попередній злочин) іншою особою (особами)².

Оцінюючи наведені позиції, слід зазначити, що чітка визначеність і однозначність термінології є найважливішим принципом криміналізації. Саме тому при окресленні ознак певного кримінально протиправного діяння уявляється недоцільним вживати поняття «у широкому та вузькому значеннях».

За філософським словником поняття – це: а) спосіб розуміння та абстрактного уявлення результатів пізнання певної предметної галузі через усвідомлення істотних характеристик її об'єктів; б) форма мислення, що характеризується відображенням закономірних відношень та властивостей об'єктів у вигляді думки про їхні загальні та специфічні ознаки. Ознаки, які включаються в поняття, становлять його зміст. Поняття, відображаючи сутність, поглиблюють знання людини про навколишню дійсність, а отже виступають засобом пізнання істини³. Із цього випливає, що визначення ознак поняття «потурання» сприяє не лише з'ясуванню його змісту, а й установленню особливостей цього виду суспільно небезпечної поведінки. Крім того, у зв'язку з існуванням різних позицій (підходів) щодо розуміння і визначення поняття «потурання» вважаємо, що теоретична розробка загального поняття «потурання» кримінальному правопорушенню та чітке визначення його об'єктивних і суб'єктивних ознак, як і будь-якого іншого кримінально-правового поняття, не тільки дозволить окреслити його принципові відмінності від суміжних понять, а саме інших форм причетності до кримінального правопорушення та співучасті в ньому, а й сприятиме певною мірою процесу пізнання ознак конкретних складів кримінальних правопорушень, виступатиме теоретичним підґрунтям для подальшого розвитку кримінального законодавства в частині протидії іншим проявам такої суспільно небезпечної поведінки засобами кри-

¹ Лемешко О. М. Кримінально-правова оцінка потурання вчиненню злочину. Харків : ФІНН, 2003. С. 25, 32.

² Там само.

³ Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. С. 497.

мінально-правового характеру, а також сприятиме правильному застосуванню кримінального закону у правозастосовній діяльності. Таким чином, розробка загального поняття «потурання» кримінальному правопорушенню не є самоцільлю, а має важливе як теоретичне, так і практичне значення.

Як вже зазначалось, потурання є однією з форм сприяння кримінальному правопорушенню. Водночас воно також є самостійним видом іншого більш широкого поняття – *причетності до кримінального правопорушення*. Зважаючи на співвідношення родового та видового понять, можна зробити висновок, що потуранню мають бути притаманні як специфічні видові особливості (ознаки), так і родові ознаки причетності до кримінального правопорушення.

У правовій літературі причетність до кримінального правопорушення визначається по-різному. Так, М. О. Шнейдер розглядав причетність як діяльність особи, яка не брала участі у вчинюваному кримінальному правопорушенні, втім певним чином пов'язана із вчиненням останнього, проте не є сприянням його вчиненню та не перебуває з ним у причинному зв'язку¹. Основні відмінності причетності від співучасті науковець вбачав у тому, що причетність: а) не спричиняє суспільно небезпечного результату і б) не є умовою вчинення кримінального правопорушення іншою особою. Схожого погляду на причетність дотримувався і П. Ф. Тельнов².

На думку П. І. Гришаєва, поведінка причетних осіб завжди пов'язана зі злочинною діяльністю третіх осіб. При цьому причетна поведінка не є і не може бути причиною злочинного наслідку, що настав у результаті діяльності третіх осіб. А також причетна особа в окремих випадках може навіть не знати про вчинення кримінального правопорушення до його закінчення. Отже, в такому випадку між вчиненням діяння виконавцем і поведінкою причетної особи відсутній не лише причинний, а й винний зв'язок³.

Г. І. Баймурзін необхідними об'єктивними ознаками причетності визнавав створення внаслідок такої діяльності реальної можливості

¹ Шнейдер М. А. Соучастие в преступлении по советскому уголовному праву. М. : ЮЗИ, 1958. С. 88.

² Тельнов П. Ф. Ответственность за соучастие в преступлении. М. : Юрид. лит., 1974. 207 с.

³ Гришаев П. И., Кригер Г. А. Соучастие по советскому уголовному праву. М. : Госюриздат, 1959. С. 201–205.

настання суспільно небезпечного наслідку у вигляді дійсного перешкоджання своєчасному попередженню кримінального правопорушення або його розкриття та покарання винного. Діяльність, яка хоч і виникає у зв'язку із вчиненим кримінальним правопорушенням, але не здатна створити реальну можливість настання суспільно небезпечних наслідків, не може, на думку вченого, бути об'єктом кримінально-правового дослідження¹.

В. О. Навроцький, говорячи про причетність, виділяє такі її ознаки: а) має власну об'єктивну сторону, а саме ознаки діяння, передбаченого в Особливій частині КК; б) охоплює собою низку посягань, кожне з яких передбачене окремою кримінально-правовою нормою; в) така поведінка пов'язана із вчиненням кримінального правопорушення іншою особою; г) кримінальне правопорушення, щодо якого має місце причетність, уже вчинене іншою особою або є достовірно відомим, підготовлюваним або вчинюваним (предикатне кримінальне правопорушення); ґ) відсутній причинний зв'язок між поведінкою причетної особи і вчиненим іншою особою кримінальним правопорушенням; д) причетність – завжди умисна діяльність².

Аналіз наведених позицій свідчить, що в основному усі вони зводяться до перерахування основних відмінних ознак причетності з метою відмежувати її від співучасті у кримінальному правопорушенні або до перерахування її видів. При цьому, виділяючи такі види причетності, як неповідомлення про вчинення кримінального правопорушення, потурання останньому та заздалегідь не обіцяне його приховування, науковці заперечують існування причинного зв'язку між причетністю та кримінальним правопорушенням, вчиненим іншою особою. Деякі дослідники взагалі наголошують на тому, що причетність – це така суспільно небезпечна поведінка, яка не тільки не є причиною настання суспільно небезпечного наслідку, а й навіть не є його умовою. Водночас висловлюються й інші погляди на ознаки причетності та її співвідношення з потуранням. Так, Б. Т. Разгільдієв дійшов висновку, що потурання як невиконання юридичного обов'язку перешкодити вчиненню кримінального правопорушення іншою особою має обумов-

¹ Баймурзин Г. И. Ответственность за прикосновенность к преступлению. Алмата : Наука, 1968. С. 67.

² Українське кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. В. О. Навроцького. Київ : Юрінком Інтер, 2013. С. 418, 419.

люючий характер, у зв'язку з чим бездіяльність такої особи перебуває у причинному зв'язку зі злочинним результатом делікту, якому сприяють¹. Проте, оскільки сама причетність не перебуває у причинному зв'язку з кримінальним правопорушенням, вчиненим іншою особою, то потурання не є видом останньої². Проте такий погляд викликає певні заперечення.

Слово «причетність» походить від «причетний», тобто такий, що має безпосереднє відношення до якої-небудь справи або до когось³. Отже, причетність до чогось – це пов'язаність кого-, чого-небудь із чимось або чимось. Своєю чергою зв'язок (пов'язаність) – це співвідношення між різними факторами (чинниками), явищами, подіями тощо, яке засноване на їх взаємозалежності і взаємообумовленості. Зважаючи на це лексичне значення, можна зробити висновок, що причетність до кримінального правопорушення – це суспільно небезпечна поведінка особи, яка перебуває в *обумовленому зв'язку* з кримінальним правопорушенням, вчиненим іншою особою. Водночас для наявності взаємообумовленості та взаємозалежності послідовність явищ, подій значення не має. Для такого зв'язку визначальною є об'єктивна залежність однієї події від іншої, а не їх суворо визначена послідовність. У зв'язку з цим причетною до кримінального правопорушення може виступати суспільно небезпечна поведінка, яка має безпосередній зв'язок із кримінальним правопорушенням, яке вчиняється іншою особою. Така поведінка може мати місце: **а)** або до, **б)** або в момент, **в)** або після вчинення іншою особою пов'язаного з нею кримінального правопорушення. У випадках, зазначених у пунктах «а» і «б», причетність проявляється у виді (набуває ознак) потурання або неповідомлення про вчинюване кримінальне правопорушення, виступаючи тим самим як сприятлива умова для вчинення кримінального правопорушення іншою особою. У випадку ж, передбаченому пунктом «в», навпаки, кримінальне правопорушення, вчинене однією особою, виступає умовою для виникнення таких видів причетності, як неповідомлення про вже вчинене кримінальне правопорушення або його приховування чи придбання майна, здобутого кримінально-протиправним шляхом.

¹ Разгильдиев Б. Т. Уголовно-правовые проблемы прикосновенности к преступлению. С. 46–48.

² Там само.

³ Словник української мови : [в 11 т.] / АН УРСР, Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1970–1980. Т. 8 : Природа – Ряхтливий. 1977. С. 97.

Причетності до кримінального правопорушення притаманні такі ознаки, які дозволяють відмежувати цей вид суспільно небезпечної поведінки від інших кримінально протиправних діянь, а саме співучасті та сприяння кримінальному правопорушенню за відсутності ознак причетності до його вчинення.

1. Причетність як суспільне небезпечне явище завжди має місце в разі вчинення двох кримінальних правопорушень різними суб'єктами. Ці діяння об'єктивно та суб'єктивно є самостійними й не об'єднуються в спільну діяльність для досягнення єдиного (спільного) кримінально протиправного результату¹.

2. Причетність завжди пов'язана із вчиненням кримінального правопорушення іншою особою. Наявність цієї ознаки зумовлюється особливостями об'єкта кримінально-правової охорони, на який посягає причетне діяння. Така поведінка передусім заподіює шкоду суспільним відносинам у сфері діяльності держави щодо запобігання, протидії та розкриття кримінальних правопорушень. Ці суспільні відносини регулюються державою шляхом покладання: а) юридичного обов'язку на спеціально уповноважених осіб щодо запобігання та протидії вчиненню кримінального правопорушення або б) юридичного обов'язку на будь-яку особу не створювати своєю поведінкою перешкод роботі правоохоронних органів і органів правосуддя щодо розкриття кримінального правопорушення та притягнення винних до кримінальної відповідальності. Порушення такого обов'язку виступає підставою для притягнення до кримінальної відповідальності виключно за умови вчинення іншою особою кримінального правопорушення. Отже, існування причетності залежить, зумовлюється, нерозривно пов'язане із вчиненням кримінального правопорушення іншою особою. У разі відсутності останнього як явища об'єктивної дійсності наявність ознак причетності в поведінці особи також виключається. Водночас, на відміну від причетності, невчинення іншою особою кримінального правопорушення не завжди виключає кримінальну відповідальність за деякі форми сприяння (наприклад, надання деяких предметів, зокрема зброї, які інша особа може використати як знаряддя або засоби вчинення кримінального правопорушення). Сам факт незаконної передачі, наприклад, вогнепальної зброї є настільки суспільно небезпечним,

¹ Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / за заг. ред. В. М. Бурдіна, В. І. Маркіна. Київ : Юрінком Інтер, 2025. С. 509.

що незалежно від того, використає інша особа цю зброю для вчинення кримінального правопорушення або ні, за незаконний збут вогнепальної зброї настає кримінальна відповідальність (ст. 263 КК).

3. *Причетне діяння (дія або бездіяльність) завжди пов'язане із конкретним кримінальним правопорушенням, яке реально вчиняється (здійснюється) або було вчинене іншою особою.* На відміну від причетності, сприяння кримінальному правопорушенню може створювати умови для вчинення як конкретного кримінального правопорушення, так і будь-якого іншого, не визначеного під час сприяння, кримінального правопорушення (наприклад, у разі надання предметів, які інша особа надалі використовує як знаряддя чи засоби для вчинення кримінального правопорушення). При цьому таке сприяння може створювати як реальну, так і потенційну можливість для вчинення кримінального правопорушення іншою особою.

4. *Між причетним діянням і кримінальним правопорушенням, вчиненим іншою особою, існує нерозривний зв'язок.* Причетне діяння або створює сприятливі умови для вчинення конкретного кримінального правопорушення іншою особою (сприяє його вчиненню), або, навпаки, викликається, зумовлюється останнім. Водночас між причетним діянням і кримінальним правопорушенням, вчиненим іншою особою, відсутній причинний зв'язок. Між ними існує інший вид детермінаційної залежності, а саме *зумовлюючий (обумовлюючий) зв'язок*. Зміст такого зв'язку полягає в тому, що явища (процеси) нерозривно пов'язані між собою, коли одне з них лише обумовлює, сприяє виникненню, існуванню іншого, однак не породжує, не викликає його¹. Так, за певних умов причетне діяння може супроводжувати кримінальне правопорушення іншої особи, тим самим створюючи сприятливі умови для його вчинення. У цих випадках воно виступає як *супутнє* діяння. Саме в такому зв'язку перебувають потурання та неповідомлення (недодонесення) про вчинюване кримінальне правопорушення. Натомість вчинення причетного діяння може викликатися, обумовлюватися тим кримінальним правопорушенням, яке інша особа до цього вчинила. У цьому випадку, навпаки, вчинення кримінального правопорушення іншою особою виступає умовою (передумовою) для подальшого вчи-

¹ Дудоров О. О. Причинний зв'язок: кримінально-правові аспекти. *Вісник Запорізького національного університету* : зб. наук. праць. Юрид. науки. 2012. № 4 (ч. 1). С. 214–221.

нення причетного діяння. Саме в такому співвідношенні із вчиненим кримінальним правопорушенням перебувають неповідомлення про вчинене кримінальне правопорушення, його приховування або набуття майна, здобутого кримінально протиправним шляхом. У зв'язку з цим важко погодитися з А. Ф. Зелінським у тому, що причетність завжди сприяє вчиненню кримінального правопорушення іншою особою¹. Таке розуміння причетності стосується тільки окремих її видів, а саме неповідомлення про вчинюване кримінальне правопорушення та потурання йому. Водночас такий підхід не враховує існування інших видів причетності, до яких належать неповідомлення про вчинене кримінальне правопорушення, його приховування та придбання майна, здобутого кримінально протиправним шляхом. У цих випадках якраз навпаки, вчинене іншою особою кримінальне правопорушення (*попереднє діяння*) сприяє вчиненню причетного діяння, яке в цих випадках виступає вже не як супутнє, а як *похідне* від кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою.

5. Зумовлюючий зв'язок, який існує між причетним і пов'язаним з ним кримінальним правопорушенням, характеризується певною темпоральною ознакою, зміст якої полягає в існуванні різної хронологічної послідовності між цими діяннями. Деякі види причетності завжди виникають в момент (під час) вчинення кримінального правопорушення іншою особою, але до моменту його закінчення (наприклад, потурання або неповідомлення про вчинюване кримінальне правопорушення). Водночас інші види причетності завжди мають місце після вчинення кримінального правопорушення іншою особою. Це стосується приховування кримінального правопорушення та набуття майна, здобутого кримінально протиправним шляхом, вчинення яких обумовлюється кримінальним правопорушенням, вже вчиненим іншою особою. Водночас така різна хронологічна послідовність окремих видів причетності, порівняно з кримінальним правопорушенням, що вчиняється іншою особою, не виключає наявності між цими діяннями зумовлюючого зв'язку. Що ж стосується сприяння кримінальному правопорушенню у формі співучасті, то за темпоральною ознакою така поведінка завжди передує або супроводжує вчинення кримінального правопорушення іншою особою.

¹ Зелінский А. Ф. Соучастие в преступлении. Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1971. С. 37.

6. Між поведінкою (діянням) причетної особи й особи, яка вчиняє інше кримінальне правопорушення, завжди відсутній умисел на спільне вчинення цього кримінального правопорушення, а саме відсутня суб'єктивна спільність, тобто двосторонній суб'єктивний зв'язок. Натомість окремі форми сприяння можуть існувати виключно за наявності двостороннього суб'єктивного зв'язку між особою, яка сприяє, та особою, що вчиняє кримінальне правопорушення, зокрема це стосується співучасті у кримінальному правопорушенні.

Співучасть – це об'єднання зусиль співучасників, за якого поведінка інших осіб, які безпосередньо не вчиняють (не виконують) кримінальне правопорушення, є умовою вчинення останнього. При цьому поведінка таких співучасників може набувати ознак дії чи бездіяльності. Згода на спільне вчинення кримінального правопорушення може досягатися як вербальними, так і невербальними способами комунікації. Так, зокрема, Т. Г. Цибулін до останніх відносить мовчазне неперешкоджання вчиненню кримінального правопорушення за умови, що воно було узгоджене з іншими співучасниками конклюдентними діями¹. В останньому випадку, як слушно зазначає Р. С. Орловський, сам факт невиконання особою тих дій, які вона зобов'язана була і могла виконати, перебуває в обумовлюючому зв'язку з настанням суспільно небезпечних наслідків². Водночас за відсутності такої узгодженості між особою, яка не виконує свій обов'язок щодо перешкоджання вчинення кримінального правопорушення, і особою, яка його вчиняє, обумовлюючий зв'язок між цими діями не зникає. Відсутність такої згоди лише свідчить про відсутність двостороннього суб'єктивного зв'язку, який є обов'язковою ознакою співучасті.

7. Причетність – це завжди умисна кримінально-протиправна діяльність³. Причетна особа усвідомлює, що її поведінка є дотичною до кримінального правопорушення, що вчиняється або було вчинене іншою особою, і вона бажає пов'язати своє діяння із цим кримінальним

¹ Цибулін Т. Г. Кримінальна відповідальність за пособництво у вчиненні злочину : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київський ун-т права. Київ, 2016. С. 86.

² Орловський Р. С. Пособник як вид співучасника в злочині. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. Вип. 10-1 (2). С. 72. URL: https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc10-1/part_2/21.pdf.

³ Баймурзин Г. И. Ответственность за прикосновенность к преступлению. Алма-Ата : Наука, 1968. С. 41.

правопорушенням. Як зазначає Г. І. Баймурзін, відсутність такої свідомості у суб'єкта, незважаючи навіть на те, що його діяльність об'єктивно створила перешкоди запобіганню кримінального правопорушення або викриттю винного, не утворює причетності й залежно від конкретних обставин справи може тягнути за собою відповідальність за якесь інше діяння або взагалі виключати кримінальну відповідальність¹. Цією ознакою причетність відрізняється від сприяння кримінальному правопорушенню, яке може вчинятися і з необережності. Саме умисна форма вини причетного діяння і його пов'язаність (зв'язок) із кримінальним правопорушенням, вчинюваним чи вчиненим іншою особою, і викликає необхідність відмежування причетності від співучасті.

8. *Об'єкти кримінально-правової охорони*, на які посягає причетне діяння та кримінальне правопорушення, що вчиняється іншою особою, не завжди збігаються, тобто вони *можуть бути різними*. Причетність не перебуває у причинному зв'язку з кримінальним правопорушенням, що вчиняється іншою особою. Звідси випливає, що суспільно небезпечне діяння, яке не виступає причиною іншого суспільно небезпечного посягання, не може виступати причиною настання суспільно небезпечних наслідків від вчинення останнього. Причетність обумовлюється, викликається, породжується кримінально протиправним посяганням іншої особи на конкретний об'єкт кримінально-правової охорони. Отже, причетне діяння не бере участі в заподіянні суспільно небезпечної шкоди цьому об'єкту. Суспільна небезпечність причетного діяння полягає в перешкодженні виникненню, розвитку суспільних відносин, змістом яких є протидія здійсненню такого посягання, або своєчасному виявленні та притягненні до кримінальної відповідальності осіб, які його вчинили. Створюючи сприятливі умови для вчинення кримінального правопорушення іншою особою або уникнення останньою кримінальної відповідальності, причетне діяння тим самим перешкоджає відповідним державним органам у здійсненні правосуддя².

9. Оскільки об'єкти кримінально протиправного посягання причетного кримінального правопорушення та того, що вчиняється іншою

¹ Баймурзін Г. І. Ответственность за прикосновенность к преступлению. Алма-Ата : Наука, 1968. С. 41.

² Там само. С. 45.

особою, можуть бути різними, а між цими діяннями відсутній двосторонній суб'єктивний зв'язок, *відповідальність їх суб'єктів має самостійний характер*, тобто вона настає за різними статтями Особливої частини КК.

Таким чином, причетності притаманні певні специфічні ознаки, які дозволяють відмежувати таку суспільно небезпечну поведінку від інших форм сприяння кримінальному правопорушенню, зокрема від співучасті й незапобігання вчиненню кримінального правопорушення.

Зважаючи на наведені ознаки, вбачається можливим запропонувати таке визначення причетності, а саме: ***причетність** до кримінального правопорушення – це умисне суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність), яке хоча і сприяє вчиненню іншою особою кримінального правопорушення або його приховуванню, але не становить співучасті в ньому.*

Таким чином, потурання як форма сприяння кримінальному правопорушенню, що вчиняється іншою особою, перебуває в *обумовлюючому* (зумовлюючому) зв'язку з кримінальним правопорушенням, що вчиняється іншою особою, тобто виступає *однією з умов* його вчинення. Водночас потурання нерозривно пов'язане з кримінальним правопорушенням, що вчиняється іншою особою. Відсутність останнього виключає ознаки потурання в поведінці особи. Звідси випливає, що визнання потурання одним із видів причетності до кримінального правопорушення є цілком обґрунтованим.

Як і будь-який інший вид причетності, потурання кримінальному правопорушенню характеризується певними, притаманними тільки йому, *об'єктивними та суб'єктивними* ознаками, аналізу яких присвячено наступний розділ цієї монографії.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ОБ'ЄКТИВНИХ ТА СУБ'ЄКТИВНИХ ОЗНАК ПОТУРАННЯ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВОПОРУШЕННЮ

Кримінально-правова характеристика об'єктивних та суб'єктивних ознак потурання кримінальному правопорушенню включає в себе аналіз таких його ознак, які, з одного боку, притаманні саме цьому виду причетності, а з іншого, – відрізняють потурання від суміжних діянь, у тому числі й від таких, як співучасть у кримінальному правопорушенні, заздалегідь не обіцяне приховування кримінального правопорушення та неповідомлення про достовірно відоме підготовлюване або вчинюване кримінальне правопорушення.

2.1. Об'єкт потурання кримінальному правопорушенню

До об'єктивних ознак суспільно небезпечного діяння в межах кримінального права прийнято відносити об'єкт і об'єктивну сторону такого діяння.

У чинному кримінальному законодавстві України, на відміну від європейського законодавства¹, відсутній склад потурання кримінальному правопорушенню. У зв'язку з цим, аналізуючи об'єктивні та суб'єктивні ознаки потурання, говорити про склад цієї суспільно небезпечної поведінки можна поки що лише умовно. Об'єктивні та суб'єктивні ознаки потурання, так би мовити, розчинені, приховані серед ознак інших складів кримінальних правопорушень, передбачених,

¹ Докладно див. підрозділ 3.1 розділу 3 монографії.

наприклад, у статтях 31¹, 365³, 426 КК. Внаслідок цього доводиться подумки виокремлювати ознаки цієї суспільно небезпечної поведінки серед інших ознак відповідних складів кримінальних правопорушень і аналізувати їх з урахуванням останніх.

До обов'язкових елементів кожного складу кримінального правопорушення передусім, належить об'єкт. Саме тому поведінка особи, якщо вона не заподіює істотної шкоди або не створює реальної загрози її заподіяння об'єкту кримінально-правової охорони, не може визнаватися кримінальним правопорушенням. Як зазначав В. Я. Тацій, від з'ясування сутності об'єкта кримінального правопорушення та визначення його поняття залежить правильне розв'язання багатьох питань кримінально-правового регулювання. Об'єкт виступає системоутворювальним елементом складу будь-якого кримінального правопорушення, який дозволяє розкрити його соціальну сутність і встановити суспільно небезпечні наслідки. Саме об'єкт кримінального правопорушення, на думку науковця, надає можливість виробити підстави і критерії вибору об'єктів кримінально-правової охорони й засобів їх захисту, а також оптимальні правила побудови законодавства про кримінальну відповідальність і кваліфікації кримінальних правопорушень¹.

Проблемним аспектам об'єкта кримінального правопорушення присвячено чисельні наукові праці й дисертаційні дослідження. Вагомий внесок у розробку вчення про об'єкт кримінального правопорушення та його ознаки здійснили: П. П. Андрушко², С. Б. Гавриш³, В. К. Глистін⁴, В. П. Ємельянов⁵, М. Й. Коржанський⁶, Є. В. Лащук⁷, П. С. Матишев-

¹ Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві. Харків : Право, 2016. С. 5.

² Андрушко П. П. Об'єкт кримінально-правової охорони, об'єкт злочину, об'єкт злочинного посягання та об'єкт злочинного впливу: основний зміст понять та їх співвідношення. *Адвокат*. 2011. № 11. С. 5–11.

³ Гавриш С. Б. Уголовно-правовая охрана природной среды Украины. Проблемы теории и развития законодательства. Харьков, 1994. 640 с. ; Гавриш С. Б. Кримінально-правова охорона довкілля в Україні. Проблеми теорії, застосування і розвитку кримінального законодавства. Київ : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2002. 634 с.

⁴ Глистин В. К. Проблема уголовно-правовой охраны общественных отношений (объект и квалификация преступлений). Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1979. 128 с.

⁵ Ємельянов В. П. Класифікація об'єктів злочинів. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2002. Вип. 20. С. 179–183.

⁶ Коржанський, М. Й. Об'єкт і предмет злочину. Дніпропетровськ : Ліра ЛТД, 2005. 252 с.

⁷ Лащук Є. В., Музика, А. А. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання. Київ : Паливода А. В., 2011. 192 с.

ський¹, А. А. Музика², Б. С. Нікіфоров³, П. В. Олійник⁴, М. І. Панов⁵, М. В. Сенаторов⁶, В. Я. Тацій⁷, Є. В. Фесенко⁸ та багато інших фахівців.

У наукових працях пропонуються різні концепції стосовно розуміння об'єкта кримінального правопорушення, а саме об'єкт кримінального правопорушення розглядається як: 1) суспільні відносини (наприклад, М. Й. Коржанський, Є. В. Лашук, М. В. Сенаторов, В. Я. Тацій та ін.)⁹; 2) правове благо (наприклад, С. Б. Гавриш)¹⁰; 3) соціальні цінності (наприклад, П. П. Андрушко, П. С. Матишевський, Є. В. Фесенко)¹¹; 4) конкретні фізичні та юридичні особи й інші соціальні об'єднання (наприклад, В. А. Туляков)¹²; 5) сфери життєдіяльнос-

¹ Матишевський П. С. Преступления против собственности и смежные с ними преступления. Киев : Юринком, 1996. 240 с.

² Лашук Є. В., Музика, А. А. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання. Київ : Паливода А. В., 2011. 192 с.

³ Нікіфоров, Б. С. Объект преступления по советскому уголовному праву. М. : Госюриздат, 1960. 230 с.

⁴ Олійник П. В. Предмет злочинів проти власності: поняття, види, кримінально-правове значення. Харків : Право. 2011. 208 с.

⁵ Panov M. I. Object of criminal offence: Modern interpretations. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. 2021. Т. 28. №4. С. 262–269.

⁶ Сенаторов М. В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві. Харків : Право. 2006. 208 с.

⁷ Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві. Харків : Право, 2016. 256 с.

⁸ Фесенко Є. В. Врахування формули «об'єкт-цінності» при кваліфікації злочину та реформуванні кримінального законодавства. *Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 11–12 жовт. 2012 р. / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», НДІ вивч. пробл. злочинності ім. В. В. Сташиса, Нац. акад. прав. наук України, ВГО «Асоц. кримін. права». Харків : Право, 2012. С. 94–97.

⁹ Коржанський, М. Й. Об'єкт і предмет злочину. Дніпропетровськ : Ліра ЛТД, 2005. 252 с. ; Лашук Є. В., Музика, А. А. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання. Київ : Паливода А. В., 2011. 192 с. ; Сенаторов М. В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві. Харків : Право. 2006. 208 с. ; Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві. Харків : Право, 2016. 256 с.

¹⁰ Гавриш С. Б. Уголовно-правовая охрана природной среды Украины. Проблемы теории и развития законодательства. Харьков, 1994. 640 с.

¹¹ Андрушко П. П. Злочини проти виборчих прав громадян та їх права брати участь у референдумі: кримінально-правова характеристика. Київ : КНТ, 2007. 328 с. ; Матишевський П. С. Преступления против собственности и смежные с ними преступления. Киев : Юринком, 1996. 240 с. ; Фесенко Є. В. Злочини проти здоров'я населення та системи заходів з його охорони. Київ : Атіка, 2004. 279 с.

¹² Туляков В. А. Витимологические проблемы применения нового Уголовного Кодекса Украины. *Новий Кримінальний кодекс України: питання застосування і вивчення*. Київ ; Харків, 2002. С. 234–238.

ті людини (наприклад, В. П. Ємельянов)¹; 6) соціальна оболонка суспільних відносин (наприклад, В. М. Трубников)²; 7) соціальні цінності чи соціальні блага (наприклад, В. С. Ковальський)³.

У проєкті нового Кримінального кодексу об'єктом кримінального правопорушення пропонується визнавати передбачену КК соціальну цінність, якій спричиняється шкода, зазначена у статтях 2.5.2–2.5.7 КК (ч. 1 ст. 2.2.1 проєкту). А у випадках, передбачених цим кодексом, ознакою об'єкта є також потерпіла особа або предмет кримінального правопорушення (ч. 2 ст. 2.2.1 проєкту)⁴. Водночас, визнаючи об'єктом кримінального правопорушення соціальну цінність і здійснюючи поділ Спеціальної (за чинним КК – Особливої) частини КК на розділи залежно від виду об'єкта, у проєкті КК міститься розділ «Кримінальні правопорушення проти порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)». Проте навряд чи порядок несення військової служби можна визнати соціальною цінністю. Встановлення певного порядку здійснення чогось до певних вимог (правил) якраз спрямоване на охорону певних соціальних цінностей від заподіяння їм шкоди. У зв'язку з цим уявляється, що сам по собі порядок здійснення чогось не може визнаватися соціальною цінністю. А тому пропозиція визнання об'єктом кримінального правопорушення соціальної цінності викликає певні сумніви.

Кожний із запропонованих концепцій об'єкта кримінального правопорушення притаманні певні позитивні риси. Деякі теорії оптимально пояснюють зміст об'єкта стосовно певних кримінальних правопорушень, але важко узгоджуються з іншими деліктами. Уявляється, що підхід, згідно з яким об'єктом кримінального правопорушення є суспільні відносини, дозволяє більш точно й повно розкрити матеріальну (соціальну) сутність кримінального правопорушення як діяння, що є суспільно небезпечним. Своєю чергою визнання суспільних відносин об'єктом кримінального правопорушення сприяє відмежуванню

¹ Ємельянов В. П. Понятие объекта преступлений в уголовно-правовой науке. *Право і Безпека*. 2002. № 4. С. 7–11.

² Трубников В. М. Новый взгляд на объект преступления. *Право і Безпека*. 2002. № 1. С. 81–88.

³ Українське кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. В. О. Навроцького. Київ : Юрінком Інтер, 2013. С. 160.

⁴ Проєкт Кримінального кодексу України (станом на 02.04.2025). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/02/26/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-25-02-2024.pdf>.

кримінальних правопорушень не тільки від інших протиправних діянь (наприклад, адміністративних правопорушень), а й між собою. Наприклад, людина може бути учасником різних суспільних відносин. У зв'язку з цим посягання на її життя, залежно від її соціальних ознак, а саме зважаючи на суспільні відносини, учасником яких вона виступає, дозволяє кваліфікувати таке посягання за різними статтями Особливої частини КК (наприклад, в одних випадках – за статтями 112 чи 115 КК, а в інших – за статтями 348 або 379 КК тощо).

Таким чином, незважаючи на те, що дискусії стосовно поняття об'єкта кримінального правопорушення точаться і донині, наукова концепція, згідно з якою об'єктом кримінального правопорушення є відповідні суспільні відносини, видається найбільш обґрунтованою.

Разом із тим не будь-які суспільні відносини можуть бути визнані об'єктом кримінального правопорушення, бо такими визнаються лише ті з них, які поставлені під охорону закону про кримінальну відповідальність. Отже, *об'єктом потурання* є суспільні відносини, на які посягає та яким заподіює шкоду це суспільно небезпечне діяння і які охороняються законом про кримінальну відповідальність.

У правовій літературі висловлюються різні точки зору стосовно виду (видів) тих суспільних відносин, які є об'єктом потурання кримінальному правопорушенню. І переважно останній (об'єкт потурання) досліджується в межах вчення про причетність до кримінального правопорушення. Так, В. Г. Смирнов зазначав, що об'єкт причетності має комплексний, подвійний характер. З одного боку, це суспільні відносини у сфері здійснення правосуддя, а з іншого, – суспільні відносини, на які посягає пов'язане з причетністю кримінальне правопорушення, тобто те, вчиненню якого потурають. При цьому визначальним, на думку науковця, є об'єкт, із посяганням на який виникає причетність¹.

П. М. Панченко визнавав, що потурання кримінальному правопорушенню має декілька об'єктів. Безпосередній – суспільні відносини, що охороняються кримінальним законом і забезпечують своєчасне попередження кримінальних правопорушень, їх запобігання, припинення та викриття, а інші об'єкти – суспільні відносини, на які посягає кримінальне правопорушення, стосовно якого здійснюється потурання. Ці інші об'єкти науковець умовно називав «похідним» від безпосереднього об'єкта потурання. Проте це не свідчить, що вони мають друго-

¹ Смирнов В. Г. Понятие прикосновенности по советскому уголовному праву. Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1957. С. 23–26, 44.

рядний характер щодо безпосереднього об'єкта потурання. В окремих випадках, спеціально передбачених законом, ці об'єкти мають не менш важливе значення¹.

Г. І. Баймурзін наголошував на тому, що оскільки суб'єктом потурання зазвичай виступає службова особа, яка з огляду на свій службовий обов'язок зобов'язана вжити необхідних заходів для запобігання кримінальному правопорушенню, то у випадках, коли така особа не протидіє вчиненню суспільно небезпечного діяння, вона не тільки посягає на інтереси правосуддя щодо запобігання кримінально караному делікту, а й не виконує покладені на неї службові обов'язки. Тому потурання службових осіб має два об'єкти посягання: а) інтереси правосуддя і б) діяльність установ та організацій².

На думку О. М. Лемешка, об'єктом потурання, яке вчиняється службовими особами, є правомірна діяльність правоохоронних органів, спрямована на припинення злочинів³.

Л. М. Абакіна-Пілявська вбачає суспільну небезпеку причетності, а отже й потурання, у створенні перешкод діяльності державних органів у частині попередження злочинності, розкриття злочинів, своєчасного відвернення наслідків суспільно небезпечного діяння та притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності⁴.

А. С. Беніцький пропонує види причетності класифікувати залежно від об'єкта посягання на: а) ті, де основним безпосереднім об'єктом є суспільні відносини у сфері правосуддя, – це приховування кримінального правопорушення, і б) ті, у яких зазначені суспільні відносини є додатковим обов'язковим безпосереднім об'єктом, – усі інші види причетності, у тому числі й потурання⁵.

¹ Панченко П. Н. Преступное попустительство. Иркутск, 1976. С. 30 ; Панченко П. Н. Борьба с попустительством по советскому уголовному праву : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Иркутск, 1973. С. 13.

² Баймурзин Г. И. Ответственность за прикосновенность к преступлению. Алмата : Наука, 1968. С. 49.

³ Лемешко О. М. Кримінально-правова оцінка потурання вчиненню злочину. Харків : ФІНН, 2003. С. 66.

⁴ Абакіна-Пілявська Л. М. Інститут причетності до злочину в кримінальному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2014. С. 8.

⁵ Беніцький А. С. Класифікація проявів причетності до злочину в кримінальному праві України. *Наук. праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Юридичні науки*. 2015. № 1 (44). С. 75. URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/law/article/view/980/1492>.

О. О. Дудоров припускає, що спеціальний вид потурання у виді бездіяльності працівника правоохоронного органу щодо незаконної діяльності з організації або проведення азартних ігор, лотерей є різновидом службових кримінальних правопорушень і тому посягає на один із сегментів відносин, охоронюваних розділом XVIII «Кримінальні правопорушення проти правосуддя» Особливої частини КК, – належну діяльність органів, які здійснюють або забезпечують здійснення правосуддя¹.

Уявляється, що теоретична позиція, згідно з якою об'єктом посягання, якому заподіюється шкода внаслідок вчинення потурання, виступають *суспільні відносини у сфері забезпечення здійснення правосуддя*, є цілком обґрунтованою. Саме таке розуміння об'єкта потурання дозволяє повною мірою розкрити соціальну сутність цього суспільно небезпечного діяння.

У науці кримінального права існують різні підходи до розуміння поняття «правосуддя». Пропонуються так звані вузьке та широке його тлумачення. У вузькому розумінні під правосуддям розуміють регламентовану законом форму діяльності суду з розгляду й вирішення цивільних, господарських, адміністративних, кримінальних справ, а також справ про адміністративні правопорушення². Втім правосуддя не може бути ефективним, якщо уповноважені органи, службові особи або громадяни не надають всебічного сприяння діяльності судів у процесі здійснення ними правосуддя або, навпаки, перешкоджають її здійсненню. Саме тому пропонується і широке тлумачення поняття «правосуддя», під яким розуміють не тільки специфічну діяльність суду з розгляду відповідних справ, а й діяльність інших органів, установ та уповноважених осіб, які сприяють йому в цьому³.

¹ Дудоров О. О., Мовчан Р. О., Драчевський Є. Ю. Відповідальність за службове потурання: порівняльний аналіз чинного і перспективного кримінального закону. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2023. Вип. 4. С. 38.

² Габро О. І., Чабанюк В. Д. Об'єкт складу злочину, передбаченого ст. 384 КК України. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 200–208.

³ Злочини проти правосуддя : навч. посіб. за заг. ред. проф. В. І. Борисова, проф. В. І. Тютюгіна. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2011. С. 7 ; Шепітько М. В. Кримінально-правовий підхід до розуміння поняття правосуддя. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 3 (82). С. 128 ; Тютюгін В. І. Злочини проти правосуддя. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2017. Вип. 1 (8). С. 258 та ін.

Вбачається, що позиція тих науковців, які пропонують тлумачити поняття правосуддя в широкому розумінні, а саме як суспільні відносини у сфері забезпечення здійснення правосуддя, є більш переконливою¹. Так, на думку М. В. Шепітька, поняття «правосуддя» в чинному законодавстві про кримінальну відповідальність необхідно розуміти у його широкому тлумаченні. У зв'язку з цим це поняття має охоплювати не лише діяльність суду з розгляду й вирішення справ, а й діяльність органів досудового слідства, дізнання, а також органів виконання судових рішень².

Широке розуміння поняття «правосуддя» знаходить своє підтвердження і на нормативно-правовому рівні. Зокрема, в Указі Президента України «Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки» йдеться не тільки про діяльність суду, а й про підвищення ефективності функціонування діяльності органів прокуратури, удосконалення адвокатури, розвиток конституційного судочинства, запровадження дієвих механізмів запобігання зловживанню учасниками процесу своїми процесуальними правами, впровадження ефективних інструментів реагування на неналежну поведінку учасників судового процесу, забезпечення ефективної роботи Служби судової охорони шляхом удосконалення механізмів регулювання її діяльності тощо³.

Із широкого тлумачення поняття «правосуддя» виходить і законодавець, бо в чинному КК, у розділі XVIII «Кримінальні правопорушення проти правосуддя» Особливої його частини, встановлено відповідальність не тільки за посягання на нормальне функціонування судової системи (наприклад, статті 376, 377, 379 КК), а й за кримінальні правопорушення, що заподіюють шкоду іншим органам і особам, які сприяють у здійсненні правосуддя (наприклад, статті 382, 387, 397 КК).

¹ Воронцов А. В. Актуальні питання визначення родового об'єкта злочинів проти правосуддя. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 2. С. 30–33 ; Марін О. Родовий об'єкт та система кримінальних правопорушень проти правосуддя в результаті конституційної реформи. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 1. С. 220–226 та ін.

² Шепітько М. В. Кримінально-правовий підхід до розуміння поняття правосуддя. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 3(82). С. 128.

³ Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки : Указ Президента України від 11 червня 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text>.

Із широкого розуміння поняття «правосуддя» виходить і Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ), зокрема при тлумаченні ст. 6 «Право на справедливий суд» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод¹. Так, у справі «Девеєр проти Бельгії» (*Deweert v. Belgium*, § 41–47) у винесеній державним прокурором постанові про закриття підприємства особи та застосування штрафу як компромісного врегулювання для уникнення переслідування в судовому порядку ЄСПЛ встановив наявність «кримінального обвинувачення», що призводить до застосовності ст. 6 Конвенції (§ 41–47)². В іншій справі «Вера Фернандес-Уїдобро проти Іспанії» (*Vera Fernández-Huidobro v. Spain*), § 108–114) ЄСПЛ дійшов висновку, згідно з яким, незважаючи на те, що поняття «суд» зі ст. 6 § 1 Конвенції не поширюється на слідчого суддю, який не уповноважений ухвалювати рішення по суті «кримінального обвинувачення», дії слідчого судді мають прямий і неминучий вплив на справедливість подальшого розгляду, включаючи сам судовий розгляд. ЄСПЛ також наголосив на важливості стадії розслідування для підготовки справи до судового розгляду, оскільки докази, отримані на цій стадії, визначають рамки, в яких вчинений злочин розглядатиметься в суді³.

На перший погляд, особа, яка потурає вчиненню кримінального правопорушення, безпосередньо нібито не перешкоджає здійсненню правосуддя. Проте це лише на перший погляд. Якщо особа не протидіє вчиненню кримінального правопорушення, то своєю бездіяльністю вона порушує конституційний принцип неухильного додержання Конституції України та законів України, непосагання на права і свободи, честь і гідність інших людей (ст. 68)⁴. Внаслідок цього інша особа безперешкодно вчиняє кримінальне правопорушення. У зв'язку з цим існуючі в суспільстві захисні (охоронні) механізми протидії (перешко-

¹ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004?find=1&text=%D1%81%D1%83%D0%B4#w1_14.

² Case of *Chernega and others v. Ukraine*. (Application № 74768/10). Judgment: 18 June 2019/Final 18 September 2019. The European Court of Human Rights. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:\[%2274768/10%22\],%22itemid%22:\[%22001-193877%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%2274768/10%22],%22itemid%22:[%22001-193877%22]}).

³ Affaire Vera Fernández-Huidobro c. Espagne (Requête no 74181/01) 6 janvier 2010. *The European Court of Human Rights*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng/%22itemid%22:%22001-96605%22>}.

⁴ Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

джання) кримінальному правопорушенню не спрацьовують, унаслідок чого вчинення кримінального правопорушення іншою особою стає можливим, бо воно не зустрічає перешкод (протидії) на своєму шляху і здійснюється.

До злочинів проти правосуддя віднесено потурання кримінальному правопорушенню і у проєкті нового Кримінального кодексу України, у якому відповідальність за це суспільно небезпечне діяння пропонується встановити у ст. 8.2.3 «Потурання вчиненню злочину» книги восьмої «Кримінальні правопорушення проти правосуддя»¹.

Отже, на підставі зазначеного можна зробити висновок, що *основним безпосереднім об'єктом потурання є суспільні відносини у сфері забезпечення здійснення правосуддя – суспільні відносини, що виникають у зв'язку з діяльністю відповідних органів та уповноважених осіб, яка спрямована на протидію кримінальним правопорушенням*.

Але особливість суспільної небезпечності потурання полягає не тільки в тому, що в разі його вчинення заподіюється шкода суспільним відносинам у сфері забезпечення здійснення правосуддя. Кримінальне правопорушення, вчиненню якого безпосередньо сприяє (потурає) особа, також залишає «свій відбиток» і позначається на ступені суспільної небезпечності й самого конкретного акта потурання.

Чим небезпечнішим є кримінальне правопорушення, вчиненню якого потурають, тим вищим є ступінь суспільної небезпечності й самого потурання. Немає сумніву в тому, що різний ступінь суспільної небезпечності буде мати потурання, якщо, наприклад, працівник поліції в одному випадку не перешкоджає вчиненню крадіжки, а в іншому – вбивства. Один з авторів цієї роботи свого часу вже зазначав, що «більшість кримінальних правопорушень проти правосуддя є двооб'єктними або навіть поліоб'єктними, оскільки у разі їх вчинення додатковим безпосереднім об'єктом можуть виступати відносини, які забезпечують здійснення правосуддя шляхом захисту конституційних прав та свобод особи і громадянина, охорони їх життя, здоров'я, особистої безпеки, честі і гідності, власності тощо»². Уявляється,

¹ Проєкт Кримінального кодексу України (станом на 02.04.2025). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/02/26/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-25-02-2024.pdf>.

² Тютюгін В. І. Злочини проти правосуддя. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2017. Вип. 1 (8). С. 258 ; Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Бо-

що цілком відповідає такому висновку й потурання кримінальному правопорушенню.

Наявність нерозривного зв'язку між потуранням і тим кримінальним правопорушенням, яке вчиняється іншою особою і вчиненню якого потурач не перешкоджає, дозволяє зробити такі висновки.

По-перше, потурання завжди відбувається на тлі вчинення іншого кримінального правопорушення, якому потурають і об'єктом якого можуть бути будь-які суспільні відносини, що охороняються кримінальним законом. Тож, якщо суспільно небезпечне діяння, яке вчиняється іншою особою, заподіює шкоду тим суспільним відносинам, які не охороняються законом про кримінальну відповідальність, то в поведінці особи, яка його вчиняє, відсутній обов'язковий елемент складу, а отже таку поведінку не можна визнати кримінальним правопорушенням. Своєю чергою відсутність останнього свідчить, що сприяння його вчиненню не можна визнати потуранням як видом причетності до кримінального правопорушення. Отже, наявність об'єкта кримінально-правової охорони в суспільно небезпечному діянні, якому потурає особа, є обов'язковим. У зв'язку з цим потурання, яке створює сприятливі умови для вчинення кримінального правопорушення іншою особою, тим самим створює сприятливі умови для заподіяння шкоди об'єкту цього кримінального правопорушення. А тому заподіяння шкоди таким відносинам цілком обґрунтовано визнати *додатковим* об'єктом потурання.

По-друге, цей додатковий об'єкт завжди існує в разі здійснення потурання, оскільки будь-яке кримінальне правопорушення, якому воно сприяє, завжди заподіює шкоду об'єкту кримінально-правової охорони. У цьому й проявляється соціальна сутність будь-якого кримінального правопорушення як виду суспільно небезпечної поведінки. У зв'язку з цим можна констатувати, що суспільні відносини, яким заподіюється шкода внаслідок вчинення кримінального правопорушення, якому потурає особа, завжди виступають як *обов'язковий додатковий* об'єкт потурання.

Досліджуючи об'єкт потурання кримінальному правопорушенню, не можна залишити поза увагою і той факт, що обов'язок протидіяти вчиненню кримінального правопорушення покладається на особу в межах її повноважень у зв'язку з тим, що вона обіймає певну посаду або

займається певною діяльністю чи виконує певні функції за спеціальним дорученням¹. Так, Г. І. Баймурзін зазначав, що потурання як самостійна форма суспільно небезпечної діяльності може мати місце лише у випадках, коли на особі лежить правовий обов'язок безпосередньо своїми діями припинити посягання на правоохоронювані інтереси. Саме тому потурання завжди нерозривно пов'язане з невиконанням особою спеціально покладених на неї правових обов'язків². Своєю чергою невиконання таких обов'язків або неналежне їх виконання порушує встановлений порядок нормальної діяльності відповідних органів, установ чи організацій. У зв'язку з цим вбачається, що суспільні відносини, які забезпечують нормальну діяльність цих органів, установ чи організацій, також виступають *обов'язковим додатковим об'єктом потурання*.

Своєрідним підтвердженням такого висновку, який свідчить про *поліоб'єктність* потурання кримінальному правопорушенню, можуть слугувати й деякі норми чинного КК. Так, у розділі XVII «Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» Особливої частини КК міститься ст. 365³ КК, яка встановлює відповідальність за бездіяльність працівника правоохоронного органу щодо незаконної діяльності з організації або проведення азартних ігор, лотерей. А в розділі XIX «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення» Особливої частини КК розміщено ст. 426 КК, яка передбачає відповідальність за бездіяльність військової влади.

Аналіз цих норм свідчить, що в них передбачено відповідальність за такі види суспільно небезпечних діянь, які за своїми об'єктивно-суб'єктивними характеристиками цілком відповідають ознакам потурання³. Але в цих випадках основним безпосереднім об'єктом передбачених у цих нормах діянь є вже інші суспільні відносини, бо відносини, що забезпечують здійснення правосуддя, виступають у разі вчинення зазначених кримінальних правопорушень лише додатковим безпосереднім об'єктом.

¹ Докладно про це див. підрозділ 2.3 цього розділу монографії.

² Баймурзін Г. І. Ответственность за прикосновенность к преступлению. С. 135.

³ Фільчакова Ю. І. Потурання як форма сприяння вчиненню кримінального правопорушення. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юрид. науки*. 2023. Том 34 (73), № 1. С. 148–153.

Наявність у КК таких норм, у яких, по суті, встановлюється відповідальність за окремі прояви (так би мовити, спеціальні види) потурання, пояснюється двома причинами.

По-перше, це пов'язане з тим, що в чинному КК, а саме в розділі XVIII «Кримінальні правопорушення проти правосуддя», відсутня загальна норма, яка б регулювала відповідальність за потурання кримінальним правопорушенням¹. Тому законодавець і «вимушений» встановлювати відповідальність за окремі прояви (спеціальні види) потурання.

По-друге, наявність (поява) таких норм, які встановлюють відповідальність за окремі прояви (спеціальні види потурання), не виключається навіть за умови, якщо чинний КК буде доповнено загальною нормою про відповідальність за цей вид причетності до кримінального правопорушення. Пояснюється це тим, що у випадках, коли законодавець вважає за необхідне посилити кримінально-правову охорону тих чи інших суспільних відносин, які не пов'язані зі здійсненням правосуддя, він може створювати такі норми, у яких передбачається відповідальність за кримінальні правопорушення, у разі вчинення яких відносини, що забезпечують здійснення правосуддя, виступають лише додатковим (а не основним) об'єктом посягання.

До речі, саме такий прийом (підхід) законодавець використовує і стосовно інших видів причетності. Наприклад, є всі підстави вважати, що таке кримінальне правопорушення, як заздалегідь не обіцяне придбання або отримання, зберігання чи збут майна, завідомо одержаного кримінально протиправним шляхом (ст. 198 КК), є одним із проявів (спеціальних видів) заздалегідь не обіцяного приховування кримінального правопорушення (ч. 6 ст. 27 КК), вчиненого особою, яка у кримінально протиправний спосіб здобула таке майно. Однак у цьому випадку першочергове значення законодавець надає охороні відносин власності, і тому саме вони є основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 198 КК, тоді як відносини, що забезпечують здійснення правосуддя, виступають тут уже як хоча й обов'язковий, але лише додатковий об'єкт цього суспільно небезпечного діяння.

¹ Докладно про доцільність доповнення розділу XVIII Особливої частини КК загальною нормою про відповідальність за потурання вчиненню певних видів (груп) кримінальних правопорушень див. підрозділ 3.2 розділу 3 монографії.

Таким чином, потурання кримінальному правопорушенню є «полюб'єктивним» суспільно небезпечним діянням, **основним безпосереднім об'єктом** якого виступають суспільні відносини у сфері забезпечення здійснення правосуддя – відносини, що виникають у зв'язку з діяльністю відповідних органів та уповноважених осіб, яка спрямована на протидію кримінальним правопорушенням.

Обов'язковим додатковим безпосереднім об'єктом потурання є і суспільні відносини, яким заподіюється істотна шкода внаслідок вчинення того кримінального правопорушення, якому потурає особа.

Крім того, *обов'язковим додатковим безпосереднім об'єктом* потурання є також суспільні відносини, що виникають у сфері суспільно корисної діяльності, до якої було залучено особу, що вчинила потурання, тобто відносини, що забезпечують нормальне функціонування тієї діяльності, у зв'язку зі здійсненням якої на особу було покладено спеціальний обов'язок перешкодити кримінальному правопорушенню, що вчиняється іншою особою.

2.2. Об'єктивна сторона потурання кримінальному правопорушенню

Дослідження об'єктивних ознак будь-якого суспільно небезпечного діяння завжди пов'язане зі встановленням його *об'єктивної сторони*. У правовій літературі є загальновизнаним, що будь-яку діяльність людини, у тому числі ту, яка посягає на об'єкт кримінально-правової охорони, можна поділити на дві складові частини: **а) інтелектуально-вольову**, яка відповідає за сприйняття, опрацювання, аналіз інформації, отриманої з навколишнього середовища, її усвідомлення, прийняття на підставі цієї інформації та раніше отриманого досвіду певних рішень, визначення способів та шляхів досягнення, поставленої мети, і **б) дійову**, яка відповідає за втілення отриманого рішення в життя у виді певних актів конкретної поведінки людини. Саме дійовий аспект людської поведінки в науці кримінального права прийнято йменувати як «об'єктивна сторона» кримінального правопорушення.

Об'єктивна сторона кожного суспільно небезпечного посягання розглядається як певний процес протиправного впливу на об'єкт кримінально-правової охорони. Цей процес призводить до поступового розвитку подій та явищ, які виникають унаслідок вчинення особою певної дії або бездіяльності. Без вчинення останніх не може бути посягання на суспільні відносини, що охороняються законом про кримінальну відповідальність. У зв'язку з цим суспільно небезпечна дія або бездіяльність є невід'ємною складовою, що характеризує кожную поведінку людини, яка визнається кримінальним правопорушенням. На неможливості визнання кримінальним правопорушенням діяльності особи за відсутності в її вчинку ознак діяння наголошується і на законодавчому рівні. Так, відповідно до ч. 1 ст. 11 КК кримінальним правопорушенням визнається суспільно небезпечне, протиправне, винне, вчинене суб'єктом кримінального правопорушення діяння. Отже, діяння є ключовою ознакою об'єктивної сторони, про яку б суспільно небезпечну поведінку не йшлося.

Дослідження об'єктивної сторони будь-якого суспільно небезпечного діяння передбачає встановлення зовнішніх ознак такого акту протиправної поведінки особи. У кримінальному праві поняття діяння охоплює собою дві форми суспільно небезпечної поведінки – дію та бездіяльність (ч. 1 ст. 11 КК). У «Великій українській юридичній енциклопедії» дія розглядається як активна, свідомо суспільно небезпечна протиправна поведінка суб'єкта, а бездіяльність визначається як пасивна форма поведінки особи, що полягає в невчиненні нею певної дії (дій), яку вона повинна була і могла вчинити¹. Якими ж ознаками характеризується потурання кримінальному правопорушенню?

Науковці, які досліджували потурання кримінальному правопорушенню, єдині в погляді стосовно того, що така суспільно небезпечна поведінка полягає у *бездіяльності*². Проте, як зазначає О. М. Лемешко,

¹ Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Харків : Право, 2016– . Т. 17 : Кримінальне право / редкол.: В. Я. Тацій (голова), В. І. Борисов (заст. голови) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2017. С. 158, 160.

² Баймурзин Г. И. Ответственность за прикосновенность к преступлению. Алма-Ата : Наука, 1968. С. 136 ; Беніцький А. С. Характеристика ознак потурання злочину. *Юридичний бюлетень*. Одеса : ОДУВС, 2018. Вип. 7. Ч. 2. С. 195–204. URL: http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2018/7_2018/part_2/29.pdf ; Лемешко О. М. Кримінально-правова оцінка потурання вчиненню злочину. Харків : ФІНН, 2003. С. 85.

виникнення обов'язку діяти певним чином при потуранні обумовлюється відповідним фактом (чинником), яким виступає кримінальне правопорушення, що вчиняється іншою особою. За його відсутності не може йтися про наявність у поведінці особи ознак потурання¹.

Загалом погоджуючись із цією позицією науковця, вважаємо, що вона потребує деякого уточнення. На наш погляд, обов'язок протидіяти кримінальному правопорушенню виникає з моменту його закріплення (покладення на особу) у відповідному нормативно-правовому акті або договорі. З моменту ж вчинення кримінального правопорушення іншою особою у відповідної (зобов'язаної) особи покладений на неї обов'язок протидіяти (перешкодити) його вчиненню має бути виконаний (реалізований). Таким чином, необхідно виділяти два темпоральні моменти: **а)** момент, з якого виникає обов'язок протидіяти тому (потенційному) кримінальному правопорушенню, яке може бути вчинене іншою особою, і **б)** момент, з якого цей обов'язок має бути реалізований у зв'язку з тим, що таке кримінальне правопорушення у дійсності вчиняється.

У зв'язку з цим вбачається необхідним, перш ніж аналізувати безпосередньо зовнішній прояв поведінки, яка містить ознаки потурання кримінальному правопорушенню, зупинитися на аналізі самого юридичного факту, за наявності якого особа повинна діяти певним чином. Таким фактом виступає суспільно небезпечне діяння, що містить ознаки, передбачені в Особливій частині КК. При цьому це може бути як суспільно небезпечне діяння, що містить ознаки певного складу кримінального правопорушення, так і діяння, яке не є кримінальним правопорушенням унаслідок відсутності ознак суб'єкта кримінального правопорушення у особи, яка його вчинила (неосудна, не досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність). Такий висновок ґрунтується на тому, що уповноважена особа, на яку покладено обов'язок захищати певні правоохоронювані інтереси, повинна виконувати цей обов'язок незалежно від характеристики особи, яка здійснює на них суспільно небезпечне посягання.

Як окремий вид причетності, потурання нерозривно пов'язане з конкретним кримінальним правопорушенням, яке в об'єктивній дійсності реально вчиняє інша особа. Як форма сприяння, потурання полягає в непротидії (неперешкоджанні) вчиненню такого конкретного

¹ Лемешко О. М. Кримінально-правова оцінка потурання вчиненню злочину. Харків : ФІНН, 2003. С. 66.

кримінального правопорушення. Водночас протидія якомусь явищу або події завжди має місце виключно протягом їхнього існування. Якщо явище або подія ще не виникли або вже припинили своє існування, то завадити їхньому існуванню (вчиненню) *або ще, або вже неможливо*. Звідси випливає, що потурання може мати місце лише протягом того часу, доки інше кримінальне правопорушення існує як факт об'єктивної дійсності, тобто протягом часу його вчинення. У зв'язку з цим у науці кримінального права висловлюється точка зору, згідно з якою здійснення потурання обмежується стадіями вчинення іншого кримінального правопорушення¹. Досліджувана поведінка (потурання) може мати місце з моменту початку вчинення кримінального правопорушення, тобто на стадії готування (ст. 14 КК)², і до моменту його фактичного закінчення, тобто протягом стадії замаху (ст. 15 КК)³. Зокрема, А. С. Беніцький зазначає: «такий злочин повинен бути незакінченим, оскільки після вчинення предикатного злочину потурання вже не є можливим. Тому потурання вчиняється на стадії готування до предикатного злочину або замаху на нього»⁴. Таку ж позицію займає і В. В. Лазаренко, наголошуючи на тому, що «потурання можливе на стадії ще незакінченого кримінального правопорушення. Невчинення певних дій, які особа за своїм статусом повинна була вчинити, після закінчення кримінального правопорушення не може визнаватися потуранням і за наявності підстав може розглядатися як інший вид причетності (приховування чи неповідомлення про кримінальне правопорушення) або інший вид кримінально караної діяльності (наприклад, зловживання владою або службовим становищем)»⁵. В. П. Коваленко

¹ Новицький Г. В., Педан В. І., Рибачук В. В. Співучасть у злочині та причетність до злочину за кримінальним правом України: проблеми кваліфікації. Донецьк : Юго-Восток, 2012. С. 152–159.

² Маслак Н. В. Кримінальна відповідальність за готування до злочину. Харків : Право, 2010. 232 с.

³ Горностай А. В. Кримінальна відповідальність за замах на злочин. Харків : Юрайт, 2013. 232 с. ; Красницький І. В., Щутяк Л. С. Відповідальність за замах на злочин за кримінальним правом України : монографія / І. В. Красницький, Л. С. Щутяк. Львів : ЛьвДУВС, 2015. 224 с.

⁴ Беніцький А. С. Характеристика ознак потурання злочину. *Юридичний бюлетень*. Одеса : ОДУВС, 2018. Вип. 7. Ч. 2. С. 195–204. URL: http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2018/7_2018/part_2/29.pdf.

⁵ Лазаренко В. В. Кримінально-правова характеристика приховування кримінального правопорушення: порівняльно-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2021. С. 68.

також підкреслює, що потурання кримінальному правопорушенню триває лише до його закінчення¹.

Таким чином, *час вчинення* є обов'язковою ознакою потурання.

Як вже зазначалось, потурати означає не протидіяти чомусь, проявляти поблажливість до чиєїсь недозволеної поведінки. Отже, оскільки зміст потурання полягає в непротидії (неперешкоджанні), тобто у нестворюванні перепон чомусь продовжувати своє існування в об'єктивній дійсності, то воно (потурання) можливе лише тоді, коли це явище об'єктивної дійсності вже існує, тобто здійснюється, розвивається. Звідси випливає, що протидіяти можна лише такому кримінальному правопорушенню, процес вчинення якого вже було розпочато, проте ще не було завершено. На підставі цього можна зробити такий висновок про темпоральні ознаки потурання.

Початковим моментом потурання є вчинення іншою особою готування до кримінального правопорушення, а *кінцевим* – наявність в поведінці такої особи ознак замаху на кримінальне правопорушення. Таке розуміння часових меж здійснення потурання підтримується й у судовій практиці. Так, Верховний Суд зазначив, що умисне нежиття заходів щодо припинення кримінального правопорушення, що вчиняється підлеглим, також характеризується певним часом його вчинення – під час розпочатого й незакінченого кримінального правопорушення².

Таким чином, бездіяльність особи щодо нежиття заходів, які могли б лише попередити (а не припинити) вчинення кримінального правопорушення в майбутньому, тобто до моменту наявності в поведінці іншої особи стадії готування або замаху, не можна визнавати потуранням кримінальному правопорушенню. У таких випадках, як зазначалось, має місце інша форма сприяння кримінальному правопорушенню – незапобігання його вчиненню³. Зміст такої форми сприяння полягає в тому, що особа не вживає заходів, спрямованих на виявлення та усунення причин і умов, що можуть призвести до вчинення

¹ Коваленко В. П. Кримінальна відповідальність за зловживання владою або службовим становищем, вчинене працівником правоохоронного органу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2009. С. 84.

² Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 17 жовтня 2022 р. у справі № 686/13801/16-к (провадження № 51-4160кмо20). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106940469>.

³ Див. підрозділ 1.1 розділу 1 монографії.

кримінального правопорушення в майбутньому, тоді як потурання – це виключно неприпинення (неперешкодження) кримінального правопорушення, що вже вчиняється, здійснюється, реалізується іншою особою. У зв'язку з цим навряд чи можна погодитися з позицією, яку пропонується реалізувати у проєкті нового Кримінального кодексу у ст. 8.2.3 «Потурання вчиненню злочину», ст. 9.4.4 «Потурання катуванням», ст. 10.5.4 «Потурання командира (начальника) вчиненню підлеглим злочину або неповідомлення про його вчинення», згідно з якими до самостійної форми (виду) потурання пропонується віднести й *незапобігання* його вчиненню¹.

Кінцевим моментом, який унеможливує потурання, є факт завершення (припинення здійснення) кримінального правопорушення іншою особою. Насамперед цей факт може бути пов'язаний із наявністю в поведінці такої особи ознак закінченого кримінального правопорушення. У такому випадку ще раз, тобто вдруге (знову), припинити те, що вже припинило своє існування, неможливо. У зв'язку з цим будь-які подальші дії уповноваженої (зобов'язаної) особи щодо замовчування інформації про вже вчинене іншою особою кримінальне правопорушення, вжиття заходів щодо маскування такої події, незатримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, тощо не можуть розглядатися як сприяння вчиненню кримінального правопорушення в такій його формі, як потурання. Водночас така поведінка може містити ознаки інших видів причетності, а саме неповідомлення або заздалегідь не обіцяного приховування вчиненого кримінального правопорушення.

Цей висновок стосується і так званих *триваючих* кримінальних правопорушень. Як відомо, триваюче кримінальне правопорушення визнається закінченим уже з моменту вчинення особою відповідного діяння (дії чи бездіяльності), хоча після вчинення такого діяння особа й перебуває у так званому кримінально протиправному стані². Отже, у разі вчинення триваючого кримінального правопорушення момент

¹ Проєкт Кримінального кодексу України (станом на 02.04.2025). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/02/26/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-25-02-2024.pdf>.

² Зінченко І. О., Тютюгін В. І. Одиничні злочини: поняття, види, кваліфікація : монографія. Харків : Вид-во «ФІНН», 2010. С. 54–72 ; Ободовський О. В. Триваючі злочини у кримінальному праві України. Одеса : Юрид. літ., 2016. 256 с.

юридичного його закінчення не збігається з фактичним його завершенням. Тож, якщо уповноважена (зобов'язана) особа не перешкоджає вчиненню самого діяння, яке надалі набуває ознак триваючого кримінального правопорушення, то в цих випадках є всі підстави оцінювати таку поведінку як потурання кримінальному правопорушенню. Якщо ж після вчинення іншою особою відповідного діяння (тобто після закінчення такого кримінального правопорушення) має місце лише неперешкоджання знаходженню його суб'єкта у кримінально протиправному стані або нежиття заходів щодо його затримання, то в таких ситуаціях навряд чи можна вести мову про потурання вчиненню триваючого кримінального правопорушення. У цих випадках у поведінці уповноваженої (зобов'язаної) особи можуть міститися ознаки приховування такого кримінального правопорушення або неповідомлення про його вчинення, але не потурання його вчиненню. У зв'язку з цим навряд чи можна погодитись із визнанням у проєкті нового Кримінального кодексу видом потурання таку поведінку, як нежиття заходів для затримання особи, яка вчинила злочин: ст. 8.2.3 «Потурання вчиненню злочину», ст. 8.2.21 «Потурання вчиненню провини»¹, ст. 10.5.4 «Потурання командира (начальника) вчиненню підлеглим злочину або неповідомлення про його вчинення», ст. 10.5.7 «Потурання командира (начальника) вчиненню підлеглим провини або неповідомлення про її вчинення»².

Таким чином, потурання як особлива форма сприяння кримінальному правопорушенню, а також як окремий вид причетності до його вчинення, безпосередньо залежить від процесу вчинення того кримінально протиправного діяння, яке вчиняється іншою особою, але ще не завершене (не закінчене). Потурання можливе лише в той проміжок часу, коли інша особа вже розпочала вчиняти суспільно небезпечне діяння та продовжує його вчиняти, тобто протягом вчинення нею відповідної суспільно небезпечної дії або бездіяльності. Факт завершення вчинення такого діяння виключає можливість сприяння його вчиненню, а отже стає неможливою і така форма сприяння йому, як потурання його вчиненню.

Зважаючи на зазначене, не можна погодитися з рішенням суду, який визнав наявність ознак підбурювання до потурання в поведінці особи

¹ Під «провиною» в проєкті Кримінального кодексу належить розуміти суспільно небезпечне діяння, яке за чинним КК визначається як «кримінальний проступок».

² Там само.

за таких обставин. Як видно з матеріалів обвинувального вироку, Особа_1 вчинила грабіж, передбачений ч. 1 ст. 186 КК. А Особа_2 запропонувала працівнику правоохоронного органу неправомірну винагороду за те, щоб він не притягував Особу_1 до кримінальної відповідальності за вчинене нею діяння. Таку пропозицію суд розцінив як підбурювання до *потурання* та приховування того кримінального правопорушення, яке було вчинене Особою_1. Проте Особа_1 уже вчинила (закінчила) кримінальне правопорушення і працівник правоохоронного органу аж ніяк не міг потурати його вчиненню. Тож схилення до непритягнення до кримінальної відповідальності в такій ситуації має розглядатися виключно як підбурювання до приховування вчиненого кримінального правопорушення, а не до потурання його вчиненню¹.

Як відомо, кримінальним правопорушенням визнається суспільно небезпечне діяння, яке містить склад кримінального правопорушення. У теорії кримінального права пропонується усі склади кримінальних правопорушень, залежно від конструкції їх об'єктивної сторони, а саме – опису її ознак у статтях Особливої частини КК, поділяти на формальні, матеріальні й усічені. Різниця між цими видами складів кримінального правопорушення полягає в тому, що для деяких із них суспільно небезпечні наслідки є обов'язковою ознакою їх об'єктивної сторони (матеріальний склад), а для інших (формальні та усічені склади) суспільно небезпечні наслідки не є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони².

Питання щодо встановлення ознак потурання кримінальному правопорушенню, яке містить формальний або усічений склад, не викликає певних труднощів. Доки вчиняється діяння, яке є ознакою об'єктивної сторони такого складу, можливе й потурання його вчиненню. Втім, як тільки в поведінці особи будуть міститися ознаки закінченого складу кримінального правопорушення, потурання виключається.

Що ж стосується потурання кримінальним правопорушенням із матеріальним складом, то це питання потребує більш детального аналізу, зокрема стосовно ситуацій, коли діяння, яке є об'єктивною ознакою кримінального правопорушення з матеріальним складом, вже було

¹ Вирок Вознесенського міськрайонного суду Миколаївської області від 28 грудня 2009 р. у справі № 1-26/2009 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/7388838>.

² Сухонос В. В. Склад злочину: закон, теорія та практика. Суми : Унів. кн., 2018. С. 23, 24.

вчинене, проте суспільно небезпечні наслідки ще не настали. Тобто йдеться про ситуації, коли між вчиненим особою діянням та настанням його наслідків є певний розрив – проміжок часу. Безумовно, і в наведеній ситуації має місце замах на кримінальне правопорушення. Проте постає питання: чи можна в цьому випадку визнавати неперешкодження настанню таких наслідків потуранням? Тобто чи можна потуранням вчиненню кримінального правопорушення з матеріальним складом визнавати не тільки непротицію вчиненню іншою особою суспільно небезпечного діяння, а й неперешкодження настанню суспільно небезпечних наслідків від вчиненого особою діяння? У теорії кримінального права щодо цього питання висловлювалися різні точки зору. Зокрема, В. І. Смирнов вважав, що неперешкодження настанню суспільно небезпечного наслідку від протиправних дій інших осіб необхідно визнавати потуранням¹.

Іншу позицію займав Г. І. Баймурзін, який вважав, що під вчиненням кримінального правопорушення в цих ситуаціях потрібно розуміти здійснення злочинцем безпосередньо *заборонених законом дій поза зв'язком з настанням відповідного суспільно небезпечного результату*. Тому, на думку автора, особа повинна нести відповідальність як за потурання не за те, що вона не перешкодила настанню небезпечного результату, а за неперешкодження безпосередньо самим діям, які можуть викликати або викликали цей результат².

Вважаємо останній підхід до розуміння змісту потурання цілком обґрунтованим.

По-перше, у науці кримінального права суспільно небезпечні наслідки кримінального правопорушення розглядаються у двох аспектах: **а)** як негативний результат суспільно небезпечної діяльності особи, який передбачається законом як ознака відповідного складу, – юридичні наслідки і **б)** як істотна шкода об'єкту кримінально-правової охорони, яка має місце незалежно від закріплення її ознак у конкретному складі, – фактичні наслідки. В останньому випадку заподіяння такої шкоди притаманне будь-якому діянню, що визнається кримінальним правопорушенням³. Саме можливість заподіяння такої шкоди і є

¹ Смирнов В. Г. Понятие прикосновенности по советскому уголовному праву. Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1957. С. 50.

² Баймурзин Г. И. Ответственность за прикосновенность к преступлению. С. 138.

³ Берзін П. С. Злочинні наслідки: поняття, основні різновиди, кримінально-правове значення. Київ : Дакор, 2009. С. 12–25.

обов'язковою ознакою будь-якого кримінального правопорушення незалежно від особливостей конструкції його складу. За відсутності такої можливості вчинене діяння не може визнаватися кримінальним правопорушенням. Так, відповідно до ч. 2 ст. 11 КК не є кримінальним правопорушенням дія або бездіяльність, яка хоча формально й містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого КК, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі. Отже, якщо фактичні наслідки розкривають соціальну сутність кримінального правопорушення, то юридичні мають значення для кримінально-правової кваліфікації¹. Звідси випливає, що настання фактичних наслідків може мати місце й у разі вчинення кримінальних правопорушень з формальним та усіченим складом. Проте їх настання чи ненастання не впливають на кваліфікацію вчиненого особою діяння. Натомість якщо діяння, яке є об'єктивною ознакою формального або усіченого складу, було завершено, то й потурати його вчиненню вже неможливо. Уявляється, що такий самий підхід має бути застосований і щодо кримінальних правопорушень з матеріальним складом.

По-друге, кримінальне правопорушення, з точки зору механізму заподіяння шкоди об'єкту кримінально-правової охорони, – це процес, що розвивається в просторі й часі та включає зовнішні, об'єктивні діяння, що дійсно утворюють склад, а також внутрішні процеси, що передують їх психологічним явищам, які детермінують вчинення кримінального правопорушення². Отже, під вчиненням кримінального правопорушення як процесом заподіяння шкоди об'єкту кримінально-правової охорони потрібно розуміти момент вчинення особою суспільно небезпечної дії чи бездіяльності. Саме з такого розуміння виходить і закон, коли в ч. 3 ст. 4 КК зазначає, що часом вчинення кримінального правопорушення визнається час вчинення особою передбаченої законом про кримінальну відповідальність дії або бездіяльності. Що ж стосується суспільно небезпечних наслідків, то вони в цьому процесі виступають як кінцевий результат його реалізації.

¹ Брич Л. П. Теорія розмежування складів злочинів. Львів : ЛДУВС, 2013. С. 452 ; Ус О. В. Теоретичні та прикладні проблеми кваліфікації в кримінальному праві України : монографія. Харків : Право, 2020. С. 146–177.

² Курило В. І., Михайлов О. Є., Яра О. С. Кримінологія: Загальна частина : курс лекцій ; навч. посіб. Київ : Кондор, 2006. С. 92.

По-третє, зміст потурання полягає в неперешкоджанні тому, що вже існує як явище об'єктивної дійсності. Протидіяти тому, що ще не з'явилося, не стало частиною об'єктивної реальності, неможливо. Недопущення появи чогось у майбутньому – це не що інше, як запобігання його виникненню, недопущення його появи. Звідси випливає, що за наявності замаху на кримінальне правопорушення з матеріальним складом суспільно небезпечні наслідки, які є ознакою такого складу, але ще не настали, не є фактом об'єктивної реальності, бо вони лише потенційно можуть виникнути в майбутньому, а тому неможливо протидіяти їх існуванню. Натомість перешкоджання їх появі містить ознаки іншої поведінки – *запобігання*, що є, як зазначалось, самостійною формою сприяння, відмінною від потурання. Водночас настання таких наслідків виключає можливість потурання, бо в такому випадку в діяннях іншої особи вже є ознаки закінченого кримінального правопорушення, існування якого також виключає можливість здійснення потурання.

По-четверте, потурання кримінальному правопорушенню полягає в порушенні обов'язку особи протидіяти здійсненню посягання на об'єкт кримінально-правової охорони. Після здійснення такого посягання, якщо механізми протидії не спрацювали, держава покладає на відповідних уповноважених осіб інший обов'язок – перешкодити настанню суспільно небезпечних наслідків. Причому невиконання такого обов'язку може містити ознаки іншого, самостійного кримінального правопорушення (наприклад, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані (ст. 136 КК); ненадання допомоги хворому медичним працівником (ст. 139 КК); нежиття заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист (ст. 380 КК), тощо).

Таким чином, потурання як особлива форма сприяння обмежене «попередніми» стадіями вчинення того кримінального правопорушення, якому особа не протидіє. Водночас про потурання вчиненню кримінального правопорушення може йтися лише до того моменту, коли таке діяння не було завершеним. Факт завершення вчинення кримінального правопорушення (вчинення певних дій чи бездіяльності) виключає і можливість протидіяти його вчиненню. При цьому необхідно врахувати, що під вчиненням кримінального правопорушення в контексті потурання його вчиненню необхідно розуміти вчинення іншою особою виключно суспільно небезпечного діяння – дії або

бездіяльності. У зв'язку з цим при потуранні особа підлягає відповідальності за те, що не зупинила саме **діяння** (дію або бездіяльність), яке вчиняє інша особа, а не за те, що не перешкодила настанню суспільно небезпечного наслідку від його вчинення. До речі, перешкоджання діянню (дії або бездіяльності), що вчиняється іншою особою, у кінцевому підсумку призводить і до відвернення суспільно небезпечних наслідків цього діяння.

При дослідженні ознак кримінального правопорушення, вчиненню якого потурає особа, закономірно постає питання про форму вини останнього. Чи має воно бути умисним або ж допускається і можливість потурання необережним кримінальним правопорушенням? У цьому контексті уявляється, що єдиною правильною відповіддю на це запитання буде визнання можливості потурання виключно *умисним* деліктам.

По-перше, відповідно до статей 14 та 15 КК на необережне діяння не поширюється інститут стадій вчинення кримінального правопорушення.

По-друге, саме по собі діяння, яке є ознакою об'єктивної сторони необережного кримінального правопорушення, без настання суспільно небезпечних наслідків зазвичай не визнається кримінальним правопорушенням, тоді як наявність ознак останнього в поведінці іншої особи є обов'язковою ознакою потурання як виду причетності.

По-третє, складно уявити собі й можливість потурання такому діянню, під час вчинення якого і сама особа, що його вчиняє, лише в абстрактній формі оцінює його як суспільно небезпечне, бо розраховує на відвернення його наслідків, або взагалі не вважає свою поведінку суспільно небезпечною, оскільки не передбачає її негативних наслідків.

По-четверте, у разі визнання діяння потуранням кримінальному правопорушенню мається на увазі не будь-яка поведінка, яка сприяє вчиненню кримінально протиправного діяння, а лише така, яка відповідає певному ступеню суспільної небезпечності, що притаманний кримінальному правопорушенню. Оскільки ж потурання безпосередньо не бере участі в заподіянні іншою особою шкоди об'єкту кримінально-правової охорони, то й ступінь його суспільної небезпечності завжди є нижчим за діяння, вчиненню якого особа не протидіє. У зв'язку з цим, якщо саме по собі діяння, яке є об'єктивною ознакою необережного

делікту, не визнається кримінально караним, то тим паче сприяння його вчиненню не може визнаватися таким, що заподіює істотну шкоду об'єкту кримінально правової охорони.

Зважаючи на висловлене, безпідставним вбачається рішення суду щодо визнання наявності ознак *потурання* в поведінці особи, яка, будучи відповідальною за техніку безпеки та охорону праці, мовчки потурала незаконному розпорядженню начальника дільниці (Особи_8) щодо залучення потерпілого до небезпечних робіт. Зокрема, Особа_3, усвідомлюючи можливість настання негативних наслідків, не повідомила керівництву шахти та службі з техніки безпеки праці про залучення Особою_8 учня маляра до столярних робіт, а також будь-яким іншим способом у межах наданих їй повноважень майстра цеху не усунула неповнолітнього від виконання небезпечних робіт. Навпаки, бай-дуже ставилася до існуючої загрози здоров'ю дитини, що й потягло за собою каліцтво останньої¹. Але в наведеному прикладі непротидія однією особою порушенням правил безпеки на виробництві з боку іншої особи не може визнаватися потуранням, бо до моменту настання суспільно небезпечних наслідків у виді заподіяння шкоди здоров'ю потерпілого така поведінка ще не містила ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 272 КК. У зв'язку з цим у бездіяльності особи було наявним не потурання, а інша форма сприяння, а саме незапобігання заподіяння шкоди.

Встановивши ознаки об'єктивного факту, який зобов'язує уповноважену особу діяти певним чином, необхідно більш детально зупинитися на аналізі зовнішнього прояву поведінки, яка утворює *зміст потурання* кримінальному правопорушенню. Аналізуючи зміст потурання вчиненню кримінального правопорушення, слід звернути увагу на те, що:

- 1) така поведінка виявляється лише в *бездіяльності* особи;
- 2) полягає в *невиконанні* встановленого нормативно-правовими актами або договором *обов'язку* діяти в конкретній ситуації певним чином;
- 3) характеризується *наявністю* у зобов'язаної особи *реальної можливості* виконати покладений на неї обов'язок і здійснити певну поведінку;

¹ Вирок Сокальського районного суду Львівської області від 29 грудня 2011 р. у справі № 1-25/11. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/21468669>.

4) зміст покладеного на особу обов'язку становить *вимога припинити кримінальне правопорушення*, що вчиняється іншою особою, тобто *перешкодити* його вчиненню за допомогою всіх наявних у її розпорядженні засобів та можливостей;

5) невиконання особою обов'язку протидіяти кримінальному правопорушенню, що готується або вчиняється іншою особою, *сприяє* безперешкодному продовженню його вчинення.

Під *бездіяльністю* як ознакою потурання потрібно розуміти невиконання особою певних дій, які вона *повинна* та *могла* виконати у відповідній обстановці. Як відомо, бездіяльність – це пасивна поведінка особи. Проте бездіяльність не є станом фізичного спокою людини, тобто абсолютною його бездіяльністю. Під бездіяльністю у кримінальному праві прийнято розуміти утримання особою від точно визначених, обов'язкових і необхідних тілесних рухів¹. Бездіяльність, як підкреслює Н. М. Ярмиш, має соціальний характер з точки зору невчинення особою певних дій, які від неї вимагаються. Під час такої бездіяльності особа, зокрема, може виявляти значну активність, проте вона має зовсім іншу спрямованість, ніж передбачено відповідним обов'язком².

Бездіяльність особи полягає в *невиконанні встановленого нормативно-правовими актами або договором (угодою) обов'язку діяти певним чином у конкретній ситуації та за наявності реальної можливості його виконати*. Для встановлення обов'язку діяти певним чином потрібно ретельно дослідити зміст та обсяг повноважень особи, якими вона була наділена з огляду на положення відповідних нормативно-правових актів або договору (наприклад, законів, підзаконних актів, відомчих інструкцій, наказів або певних угод тощо). Сфера потурання особи обмежується виключно рамками її службової чи іншої спеціальної компетенції, колом прав, повноважень та обов'язків, які на неї покладаються у зв'язку з посадою, яку вона обіймає, або з діяльністю, якою вона займається, і мають чітко визначену правову регламентацію. Отже, *невчинення особою дій, які не входили до кола її повноважень та обов'язків, не є об'єктивною ознакою потурання*.

¹ Тимейко Г. В. Общее учение об объективной стороне преступления. Ростов-на-Дону : Изд-во РГУ, 1977. С. 21, 52.

² Ярмиш Н. М. Пасивний характер бездіяльності як одна з ознак об'єктивної сторони злочину. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2000. № 12 (1). С. 77–80.

Окрім наявності обов'язку діяти певним чином, для встановлення ознак потурання в поведінці особи важливе значення має існування (наявність) *реальної можливості* виконати цей обов'язок у відповідній обстановці. Відсутність такої реальної можливості, тобто перебування особи в таких умовах, такій обстановці, за яких вона об'єктивно позбавлена можливості обирати варіанти власної поведінки, виключає ознаки потурання у її поведінці.

Наявність реальної можливості виконати покладені на особу обов'язки визначається сукупністю об'єктивних та суб'єктивних факторів. До об'єктивних факторів належать фактичні умови (обставини, обстановка), у яких перебуває особа (наприклад, наявність необхідних засобів протидії вчиненню кримінального правопорушення). Суб'єктивні фактори стосуються безпосередньо особи, яка вчиняє бездіяльність, – це її особисті якості (наприклад, знання, навички, досвід, освіта тощо). Встановлення у конкретному випадку будь-якого з об'єктивних або суб'єктивних факторів, що унеможливають здійснення покладеного на особу обов'язку, виключає визнання поведінки особи потуранням кримінальному правопорушенню.

До речі, саме такий підхід щодо розуміння кримінально-протиправної бездіяльності закріплено й у проєкті нового Кримінального кодексу України. Так, у ч. 2 ст. 2.2.5 проєкту зазначається, що бездіяльність є ознакою кримінального правопорушення, якщо особа не вчинила конкретної дії, щодо якої вона мала: 1) юридичний обов'язок і 2) реальну можливість її вчинити. Відповідно до ч. 3 ст. 2.2.5 проєкту не визнається дією чи бездіяльністю поведінка особи під впливом: 1) непереборної сили; 2) непереборного фізичного примусу; 3) рефлексу; 4) обставин, що виключають контрольованість поведінки з інших причин¹.

Водночас, закріплюючи обов'язкові ознаки бездіяльності у виді наявності обов'язку та можливості діяти певним чином, у ст. 8.2.3 «Потурання вчиненню злочину» проєкту, ст. 8.2.21 «Потурання вчиненню провини», ст. 9.4.4 «Потурання катуванню», ст. 10.5.4 «Потурання командира (начальника) вчиненню підлеглим злочину або повідомлення про його вчинення», ст. 10.5.7 «Потурання командира

¹ Проєкт Кримінального кодексу України (станом на 02.04.2025). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/02/26/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-25-02-2024.pdf>.

(начальника) вчиненню підлеглим провини або неповідомлення про її вчинення» при описі об'єктивних ознак цих діянь вказується лише на юридичний обов'язок, який не виконує особа, і не згадується про наявність реальної можливості виконати такий обов'язок. Уявляється, що, незважаючи на існування загальної норми, у якій розкриваються обов'язкові ознаки кримінально протиправної бездіяльності, відсутність у статтях Спеціальної частини вказівки на реальну можливість виконання такого обов'язку, на наш погляд, може на практиці призвести до неоднозначного тлумачення цих положень.

Таким чином, бездіяльність особи може бути визнана потуранням кримінальному правопорушенню лише за одночасної наявності *двох* умов: **а)** на особу в порядку, передбаченому законодавством, було покладено спеціальний обов'язок діяти певним чином – перешкодити (протидіяти) вчиненню іншою особою кримінального правопорушення і **б)** така зобов'язана особа мала реальну можливість (об'єктивну та суб'єктивну) виконати покладений на неї обов'язок перешкодити вчиненню кримінального правопорушення. Названі умови не є альтернативними, бо кожна з них є обов'язковою при вирішенні питання щодо визнання наявності ознак потурання кримінальному правопорушенню у поведінці особи.

Зміст обов'язку, який покладається на особу і від виконання якого вона відмовляється (утримується, ухиляється), *полягає у протидії (перешкодженні) вчиненню кримінального правопорушення іншою особою*. Звідси випливає, що невчинення особою певних дій щодо протидії кримінальному правопорушенню, що не входять до її повноважень, виключає наявність об'єктивної сторони потурання в її поведінці.

Слід зазначити, що деякі науковці пов'язували наявність ознак потурання в поведінці особи лише з її можливістю особисто протидіяти вчиненню кримінального правопорушення або вжити інших заходів для попередження його вчинення *незалежно від наявності* у неї такого спеціального правового *обов'язку*. Так, М. А. Шнейдер визнавав наявність потурання в ситуаціях, коли особа могла особисто протидіяти вчиненню кримінального правопорушення або вжити інших необхідних заходів для того, щоб перешкодити його вчиненню¹. Проте такий підхід не узгоджується з розумінням змісту такої кримінально протиправної

¹ Шнейдер М. А. Соучастие в преступлении по советскому уголовному праву. С. 91.

бездіяльності, як невтручання у природні, технічні чи суспільні процеси, там де це було обов'язковим для особи, суспільно необхідним та реально можливим¹.

У зв'язку з цим слід вважати безпідставним визнання наявності посягання при різного роду формах сприяння вчиненню кримінального правопорушення, які з точки зору свого змісту не характеризуються об'єктивними ознаками, що притаманні кримінально протиправній бездіяльності. У цих випадках може йтися про наявність інших форм сприяння або вчинення іншого самостійного кримінального правопорушення.

У судовій практиці, на жаль, також поширеним є визнання поведінки посяганням у разі сприяння вчиненню кримінального правопорушення з боку особи, *яка не мала спеціального обов'язку протидіяти останньому*. Так, вироком суду особу було засуджено за ч. 1 ст. 185 КК за те, що вона, діючи таємно та сподіваючись на «*потурання*» з боку знайомої особи, підійшла до потерпілого, який спав на землі, і викрала з його кишені гроші, якими розпорядилась на власний розсуд². Аналогічна аргументація наводиться й у вирокі іншого суду, який засудив винного за ч. 3 ст. 185 КК, оскільки він, користуючись тим, що за його злочинними діями ніхто, крім його знайомого, не спостерігає, і розраховуючи на «*потурання*» останнього через дружні стосунки, зайшов до чужого гаража й заволодів майном потерпілого³. Таке саме обґрунтування наявності посягання міститься й у рішенні Верховного Суду, який, розкриваючи зміст таємного способу при крадіжці, зазначив, що таємне викрадення майна має місце в разі заволодіння майном за відсутності будь-яких осіб (власників, очевидців, осіб, у володінні чи під охороною яких знаходиться майно) або у присутності інших осіб, але непомітно для них, або таких, які у зв'язку з фізичними чи психічними особливостями були нездатні дати належну правову оцінку заволодінню майном, або при розрахунку

¹ Тимейко Г. В. Общее учение об объективной стороне преступления. С. 57.

² Вирок Кролевецького районного суду Сумської області від 14 вересня 2012 р. у справі № 1809/1525/2012 (провадження № 1/1809/121/2012). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/26098335>.

³ Вирок Первомайського міськрайонного суду Миколаївської області від 10 листопада 2021 р. у справі № 484/3442/21 (провадження № 1-кп/484/413/21). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100978276>.

на «потурання» від інших осіб, чи коли інші особи переконані у правомірності дій винного¹.

Як у цих, так і в подібних їм судових рішеннях вбачається некоректне використання терміну «потурання». Як уже зазначалось, таке неперешкоджання вчиненню кримінального правопорушення (у тому числі й у наведених прикладах із судової практики) вчиняється за відсутності спеціального обов'язку протидіяти його вчиненню. З точки зору кримінального права така поведінка не містить ознак бездіяльності, бо відсутня одна з обов'язкових умов визнання такої пасивної поведінки кримінально караною бездіяльністю – відсутній обов'язок протидіяти кримінальному правопорушенню. Тому визнання такого роду поведінки потуранням кримінальному правопорушенню виключається.

Згідно з правилами юридичної термінології використання юридичного терміна, тобто певного слова або словосполучення, яке позначає чітко окреслене поняття та має спеціальну сферу застосування, за межами правового поняття, яке він (термін) позначає, є неприпустимим². Потурання – це кримінально-правове поняття, що характеризує окремий вид причетності до кримінального правопорушення, якому притаманні певні об'єктивні ознаки. Тож за їх відсутності юридично неправильно використовувати цей термін для характеристики (позначення) інших, таких, що не містять ознак потурання, понять. Це все одно, що називати кримінальним правопорушенням поведінку особи, яка не відповідає його ознакам, зазначеним у ч. 1 ст. 11 КК, а пособництвом – діяння особи за відсутності ознак, передбачених у ст. 26 та ч. 5 ст. 27 КК. У наведених ситуаціях може йтися про наявність іншої самостійної форми сприяння кримінальному правопорушенню, яка не містить ознак потурання його вчиненню. У зв'язку з цим у наведених випадках для юридично правильного позначення такої поведінки слід використовувати інший термін, а саме «сприяння».

Деякі науковці вважають також за можливе відносити до потурання кримінальному правопорушенню і вчинення таких діянь, як зали-

¹ Постанова Верховного Суду колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 10 вересня 2020 р. у справі № 569/19032/17 (провадження № 51-1821км19). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91571963>.

² Любченко М. І. Юридична термінологія: поняття, особливості, види. Харків : ТОВ «Видавництво права людини», 2015. С. 31.

шення в небезпеці (ст. 135 КК), ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані (ст. 136 КК)¹. Так, на думку П. М. Панченка, у нормі про залишення в небезпеці (як і в нормі про ненадання допомоги) не конкретизовано джерела такої небезпеки. Тож, на думку вченого, джерелом такої небезпеки можуть бути і кримінально протиправні посягання. А оскільки головне призначення зазначених норм полягає в тому, щоб убезпечити життя людини, то звідки б така небезпека не виходила, ці норми цілком відповідатимуть своєму призначенню, якщо їх дія поширюватиметься і на випадки неперешкоджання кримінально протиправним посяганням, які загрожують життю людини. У зв'язку з цим автор робить висновок, що за залишення в небезпеці (як і за ненадання допомоги) можуть відповідати особи, які не протидіяли посяганням на життя людини, піклуватися про яку є загальним або спеціальним обов'язком особи (наприклад, статті 115, 348, 379 КК тощо). При цьому дослідник визнає, що в подібних ситуаціях має йтися про необхідну оборону. Але водночас науковець робить висновок, що у випадках, коли неможливо надати допомогу потерпілому в інший спосіб, ніж протидіяти тому, хто посягає шляхом заподіяння йому шкоди, право на необхідну оборону переростає в обов'язок². Аналогічну позицію займав і П. Ф. Тельнов, який наголошував на тому, що потурання у виді залишення в небезпеці (аналог ст. 135 КК) має місце, коли особа, яка зобов'язана піклуватися про потерпілого, залишає його без допомоги під час здійснення на нього суспільно небезпечного посягання з боку іншої особи³. А. Ф. Зелінський також вважав, що потурання може мати місце в разі ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, якщо допомога у вигляді припинення кримінально протиправного посягання на життя потерпілого могла бути надана без серйозної небезпеки для потураючої особи⁴. Схожу точку зору висловлював й І. А. Бушуєв, який вбачав ознаки потурання в діянні приватної особи, яка не перешкодила

¹ Виттенберг Г. Б., Панченко П. Н. Прикосновенность к преступлению по советскому уголовному праву : учеб. пособие. Иркутск, 1976. С. 25 ; Панченко П. Н. Преступное попустительство. Иркутск, 1976. С. 20, 21.

² Панченко П. Н. Преступное попустительство. С. 20, 21.

³ Тельнов П. Ф. Ответственность за соучастие в преступлении. М. : Юрид. лит., 1974. С. 163–165.

⁴ Зелинский А. Ф. Соучастие в преступлении. Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1971. С. 42.

здійсненню посягання на іншу особу, тоді як мала можливість надати допомогу й була зобов'язана піклуватися про потерпілого¹ або навіть якщо сама ця особа поставила потерпілого в небезпечний для життя стан.

Оцінюючи наведені точки зору, слід зазначити, що вони викликають певні зауваження.

По-перше, необхідна оборона – це *право, а не обов'язок* громадян, про що свідчить ст. 27 Конституції України, у якій зазначено: «Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань». Аналогічно це питання вирішується і в ч. 2 ст. 36 КК. Тому, навіть якщо особа, яка залишає без допомоги потерпілого, який перебуває в небезпечному для життя стані і позбавлений можливості вжити заходів до самозбереження через свій безпорадний стан (наприклад, через малолітство, похилий вік, стан здоров'я тощо), була зобов'язана про нього піклуватися та мала таку можливість, на таку особу все одно не покладається обов'язок протидіяти суспільно небезпечним посяганням з боку інших осіб. Необхідна оборона є суб'єктивним правом пересічних громадян, а не їхнім юридичним обов'язком. У зв'язку з цим відмова від реалізації такого права не визнається кримінально протиправним діянням. З огляду на це навряд чи можна погодитися з позицією суду, який визнав наявність ознак *потурання* в поведінці Особи_9, яка під час вчинення Особою_8 вбивства потерпілого знаходилась на незначній відстані від місця події та могла чути характерні звуки, які супроводжували дії Особи_8, проте, незважаючи на усвідомлення того, що відбувається, не перешкодила Особі_8 у вчиненні вбивства потерпілого, внаслідок чого Особа_8 отримала можливість завершити свій злочинний намір².

По-друге, *потурання* – це вид причетності до кримінального правопорушення, який має місце лише в разі вчинення двох кримінальних правопорушень різними суб'єктами: один вчиняє кримінальне правопорушення, а інший не перешкоджає (потурає) його вчиненню. У разі відсутності суб'єкта, який вчиняє кримінальне правопорушення, причетність виключається, а отже не може мати місце й такий її вид, як по-

¹ Бушуев И. А. Ответственность за укрывательство преступлений и недоносительство. М. : Юрид. лит., 1965. С. 118.

² Вирок Херсонського міського суду Херсонської області від 14 листопада 2016 р. у справі № 2120/1-551/11 (провадження № 1/766/6/16). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/63735960>.

турання. Таким чином, не можна потурати власним діям або настанню суспільно небезпечного наслідку від власної поведінки. У зв'язку з цим обґрунтованою є позиція Г. І. Баймурзіна, який зазначає, що потурання власним діям неможливе¹.

Невиконання обов'язку протидіяти кримінальному правопорушенню, що готується або вчиняється іншою особою, сприяє безперешкодному продовженню (завершенню) його вчинення. Потурання як форма сприяння вчиненню кримінального правопорушення, також як і інші види причетності, перебуває у зумовлюючому зв'язку із супутнім (пов'язаним з ним) кримінальним правопорушенням. Поведінка у виді непротидії (неперешкоджання) вчиненню кримінального правопорушення створює сприятливі умови для безперешкодного закінчення вже розпочатого кримінального правопорушення, незважаючи на те, що воно було виявлене особою, яка була зобов'язана й могла його припинити. Отже, потурання не перебуває у причинному зв'язку з поведінкою особи, яка вчиняє пов'язане з ним (супутнє) кримінальне правопорушення. Проте зовсім інша ситуація виникає у разі, якщо особа заздалегідь надає обіцянку іншій особі не протидіяти (не перешкоджати) їй у вчиненні кримінального правопорушення. Така відмінність взаємозв'язку між цими двома видами непротидії (сприяння) кримінальному правопорушенню не пов'язана з особливостями бездіяльності зобов'язаної особи. Якраз ознаки бездіяльності, яка є зовнішнім проявом як потурання, так і заздалегідь обіцяного неперешкоджання вчиненню кримінально протиправного діяння (тобто співучасті у ньому), є абсолютно однаковими – тотожними. Єдине, що відрізняє ці два види діяння (сприяння) одне від одного, – це: **а)** наявність заздалегідь наданої обіцянки не перешкоджати вчиненню кримінального правопорушення і **б)** зовнішній прояв поведінки таких осіб.

По-перше, добровільно висловлене (взяте на себе) зобов'язання особи не чинити перешкод (перепон) на шляху вчинення кримінального правопорушення (обіцянка не перешкоджати його вчиненню) є інтелектуальною дією. Шляхом доведення до відома іншої особи такої інформації (обіцянки) особа, яка її надає, впливає на свідомість виконавця (чи іншого співучасника) кримінального правопорушення. Такою обіцянкою вона укріплює його бажання (рішучість) вчинити це кримінальне правопорушення чи взяти участь у його вчиненні,

¹ Баймурзин Г. И. Ответственность за прикосновенность к преступлению. С. 141.

підтримує його прагнення реалізувати свій кримінально-протиправний намір, сприяє набуттю (укріпленню) впевненості в можливості досягнення бажаного результату, нівелює нерішучість, долає сумніви щодо неможливості досягти поставленої протиправної мети.

По-друге, потурання – це поведінка особи виключно у формі так званої чистої бездіяльності стосовно кримінального правопорушення, яке вчиняється іншою особою. У разі ж заздалегідь обіцяного неперешкоджання вчиненню кримінального правопорушення у поведінці особи наявна сукупність різних форм діяння – дії (обіцянка) та бездіяльності (неперешкоджання). Шляхом надання обіцянки не перешкоджати вчиненню кримінального правопорушення особа спочатку вчиняє інформаційну дію, а вже потім за останньою слідує пасивна поведінка у формі фактичного неперешкоджання вчиненню кримінального правопорушення, тобто її бездіяльність. Отже, така інформаційна дія, яка в цьому випадку є невід'ємною складовою поведінки, і обумовлює виникнення вже причинного зв'язку між поведінкою особи, яка обіцяє не перешкоджати кримінальному правопорушенню, і здійсненням останнього іншою особою¹. Таким чином, унаслідок надання обіцянки не протидіяти вчиненню кримінального правопорушення поведінка особи, яка заздалегідь обіцяє таке сприяння, набуває ознак *інтелектуального пособництва*, яке перебуває вже (на відміну від потурання) у причинному опосередкованому зв'язку із суспільно небезпечним результатом кримінального правопорушення, що вчиняє інша особа.

З огляду на зазначене цілком обґрунтованим є рішення суду, яким інспектора відділу режиму і охорони державної установи «Київський слідчий ізолятор» було засуджено за ч. 5 ст. 27, ч. 1 ст. 294, ч. 5 ст. 27, ч. 3 ст. 28, ч. 2 ст. 342, ч. 5 ст. 27, ч. 4 ст. 345 КК у зв'язку з тим, що він надав обіцянку не протидіяти протиправним діям ув'язненого в СІЗО (Особу_3) і, діючи умисно, всупереч установленому законом порядку, з метою забезпечення участі останнього в масових заворушеннях, будучи старшим групи складу денної зміни групи проведення прогулянки в корпусних відділеннях, супроводив Особу_3 до міжповерхових дверей посту, відчинив їх та випустив Особу_3 до міжповерхових

¹ Коваленко В. П. Кримінальна відповідальність за зловживання владою або службовим становищем, вчинене працівником правоохоронного органу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2009. С. 83.

східців корпусу, при цьому не здійснивши його особистий обшук та обшук його особистих речей, розуміючи, що Особа_3 направляється до камерного приміщення з метою участі в масових заворушеннях та опорі працівникам правоохоронних органів, має при собі заборонені в обігу СІЗО речі та предмети, у тому числі саморобні вибухові пристрої, чим сприяв Особі_3 у подальшому вільному пересуванні по території СІЗО до камерного приміщення, де засуджений разом із членами організованої групи в подальшому вчинили низку злочинів, у тому числі тяжких та особливо тяжких¹.

Таким чином, на відміну від співучасті у вигляді заздалегідь наданої обіцянки не перешкоджати вчиненню кримінального правопорушення, посягання його вчиненню виявляється в «чистій» бездіяльності особи, зобов'язаної перешкодити готуванню або безпосередньому вчиненню кримінального правопорушення – замаху на його вчинення. Отже, посягання, яке полягає в заздалегідь не обіцяному неперешкодженні вчиненню кримінального правопорушення, що вчиняється іншою особою, не перебуває у причинному зв'язку з фактом вчинення останнього². Із відсутності причинного зв'язку між причетним діянням (у тому числі й посяганням) і пов'язаним (супутнім) з ним кримінальним правопорушенням, що вчиняється іншою особою, виходять і інші дослідники³.

Таким чином, для визнання наявності *об'єктивної сторони посягання* кримінальному правопорушенню в поведінці особи потрібно встановити такі обставини (чинники):

1) існування умисного кримінального правопорушення, що вчиняється іншою особою, яке містить ознаки готування (ст. 14 КК) або замаху (ст. 15 КК);

2) наявність нормативного акта або заснованого на ньому договору, яким визначається компетенція (повноваження) особи, що посягає кримінальному правопорушенню;

3) характер, коло та обсяг повноважень, а саме сукупність прав та обов'язків, якими наділяється особа відповідно до цього нормативного акта (договору);

¹ Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 16 листопада 2018 р. у справі № 761/39439/18 (провадження № 1-кп/761/2223/2018). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78108125>.

² Галиакбаров Р. Р. Квалификация многосубъектных преступлений без признаков соучастия : учеб. пособие. Хабаровск : Хабаровская ВШ МВД СССР, 1987. С. 83.

³ Новицький Г. В., Педан В. І., Рибачук В. В. Співучасть у злочині та причетність до злочину за кримінальним правом України: проблеми кваліфікації. С. 117–122.

4) наявність обов'язку протидіяти вчиненню кримінального правопорушення, який покладено на особу і який вона не виконала, хоча повинна була його виконати у відповідному обсязі та в певний спосіб у конкретній ситуації;

5) наявність реальної можливості належним чином виконати цей обов'язок у конкретних умовах;

6) причини невиконання такого обов'язку та відсутність обставин, які б перешкождали його виконанню.

Будучи юридичною бездіяльністю, потурання полягає у невжитті необхідних заходів протидії (перешкоджання) кримінальному правопорушенню, яке готується або вчиняється іншою особою. При цьому, крім обов'язку, особа повинна мати, як вже зазначалось, і *реальну можливість* виконати цей обов'язок. Але як сама по собі така можливість, так і способи її реалізації можуть бути різними за своїм характером, і тому заходи протидії кримінальному правопорушенню можуть полягати як у *безпосередньому*, так і *опосередкованому* перешкодженні його вчиненню. Виходячи з цього, можна виділити *дві* форми (способи) потурання кримінальному правопорушенню: **а) безпосередня** форма неперешкоджання і **б) опосередкована** форма неперешкоджання кримінальному правопорушенню.

Безпосередня форма потурання полягає в тому, що особа не виконує обов'язок щодо *особистого, безпосереднього* припинення кримінального правопорушення, яке вчиняється іншою особою. Інакше кажучи, безпосереднім є таке потурання кримінальному правопорушенню, за якого особа має реальну можливість протидіяти його вчиненню шляхом використання для цього (за допомогою, за рахунок) *особистих, власних зусиль* (наприклад, не затримала винного, який намагався викрасти майно, не зупинила дії особи, які вона спрямовувала на заподіяння шкоди здоров'ю потерпілого, тощо).

Опосередкована форма потурання є у випадках, за яких: **а)** на особу не було покладено обов'язку безпосередньо протидіяти вчиненню кримінального правопорушення, але вона була зобов'язана і мала можливість повідомити про цей факт відповідні органи чи уповноважених осіб, або **б)** зобов'язана особа не мала можливості безпосередньо перешкодити вчиненню кримінального правопорушення за допомогою (шляхом) використання особистих, власних зусиль, але мала можливість залучити для цього представників відповідних органів чи інших осіб

(наприклад, не довела до відома уповноваженої особи відповідної інформації, не звернулася за допомогою до певних органів чи осіб тощо). Віднесення такої бездіяльності до так званого опосередкованого потурання здавна визнається і в науці кримінального права. Наприклад, М. А. Шнейдер ще в 1958 р. вказував на наявність потурання у ситуаціях, коли особа не тільки могла особисто протидіяти вчиненню кримінального правопорушення, а й *вжити інших необхідних заходів для того, щоб перешкодити його вчиненню*¹. Г. Б. Віттенберг та П. Н. Панченко також підкреслювали, що потурачем визнається особа, яка не протидіяла вчиненню злочину шляхом не тільки фізичних, а й *інтелектуальних дій*².

З наявності опосередкованої форми потурання виходить і Верховний Суд, який зазначає, що *потурання* може мати місце в такій обстановці, коли військова службова особа, своєчасно виявивши факт вчинення підлеглим кримінального правопорушення, має реальну можливість особисто або *шляхом залучення підпорядкованих осіб* безпосередньо втрутитись у протиправну поведінку підлеглого і припинити правопорушення або *шляхом віддання наказу підпорядкованим особам* вчинити дії, безпосередньо спрямовані на унеможливлення подальшого вчинення підлеглим розпочатого й незакінченого кримінального правопорушення (на стадії готування або замаху на нього)³.

Визнання потуранням так званої опосередкованої непротидії, яка полягає в неповідомленні відповідної інформації про підготовлюване чи вчинюване іншою особою кримінальне правопорушення, потребує відмежування такого потурання від інших видів причетності, які схожі з ним за своїми об'єктивними ознаками, зокрема від передбаченого у ч. 7 ст. 27 КК *неповідомлення* про підготовлюване або вчинюване кримінальне правопорушення.

За зовнішнім проявом потурання і неповідомлення завжди здійснюються шляхом бездіяльності. Проте розмежування цих видів

¹ Шнейдер М. А. Соучастие в преступлении по советскому уголовному праву. С. 91.

² Виттенберг Г. Б., Панченко П. Н. Прикосновенность к преступлению по советскому уголовному праву. С. 45.

³ Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 17 жовтня 2022 р. у справі № 686/13801/16-к (провадження № 51-4160кмо20). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106940469>.

причетності необхідно проводити за: **а)** колом обов'язків, які покладені на особу та які вона не виконує (не здійснює); **б)** часом вчинення пов'язаного з потуранням чи неповідомленням кримінального правопорушення; **в)** часом неповідомлення інформації про його вчинення.

По-перше, неповідомлення може стосуватися як того кримінального правопорушення, яке ще вчиняється, так і того, що вже вчинене, тоді як потурання завжди здійснюється в момент (під час) вчинення іншою особою кримінального правопорушення. Так, відповідно до наказу на керівників закладів охорони здоров'я покладається обов'язок щодо забезпечення невідкладного інформування органів і підрозділів поліції про всі факти звернення та доставлення до закладів охорони здоров'я осіб у зв'язку із заподіянням їм тілесних ушкоджень кримінального характеру (вогнепальних, колото-різаних, рубаних, забитих поранень)¹. Невиконання такого обов'язку може свідчити про наявність ознак неповідомлення з боку зобов'язаних осіб, оскільки воно здійснюється вже після того, як кримінальне правопорушення було вчинене. У зв'язку з цим неповідомлення такої інформації не може розглядатися як потурання вчиненню кримінального правопорушення.

По-друге, неповідомлення може стосуватися як закінченого, так і незакінченого кримінального правопорушення, а також вчиненого умисно або з необережності. Потурання ж може мати місце лише до моменту закінчення іншою особою кримінального правопорушення і стосується виключно умисних деліктів.

По-третє, зміст потурання утворюють обов'язки, які полягають у протидії (перешкоджанні) вчиненню кримінального правопорушення шляхом вжиття для цього необхідних заходів. Наприклад, відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про національну поліцію» остання відповідно до покладених на неї завдань припиняє виявлені кримінальні правопорушення². Згідно з ч. 2 ст. 358 Митного кодексу України (далі – МК) у разі виявлення під час здійснення митного контролю та інших заходів, що здійснюються митними органами, ознак

¹ Про порядок обліку фактів звернення та доставлення до закладів охорони здоров'я осіб у зв'язку із заподіянням їм тілесних ушкоджень кримінального характеру та інформування про такі випадки органів і підрозділів поліції : наказ Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я України від 28 липня 2016 р. № 1051/29181. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1051-16#Text>.

² Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

правопорушень, розслідування яких не належить до повноважень митних органів, представники цих органів зобов'язані письмово повідомляти про це відповідні правоохоронні органи¹.

Водночас неповідомлення як вид причетності може мати місце, коли на особу не було покладено спеціального обов'язку перешкоджати вчиненню кримінального правопорушення. Таким чином, якщо на особу не було покладено спеціального обов'язку протидіяти вчиненню кримінального правопорушення і вона не доводить до відома відповідних органів чи уповноважених осіб інформацію про відоме їй вчинюване або вчинене кримінальне правопорушення, її поведінка не містить ознак потурання. У цьому випадку може йтися виключно про наявність у поведінці такої особи ознак лише неповідомлення. Водночас діяння особи, на яку покладено спеціальний обов'язок протидіяти (перешкодити) вчиненню іншою особою кримінального правопорушення, але яка, не маючи можливості шляхом використання власних зусиль перешкодити його вчиненню, не повідомляє про це і не звертається за допомогою, внаслідок чого створюються сприятливі умови для подальшого безперешкодного вчинення цього кримінального правопорушення, потрібно визнавати потуранням. Саме в останньому випадку *неповідомлення* відповідним органам (уповноваженим особам) про підготовлюване або вчинюване кримінальне правопорушення *набуває ознак потурання* (так би мовити, переростає в останнє), бо шляхом *свочасного* доведення до відома цих органів чи осіб інформації про вчинюване іншою особою кримінальне правопорушення зобов'язана особа мала реальну можливість перешкодити доведенню його до кінця.

У зв'язку з наведеним уявляється правильним рішення суду, який визнав наявність ознак *потурання* в поведінці коменданта прикордонної комендатури, якого було засуджено за ч. 4 ст. 425 КК у зв'язку з тим, що він, порушуючи вимоги законодавства і Положення про прикордонну комендатуру, після виявлення факту відсутності будь-яких дозвільних документів на порубку лісу та лісорубних квитків не вжив негайних заходів щодо припинення незаконної порубки лісу².

¹ Митний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>.

² Вирок Іванківського районного суду Київської області від 31 жовтня 2024 р. у справі № 366/2743/24 (провадження по справі № 1-КП/366/256/24). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122699048>.

У кожному конкретному випадку потурання може проявлятися: **а)** у невиконанні обов'язку перешкодити вчиненню іншою особою кримінального правопорушення або **б)** у неналежному (недостатньому) виконанні такого обов'язку.

У разі *неперешкодження* вчиненню кримінального правопорушення особа в повному обсязі не вчиняє всіх тих конкретних, чітко визначених у нормативно-правових актах чи договорі дій, які входять до кола і змісту її повноважень і які вона повинна була й могла вчинити за певних умов для протидії вчиненню кримінального правопорушення (наприклад, неприйняття рішення, невжиття необхідних заходів тощо).

У разі *неналежного* перешкодження особа хоча і вживає певних заходів протидії кримінальному правопорушенню, але не в повному обсязі, недостатньо ефективно, неналежним чином, несвоєчасно, без урахування конкретної обстановки тощо (наприклад, несвоєчасне прийняття рішення; прийняття недостатньо обґрунтованих рішень; невжиття достатніх заходів; несвоєчасне вжиття достатніх заходів тощо).

У разі як невиконання, так і неналежного виконання обов'язку протидіяти вчиненню кримінального правопорушення за наявності такої можливості, у поведінці особи є всі ознаки потурання його вчиненню. Водночас, якщо зобов'язана особа вжила всіх необхідних, наявних у неї і можливих в обстановці, що склалася, заходів для протидії вчиненню іншою особою кримінального правопорушення, але з незалежних від неї причин об'єктивного чи суб'єктивного характеру перешкодити доведенню його до кінця не вдалося, ознаки потурання відсутні. У такій ситуації у зобов'язаної особи відсутня реальна можливість перешкодити вчиненню кримінального правопорушення, а отже відсутня одна з обов'язкових умов кримінально-протиправної бездіяльності.

Потурання кримінальному правопорушенню може бути вчинене як одиничним поведінковим актом, так і може полягати у вчиненні сукупності (множинності) юридично тотожних діянь. В останньому випадку потурання може набувати ознак *продовжуваного* кримінального правопорушення.

Відповідно до ч. 2 ст. 32 КК продовжуваним кримінальним правопорушенням визнається суспільно небезпечне діяння, яке складається з двох або більше тотожних діянь, об'єднаних єдиним кримінально

протиправним наміром. І. О. Зінченко та В. І. Тютюгін об'єктивно-суб'єктивними ознаками продовжуваного кримінального правопорушення визнають: 1) наявність двох чи більше самостійних діянь; 2) кожне з діянь, що складають продовжуване кримінальне правопорушення, може розглядатися або як окреме кримінальне правопорушення, або як адміністративне чи дисциплінарне правопорушення, аналогічне відповідному складу кримінального правопорушення; 3) усі вчинені діяння, що утворюють продовжуване кримінальне правопорушення, є юридично тотожними (однаковими) за своїм юридичним складом, тобто містять у собі ознаки одного й того самого складу кримінального правопорушення; 4) наявність незначного проміжку часу між тотожними діяннями; 5) єдність об'єкта посягання, тобто при вчиненні кожного з окремих діянь суб'єкт почергово впливає (посягає) на одні й ті самі суспільні відносини; 6) наявність єдиного суспільно небезпечного наслідку через вчинення декількох тотожних діянь, якщо склад продовжуваного кримінального правопорушення за конструкцією є матеріальним; 7) усі діяння, що складають продовжуване кримінальне правопорушення, охоплюються єдиним злочинним наміром, який реалізується поетапно¹. Отже, у разі невиконання особою різних обов'язків, які у своїй сукупності спрямовані на неперешкоджання вчиненню того самого кримінального правопорушення, у поведінці особи присутні ознаки *продовжуваного попурання*.

Так, відповідно до п. 3 розділу VI Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України після отримання повідомлення про правопорушення або подію, яке надійшло телефоном або іншим шляхом, чи самостійного виявлення з іншого джерела обставин, які можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, оперативний черговий чергової частини поліції зобов'язаний організувати внесення інформації про отримане повідомлення до системи ІПНП

¹ Зінченко І. О., Тютюгін В. І. Множинність злочинів: поняття, види, призначення покарання : монографія / за заг. ред. проф. Тютюгіна В. І. Харків : ФІНН, 2008. С. 39–48 ; Зінченко І. О., Тютюгін В. І. Одиничні злочини: поняття, види, кваліфікація. Харків : ФІНН, 2010. С. 80–88.

та проконтролювати направлення диспетчером ГУНП, на території обслуговування якого вчинено правопорушення або сталася подія, наряду поліції¹. Своєю чергою умисне невчинення особою кожного з цих діянь, якщо їх невиконання було спрямоване на протидію вчиненню того самого кримінального правопорушення, може свідчити про наявність продовжуваного потурання в поведінці особи.

Потурання може містити ознаки і *триваючого* кримінального правопорушення. У науці кримінального права триваючим кримінальним правопорушенням визнається те, яке характеризується безперервним здійсненням складу закінченого кримінального правопорушення шляхом тривалого умисного невиконання обов'язків, покладених на особу кримінальним законом (бездіяльність), або шляхом тривалого умисного порушення встановленої законом заборони (дія). До об'єктивних та суб'єктивних ознак триваючого кримінального правопорушення І. О. Зінченко та В. І. Тютюгін відносять: 1) наявність суспільно небезпечної дії чи бездіяльності, тобто активної чи пасивної поведінки суб'єкта; 2) тривалий характер дії чи бездіяльності; 3) безперервність дії чи бездіяльності, тобто постійне відновлення складу триваючого діяння на стадії закінченого кримінального правопорушення; 4) умисел як форму вини². При цьому особливість триваючого кримінального правопорушення, як зазначає О. В. Ободовський, полягає в тому, що його початком є вчинення особою діяння, безпосередньо спрямованого на виконання об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення; закінченням – досягнення діянням стадії закінченого кримінального правопорушення; завершенням – момент, починаючи з якого особа більше не вчиняє це кримінальне правопорушення за своєю волею (суб'єктивні обставини припинення) чи поза її волею, незалежно від її волі (об'єктивні обставини припинення)³. Таким чином, триваюче кримінальне правопорушення має місце, коли суспільно небезпечне посягання не припиняється в момент юридичного його

¹ Інструкція з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України : наказ МВС України від 27 квітня 2020 р. № 357. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20#n257>.

² Зінченко І. О., Тютюгін В. І. Одиничні злочини: поняття, види, кваліфікація. С. 54–65.

³ Ободовський О. В. Триваючі злочини у кримінальному праві України. Одеса : Юрид. літ., 2016. С. 159.

закінчення і діяння, так би мовити, розтягується в часі¹ (наприклад, ухилення від сплати аліментів (ст. 164 КК), незаконне зберігання вогнепальної зброї (ч. 1 ст. 263 КК)).

Потурання, як відомо, існує лише протягом часу вчинення іншою особою кримінального правопорушення. У зв'язку з цим, залежно від особливостей об'єктивної сторони цього кримінального правопорушення, а саме від стадії його вчинення, тривалості здійснення в часі, неперешкоджання його вчиненню теж може мати характер процесу і здійснюватися протягом певного проміжку часу, набуваючи тим самим ознак триваючого кримінального правопорушення. Наприклад, якщо між готуванням до кримінального правопорушення і моментом закінчення його вчинення іншою особою існує певний проміжок часу, то невиконання протягом цього часу обов'язку протидіяти (перешкодити) його вчиненню може набувати ознак *триваючого потурання*.

З моменту невиконання покладеного на особу обов'язку протидіяти вчиненню іншою особою кримінального правопорушення у поведінці особи, яка не виконує цього обов'язку, містяться ознаки потурання. Водночас *момент припинення (закінчення) потурання* має свої особливості, які зумовлюються не тільки поведінкою самої особи, що здійснює потурання, а й поведінкою особи, яка вчиняє кримінальне правопорушення, якому потурають. Момент закінчення потурання – це фактичне припинення вчинення бездіяльності, яка утворює його зміст. Потурання кримінальному правопорушенню починається актом бездіяльності, а потім може постійно й безперервно здійснюватися до моменту закінчення того кримінального правопорушення, вчиненню якого потурають. Отже, закінчення потурання може бути пов'язане з:

- а)** припиненням вчинення самої бездіяльності, яка утворює зміст потурання (наприклад, потурач був затриманий правоохоронними органами);
- б)** припиненням кримінального правопорушення, яке вчиняється іншою особою (наприклад, його було вимушено припинено на стадії готування чи замаху або доведено до кінця).

Таким чином, підбиваючи підсумок, можна зазначити, що з об'єктивної сторони потурання – *це не обіцяне заздалегідь неперешкоджання підготовлюваному або вчинюваному іншою особою кримінальному правопорушенню*.

¹ Зінченко І. О., Тютюгін В. І. Одиначні злочини: поняття, види, кваліфікація. С. 50.

2.3. Суб'єкт потурання кримінальному правопорушенню

Суб'єктивними ознаками будь-якого суспільно небезпечного діяннн в межах кримінального права традиційно визнаються: *суб'єкт* та *суб'єктивна сторона*.

Суб'єкт кримінального правопорушення, поряд з об'єктом, об'єктивною та суб'єктивною стороною, виступає самостійним та обов'язковим елементом будь-якого суспільно небезпечного діяннн, яке визнається кримінальним правопорушенням. Ознаки, що характеризують суб'єкт, перебувають в органічній єдності з усіма іншими елементами й ознаками кримінально-протиправного діяннн. Саме суб'єкт своєю протиправною поведінкою заподіює істотну шкоду об'єкту кримінально-правової охорони або створює реальну загрозу заподіяннн такої шкоди. При цьому кримінальна відповідальність за заподіяннн такої шкоди може наставати лише за умови, що її спричиненнн супроводжувалось певним психічним ставленням з боку суб'єкта. Отже, суб'єкт, з точки зору кримінального права, – це певний член суспільства, який вступає в соціальне протиріччя, конфлікт з окремими людьми та суспільством загалом, тим самим перешкоджаючи нормальному функціонуванню та розвитку останнього.

Відповідно до чинного кримінального законодавства України суб'єктом кримінальної відповідальності визнаються фізичні особи, які на момент вчиненнн суспільно небезпечного діяннн, передбаченого в КК, досягли певного віку й були осудними. Так, згідно зі ст. 18 КК суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до КК може наставати кримінальна відповідальність.

Згідно з ч. 1 ст. 19 КК осудною визнається особа, яка під час вчиненнн кримінального правопорушення могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними. Осудність дозволяє встановити психофізіологічні особливості людини і врахувати їх вплив на зміст вини та її ступінь¹. Її наявність свідчить про здатність особи, яка вчинила

¹ Таран Н. Г. Суб'єкт злочину у кримінальному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2019. С. 100.

кримінальне правопорушення, бути відповідальною за вчинене суспільно небезпечне діяння, підлягати кримінальній відповідальності, усвідомлювати та сприймати сенс осуду, розуміти сутність кримінально-правового реагування на її вчинок¹.

Згідно з ч. 1 ст. 22 КК кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення кримінального правопорушення виповнилося 16 років, а за делікти, вичерпний перелік яких наведений у ч. 2 ст. 22 КК, кримінальна відповідальність може наставати з 14 років. Як зазначає В. М. Бурдін, позначаючи нижню вікову межу кримінальної відповідальності, законодавець тим самим презумує, що лише після досягнення цього віку особи мають можливість робити свідомо-вольовий вибір поведінки в кримінально значущих ситуаціях вибору, а отже, у разі вчинення ними кримінального правопорушення стосовно них може діяти презумпція осудності й може наставати кримінальна відповідальність за вчинене суспільно небезпечне діяння². Отже, встановлюючи віковий мінімум, лише після досягнення якого може порушуватися питання про притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинене суспільно небезпечне діяння, законодавець керується особливостями психофізичного та соціального розвитку неповнолітньої особи. Пояснюється це тим, що особи, які не досягли 16 років (для визначених у ч. 2 ст. 22 КК випадків – 14 років), унаслідок відсутності у них достатнього життєвого досвіду, стійких соціально ціннісних орієнтацій та установок зазвичай не здатні повною мірою усвідомлювати соціальну значущість своїх вчинків, а отже не повинні зазнавати кримінальної відповідальності за їх вчинення.

Розглядаючи суб'єктивні ознаки потурання кримінальному правопорушенню, необхідно насамперед надати характеристику *суб'єкта* цього суспільно небезпечного діяння.

Потурання кримінальному правопорушенню виникає на тлі кримінально протиправної поведінки з боку інших осіб і полягає в невиконанні особою покладеного на неї обов'язку припинити кримінальне

¹ Чорней С. В. Осудність як передумова винності та кримінальної відповідальності. *Часопис Київського університету права. Кримінальне право та кримінологія*. 2015. № 1. С. 275.

² Бурдін В. М. Осудність та неосудність (кримінально-правове дослідження). Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2010. 780 с. ; Бурдін В. М. Осудність та неосудність у кримінальному праві України: проблеми теорії і практики : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2011. С. 18.

правопорушення, вчинюване іншою особою, перешкодити доведенню його до кінця і тим самим сприяти діяльності із забезпечення здійснення правосуддя. Покладення такого обов'язку можливе лише на особу, яка, зважаючи на рівень її культурного, правового, соціально-психологічного розвитку, здатна чітко розуміти зміст покладеного на неї зобов'язання та наслідків у разі його невиконання. Отже, оцінюючи характер та зміст обов'язку, порушення якого свідчить про наявність потурання в поведінці особи, а також зважаючи на ступінь суспільної небезпечності неперешкоджання вчиненню кримінального правопорушення, передусім вбачається, що відповідальність за потурання кримінальному правопорушенню має наставати лише з досягненням осудною особою 16-річного віку.

Осудність та вік, з якого настає кримінальна відповідальність, – це ознаки, які характеризують загальний суб'єкт кримінального правопорушення. Водночас закон виділяє і так званого спеціального суб'єкта кримінального правопорушення, яким відповідно до ч. 2 ст. 18 КК визнається фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, суб'єктом якого може бути лише певна особа.

Таке законодавче визначення поняття спеціального суб'єкта цілком відповідає науковим поглядам на його зміст. Так, наприклад, на думку, В. В. Устименка, спеціальний суб'єкт – це особа, що поряд з осудністю та віком кримінальної відповідальності характеризується іншими додатковими юридичними ознаками, передбаченими у кримінальному законі або такими, що прямо впливають з нього, які обмежують коло осіб, що можуть нести відповідальність за цим законом, і тим самим визначають правильне його застосування¹. Схожі, по суті, визначення спеціального суб'єкта надають і інші науковці².

Значення факту передбачення в КК ознак спеціального суб'єкта полягає в тому, що законодавець за рахунок введення додаткових ознак

¹ Устименко В. В. Спеціальний суб'єкт преступления (понятие и виды) : учеб. пособие. Харьков : Юрид. ин-т, 1986. С. 24 ; Устименко В. В. Спеціальний суб'єкт преступления. Харьков : Вища школа, 1989. С. 7–8.

² Вереша Р. В. Суб'єкт злочину : наук.-практ. посіб. Київ : Алерта, 2014. С. 33–35 ; Осадча А. С. Спеціальний суб'єкт злочину: генезис, функції, проблеми кваліфікації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Харків, 2015. С. 15 ; Ландіна А. В. Спеціальний суб'єкт злочину: порівняльно-правовий аспект. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2018. Вип. 1 (10). С. 57–58.

такого суб'єкта звужує сферу дії відповідної кримінально-правової норми, обмежуючи її поширення тільки на певну категорію осіб¹. Своєю чергою А. С. Осадча наголошує на тому, що необхідність виокремлення спеціального суб'єкта зумовлюється характером суспільних відносин, на які здійснюється суспільно небезпечне посягання, і особливостями механізму заподіяння цим відносинам шкоди. Специфіка таких суспільних відносин передбачає особливий механізм заподіяння їм шкоди, який пов'язаний з певними соціальними функціями, які виконує особа, або з її особливим соціальним статусом. Саме у зв'язку зі своїми статусними характеристиками або функціональними можливостями тільки така певна особа може спричинити відповідним суспільним відносинам істотну шкоду².

У науці кримінального права висловлювались різні погляди на суб'єкт потурання. Більшість науковців схилялася до думки, що суб'єктом потурання кримінальному правопорушенню може бути виключно **спеціальний** суб'єкт. Водночас деякі фахівці, зокрема М. А. Шнейдер, допускали можливість визнання суб'єктом потурання будь-яку особу, тобто загального суб'єкта³. Остання точка зору викликає суттєві зауваження. Безумовно, відповідно до ст. 68 Конституції України кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей. Натомість держава не покладає на усіх без винятку громадян правового обов'язку здійснювати безпосередню, особисту протидію суспільно небезпечним посяганням. Такого роду обов'язок покладається лише на обмежене коло осіб у зв'язку з тим, що вони обіймають певні посади або здійснюють діяльність, пов'язану з охороною тих чи інших видів суспільних відносин від протиправних посягань.

Зважаючи на зазначене, є підстави для ствердження, що суб'єктом потурання може бути виключно особа, яка з огляду на надані їй певні повноваження може вимагати від інших осіб дотримуватися встанов-

¹ Устименко В. В. Специальный субъект преступления (понятие и виды) : учеб. пособие. Харьков : Юрид. ин-т, 1986. С. 24 ; Устименко В. В. Специальный субъект преступления. Харьков : Вища школа, 1989. С. 7–8.

² Осадча А. С. Специальный субъект злочину: генезис, функції, проблеми кваліфікації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2015. С. 72–74.

³ Шнейдер М. А. Соучастие в преступлении по советскому уголовному праву. М. : ВЮЗИ, 1958. С. 92, 93.

леного відповідними нормативно-правовими актами правопорядку, а також унаслідок своєї бездіяльності може створювати можливість безперешкодного вчинення кримінального правопорушення іншими особами. У зв'язку з цим можна зробити висновок, що залежно від характеру й обсягу повноважень, а також сфери діяльності особи, на яку покладається обов'язок протидіяти кримінальним правопорушенням, *спеціальним суб'єктом* потурання може виступати: **а)** службова особа або **б)** особа, яка виконує певні професійні чи інші спеціальні функції, за наявності яких вона зобов'язана перешкоджати вчиненню кримінальних правопорушень з боку інших осіб (так звана спеціально зобов'язана особа).

У науці кримінального права найбільш поширеною є думка, згідно з якою суб'єктом потурання кримінальному правопорушенню виступає *службова особа*¹. Поняття службової особи розкривається в ч. 3 ст. 18 та п. 1 примітки до ст. 364 КК, відповідно до яких службовими є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління зі спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

Зважаючи на закріплені в КК ознаки службової особи, коло останніх може бути класифіковане на види залежно від різних критеріїв. Так, залежно від змісту повноважень, якими вони наділені, можна виділити службових осіб, які здійснюють: **а)** функції представників влади;

¹ Баймурзин Г. И. Ответственность за прикосновенность к преступлению. С. 86–89 ; Тельнов П. Ф. Ответственность за соучастие в преступлении. С. 165 ; Новицкий Г. В., Педан В. И., Рибачук В. В. Співучасть у злочині та причетність до злочину за кримінальним правом України: проблеми кваліфікації : монографія. Донецьк : Юго-Восток, 2012. С. 156 ; Абакіна-Пілявська Л. М. Інститут причетності до злочину в кримінальному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2014. С. 11.

б) організаційно-розпорядчі або **в)** адміністративно-господарські функції.

Залежно від порядку створення юридичної особи, до якої належить службова особа, можна виділити: **а)** службових осіб юридичної особи публічного права і **б)** службових осіб юридичної особи приватного права.

Залежно від статусу, у якому службові особи виконують організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські функції, можна виділити тих, які виконують ці функції: **а)** обіймаючи певні посади або **б)** за спеціальним повноваженням. Пропонують ще й інші класифікації службових осіб¹.

Проте здійснення класифікації службових осіб на види не є самоціллю. У контексті нашого дослідження виділення різних видів (категорій) службових осіб дозволяє зрозуміти сутність ознаки спеціального суб'єкта потурання кримінальному правопорушенню. Уявляється, що саме *характер виконуваних функцій, а отже й відповідних обов'язків, зміст прав і повноважень* службової особи – це не просто його формальна ознака, а насамперед змістовна характеристика, яка знаходиться в основі поняття службової особи як суб'єкта потурання. У зв'язку з цим слушною є позиція О. М. Лемешка, який зазначає, що суб'єктом службового потурання може бути не будь-яка службова особа, а виключно та, на яку покладений спеціальний обов'язок перешкоджати (протидіяти) вчиненню кримінального правопорушення. При цьому науковець робить висновок, що такий обов'язок має бути конкретно визначеним. Його зміст має утворювати чітка вимога щодо вчинення конкретизованого виду суспільно корисної поведінки, яка об'єктивно може перешкодити вчиненню кримінального правопорушення².

Водночас, як було зазначено, такий обов'язок може полягати як у безпосередній формі протидії, тобто в особистому, безпосередньому, за рахунок використання власних зусиль перешкоджанні кримінальному правопорушенню, що вчиняється іншою особою, так і в опосередкованій формі протидії – шляхом своєчасного надання необ-

¹ Максимович Р. Л. Поняття службової особи у кримінальному праві України. Львів : ЛДУВС, 2008. С. 38–42.

² Лемешко О. М. Кримінально-правова оцінка потурання вчиненню злочину. С. 74–83.

хідної інформації про підготовлюване або вчинюване кримінальне правопорушення іншим уповноваженим особам у випадках, коли сама зобов'язана особа не може з об'єктивних причин виконати покладений на неї обов'язок особисто перешкодити вчиненню кримінального правопорушення. Перешкоджання вчиненню кримінального правопорушення в опосередкованій формі може мати місце й тоді, коли в силу особливостей її повноважень, така особа не зобов'язати особисто (власними зусиллями) здійснювати дії, спрямовані на перешкоджання кримінальному правопорушенню, що вчиняється іншою особою. Так, наприклад, відповідно до п. 3 розділу VI Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України на оперативного чергового поліції, який є працівником правоохоронного органу, не покладається обов'язок особисто (безпосередньо) перешкоджати вчиненню кримінального правопорушення, проте він зобов'язаний після отримання (надходження) відповідного повідомлення, яке надійшло телефоном або іншим шляхом, чи самостійного виявлення з іншого джерела обставин, які можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, організувати внесення інформації про отримане повідомлення до системи ПНП та проконтролювати направлення диспетчером ГУНП, на території обслуговування якого вчиняється (вчинене) правопорушення, наряду поліції. Отже, у разі невиконання цього обов'язку шляхом неповідомлення відповідної інформації про кримінальне правопорушення, що вчиняється іншою особою, є всі підстави вважати, що тим самим оперативний черговий поліції здійснює потурання останньому.

У зв'язку із зазначеним навряд чи можна погодитися з позицією О. М. Лемешка, який вважає, що суб'єктом службового потурання є спеціально-конкретний суб'єкт, а саме працівник правоохоронного органу, який обіймає посаду, що характеризується нормативно закріпленим обов'язком припинення кримінального правопорушення¹. Уявляється, що обов'язок безпосередньо або опосередковано протидіяти (перешкодити) кримінальному правопорушенню, що вчиняється іншою особою, може входити (як буде доведено далі) і до кола повноважень (бути обов'язком) не тільки службової особи правоохоронного органу.

¹ Лемешко О. М. Кримінально-правова оцінка потурання вчиненню злочину. С. 83.

Схожу з точкою зору О. М. Лемешка позицію закріплено й у проєкті нового Кримінального кодексу. Так, у ст. 8.2.21 «Потурання вчиненню провини» і ст. 8.2.3 «Потурання вчиненню злочину» суб'єктом цих кримінальних правопорушень визнається службова особа державного органу, який здійснює правоохоронні функції. Водночас у ст. 9.4.4 «Потурання катуванню» суб'єктом визнається публічна службова особа, до якої відповідно до п. 51 ч. 2 ст. 1.11 проєкту КК належать:

а) особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, – службова особа, яка обіймає посаду, пов'язану з виконанням владних, організаційно-розпорядчих, адміністративно-господарських, контрольно-ревізійних чи реєстраційних обов'язків в органі державної влади чи органі місцевого самоврядування, зазначена в п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції»;

б) службова особа, яка виконує організаційно-розпорядчі, адміністративно-господарські або контрольно-ревізійні обов'язки в юридичній особі публічного права;

в) особа, яка здійснює професійну діяльність з надання публічних послуг, тобто відповідно до закону та на підставі ліцензії, включення до реєстру, публічного договору чи рішення адміністративного органу надає публічні послуги, що створюють правові наслідки для інших осіб (зокрема нотаріус, приватний виконавець, оцінювач, незалежний посередник, член трудового арбітражу, суб'єкт державної реєстрації прав, третейський суддя, судовий експерт, спеціаліст у кримінальному провадженні чи судовому процесі);

г) військова публічна службова особа;

д) іноземна публічна службова особа¹.

Проте такий підхід до визначення суб'єктного складу потурання є досить дискусійним. Так, проєкт КК передбачає так зване загальне потурання, тобто потурання будь-якому кримінальному правопорушенню – ст. 8.2.21 «Потурання вчиненню провини» і ст. 8.2.3 «Потурання вчиненню злочину». Натомість поряд із цими загальними видами потурання виокремлюється «спеціальний вид» потурання, а саме потурання катуванню – ст. 9.4.4 «Потурання катуванню». При цьому якщо суб'єктом загальних видів потурання визнаються лише службові осо-

¹ Про запобігання корупції : Закон України 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.

би державного органу, який здійснює правоохоронні функції, то суб'єктом спеціального виду потурання – службова особа, незалежно від функцій органу, у якому вона обіймає свою посаду або виконує владні, організаційно-розпорядчі, адміністративно-господарські, контрольно-ревізійні чи реєстраційні обов'язки.

Безумовно, катування – це один із найнебезпечніших злочинів проти прав та свобод людини, який належить до так званих конвенційних злочинів. Проте це не єдиний такий злочин. До такого роду злочинів також належать, наприклад, захоплення заручників (ст. 147 КК), торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини (ст. 149 КК), фальшивомонетництво (ст. 199 КК), легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 209 КК), «корупційні» кримінальні правопорушення (примітка до ст. 45 КК) тощо¹. У зв'язку з цим дещо сумнівним видається підхід щодо визнання кримінально караним лише потурання цим злочинам з боку службової особи державного органу, що здійснює правоохоронні функції, тоді як інші службові особи за потурання цим деліктам не підлягатимуть кримінальній відповідальності.

У цьому контексті звернення до нормативно-правових актів свідчить, що обов'язок перешкоджати вчиненню певних видів кримінальних правопорушень покладається не тільки на службових осіб правоохоронного органу, а й на інших. Так, відповідно до ч. 1 ст. 23 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»² суб'єкт первинного фінансового моніторингу, що здійснює або забезпечує здійснення фінансових операцій, зобов'язаний зупинити такі фінансові операції в разі виникнення підозри, що вони містять ознаки вчинення кримінального правопорушення, визначеного КК. У день зупинення

¹ Житний О. О. Кримінальне право України в міжнародному вимірі (порівняльно-правовий аналіз) : монографія. Харків : Одиссей, 2013. 376 с. ; Житний О. О. Конвенційні злочини. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2017. Вип. 1 (8). С. 268–269.

² Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06 грудня 2019 р. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B4#Text>.

фінансової операції суб'єкт первинного фінансового моніторингу повідомляє спеціально уповноваженому органу в установленому законодавством порядку про таку фінансову операцію. У ч. 2 ст. 6 цього закону визначаються суб'єкти первинного фінансового моніторингу, до яких належать, зокрема: банки, страховики, оператори платіжних систем; професійні учасники організованих товарних ринків; оператори поштового зв'язку, які надають фінансові платіжні послуги, та/або послуги поштового переказу, та/або послуги із здійснення валютних операцій, тощо. Проте всі ці особи, які здійснюють відповідні функції, не належать до представників (працівників) правоохоронних органів. Звідси випливає: якщо службові особи суб'єкта первинного моніторингу, усвідомлюючи кримінально-протиправний характер такої фінансової операції, не виконають покладені на них обов'язки, передбачені у ч. 1 ст. 23 цього закону, то в цьому випадку є всі підстави вважати таку поведінку потуранням кримінальному правопорушенню (наприклад, потуранням легалізації таких доходів).

Більше того, суб'єктом потурання може бути, на наш погляд, і така службова особа, яка є керівником «звичайного» підприємства, організації чи установи або окремого їх підрозділу, за умови, якщо такий керівник потурає підлеглий чи іншій особі у вчиненні кримінального правопорушення, пов'язаного з діяльністю очолюваної ним організації (наприклад, умисно не перешкоджає підлеглому в розкраданні, привласненні, розтраті майна або грошових коштів організації, умисному пошкодженню чи знищенню іншими особами обладнання чи продукції підприємства тощо).

На підставі зазначеного уявляється, що не тільки службова особа правоохоронного органу може бути суб'єктом потурання, у тому числі й катуванню, а й будь-яка інша службова особа, причому стосовно будь-якого кримінального правопорушення, якщо воно вчиняється її підлеглими в межах сфери її службової відповідальності або контролю.

Підтвердження такої позиції можна знайти і в чинному кримінальному законодавстві України. Так, у ст. 426 КК передбачено відповідальність за бездіяльність військової влади, одним із проявів якої може бути, у тому числі, потурання кримінальним правопорушенням, що вчиняються у військовій сфері¹. Стосовно того, що окремі прояви безді-

¹ Дудоров О. О. Мовчан Р. О., Драчевський Є. Ю. Відповідальність за службове потурання: порівняльний аналіз чинного і перспективного кримінального закону.

яльності військової влади, передбаченої у ч. 1 ст. 426 КК, містять ознаки потурання кримінальному правопорушенню, зробив висновок і Верховний Суд, який зазначив, що умисне неприпинення кримінального правопорушення, що вчиняється підлеглим, як альтернативна форма виявлення кримінально караної бездіяльності (ч. 1 ст. 426 КК) за своїм юридичним змістом фактично є *спеціальним видом причетності до кримінального правопорушення у вигляді потурання його вчиненню за відсутності ознак співучасті з підлеглим. Умисне неприпинення кримінального правопорушення, що вчиняється підлеглим, означає потурання вчиненню його особою, яка була зобов'язана його припинити*¹.

У ст. 31¹ КК, якою було доповнено КК у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду, також передбачено відповідальність військових командирів (і прирівняних до них осіб) за вчинення їх підлеглими злочинів, передбачених статтями 437–439, 442 і 442¹ КК. Зокрема, військовий командир підлягає кримінальній відповідальності, якщо зазначені злочини були вчинені підлеглою особою, яка перебувала на момент вчинення злочину під його фактичним командуванням і контролем або, залежно від обставин, під його фактичною владою і контролем, унаслідок нездійснення ним належного контролю над такою особою, якщо при цьому військовий командир або інша особа, яка фактично діє як військовий командир, усвідомлював, що зазначена підлегла особа вчинила такий злочин, проте не вжив дій (заходів), які повинен був і міг вжити в межах своїх повноважень для припинення вчинення злочину.

Таким чином, на підставі зазначеного можна зробити висновок, що суб'єктом потурання кримінальному правопорушенню може бути будь-яка службова особа, яка наділена повноваженнями (зобов'язана) протидіяти (перешкодити) вчиненню кримінального правопорушення. При цьому такою службовою особою необхідно визнавати не тільки службових осіб юридичної особи публічного права, а й службових осіб юридичної особи приватного права, якщо до кола їхніх повноважень (обов'язків) належить протидія кримінальним правопорушен-

Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. 2023. Вип. 4. С. 44.

¹ Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 17 жовтня 2022 р. у справі № 686/13801/16-к (провадження № 51-4160кмо20). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106940469>.

ням, що вчиняються підлеглими, а в деяких випадках – і іншими особами.

Окрім цього, вбачається, що не тільки службові особи можуть бути визнані суб'єктом потурання кримінальному правопорушенню. Уявляється, що є підстави для виділення іншої групи суб'єктів потурання, до якої належать і так звані *спеціально зобов'язані особи*, які виконують певні професійні або інші спеціальні функції (обов'язки). Аналіз чинного законодавства дозволяє зробити висновок, що потурання кримінальному правопорушенню, що вчиняється іншою особою, може бути пов'язане з невиконанням або неналежним виконанням відповідною особою своїх професійних обов'язків, якими вона наділяється з огляду на відповідний нормативно-правовий акт або на підставі договору, які можуть містити і обов'язок протидіяти вчиненню кримінального правопорушення з боку іншої особи.

Так, відповідно до ст. 12 Закону України «Про охоронну діяльність» персонал охорони під час виконання функціональних обов'язків наділяється правом: **а)** вимагати від осіб припинення протиправних дій, дотримання законності та правопорядку; **б)** не допускати проникнення осіб та затримувати тих, які намагаються проникнути (проникли) на об'єкт охорони або залишити його, порушуючи встановлені правила, з обов'язковим негайним повідомленням про це територіального органу Національної поліції; **в)** протидіяти правопорушникам і негайно повідомляти органи Національної поліції про вчинення цими особами кримінального або адміністративного правопорушення. Згідно зі ст. 13 цього закону персонал охорони під час виконання функціональних обов'язків зобов'язаний: **а)** забезпечувати цілісність об'єктів охорони й недоторканність майна, що на них зберігається, недоторканність фізичних осіб; **б)** припиняти шляхом здійснення заходів реагування правопорушення проти власності, фізичних осіб, порушення режиму роботи об'єктів охорони; **в)** негайно в будь-який спосіб повідомляти відповідні правоохоронні органи про вчинення протиправних дій щодо власності, фізичних осіб та інших незаконних дій, що мають ознаки кримінального правопорушення, у місцях здійснення заходів охорони¹.

¹ Про охоронну діяльність : Закон України від 22 березня 2012 р. №4616-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4616-17?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B4%D1%96#w1_1.

Одним із видів охоронної діяльності є охорона фізичної особи. А відповідно до ст. 1 цього закону під охороною фізичної особи розуміють діяльність з організації та практичного здійснення заходів охорони, спрямованих на забезпечення особистої безпеки, життя та здоров'я індивідуально визначеної фізичної особи (групи осіб) шляхом запобігання або недопущення негативного безпосереднього впливу факторів (діяльності або бездіяльності) протиправного характеру. Отже, якщо особа, яка під час виконання своїх функціональних обов'язків з охорони фізичної особи не припинить правопорушення проти останньої, або не повідомить про вчинення протиправних дій проти неї чи не застосує інших заходів реагування для припинення такого посягання, маючи при цьому таку можливість, то бездіяльність такої особи (невиконання нею цих обов'язків) цілком можливо визнавати потуранням кримінальному правопорушенню.

З огляду на зазначене цілком обґрунтованою уявляється точка зору, висловлена А. С. Беніцьким, який вказує, що суб'єктом потурання може бути особа, на яку покладено спеціальний обов'язок щодо перешкоджання вчиненню кримінального правопорушення. При цьому автор зазначає, що такими суб'єктами можуть бути не тільки працівники правоохоронних органів, а й суб'єкти, які не наділені функцією правоохоронної діяльності, але з огляду на свої службові обов'язки повинні запобігати або перешкоджати вчиненню кримінального правопорушення¹.

Таким чином, з метою забезпечення законності в державі, ефективного підтримання правопорядку в суспільстві сфера кримінально караного потурання повинна поширюватися не тільки на службових осіб правоохоронного органу, а й на інших спеціально зобов'язаних осіб, хоча і з певними застереженнями (обмеженнями). Безумовно, держава, на яку покладена функція охорони й захисту основних прав та свобод людини, збереження, підтримання та вдосконалення правопорядку в суспільстві, не може перекладати відповідні обов'язки на пересічних громадян². Водночас якщо йдеться про осіб, на яких з огляду на закон,

¹ Беніцький А. С. Характеристика ознак потурання злочину. *Юридичний бюлетень*. Одеса : ОДУВС, 2018. Вип. 7. Ч. 2. С. 195–204. URL: http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2018/7_2018/part_2/29.pdf.

² Письменський С. О. Реалізація кримінально-правової політики в умовах воєнного стану: дослідження негативних тенденцій. Implementation of Criminal law policy of Ukraine under martial law: a study of negative trends. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія: Право*. 2024. Вип. 17 (29). С. 300–310.

договір або посадові інструкції покладено обов'язок захищати суспільні відносини від протиправних посягань, протидіяти вчиненню останніх, то в разі невиконання такого обов'язку й за наявності реальної можливості його виконати такі особи можуть визнаватися суб'єктами потурання кримінальному правопорушенню. Уявляється, що такою своєю бездіяльністю вони сприяють подальшому безперешкодному вчиненню кримінального правопорушення і в кінцевому підсумку перешкоджають ефективному здійсненню правосуддя. У зв'язку з цим держава повинна відповідним чином реагувати на таку суспільно небезпечну поведінку цих осіб.

Таким чином, *суб'єктом потурання кримінальному правопорушенню є особа, на яку на підставі закону, інших нормативно-правових актів або договору покладено спеціальний обов'язок вживати заходів щодо протидії (перешкоджання) підготовлюваному або вчинюваному іншою особою кримінальному правопорушенню.*

2.4. Суб'єктивна сторона потурання кримінальному правопорушенню

Іншою суб'єктивною ознакою, яка характеризує суспільно небезпечне діяння в межах кримінального права, є *суб'єктивна сторона*.

Незважаючи на те, що зовнішньому прояву кримінального правопорушення завжди приділяється найбільша увага, встановлення лише об'єктивних ознак суспільно небезпечного діяння недостатньо для обґрунтування кримінальної відповідальності за його вчинення. Чинне кримінальне законодавство ґрунтується на принципі винної відповідальності, який є запорукою справедливого правосуддя¹. Відповідно до ст. 62 Конституції України, ч. 2 ст. 2, статей 23–25 КК кримінальна відповідальність можлива лише за наявності вини особи у вчиненому суспільно небезпечному діянні. Саме наявність умислу (ст. 24 КК) або

¹ Смельянов В. П. Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин : наук.-практ. посіб. Харків : Право, 2018. С. 9, 10 ; Коржанський М. Й. Про принципи уголовного права України. *Право України*. 1995. № 11. С. 69–72 ; Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник. Одеса : Фенікс, 2018. С. 13, 14.

необережності (ст. 25 КК), тобто вини в певній формі й у певному виді, є необхідною умовою для настання кримінальної відповідальності¹.

Принцип винної відповідальності, закріплений у ч. 1 ст. 11 КК, полягає в тому, що кримінальним правопорушенням визнається не просто суспільно небезпечне діяння, передбачене КК, а таке діяння, яке вчиняється суб'єктом кримінального правопорушення за наявності його вини. Своєю чергою відповідно до ч. 2 ст. 2 КК особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Зміст цих положень повністю відповідає вимогам ч. 2 ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., згідно з якими кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку².

Традиційно в науці кримінального права під суб'єктивною стороною кримінального правопорушення розуміють його внутрішню сторону, тобто психічну діяльність особи, що відображає ставлення її свідомості та волі до вчиненого нею суспільно небезпечного діяння та його наслідків³. Зміст суб'єктивної сторони та її ознаки були предметом дослідження багатьох науковців, серед яких: Р. В. Вереша⁴, П. А. Воробей⁵, П. С. Дагель⁶, М. Й. Коржанський⁷, О. І. Рарог⁸,

¹ Панов М. І. Вступ до навчального курсу «Кримінальне право України»: лекція. Київ: Ін Юре, 2015. С. 68, 69.

² Європейська конвенція з прав людини від 04 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B4#Text.

³ Вереша Р. В. Суб'єктивні елементи підстави кримінальної відповідальності. Київ: Атіка, 2006. С. 245.

⁴ Вереша Р. В. Суб'єктивні елементи підстави кримінальної відповідальності. Київ: Атіка, 2006. 740 с.; Вереша Р. В. Проблеми суб'єктивної сторони складу злочину. Київ: Алерта: Правова єдність, 2018. 432 с.

⁵ Воробей П. А. Теорія і практика кримінально-правового ставлення в вину. Київ: Вид-во Нац. акад. внутрішніх справ України, 1997. 184 с.; Воробей П. А. Кримінально-правове ставлення в вину. Київ: Атіка, 2009. 176 с.

⁶ Дагель П. С. Субъективная сторона преступления и ее установление. Воронеж: Изд-во ВГУ, 1974. 243 с.

⁷ Коржанський М. Й. Презумпція невинуватості і презумпція вини. Київ: Атіка, 2004. 216 с.

⁸ Рарог А. И. Общая теория вины в уголовном праве: учеб. пособие. М.: ВЮЗИ, 1980. 91 с.

А. В. Савченко¹, Є. Л. Стрельцов², С. О. Тарарухін³, В. П. Тихий⁴, М. Г. Угрехелідзе⁵, М. І. Хавронюк⁶, В. А. Якушин⁷ та багато інших. У наукових працях наголошується на тому, що суб'єктивна сторона утворює психологічний зміст кримінального правопорушення⁸. Якщо об'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується ознаками, які реально відображаються в об'єктивній дійсності й можуть сприйматися органами чуття людини (зір, смак, слух, нюх і дотик), то суб'єктивна сторона кримінального правопорушення відображає внутрішній світ людини й не може бути сприйнятою (відчутною, зваженою) безпосередньо. Усе тому, що вона являє собою надскладний комплекс психоемоційних та інтелектуальних характеристик людської діяльності, які формують соціально-правові ознаки суспільно небезпечної поведінки⁹. Тому пізнати її можна лише шляхом аналізу та оцінки об'єктивних характеристик кримінального правопорушення – діяння, способу його вчинення, знарядь (засобів), які використовує особа, тощо. Саме суб'єктивна сторона контролює, породжує, спрямовує об'єктивну сторону кримінального правопорушення.

Соціально значуща поведінка людини полягає в перетворенні її внутрішнього стану в дії щодо соціально значущих об'єктів¹⁰. Майбутня об'єктивна сторона кримінального правопорушення в ідеальній формі відображається у свідомості особи й потім тією чи іншою мірою реалізується в об'єктивній дійсності. Отже, об'єктивна сторона є прак-

¹ Савченко А. В. Мотив і мотивація злочину. Київ : Атіка, 2002. 144 с.

² Стрельцов Є. Л. Суб'єктивна сторона злочину. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1. С. 161–168.

³ Тарарухин С. А. Установление мотива и квалификация преступления. Киев : Вища школа, 1977. 152 с.

⁴ Тихий В. П. Проблеми вини у злочинах проти суспільної безпеки. *Вісник Академії правових наук України*. 1996. № 5. С. 153–160.

⁵ Угрехелідзе М. Г. Проблема неосторожной вини в уголовном праве. Тбилиси : Мецниереба, 1976. 132 с.

⁶ Хавронюк М. Деякі проблеми встановлення вини. *Підприємництво, господарство і право*. 2003. № 2. С. 79–86.

⁷ Якушин В. А. Ошибка и ее уголовно-правовое значение. Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1988. 126 с.

⁸ Сухонос В. В. Склад злочину: закон, теорія та практика. Суми : Унів. кн., 2018. С. 72.

⁹ Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / за заг. ред. проф. О. М. Литвинова. Харків : ХНУВС, 2020. С. 139.

¹⁰ Барабаш О. Правосвідомість та її вплив на поведінку людини. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2017. № 861. С. 70.

тичним здійсненням злочинних намірів суб'єкта¹. Саме тому без встановлення суб'єктивної сторони – до того ж за наявності ознак, специфічних для кожного кримінального правопорушення, – в умовах верховенства права неможливе притягнення особи до кримінальної відповідальності².

У вітчизняній правовій науці домінує точка зору, згідно з якою психологічний зміст суб'єктивної сторони утворюють такі юридичні ознаки, як *вина*, *мотив* і *мета*, які характеризують різні форми психічної активності суб'єкта кримінального правопорушення³. Ці ознаки органічно пов'язані між собою, проте виступають у ролі самостійних суб'єктивних характеристик кримінального правопорушення. Вина – це психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої КК, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності (ст. 23 КК). Мотив – внутрішні або зовнішні імпульси (фактори), усвідомлена потреба, що спонукає особу до певної суспільно небезпечної поведінки⁴. Мета – уявний результат (усвідомлений образ кінцевого результату), якого прагне досягти особа шляхом вчинення кримінального правопорушення⁵.

Водночас у науковій літературі до ознак суб'єктивної сторони деякі науковці відносять і *емоційний стан* суб'єкта кримінального правопорушення⁶. Проте з такою точкою зору важко погодитися. Емоційний стан – це сукупність емоційних ознак, рис, що характеризують особистість у певний момент, яка зумовлена певними обставинами, умо-

¹ Кудрявцев В. Н. Объективная сторона преступления. М. : Наука, 1960. С. 12–14.

² Українське кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. В. О. Навроцького. Київ : Юрінком Інтер, 2013. С. 263.

³ Гришук В. К. Кримінальне право України: Загальна частина : навч. посіб. Вид. 2-ге, змін. та допов. Львів, 2019. С. 295 ; Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посіб. / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : ВАІТЕ, 2014. С. 134 ; Хохлова І. В., Шем'яков О. П. Кримінальне право України (Загальна частина) : навч. посіб. Київ : ЦНЛ, 2006. С. 96.

⁴ Зелинский А. Ф. Криминальная психология. Киев : Юринком Интер, 1999. С. 55 ; Митрофанов І. І. Загальна частина кримінального права України : навч. посіб. Одеса : Фенікс, 2015. С. 213 ; Савченко А. В. Мотив і мотивація злочину. Київ : Атіка, 2002. С. 14.

⁵ Вереша Р. В. Мотив та мета злочину : наук.-практ. посіб. Київ : Алерта, 2016. С. 42.

⁶ Вереша Р. В. Суб'єктивні елементи підстави кримінальної відповідальності. Київ : Атіка, 2006. С. 465 ; Українське кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. В. О. Навроцького. Київ : Юрінком Інтер, 2013. С. 302, 303 ; Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник. Одеса : Фенікс, 2018. С. 169.

вами¹. А. А. Хрустовський і М. Д. Прищак зазначають, що емоційний стан – це одна з психологічних функцій людини, яка включає загальний настрій, емоції та інтереси; це складне поєднання почуттів, думок і поведінки, які є результатом нашої взаємодії з навколишнім середовищем². Водночас емоції не є психічним ставленням особи до вчинюваного нею діяння та його наслідків, бо це лише психічні переживання, які виступають тільки фоном, на тлі якого формуються та розвиваються інтелектуальні й вольові процеси психічної діяльності³.

У психології розрізняють такі види емоційних станів, як афект, настрої, пристрасть, страх, стрес, фрустрація тощо⁴. Негативні емоційні стани можуть значною мірою знижувати здатність особи усвідомлювати свої дії та керувати ними⁵. Отже, емоційний стан найперше характеризує стан психічного здоров'я особи поряд із такими ознаками суб'єкта, як осудність, обмежена осудність, неосудність, стан сп'яніння тощо. Емоційний стан, як зазначав С. Л. Рубінштейн, у структурі особистості різних людей може мати неоднакову питому вагу. Його вплив певним чином залежить від темпераменту людини, зокрема від того, наскільки глибокі її переживання та наскільки різні моменти її життя, основні події, які перетворилися для неї на переживання, виявляються вирішальними у формуванні її особистості. Отже, емоційність неминуче тією чи іншою мірою входить із ними у побудову особистості⁶. На думку В. М. Бурдіна, «емоції можуть мати кримінально-правове значення тільки в тих випадках, коли вони суттєво впливають

¹ Гаврилькевич В., Фірстова О. Емоційні стани особистості: теоретичне дослідження феномену. *Psychology Travelogs*. 2023. № 2. С. 41–50. DOI: <https://doi.org/10.31891/pt-2023-2-15>.

² Хрустовський А. А., Прищак М. Д. Вплив емоційних станів на психологічне здоров'я та благополуччя людини. *Матеріали ЛІІ науково-технічної конференції підрозділів Вінницького національного технічного університету (НТКП ВНТУ – 2023)* : зб. доповідей. Вінниця : ВНТУ, 2023. С. 2988–2992.

³ Там само.

⁴ Прищак М. Д., Мацко Л. А. Психологія. Ч. І : навч. посіб. для студентів заочної форми навчання. Вінниця : ВНТУ, 2013. С. 53.

⁵ Орловська Н. А. Осудність та її види (порівняльний аналіз законодавства України та інших держав) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеська національна юридична академія. Одеса, 2001. С. 14 ; Старко О. Л. Емоційний стан особи: окремі кримінально-правові аспекти. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 3. С. 133–140.

⁶ Рубінштейн С. Л. Основы общей психологии : в 2 т. М. : Педагогика, 1989. Т. 2. 328 с.

на можливість людини здійснювати свідомо-вольовий контроль за своєю поведінкою під час вчинення суспільно небезпечного діяння. Проте в цих випадках зазначений вплив емоцій повною мірою може бути врахований у межах “традиційних” ознак понять осудності та неосудності <...> Отже, емоційна ознака ніби “розчиняється” в інших ознаках осудності та неосудності і повністю охоплюється ними»¹.

Отже, такий емоційний стан, як тривалі переживання, ефект від сильної емоційної реакції, найперше характеризує людину як особистість. Його оцінка передусе встановленню вини. Проте його прояви не свідчать про її ступінь². Звідси уявляється, що емоційний стан необхідно визнавати ознакою, що характеризує суб'єкта, а не суб'єктивну сторону кримінального правопорушення.

Якщо мотив і мета є факультативними ознаками суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, то *вина* – це обов'язкова її ознака, яка підлягає встановленню в кожному випадку вчинення кримінального правопорушення, у тому числі й у разі вчинення такого суспільно небезпечного діяння, як потурання кримінальному правопорушенню.

Суб'єктивна сторона потурання кримінальному правопорушенню характеризується тими самими ознаками, що притаманні родовому поняттю (причетності) та обумовлюються специфікою правової природи причетності. У науці кримінального права поширеною є точка зору, що причетність – це виключно *умисна* суспільно небезпечна поведінка³. Уявляється, що саме тому законодавець, розкриваючи зміст таких видів причетності, як заздалегідь не обіцяне приховування кримінального правопорушення та неповідомлення про підготовлюване або вчинюване кримінальне правопорушення, наводить їх визначення в частинах 6 та 7 ст. 27 розділу VI Загальної частини КК, присвяченого інституту співучасті. Тим самим ніби підкреслюється, що будь-яке причетне діяння хоча і характеризується умисною формою вини й завжди певним чином пов'язане з кримінальним правопорушенням, вчинюваним або вчиненим іншою особою, але при цьому не становить

¹ Бурдін В. М. Осудність та неосудність у кримінальному праві України: проблеми теорії і практики : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. Львів : 2011. С. 17.

² Зайцев О. В. Обмежена осудність у кримінальному праві України. Харків : Майдан, 2007. С. 153.

³ Магитшевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2000. С. 158–159 ; Новицький Г. В., Педан В. І., Рибачук В. В. Співучасть у злочині та причетність до злочину за кримінальним правом України: проблеми кваліфікації. С. 117, 118.

співучасті у кримінальному правопорушенні, вчиненому іншою особою.

Потурання, будучи окремим видом причетності до кримінального правопорушення, також має характеризуватися тільки *умисною формою вини*. Інакше не виникало б потреби не тільки відносити його до одного з видів причетності, а і встановлювати, за якими саме ознаками потурання кримінальному правопорушенню відрізняється від співучасті в ньому.

Такий погляд на зміст суб'єктивної сторони потурання є домінуючим у науці кримінального права. Так, ще М. А. Шнейдер наголошував, що потурання може бути вчинене лише умисно. Потурач усвідомлює, що не чинить перешкоди вчиненню кримінального правопорушення і не бажає особисто створити такої перешкоди або вжити інших заходів для запобігання кримінальному правопорушенню, хоча й має таку можливість. Якщо такої можливості особа не має або якщо вона не усвідомлює, що здійснюється кримінальне правопорушення, тоді не можна говорити і про наявність ознак потурання в поведінці особи¹.

П. І. Гришаєв та Г. А. Кригер також зазначали, що із суб'єктивної сторони кримінально протиправне потурання може бути вчинене лише умисно. Потурач усвідомлює, що не перешкоджає вчиненню кримінального правопорушення, хоча має можливість особисто чи за рахунок інших заходів запобігти чи ускладнити його вчинення. Усвідомлюючи зазначені обставини, винний або бажає вчинення цього кримінального правопорушення іншими особами, або свідомо допускає це².

Поділяв таку позицію й І. А. Бушуєв, на думку якого потурання, тобто непротидія вчиненню кримінального правопорушення, може вчинятися лише з умисною формою вини. Потурати кримінальному правопорушенню з необережності неможливо. Невжиття службовою особою з недбалості заходів з охорони майна не може визнаватися потуранням. У таких випадках має місце звичайна службова недбалість, яка не містить ознак потурання кримінальному правопорушенню³.

Прихильником такої позиції був і Г. І. Баймурзін, який зазначав, що із суб'єктивної сторони потурання кримінальному правопорушенню

¹ Шнейдер М. А. Соучастие в преступлении по советскому уголовному праву. С. 93.

² Гришаев П. И., Кригер Г. А. Соучастие по советскому уголовному праву. С. 233.

³ Бушуев И. А. Ответственность за укрывательство преступлений и недоносительство. С. 117.

обов'язково передбачає наявність умисної форми вини. Потурач, який є свідком кримінального правопорушення, що вчиняється іншою особою, або володіє достовірною інформацією про його вчинення, свідомо ухиляється від виконання своїх обов'язків з протидії цьому кримінальному правопорушенню¹.

З умисного характеру потурання виходив і М. І. Бажанов, який зазначав, що цей вид причетності до кримінального правопорушення відрізняється від співучасті в ньому не відсутністю умислу, а наявністю чи відсутністю заздалегідь наданої обіцянки не перешкоджати вчиненню цього кримінального правопорушення. Науковець підкреслював, що різна юридична оцінка потурання залежить від наявності або відсутності такої обіцянки, бо у випадках, коли сприяння вчиненню кримінального правопорушення було заздалегідь обіцяним, воно містить ознаки співучасті у виді пособництва, а у випадках, коли свідомо неперешкоджання вчиненню кримінального правопорушення не було заздалегідь обіцяним, воно оцінюється лише як причетне до нього діяння у виді потурання його вчиненню².

О. М. Лемешко також вважає теоретично обґрунтованою позицію тих криміналістів, які виходять з того, що кримінальні правопорушення, які виступають видами причетності, можуть бути вчинені лише з прямим умислом. Вказана ознака утворює загальну родову суб'єктивну ознаку інституту причетності до злочину, що підтверджується і законодавчим закріпленням видів таких злочинів³.

К. П. Задоя та І. І. Давидович наголошують на тому, що суб'єктивна сторона «потурання кримінальному правопорушенню полягає в тому, що особа, на яку покладено службовий чи професійний обов'язок припиняти підготовлювані або вчинювані кримінальні правопорушення, що стосуються її службової компетенції чи професійної діяльності, умисно не виконує такий обов'язок, хоч вона могла і повинна була його виконати»⁴.

¹ Баймурзин Г. И. Ответственность за прикосновенность к преступлению. С. 143.

² Бажанов М. И. Уголовное право Украины. Общая часть. Днепропетровск : Пороги, 1992. С. 99 ; Бажанов М. И. Избранные труды ; сост.: В. И. Тютюгин, А. А. Байда, Е. В. Харитонов, Е. В. Шевченко ; отв. ред. В. Я. Таций. Харьков : Право, 2012. С. 852.

³ Лемешко О. М. Кримінально-правова оцінка потурання вчиненню злочину. С. 107–109.

⁴ Кримінальне право. Загальна частина (Українсько-європейські студії : підручник : у 2 книгах / за ред. О. О. Дудорова, А. А. Стрижевської. Кн. 1. Вступ до кримінального права України. Вчення про кримінальне правопорушення. Київ : Вид-во «Норма права», 2025. С. 669.

Водночас деякі науковці допускають наявність непрямого умислу й навіть необережності при вчиненні потурання кримінальному правопорушенню. Так, П. М. Панченко вважав, що із суб'єктивної сторони потурання кримінальним правопорушенням характеризується виною у формі прямого умислу. Однак, зважаючи на специфіку тієї чи іншої кримінально-правової норми, у рамках якої перебуває склад потурання кримінальному правопорушенню, науковець допускає наявність непрямого умислу або навіть необережної форми вини щодо факультативного наслідку діяння, що розглядається (наприклад, несумлінне ставлення до охорони майна, зловживання владою чи службовим становищем, порушення правил несення прикордонної служби)¹. Схожу думку висловлювали також Л. М. Абакіна-Пілявська², А. Ф. Зелінський³, О. М. Смушак⁴.

Але з поглядами науковців, які допускають можливість вчинення потурання кримінальному правопорушенню з необережності, навряд чи можна погодитися. Ще раз підкреслимо, що потурання – це вид причетності до кримінального правопорушення, а отже й *ознаки, які притаманні родовому поняттю – причетності, повинні знайти своє відображення й у видовому понятті – потуранні*. Як було встановлено, причетність – це виключно умисна поведінка особи⁵. У зв'язку з цим і потурання кримінальному правопорушенню як окремий вид причетності також може вчинятися лише за наявності умисної форми вини.

Саме тому викликає заперечення насамперед позиція, згідно з якою потурання може вчинятися з необережною формою вини.

Зокрема, Л. М. Абакіна-Пілявська зазначає, що заздалегідь не обіцяне потурання кримінальному правопорушенню як вид причетності полягає в умисному заздалегідь не обіцяному неперешкоджанні достовірно відомому злочину, що готується або вчиняється, у випадках,

¹ Панченко П. Н. Преступное попустительство. Иркутск, 1976. С. 15.

² Абакіна-Пілявська Л. М. Інститут причетності до злочину в кримінальному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2014. С. 11.

³ Зелінський А. Ф. Соучастие в преступлении. Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1971. С. 41.

⁴ Смушак О. М. Кримінально-правова політика в сфері відповідальності за причетність до злочину : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2016. С. 11.

⁵ Див. підрозділ 1.2 розділу 1 монографії.

коли потурач повинен був і міг йому перешкодити¹. Водночас поряд із загальним поняттям потурання авторка пропонує виділяти так зване службове потурання, яке, на її думку, полягає в умисному або необережному заздалегідь не обіцяному неперешкоджанні достовірно відомому кримінальному правопорушенню, що готується або вчиняється іншою особою, у випадках, коли службова особа повинна була й могла йому перешкодити².

О. М. Смушак також вважає, що «потурання – це умисна або необережна заздалегідь не обіцяна бездіяльність особи, яка полягає в неперешкоджанні зобов'язаною особою, або особою, яка має можливість вжити заходів з відвернення або припинення готування або вчиненню злочину за можливості вчинення таких дій без шкоди для себе та інших осіб»³.

Оцінюючи наведену позицію деяких науковців, слід зазначити, що з доводами її прибічників навряд чи можна погодитися з таких причин.

По-перше, потрібно звернути увагу, що прибічники цієї позиції вкладають різний обсяг у зміст родового та видового понять, що не відповідає відносинам підпорядкування цих понять. Згідно з правилами логіки, видове поняття завжди є вужчим за своїм обсягом, ніж родове, а не навпаки⁴. Тому вказівка на наявність необережної форми вини при так званому службовому потуранні значно розширює зміст такого видового поняття, як потурання, порівняно з родовим поняттям причетності, яке пропонується визнавати виключно умисним діянням.

По-друге, у запропонованому визначенні «необережного потурання» його автори вказують на таку його ознаку, яка свідчить про те, що службовій особі *достовірно відомо* про кримінальне правопорушення, що готується або вчиняється іншою особою. Отже, за такого підходу зміст інтелектуального моменту вини службової особи

¹ Абакіна-Пілявська Л. М. Інститут причетності до злочину в кримінальному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2014. С. 11, 12.

² Там само.

³ Смушак О. М. Кримінально-правова політика в сфері відповідальності за причетність до злочину : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2016. С. 11.

⁴ Колос О. В. Логіка : навч. посіб. для студентів денної і заочної форми навчання. Вінниця : ВІЕ ТНЕУ, 2007. С. 35.

полягає в усвідомленні факту вчинення кримінального правопорушення з боку іншої особи. Своєю чергою усвідомлення цього факту виключає наявність кримінально протиправної недбалості в її поведінці. Як відомо, згідно з ч. 2 ст. 25 КК необережність є кримінально протиправною недбалістю, якщо особа не передбачала можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії або бездіяльності), хоча повинна була й могла їх передбачити. Отже, не передбачаючи (не усвідомлюючи) того факту, що інша особа вчиняє кримінальне правопорушення, зобов'язана особа не може й потурати його вчиненню.

Нарешті, *по-третє*, об'єктивна сторона потурання полягає в невиконанні покладеного на особу обов'язку щодо припинення вчинення іншою особою кримінального правопорушення. У зв'язку з цим особа не може одночасно усвідомлювати, що вона не перешкоджає вчиненню кримінального правопорушення, про яке їй достовірно відомо, і водночас не бажати не виконувати покладений на неї обов'язок перешкодити цьому, розраховуючи на якісь обставини, що допоможуть їй його виконати й тим самим перешкодити вчиненню кримінального правопорушення. Таким чином, допустити наявність у цих випадках кримінально протиправної самовпевненості стосовно невиконання обов'язку щодо протидії кримінальному правопорушенню, що вчиняється іншою особою, також неможливо.

На підставі зазначеного пропозицію щодо виділення необережного службового потурання за умови, якщо особа достовірно знає про факт вчинення іншою особою кримінального правопорушення, навряд чи можна визнати обґрунтованою.

Не можна погодитися і з позицією А. Ф. Зелінського, який допускає як умисел, так і необережність при вчиненні потурання кримінальному правопорушенню. При цьому, на думку вченого, можливі такі варіанти психічного ставлення особи, яка здійснює потурання, до кримінального правопорушення, що вчиняється іншою особою: а) особа усвідомлює, що її бездіяльність створює сприятливі умови для кримінального правопорушення, яке, можливо, буде вчинене, і байдуже ставиться до цього; б) особа за такого ж психічного ставлення розраховує, що кримінальне правопорушення не буде вчинено через дію якихось інших перешкоджаючих факторів (наприклад, сторож розраховує на міцність заборів, на сторожового собаку тощо); в) особа усвідомлює, що своїм

невтручанням сприяє кримінальному правопорушенню, що вчиняється, але розраховує на якісь обставини, які, на її думку, можуть запобігти заподіяння шкоди¹.

По-перше, таке розуміння змісту вини особи, яка здійснює потурання, передусім ґрунтується на змішуванні різних форм сприяння кримінальному правопорушенню – потурання та незапобігання його вчиненню. На відміну від незапобігання потурання завжди пов'язане з кримінальним правопорушенням, яке вже вчиняється в реальній дійсності, тобто «перебуває» на стадії готування (ст. 14 КК) або замаху (ст. 15 КК). Потурання *супроводжує* кримінальне правопорушення, яке вчиняє інша особа, тобто воно існує поряд з останнім. До того ж потурання створює сприятливі умови для подальшого безперешкодного продовження вчинення кримінального правопорушення. Що ж стосується незапобігання, то воно завжди *передую* вчиненню кримінального правопорушення іншою особою, виступає однією з передумов вчинення останнього, а в деяких випадках навіть може виступати як спонукальний фактор для його здійснення в майбутньому². Саме у зв'язку з цим незапобігання кримінальному правопорушенню може вчинятися як умисно, так і з необережності, тоді як потурання – виключно умисна непротидія кримінальному правопорушенню, що вже вчиняється іншою особою. З огляду на це психічне ставлення до кримінального правопорушення, яке, можливо, буде вчинене в майбутньому, і байдуже ставлення до цього факту не можуть утворювати зміст інтелектуального та вольового моментів вини особи, яка здійснює потурання кримінальному правопорушенню. Запобігти тому діянню, яке може бути вчинене лише в майбутньому, і перешкодити тому, яке вже реально вчинюється, – це різні форми сприяння кримінальному правопорушенню, суб'єктивні сторони яких не можуть повністю збігатися.

По-друге, потурання завжди пов'язане із дійсним (реальним) вчиненням іншою особою в об'єктивній дійсності конкретного кримінального правопорушення, тоді як незапобігання лише створює умови для можливого (потенційного) його вчинення в майбутньому. У філософії визнається, що категорії «можливість» і «дійсність» є відображенням у нашій свідомості руху та розвитку матеріального світу. Цей розвиток є процесом перетворення можливості в дійсність. Категорії «можли-

¹ Зелинский А. Ф. Соучастие в преступлении. С. 41.

² Докладно див. підрозділ 1.1 розділу 1 монографії.

вість» і «дійсність» є відображенням у свідомості людини цього об'єктивного процесу. Якщо можливість існує у своїх умовах або через них, то дійсність існує безпосередньо, як самі явища зовнішнього світу, що нас оточують. Дійсність пов'язана з закономірністю і ґрунтується на ній. «Реальна можливість це те, що може за наявності певних умов перетворитися в дійсність»¹. Абстрактна можливість випливає із загальних умов розвитку об'єктивного світу, проте за відсутності необхідних конкретних умов ця можливість залишається лише нереалізованою (нездійсненою). У процесі перетворення можливості в дійсність важливу роль відіграють умови, які перетворюють можливе явище в дійсне². За словами С. Л. Рубінштейна, психіка, свідомість людини відображає об'єктивну реальність, що існує поза та незалежно від неї. Свідомість – це усвідомлене буття, тобто усвідомлення дійсності об'єктивного світу. У зв'язку з цим не можна говорити про відображення чогось, якщо те, що має відбивати дійсність, саме по собі не існує насправді³.

Таким чином, якщо кримінальне правопорушення готується або вчиняється іншою особою, то воно вже є явищем об'єктивної дійсності, яке реально існує. Своєю чергою, якщо цей факт усвідомлює особа, яка потурає вчиненню цього кримінального правопорушення, то говорити про те, що в цьому випадку вона може розраховувати на те, що це кримінальне правопорушення не виникне через якісь інші перешкоджаючі фактори, є необґрунтованим. Таке кримінальне правопорушення вже є явищем об'єктивної дійсності, воно вже відбувається, а тому особа може або усвідомлювати цей факт, або не знати (не усвідомлювати) його наявності. Натомість розраховувати на те, що воно не існуватиме, тобто не виникне, як зазначає А. Ф. Зелінський, неможливо. Отже, позиція, згідно з якою при потуранні особа може розраховувати на те, що кримінальне правопорушення не буде вчинене через якісь інші перешкоджаючі фактори, навряд чи може бути визнана обґрунтованою.

По-третє, як вже зазначалось, потурання не перебуває у причинному зв'язку з кримінальним правопорушенням, яке вчиняється іншою

¹ Щерба С. П. Філософія : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. Київ : МАУП, 2004. С. 140, 141.

² Рубінштейн С. Л. Основы общей психологии : в 2 т. М. : Педагогика, 1989. Т. 2. 328 с.

³ Там само.

особою. Хоча ці суспільно небезпечні діяння і пов'язані між собою, але перебувають лише у зумовлюючому, а не причинному зв'язку. Звідси випливає, що кримінальне правопорушення, яке вчиняється іншою особою і вчиненню якого потурають, не може визнаватися суспільно небезпечним наслідком потурання. У зв'язку з цим підхід до характеристики змісту інтелектуального та вольового моменту форми вини, що застосовується до кримінальних правопорушень, які призводять до настання наслідків (кримінальні правопорушення з матеріальним складом), не може бути використаний щодо потурання.

Далі, як відомо, лише у випадках, коли між вчиненням діянням (діями або бездіяльністю) і наслідками, що настали, існує причинний зв'язок, може бути встановлене різне психічне ставлення до настання таких наслідків (бажання (ч. 2 ст. 24 КК), свідоме припущення (ч. 3 ст. 24 КК), розрахунок на їх ненастання (ч. 2 ст. 25 КК) або непередбачуваність можливості їх настання (ч. 3 ст. 25 КК)). Суспільно небезпечні наслідки, які спричиняє кримінальне правопорушення, вчинюване іншою особою, не перебувають у причинному зв'язку з поведінкою особи, яка потурає вчиненню цього кримінального правопорушення. Тому психічне ставлення такої особи до настання або ненастання цих наслідків також не може утворювати змісту вольової ознаки її вини.

Таким чином, *потурання кримінальному правопорушенню може бути вчинене виключно з умисною формою вини*, зміст якої зумовлюється особливостями об'єктивних ознак цього суспільно небезпечного діяння. Щодо цього слушним є зауваження Г. І. Баймурзіна про те, що зміст вини особи, яка вчиняє причетне діяння, у тому числі й потурання, є дещо ширшим, ніж при інших формах кримінально протиправної діяльності. Якщо при інших формах останньої зміст суб'єктивної сторони в основному обмежується усвідомленням суспільно небезпечного характеру лише власної дії або бездіяльності й можливості настання суспільно небезпечного наслідку від їх вчинення, то при причетності, у тому числі й потуранні, суб'єктивна сторона, крім зазначених моментів, включає також усвідомлення суб'єктом характеру кримінального правопорушення, яке вчиняється або було вчинене іншими особами¹.

Відповідно до ч. 1 ст. 24 КК умисел поділяється на прямий та непряий. Прямий умисел має місце, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), перед-

¹ Баймурзин Г. И. Ответственность за прикосновенность к преступлению. С. 73.

бачала його суспільно небезпечні наслідки й бажала їх настання (ч. 2 ст. 24 КК). Непрямим визнається умисел, за якого особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і хоча не бажала, але свідомо припускала їх настання (ч. 3 ст. 24 КК).

Як свідчить аналіз положень ч. 2 та 3 ст. 24 КК, зміст прямого та непрямого умислу сформульований стосовно кримінальних правопорушень із матеріальним складом. Що ж стосується випадків вчинення кримінальних правопорушень із формальним складом, то КК не містить відповідних положень. Зважаючи на те, що передбачені в КК інші види причетності до кримінального правопорушення (статті 198 та 396 КК) не містять в якості обов'язкових об'єктивних ознак вказівки на суспільно небезпечні наслідки, є підстави вважати, що закон відносить їх до кримінальних правопорушень із формальним складом. А умисні кримінальні правопорушення з формальним складом можуть бути вчинені, як відомо, за наявності лише прямого умислу¹.

Таким чином, як було доведено, потурання – це виключно умисне суспільно небезпечне діяння, яке полягає в неперешкоджанні кримінальному правопорушенню, що вчиняється іншою особою. Своєю чергою кримінальне правопорушення, яке вчиняється іншою особою і вчиненню якого потурають, не може розглядатися як наслідок потурання, бо останнє знаходиться з ним не у причинному, а лише в обумовлюючому зв'язку. Тому уявляється, що питання про вид та зміст умислу при потуранні кримінальному правопорушенню необхідно вирішувати з точки зору конструкції кримінальних правопорушень із формальним складом.

Так, наприклад, Р. В. Вереша вказує на колізійність конструкції умислу щодо кримінальних правопорушень з формальним складом і робить висновок, що в цих деліктах умисел характеризується усвідомленням суспільно небезпечного характеру вчинюваного діяння (інтелектуальний момент) і бажанням його вчинити (вольовий момент), а тому в цих кримінальних правопорушеннях може мати місце лише прямий умисел². Такий висновок уявляється цілком обґрунто-

¹ Злобин Г. А., Никифоров Б. С. Умысел и его формы. М. : Юрид. лит., 1972. С. 156–159 ; Рарог А. И. Вина и квалификация преступлений : учеб. пособие. М. : ВЮЗИ, 1982. 63 с. ; Вереша Р. В. Теоретико-прикладні аспекти суб'єктивної сторони складу злочину. Київ : Алерта, 2017. С. 342–345 та ін.

² Вереша Р. В. Теоретико-прикладні аспекти суб'єктивної сторони складу злочину. С. 342.

ваним, бо при визначенні змісту умислу, психічне ставлення особи потрібно встановлювати стосовно тих об'єктивних ознак, які мають кримінально-правове значення та впливають на кваліфікацію вчиненого діяння.

Що ж стосується потурання, то, як уже зазначалось, як саме по собі кримінальне правопорушення, що вчиняється іншою особою, так і суспільно небезпечні наслідки, які настають у результаті його вчинення, не перебувають у причинному зв'язку з поведінкою особи, яка потурає цьому кримінальному правопорушенню. Звідси випливає, що настання або ненастання суспільно небезпечних наслідків від вчиненого іншою особою кримінального правопорушення не повинно мати значення для кримінально-правової оцінки поведінки особи, яка потурає вчиненню цього кримінального правопорушення. Отже, *потурання належить до кримінальних правопорушень із формальним складом*, і тому зміст інтелектуального та вольового моментів умислу особи, яка потурає вчиненню кримінального правопорушення, потрібно встановлювати, зважаючи виключно на її психічне ставлення до бездіяльності, що утворює об'єктивну сторону потурання.

Зважаючи на зазначене, можна сформулювати такі ознаки прямого умислу у кримінальних правопорушеннях із формальним складом: особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачає можливість його вчинення та бажає його вчинити. Що ж стосується непрямого умислу, то уявляється теоретично безпідставною можливість його існування у кримінальних правопорушеннях із формальним складом, бо в такому випадку виходило би, що особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачає можливість його вчинення, а не бажає його вчиняти, але при цьому свідомо припускає можливість вчинення нею такого діяння. Безумовно, якщо особа не бажає вчиняти певної дії або бездіяльності, вона й не може свідомо припустити їх вчинення. У зв'язку з такою нелогічністю цілком обґрунтованою є наукова позиція щодо неможливості існування непрямого умислу у формальних складах кримінального правопорушення. Повертаючись до потурання, складно уявити собі таку ситуацію, за якої особа, усвідомлюючи факт вчинення іншою особою кримінального правопорушення і маючи обов'язок і можливість перешкодити доведенню його до кінця, свідомо не виконує цей обов'язок, не бажаючи при цьому здійснювати саме таку поведінку.

З наведеного можна зробити висновок, що і потурання як формальний склад кримінального правопорушення може бути вчинене і вчиняється тільки за наявності **прямого умислу**, тоді як непрямий умисел при вчиненні цього суспільно небезпечного діяння виключається.

Таким чином, зміст умислу особи, яка здійснює потурання кримінальному правопорушенню, характеризується її психічним ставленням: **а)** до факту вчинення кримінального правопорушення іншою особою та **б)** до своєї власної бездіяльності, яка полягає в невиконанні обов'язку щодо перешкоджання кримінальному правопорушенню, яке вчиняється іншою особою.

Інтелектуальний момент прямого умислу при потуранні полягає в усвідомленні особою фактичної сторони вчинюваного нею діяння та його соціального значення, тобто його суспільно небезпечного характеру¹. Своєю чергою усвідомлення суспільно небезпечного характеру свого діяння означає, що винна особа розуміє не лише фактичні обставини, які стосуються об'єкта і об'єктивної сторони складу певного кримінального правопорушення, а і його суспільну небезпеку². Отже, особа, яка здійснює потурання, усвідомлює суспільно небезпечний характер своєї поведінки, а саме: **а)** усвідомлює факт вчинення кримінального правопорушення іншою особою та **б)** усвідомлює факт невжиття нею необхідних заходів, які вона повинна й могла вжити для протидії його вчиненню.

Усвідомлення факту вчинення кримінального правопорушення іншою особою полягає в тому, що особа: **а)** або безпосередньо виявляє чи особисто спостерігає за фактом готування або вчинення іншою особою кримінального правопорушення, **б)** або має (отримала) достовірну інформацію про його вчинення³. При цьому достовірною є така інформація, яка відповідає реальним обставинам, які свідчать про факт вчинюваного іншою особою кримінального правопорушення. Така інформація може бути отримана безпосередньо або в будь-який інший спосіб. Вона може бути в усній або письмовій формі чи отримана за допомогою технічних засобів. Інформація може мати як чітко конкрети-

¹ Злобин Г. А., Никифоров Б. С. Умысел и его формы. С. 149 ; Рапог А. И. Общая теория вины в уголовном праве : учеб. пособие. М. : ВЮЗИ, 1980. 91 с.

² Вереша Р. В. Поняття вини як елемент змісту кримінального права України. Київ : Атіка, 2005. С. 143.

³ Новицький Г. В., Педан В. І., Рибачук В. В. Співучасть у злочині та причетність до злочину за кримінальним правом України: проблеми кваліфікації. С. 117.

зований, так і загальний характер. Разом із тим достовірне знання суб'єкта про вчинення кримінального правопорушення іншою особою не означає, що він має у своєму розпорядженні вичерпні відомості щодо всіх деталей вчинюваного іншою особою делікту. Поняття достовірності характеризує лише знання, головним чином з точки зору не кількісної, а якісної характеристики такої інформації. Зміст цієї інформації має бути достатнім, щоб виступати підставою для вжиття зобов'язаною (уповноваженою) особою відповідних заходів для протидії (припинення) вчинюваному кримінальному правопорушенню.

Так, вироком суду особу було засуджено за ч. 1 ст. 365³ КК, оскільки, будучи начальником відділу місцевої прокуратури, достовірно знаючи про незаконну діяльність з організації та проведення азартних ігор за встановленою адресою і за наявності щодо цього на розгляді у відділенні поліції заяви (повідомлення) про вчинення кримінального правопорушення, належного розгляду отриманої інформації з додержанням вимог ст. 214 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) суб'єкт не забезпечив, чим сприяв подальшому безперешкодному функціонуванню незаконної діяльності грального закладу з наданням доступу до азартних ігор¹.

Не вимагається також і вичерпне (точне) знання від суб'єкта потурання про ступінь тяжкості того кримінального правопорушення, яке вчиняється іншою особою і вчиненню якого він потурає. Щодо ступеня тяжкості такого діяння, то для відповідальності за потурання його вчиненню достатньо встановити, що особа, яка здійснювала потурання, усвідомлювала ті *фактичні* ознаки вчинюваного іншою особою діяння, які свідчать про його належність до кримінального правопорушення.

Усвідомлення факту невжиття необхідних заходів, за слушним зауваженням О. М. Лемешка, полягає в тому, що особа, маючи можливість і будучи обізнаною про зміст своїх обов'язків, усвідомлює, що «не вчиняє необхідних, потрібних в даних конкретних умовах дій для припинення кримінального правопорушення, а тому, таким чином, посягає на правомірну діяльність конкретного правоохоронного органу, діяльність якого спрямована на своєчасне припинення і розкриття

¹ Вирок Шполянського районного суду Черкаської області від 02 листопада 2021 р. у справі № 691/368/21 (провадження № 1-кп/710/165/21). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100759372>.

злочинів, а тому вже неможливе досягнення мети сприяння реалізації правосуддя»¹. При цьому під необхідними заходами належить розуміти певний вид цих заходів, їх обсяг і спосіб застосування, що входять до кола повноважень відповідної особи.

Вольовий момент прямого умислу при потуранні характеризується психічним ставленням особи до вчинення діяння, яке нею усвідомлюється, тобто до невжиття нею заходів щодо протидії вчиненню кримінального правопорушення². У психології воля розуміється як психічний процес свідомої та цілеспрямованої регуляції людиною своєї діяльності та поведінки з метою досягнення поставлених цілей³. Значення волі в житті людини полягає в тому, що вона: **а)** забезпечує виконання дій, позбавлених прагнення до мети (коли домінує мотив «треба», а відсутній мотив «хочу»); **б)** забезпечує здійснення вибору дій, коли недостатньо однієї домінуючої підстави (є декілька альтернативних більш-менш рівнозначних варіантів, з яких потрібно обрати один); **в)** виступає регулятором діяльності, коли необхідно утриматись від небажаної активності⁴.

Отже, особа, яка здійснює потурання, усвідомлюючи факт вчинення іншою особою кримінального правопорушення, а також характер (вид, зміст, обсяг, спосіб) тих дій, які вона зобов'язана й може вчинити в цій конкретній ситуації для протидії вчиненню останнього, ухвалює для себе рішення утриматися від вчинення таких дій.

Таким чином, зміст інтелектуального моменту умислу особи, яка здійснює потурання, полягає:

- 1) в усвідомленні фактичних обставин (об'єктивних і суб'єктивних ознак) кримінального правопорушення, вчиненню якого вона повинна та може протидіяти;
- 2) в усвідомленні суспільної небезпеки цього кримінального правопорушення;
- 3) в усвідомленні виду, змісту, обсягу та способу тих дій, які вона зобов'язана та може вчинити в конкретній ситуації для того, щоб про-

¹ Лемешко О. М. Кримінально-правова оцінка потурання вчиненню злочину. С. 110.

² Уголовное право УССР. Часть Общая / под ред. В. В. Сташиса, А. Ш. Якупова. Київ : Вища школа, 1984. С. 118.

³ Дуткевич Т. В. Загальна психологія. Теоретичний курс. Київ : Центр учбової літератури, 2016. С. 371.

⁴ Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Загальна психологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. С. 129.

тидіяти (перешкодити) вчиненню кримінального правопорушення іншою особою;

4) в усвідомленні того, що її бездіяльність створює сприятливі умови для безперешкодного продовження вчинення цього кримінального правопорушення;

5) у передбаченні того, що внаслідок її невтручання (бездіяльності) інша особа продовжить вчиняти це кримінальне правопорушення.

Вольовий момент умислу особи, яка здійснює потурання, полягає в тому, що вона бажає утриматися від виконання покладеного на неї обов'язку протидіяти вчиненню кримінального правопорушення іншою особою.

Таким чином, потурання вчиненню кримінальному правопорушенню може бути вчинене лише з *прямим умислом*. Вчинити потурання кримінальному правопорушенню з непрямым умислом або необережно неможливо.

Разом із тим цілком допустимо, що непрямий умисел або необережне ставлення можуть мати місце щодо тих суспільно небезпечних наслідків, які спричиняються кримінальним правопорушенням, вчинюваним іншою особою. Втім таке ставлення до цих наслідків не має значення для кримінально-правової оцінки поведінки особи як потурання. Водночас факт настання таких наслідків і психічне ставлення до них з боку особи, яка здійснює потурання, не може залишатися поза увагою з точки зору оцінки індивідуального ступеня тяжкості вчиненого особою діяння. Психічне ставлення особи, яка вчинила потурання, до суспільно небезпечних наслідків кримінального правопорушення, вчиненню якого вона сприяє своєю бездіяльністю, має враховуватися при призначенні покарання.

Особливості об'єктивної та суб'єктивної сторони потурання дозволяють відмежувати його від інших кримінальних правопорушень, зокрема від зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК), зловживання повноваженнями (ст. 364¹ КК)¹ і службової недбалості (ст. 367 КК), бо в юридичній літературі висловлювалася думка, що потурання кримінальному правопорушенню має розглядатися як особливий (спеціальний) вид службового зловживання або службо-

¹ Далі злочини, передбачені статтями 364 та 364¹ КК, скорочено іменуються як *службове зловживання*.

вої недбалості й відповідно підлягає кваліфікації за зазначеними статтями КК¹.

1. Службове зловживання (статті 364, 364¹ КК), як і потурання, також може вчинятися і шляхом *бездіяльності*, але воно не може розглядатися як спеціальний (особливий) вид потурання кримінальному правопорушенню з таких підстав.

По-перше, службове зловживання (статті 364, 364¹ КК) є злочином із *матеріальним* складом, бо обов'язковою ознакою його об'єктивної сторони є настання зазначених у законі суспільно небезпечних наслідків. Натомість потурання полягає, як було доведено, у так званій чистій бездіяльності, яка вичерпується самим фактом неперешкоджання тому кримінальному правопорушенню, що вчиняється іншою особою. При цьому потурання такому кримінальному правопорушенню існує незалежно від того, чи є останнє з матеріальним або формальним складом.

По-друге, обов'язковою ознакою об'єктивної сторони службового зловживання є наявність *причинного зв'язку* між діянням і його суспільно небезпечними наслідками. Що ж стосується потурання кримінальному правопорушенню, то воно *не перебуває*, як було доведено, у *причинному зв'язку* ні з самим кримінальним правопорушенням, вчиненню якого потурають, ні з його можливими або обов'язковими наслідками.

По-третє, з суб'єктивної сторони службове зловживання характеризується не тільки умисною формою вини, а й обов'язковою наявністю *спеціальної мети* – одержання неправомірної вигоди, тоді як мотив і мета потурання кримінальному правопорушенню можуть бути й іншими, бо не мають значення для визнання такої бездіяльності особи потуранням. Таким чином, якщо визнавати службове зловживання спеціальним видом потурання, то вчинення останнього за відсутності мети одержання неправомірної вигоди не може бути кваліфіковане ні за ст. 364, ні за ст. 364¹ КК і у зв'язку з цим залишиться, по суті, безкарним.

¹ Див., наприклад: Коржанський М. Й. Популярний коментар Кримінального кодексу України. Київ : Наук. думка, 1998, С. 90 ; Новицький Г. В., Педан В. І., Рибачук В. В. Співучасть у злочині та причетність до злочину за кримінальним правом України: проблеми кваліфікації : монографія. Донецьк : Юго-Восток, 2012. С. 156–157 ; Смушак О., Дерднюк Б. До питання про зміст поняття «причетність до кримінального правопорушення». *Кримінальне право*. 2021. №3. С. 242.

По-четверте, про самостійний характер потурання та відмінність його від службового зловживання свідчить також і системний аналіз положень закону про кримінальну відповідальність, а саме наявність у КК спеціальної норми, передбаченої у ст. 365³ КК, яка встановлює кримінальну відповідальність за такі окремі види причетності, як потурання або приховування працівником правоохоронного органу незаконної діяльності з організації або проведення азартних ігор, лотерей. Аналіз диспозиції ст. 365³ КК свідчить про те, що в ній йдеться про *потурання вчинюваному або приховування вчиненого* злочину, відповідальність за який передбачено у ст. 203² КК «Незаконна діяльність з організації або проведення азартних ігор, лотерей». Але, якщо б потурання такому злочину цілком охоплювалося ознаками ст. 364 КК, то не було б ніякого сенсу створювати ще й окрему норму (ст. 365³ КК), у якій встановлено відповідальність, у тому числі, і за такий злочин із формальним складом, як потурання вчиненню кримінально протиправного діяння, передбаченого ст. 203² КК.

2. Службова недбалість (ст. 367 КК), як і потурання, також полягає в бездіяльності службової особи, яка може передувати кримінально протиправній діяльності інших осіб і тим самим створювати сприятливі умови для її подальшого здійснення.

Але, *по-перше*, як форма сприяння службова недбалість насамперед проявляється в незапобіганні вчиненню кримінальних правопорушень. Невиконання чи неналежне виконання службовою особою своїх обов'язків, тобто недоліки в її службовій діяльності через несумлінне ставлення до виконання покладених на неї обов'язків, можуть створювати так звану передкриміногенну обстановку, яка не є причиною вчинення кримінального правопорушення іншою особою, але об'єктивно створює сприятливі умови для його вчинення у майбутньому. Тим самим недбале ставлення службових осіб до виконання своїх обов'язків нібито «підштовхує» інших осіб до вчинення кримінального правопорушення, виступає підґрунтям (передумовою) виникнення (формування) у них наміру вчинити протиправне діяння, яке може містити ознаки певного кримінального правопорушення. Так, вироком суду директора ліцею було засуджено за ч. 2 ст. 367 КК, оскільки він як службова особа, наділена повноваженнями щодо розпорядження бюджетними та позабюджетними коштами навчального закладу й контролю за їх цільовим використанням, надав бухгалтеру ліцею свої ква-

ліфіковані сертифікати відкритих ключів ДКС України та кваліфіковані електронні підписи АТ КБ «ПриватБанк» з метою нарахування заробітної плати працівникам ліцею та ведення інших розрахунків. Після цього у бухгалтера виник протиправний умисел на заволодіння бюджетними коштами цього навчального закладу. Він, використовуючи надані йому кваліфіковані сертифікати відкритих ключів ДКС директора, володіючи логіном та паролем для входу в систему дистанційного обслуговування «Клієнт казначейства Казначейство», протиправно формував платіжні доручення, відповідно до яких перераховував бюджетні кошти на інші рахунки, у тому числі на власний, а також складав відомості розподілу виплат ліцею, у які вносив завідомо неправдиві дані про нарахування собі як бухгалтеру заробітної плати, без відома директора підписував їх за допомогою виготовлених на ім'я директора ліцею електронних цифрових підписів, які в подальшому за допомогою банківської системи дистанційного обслуговування подавав до банківської установи на опрацювання та видачу грошових коштів, якими незаконно заволодівав та розпоряджався на власний розсуд¹.

Що ж стосується потурання, то воно завжди безпосередньо пов'язане з тим конкретним кримінальним правопорушенням, яке вже розпочате і вчиняється іншою особою. Воно виникає на тлі вже розпочатого іншою особою кримінального правопорушення та супроводжує його. Отже, якщо можна так сказати, службова недбалість ніби «породжує» вчинення кримінального правопорушення іншою особою, тоді як потурання лише «супроводжує» те кримінальне правопорушення, яке було вже розпочате іншою особою ще до неперешкоджання його вчиненню з боку потурача.

По-друге, службова недбалість – це злочин із *матеріальним* складом, обов'язковою ознакою об'єктивної сторони якого є суспільно небезпечні наслідки, передбачені в частинах 1, 2 та 3 ст. 367 КК, які *знаходяться у причинному зв'язку* з діянням – невиконанням чи неналежним виконанням службовою особою своїх службових обов'язків. На відміну від службової недбалості, потурання – це кримінально-протиправне діяння з *формальним* складом, бо як кримінальне правопору-

¹ Вирок Тисменицького районного суду Івано-Франківської області від 03 квітня 2025 р. у справі № 352/1844/24 (провадження № 1-кп/352/102/25). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126325831>.

шення, якому потурають, так і його можливі наслідки *не знаходяться*, як було доведено, у *причинному зв'язку* з бездіяльністю потурача.

По-третє, як було доведено, із суб'єктивної сторони потурання (на відміну від службової недбалості) завжди характеризується наявністю *прямого умислу* щодо порушення особою своїх спеціальних обов'язків і вичерпується фактом їх невиконання. Потурач усвідомлює той факт, що інша особа вчиняє кримінальне правопорушення, і свідомо (умисно) не вживає заходів, яких він зобов'язаний та міг вжити для протидії (перешкоджання) його вчиненню. У разі ж службової недбалості особа, яка не виконує або неналежним чином виконує покладені на неї обов'язки, може не усвідомлювати того факту, що своєю поведінкою вона створює сприятливі умови для вчинення кримінального правопорушення іншою особою. Або, передбачаючи потенційну можливість вчинення такого кримінального правопорушення, особа може розраховувати на якісь конкретні обставини, які, на її думку, дозволять попередити його вчинення і настання відповідних наслідків.

По-четверте, навіть якщо виходити з того, що службова недбалість може бути вчинена за наявності так званої змішаної форми вини, то і в цьому випадку *умисне* невиконання чи неналежне виконання службовою особою своїх службових обов'язків супроводжується *необережним* ставленням до наслідків такого діяння, передбачених у частинах 1, 2 або 3 ст. 367 КК. Але і в таких випадках службова недбалість залишається злочином із матеріальним, а не з формальним складом і в цілому визнається *необережним*, а не умисним злочином, бо саме факт необережного заподіяння цих наслідків «перетворює» дисциплінарний проступок службової особи у злочин, передбачений ст. 367 КК. Зовсім інша ситуація має місце при потуранні, яке є кримінальним правопорушенням із *формальним* складом, вчиняється тільки умисно і «вичерпується» самим фактом бездіяльності зобов'язаної особи – неперешкоджанням вчиненню іншою особою певного кримінального правопорушення.

3. У науці кримінального права була висловлена точка зору, що особа, яка зобов'язана за службою перешкодити суспільно небезпечному посяганням і не виконує такого обов'язку, бажає таким чином надати допомогу правопорушнику (за наявності на її боці прямого чи непрямого умислу щодо наслідків кримінального правопорушення) і тому

має відповідати за *пособництво*, незалежно від наявності чи відсутності змови з особою, яка вчинила це кримінальне правопорушення¹.

Із цією позицією не можна погодитися, бо, як вже зазначалось, між співучасниками завжди існує як мінімум двосторонній суб'єктивний зв'язок, який відсутній при такому виді причетності, як потурання кримінальному правопорушенню. Виконавець (інший співучасник) не усвідомлює, що інша особа своєю бездіяльністю (неперешкоджанням) сприяє йому у вчиненні кримінального правопорушення. Тому в цій ситуації відсутній взаємний, єдиний умисел на спільне вчинення кримінального правопорушення. Слід також зазначити, що поведінка особи, яка потурає вчиненню кримінального правопорушення, зазвичай відбувається і за відсутності безпосереднього контакту з виконавцем (іншими співучасниками) кримінального правопорушення, тобто без встановлення будь-якого суб'єктивного зв'язку між ними. Водночас наявність умислу щодо сприяння вчиненню кримінального правопорушення не свідчить про об'єднання зусиль між особою, яка потурає, та особою, яка вчиняє кримінальне правопорушення, щодо спільного досягнення єдиного кримінально-протиправного результату, бо потурання, як зазначалось, не перебуває у причинному зв'язку з наслідками вчиненого іншою особою кримінального правопорушення. Потуранню зазвичай притаманний власний ступінь суспільної небезпечності, на відміну від співучасті, за наявності якої ступінь суспільної небезпечності пособника визначається характером суспільної небезпеки кримінального правопорушення, вчиненого виконавцем.

Іншими суб'єктивними ознаками, що входять до змісту суб'єктивної сторони, визнаються *мотив* і *мета*. Ці ознаки є важливими при характеристиці будь-якої людської діяльності. Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 91 КПК до обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, належать винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення. Водночас уявляється, що мотив і мета при вчиненні потурання кримінальному правопорушенню можуть бути різними, як і для інших видів причетності. Так, потурання може здійснюватися на ґрунті правового або соціального нігілізму, егоїзму, заздрості, кар'єризму, помсти, хибного сприйняття товариства, іншої особистої зацікавленості, побоювання втручатися у кримінально-

¹ Зелинский А. Ф. Соучастие в преступлении. С. 41.

протиправну діяльність інших осіб тощо. Втім їх зміст не впливає на кримінально-правову оцінку вчиненого особою діяння, проте може враховуватися судом при індивідуалізації відповідальності за вчинення потурання кримінальному правопорушенню.

Таким чином, аналіз об'єктивних та суб'єктивних ознак ***потурання*** дозволяє визначити цей вид причетності як *не обіцяне заздалегідь умисне неперешкодження підготовлюваному або вчинюваному іншою особою кримінального правопорушення особою, яка повинна була і могла перешкодити його вчиненню.*

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОТУРАННЯ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВОПОРУШЕННЮ

Питання про кримінальну відповідальність за потурання кримінальному правопорушенню припускає аналіз як зарубіжного, так і національного законодавчого досвіду стосовно правової регламентації (кримінально-правового регулювання) проблеми відповідальності за цей вид причетності до кримінально-протиправної діяльності інших осіб.

3.1. Зарубіжний досвід правового регулювання кримінальної відповідальності за потурання кримінальному правопорушенню

Зважаючи на євроінтеграційний курс України, вивчення і аналіз зарубіжного досвіду у сфері кримінально-правового регулювання відповідальності за потурання дозволяють оцінити сучасний стан розвитку національної правової системи у співвідношенні зі світовими тенденціями, віднайти найбільш вдалі та ефективні моделі й підходи до правового регулювання з метою подальшого удосконалення вітчизняного законодавства та практики його застосування, у тому числі й у сфері правової регламентації відповідальності за потурання кримінальному правопорушенню.

Аналіз міжнародно-правових актів та положень кримінального законодавства європейських країн свідчить, що поняття потурання в зарубіжному кримінальному праві вживається в поодиноких випадках. Проте це аж ніяк не означає, що така суспільно небезпечна поведінка перебуває поза сферою дії кримінального законодавства, оскільки в за-

рубіжному праві є чимало норм, які встановлюють відповідальність за діяння, що за своєю правовою природою схожі чи навіть збігаються з об'єктивними та суб'єктивними ознаками потурання кримінальному правопорушенню¹.

Так, наприклад, у п. 5 Кодексу поведінки службових осіб щодо підтримання правопорядку, який має рекомендаційний характер у сфері професійної підготовки співробітників поліцейських служб держав-членів ООН, зазначено, що жодна службова особа при підтриманні правопорядку не може здійснювати, підбурювати або терпимо ставитись до будь-якої дії, змістом якої є тортури або інші жорстокі, нелюдські або такі, що принижують гідність особи, види поведіння або покарання².

У ст. 2 Декларації про викорінення насильства щодо жінок, яка була прийнята Генеральною асамблеєю ООН у 1993 р., виділяються такі категорії насильства щодо жінок: а) «домашнє насильство»; б) насильство на робочому місці й у громадських місцях, тобто у суспільстві; в) насильство з боку або *за потуранням* органів державної влади³.

У Рекомендації Рес (2002)5 Комітету міністрів державам-учасникам щодо захисту жінок від насильства, яка була прийнята 30.04.2002, звертається увага на необхідність криміналізації насильства, що вчиняється з боку або *за потуранням* держави, а саме пропонується криміналізувати всі форми: **а)** фізичного, сексуального та психологічного насильства, що здійснюються або *допускаються* державою або посадовими особами, незалежно від місця дії, але особливо в тюрмах і центрах утримання, психіатричних закладах тощо (п. 77); **б)** фізичного, сексуального і психологічного насильства, що здійснюються або *допускаються* в ситуаціях, коли відповідальність за те, що трапилося, може бути покладена на державу або на третю особу,

¹ Фільчакова Ю. І. Особливості кримінальної відповідальності за потурання кримінальному правопорушенню у зарубіжному праві. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2024. № 6 (66). С. 161–166.

² Кодекс поведения должностных лиц по поддержанию правопорядка : резолюция 34/169 от 17.12.1979 г. Генеральной Ассамблеи ООН. *Сб. стандартов и норм ООН в области предупреждения преступности и уголовного правосудия*. Нью-Йорк, 2007. С. 355–361. URL: https://www.unodc.org/pdf/compendium/compendium_2006_ru_part_04_01.pdf.

³ Декларация об искоренении насилия в отношении женщин : резолюция № 48/104 от 20.12.1993 г. Генеральной Ассамблеи ООН. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/violence.shtml.

наприклад, в інтернатах, будинках престарілих та інших установах (п. 78)¹.

У Стамбульській конвенції Ради Європи, як одному з найбільш прогресивних міжнародних правозахисних актів, спрямованому на припинення насильства стосовно жінок, зазначається, що насильство стосовно жінок та домашнє насильство не вчиняються у вакуумі. Вони процвітають у такому суспільстві, де гендерні стереотипи та гендерно упереджені звичаї або традиції *потуряють* або *сприяють* поведінці, яка принижує жінок і виставляє їх неповноцінними. Тому Стамбульська конвенція вимагає від держав вжити низку заходів, спрямованих на недопущення насильства, захист його жертв та кримінального переслідування порушників за допомогою координованих дій та політики, серед яких, у тому числі, протидія поведінці, яка *потурає* насильству стосовно жінок².

Згідно з пояснювальною доповіддю (п. 303)³ до Конвенції Ради Європи про запобігання та боротьбу з насильством щодо жінок та домашнім насильством⁴, в якості особливо складної обставини, яка потребує врахування при встановленні фактів домашнього насильства, визнається форма насильства, що охоплюється цією Конвенцією, та яка вчиняється одним із подружжя або партнером або за *потуранням* з боку одного з подружжя або партнерів. Отже, *потурання* насильству з боку подружжя або партнера в міжнародному праві прирівнюється до проявів домашнього насильства.

У Загальнополітичній рекомендації №7 від 13.12.2002 №7 Європейської комісії проти расизму та нетерпимості (ЄКРН) наголошується на доцільності встановлення кримінальної відповідальності

¹ Recommendation Rec(2002)5 of the Committee of Ministers to member states on the protection of women against violence. *Council of Europe. Committee of Ministers*. URL: https://search.coe.int/cm/#_ftn1.

² Стамбульська конвенція – потужний інструмент подолання насильства за гендерною ознакою : посібник для парламентарів до Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. Рада Європи, листопад 2019 р. С. 17. URL: <https://assembly.coe.int/LifeRay/EGA/WomenFFViolence/2022/2022-HandbookIstanbulConvention-UA.pdf>.

³ Пояснительный доклад к Конвенции Совета Европы о предотвращении и борьбе с насилием в отношении женщин и домашним насилием. Стамбул, 11.05.2011. URL: <https://rm.coe.int/explanatory-ic-rus-web/16808e9a2a>.

⁴ Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) від 11.05.2011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text.

за публічне заперечення, тривіалізацію, виправдання з расистською метою злочинів геноциду, злочинів проти людства чи військових злочинів, а також за *потурання* їм.

Поняття *потурання* зустрічається й у рішеннях Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Так, у § 127 справи «Чернега та інші проти України» ЄСПЛ визнає, що мовчазна згода або *потурання* органами державної влади Договірної держави діям приватних осіб, які порушують конвенційні права інших осіб у межах її юрисдикції, можуть покладати на цю державу відповідальність за порушення конвенційних прав інших осіб, які перебувають у межах її юрисдикції (див. рішення у справі «Кіпр проти Туреччини» [ВП] (*Cyprus v. Turkey*) [GC], заява № 25781/94, пункт 81, ЄСПЛ 2001-IV)¹.

У пунктах 87–91 справи «Eremia v. The Republic of Moldova» ЄСПЛ акцентує увагу на тому, що неспроможність держави захистити жінок від домашнього насильства стала причиною порушення їхнього права на рівноправний захист відповідно до закону. У цій справі перша заявниця неодноразово зазнавала насильства з боку чоловіка і влада добре знала про цю ситуацію. Проте суди відмовилися пришвидшити її розлучення, правоохоронні органи, як стверджувалося, здійснювали тиск на неї, щоб вона відкликала свою кримінальну скаргу, а соціальні служби не змогли виконати захисного припису до 15.03.2011 та навіть пропонували примирення, оскільки заявниця була «не першою і не останньою жінкою, яку побив чоловік». Нарешті, хоча чоловік і зізнався, що побив свою дружину, його повністю звільнили від будь-якої відповідальності за рішенням прокурора внаслідок зупинення провадження проти нього за умови дотримання зобов'язань. Це свідчить, що дії органів влади не просто були невиконанням або зволіканням у протидії насильству щодо першої заявниці, а й неодноразово призводили до *потурання* такому насильству й демонстрували своє дискримінаційне ставлення до першої заявниці як до жінки².

Ще далі у сфері міжнародно-правового регулювання кримінальної відповідальності за потурання простягається принцип відповідальнос-

¹ Case of Chernega and others v. Ukraine. (Application № 74768/10). Judgment: 18 June 2019/Final 18 September 2019. *The European Court of Human Rights*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22:%5B%2274768/10%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-193877%22%5D%7D>.

² Case of Eremia v. the Republic of Moldova. *The European Court of Human Rights*. 28.08.2013. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-119968%22%5D%7D>.

ті військового командира за злочини, вчинені підлеглими (або відповідальності старшого за званням). У процесі здійснення міжнародного кримінального правосуддя міжнародними кримінальними трибуналами *ad hoc* його було вироблено як принцип кримінальної відповідальності військових командирів за вчинення міжнародних злочинів їх підлеглими.

Цей принцип є унікальним у правовій доктрині та юридичній практиці, оскільки практично невідомий національним системам кримінального права¹. Принцип відповідальності військових командирів за злочини, вчинені їх підлеглими, згадується у праві на початку XX століття, а саме у Гаазьких конвенціях 1899 р². і 1907 р³. Вперше він був застосований після Першої світової війни у 1921 р. Верховним судом Німеччини під час Лейпцизького судового процесу над капітаном імперської німецької армії Емілем Мюллером. У подальшому отримав свій розвиток через внутрішню та міжнародну судову практику, зокрема у післявоєнній справі японського генерала Томоюки Ямасіта, якого у 1946 р. Верховний суд США притягнув до відповідальності за нелюдську жорстокість, виявлену його військами на Філіппінах під час Другої світової війни на Тихоокеанському театрі воєнних дій⁴. Генерал Ямасіта був звинувачений у «злочинній недбалості та невиконанні свого обов'язку командира, які виявилися у відсутності контролю за діями своїх підлеглих, що дозволило їм чинити військові злочини». У цій справі суд дійшов висновку: «Якщо вбивства і згвалтування, а також жорстокі, мстиві дії є широко поширеними злочинами, і немає ефективних спроб командира виявити злочинні дії і контролю-

¹ Фільчакова Ю. І. Особливості правового регулювання у країнах Європейського Союзу кримінальної відповідальності військових командирів за воєнні злочини, вчинені підлеглими. *Європеїзація кримінального права України* : матеріали міжнар. наук. конф., що відбулася 19 груд. 2024 р. / редкол.: Ю. А. Пономаренко (голова) та ін. ; Коміс. з питань прав. реформи при Президентові України та ін. Харків : Право, 2025. С. 326–329.

² Конвенція про закони і звичаї суходільної війни : Міжнародна конференція у м. Гаазі. 29.07.1899. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_765#Text.

³ IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі : Міжнародна конференція у м. Гаазі. 18.10.1907. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222?find=1&text=%D0%BF%D0%BE%D1%82%D1%83%D1%80#Text.

⁴ Права человека в вооруженных силах : Свод стандартов, хорошей практики и рекомендаций. Бюро ОБСЕ по демократическим институтам и правам человека (БДИПЧ), Женевский центр по управлению сектором безопасности (ДКВС), 2021. С. 310, 311.

вати їх, такий командир може бути притягнутий до відповідальності, навіть до кримінальної відповідальності, за беззаконні дії своїх військ, залежно від їх характеру та обставин, що їх оточують»¹.

Після Другої світової війни деякі країни також передбачили у національному законодавстві кримінальну відповідальність військових командирів за злочинну бездіяльність щодо злочинів, вчинених підлеглими (наприклад, ст. 4 французького ордонансу від 28.08.1944 «Про запобігання військових злочинів»²; ст. 3 закону Герцогства Люксембург від 02.08.1947 «Про покарання військових злочинів»)³.

Втім, вперше своє закріплення в нормах міжнародного гуманітарного права принцип відповідальності військових командирів за злочини, вчинені їх підлеглими, отримав у 1977 р. у Додатковому протоколі № 1 до Женевських конвенцій 1949 р. Так, у ч. 2 ст. 86 цього протоколу наголошується на тому, що «той факт, що порушення Конвенцій і цього Протоколу було вчинене підлеглою особою, не звільняє її начальників від кримінальної або дисциплінарної відповідальності в разі, якщо вони знали, що мають у своєму розпорядженні інформацію, яка повинна була б надати їм можливість дійти висновку в обстановці, що існувала на той час, що така підлегла особа вчиняє або має намір вчинити подібне порушення, і якщо вони не вжили всіх практично можливих заходів у межах своїх повноважень для відвернення або перепинення цього порушення»⁴.

У подальшому відповідальність військового командування знайшла своє закріплення в міжнародних кримінальних трибуналах *ad hoc*. Зокрема, у п. 8 ч. 3 ст. 7 Статуту Міжнародного кримінального трибуналу по колишній Югославії зазначається, що «той факт, що будь-яке з дій, зазначених у статтях 2–5 цього Статуту, було вчинено підлеглим,

¹ Application of Yamashita, 327 US 1, United States Supreme Court, 4 February 1946. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/327/1/>.

² Ordonnance du 28 août 1944 relative à la répression des crimes de guerre. *Le gouvernement provisoire de la République française*. URL: [https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGITEXT000006070700#:~:text=Lorsqu'un%20subordonn%C3%A9%20est%20poursuivi,agissements%20criminels%20de%20leurs%20subordonn%C3%A9s](https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGITEXT000006070700#:~:text=Lorsqu'un%20subordonn%C3%A9%20est%20poursuivi,agissements%20criminels%20de%20leurs%20subordonn%C3%A9s.).

³ Loi du 2 août 1947 sur la répression des crimes de guerre. *Mémorial du Grand-Duché de Luxembourg*. Lundi, le 11 août 1947. № 38. URL: <https://legilux.public.lu/filestore/eli/etat/leg/memorial/1947/a38/fr/pdf/eli-etat-leg-memorial-1947-a38-fr-pdf.pdf>.

⁴ Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12.08.1949, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 08.06.1977. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text.

не звільняє його начальника від кримінальної відповідальності, якщо він знав або мав підстави знати, що підлеглий збирався вчинити такі дії або зробив це, а начальник не вжив необхідних і розумних заходів для запобігання таким діям або покарання винних у них»¹. Схожі положення містяться у ч. 3 ст. 6 Статуту Міжнародного трибуналу по Руанді².

Отже, принцип відповідальності командирів за злочини, вчинені їх підлеглими, став загальновизнаною нормою міжнародного гуманітарного права. Водночас слід зазначити, що як об'єктивна, так і суб'єктивна сторона такого роду діяльності військового командира характеризується певними особливостями. Так, з об'єктивної сторони поведінка військових командирів має схожі риси як з *потуранням* вчиненню кримінального правопорушення, так і з *приховуванням* останнього. Із суб'єктивної сторони така поведінка може мати місце за наявності не тільки умисної, а й необережної форми вини. Навіть за наявності прямого умислу на незапобігання або непротидію (неперешкоджання) злочинним діянням своїх підлеглих чи поблажливе ставлення до їх вчинення принцип відповідальності військових командирів за воєнні злочини, вчинені підлеглими, не перетворює таку поведінку на співучасть у цих кримінальних правопорушеннях. Це пояснюється тим, що спільність умислу, яка є обов'язковою ознакою співучасті, та умисел на незапобігання кримінальному правопорушенню за відсутності двостороннього суб'єктивного зв'язку мають кардинальні відмінності.

Більш детальну регламентацію відповідальність військових командирів за воєнні злочини, вчинені підлеглими, отримала у ст. 28 Римського статуту Міжнародного кримінального суду (далі – МКС), у якій передбачається відповідальність командирів та інших начальників за вчинення їх підлеглими злочинів, що підпадають під юрисдикцію МКС, передбачених ст. 5 Статуту³. Станом на квітень 2026 р. Римський

¹ Updated Statute of the international criminal tribunal for the former Yugoslavia : adopted 25 may 1993 by Resolution № 827. URL: https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf.

² Statute of the International Tribunal for Rwanda. Resolution № 955 (1994). *Security Council*. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n95/140/97/pdf/n9514097.pdf?token=qAi4k1T1nwbQr39ofW&fe=true>.

³ Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_588.

статут підписали 137 держав, але ратифікували лише 125. При цьому імплементація Римського статуту МКС у законодавство країн Європейського Союзу (далі – ЄС) здійснювалася в різний спосіб, а саме: **а)** шляхом прийняття спеціального законодавчого акта, у якому відтворюються положення Римського статуту МКС, або **б)** шляхом внесення відповідних змін і доповнень до національного кримінального законодавства. Так, імплементацію положень Римського статуту МКС шляхом прийняття спеціального закону, який регулює відповідальність командирів за вчинення воєнних злочинів, вчинених їх підлеглими, здійснили: Нідерланди, Італія, ФРН, Швеція. Водночас більшість країн ЄС норми про відповідальність за воєнні злочини включили до відповідних розділів своїх кримінальних кодексів.

Особливість підстави кримінальної відповідальності в цих випадках полягає в тому, що командир чи прирівняні до нього інші начальники можуть не брати безпосередньої участі у вчиненні кримінального правопорушення чи бути його співучасниками, бо для його відповідальності достатньо:

а) щоб він очолював / керував діями підлеглих, які вчиняють відповідні воєнні злочини;

б) знав злочин підлеглого або свідомо проігнорував інформацію, яка явно вказувала на те, що підлеглі вчиняли чи мали намір вчинити такі злочини;

в) злочини стосувалися діяльності, що підпадає під фактичну відповідальність і контроль начальника;

г) начальник не вжив усіх необхідних і розумних заходів у межах своїх повноважень для недопущення чи припинення їх учинення або для передачі цього питання до компетентних органів для розслідування та кримінального переслідування.

Таким чином, так звана командна відповідальність за Римським статутом МКС дещо схожа за своїми ознаками з відповідальністю за кримінальне правопорушення у виді бездіяльності військової влади (ст. 436 КК) та причетністю до кримінального правопорушення у виді потурання або приховування кримінального правопорушення. Водночас така відповідальність має і певні відмінності.

По-перше, суб'єктивна сторона зазначених видів причетності, а саме потурання та приховування кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою, передбачає умисел як форму вини, тоді

як суспільно небезпечна поведінка в межах «командної відповідальності» може здійснюватися як умисно, так і з необережності.

По-друге, об'єктивна сторона «командної відповідальності» хоч і має деякі спільні риси з об'єктивною стороною приховування кримінального правопорушення та потурання його вчиненню, але все одно повністю не збігається з нею, бо є ширшою за їх зміст. Водночас, зважаючи на зв'язок, який простежується між поведінкою командирів та кримінальним правопорушенням, що вчиняється їхніми підлеглими, можна констатувати, що «командна відповідальність» є особливою формою сприяння вчиненню кримінального правопорушення, що здійснюється спеціальним суб'єктом¹.

Більш детальну правову регламентацію кримінальна відповідальність за *потурання* кримінальному правопорушенню отримала у національному законодавстві країн ЄС.

У європейському праві передбачено відповідальність за *потурання* кримінальному правопорушенню як за загальнокримінальний делікт, так і за бездіяльність командирів стосовно неперешкоджання тому кримінальному правопорушенню, що вчинене їхніми підлеглими, тобто «командна відповідальність». При цьому остання передбачається як у статтях, що містяться в розділах Особливої частини КК, присвячених відповідальності за кримінальні правопорушення проти миру та безпеки людства або воїнські кримінальні правопорушення, так і в окремому самостійному законі.

Так, у КК Австрійської Республіки (далі – Австрія) міститься низка статей, які передбачають відповідальність за *потурання* кримінальному правопорушенню². Зокрема, у ч. 1 § 286 КК Австрії зазначено, що будь-яка особа, яка умисно не запобігає готуванню або вчиненню кримінального правопорушення або не повідомляє про його вчинення органам влади чи особі, якій загрожує небезпека, підлягає покаранню, яке не може бути більш суворим за характером і суворістю, ніж закон передбачає за діяння, якому не вдалося запобігти. При цьому в ч. 2 § 286 КК Австрії передбачено обставини, які виключають відповідальність за потурання або неповідомлення про вчинення кримінального

¹ Більш детальний аналіз так званої командної відповідальності буде здійснено далі при характеристиці ст. 31¹ КК України.

² Strafgesetzbuch (StGB) : Bundesgesetz vom 23. Jänner 1974 über die mit gerichtlicher Strafe bedrohten Handlungen. *Rechtsinformationssystem des Bundes (RIS)*. Datum der Aktualisierung. URL: <https://www.jusline.at/gesetz/stgb/paragraf/34>.

правопорушення, до яких належать: а) відсутність можливості внаслідок існування небезпеки для особи або членів її сім'ї; б) таємниця сповіді; в) якщо запобігання або повідомлення призведе до порушення іншого юридично визнаного обов'язку конфіденційності, а наслідки, що виникнуть у зв'язку з порушенням цього обов'язку, переважатимуть над несприятливими наслідками незапобігання кримінальному правопорушенню або неповідомлення такої інформації.

Крім того, у розділі 25 КК Австрії, який має назву «Геноцид, злочини проти людяності та воєнні злочини», міститься § 321 g, у якому передбачено відповідальність будь-якої особи, яка як начальник не перешкоджає підлеглому у вчиненні діяння, передбаченого цим розділом (ч. 1). У контексті ч. 1 § 321 g цього КК начальниками визнаються військові або цивільні начальники, а також особи, які, не будучи військовим або цивільним начальником, здійснюють фактичне керівництво й контроль за військом, цивільною організацією або компанією (ч. 2).

Досить лаконічно формулюються умови кримінальної відповідальності за *потурання* кримінальному правопорушенню у кримінальному законодавстві Болгарської Республіки¹ (далі – Болгарія). У ст. 285 розділу II «Службові злочини» Особливої частини КК Болгарії зазначено, що службова особа, яка завідомо допустила підлеглу їй особу до вчинення злочину, пов'язаного зі службовою чи трудовою діяльністю, підлягає покаранню, передбаченому за вчинений злочин.

У ст. 322 КК Болгарії встановлено відповідальність будь-якої особи, яка не запобігла вчиненню явно тяжкого злочину, якщо це вдалося б зробити без значних труднощів і без небезпеки для себе чи оточення. Таке діяння карається позбавленням волі на строк до одного року або умовним виконанням покарання.

Окремо у ст. 419 КК Болгарії в розділі XIV «Злочини проти миру і людяності» передбачено відповідальність військового командира, який свідомо допускає свого підлеглого до вчинення кримінального правопорушення, передбаченого в цьому розділі. При цьому відповідальність такої особи є ідентичною тій, яка встановлена за кримінальне правопорушення, вчинене підлеглою особою.

За ч. 6 ст. 189 КК Королівства Іспанія (далі – Іспанія) кримінальній відповідальності підлягає будь-яка особа, під чиєю опікою, захистом

¹ Наказателен кодекс : в сила от 01.05.1968 : обн. ДВ. бр. 26 от 2 Април 1968 г. URL: <https://justice.government.bg/home/normdoc/1589654529>.

або піклуванням перебуває особа, яка не досягла 18 років або визнана недієздатною, якщо, достовірно знаючи, що неповнолітня особа займається проституцією, не зробила усього можливого для припинення такої ситуації або не звернулася до органів влади. Така бездіяльність карається позбавленням волі на строк від трьох до шести місяців або штрафом¹.

Разом із цим у розділі «Злочини проти осіб та майна, які користуються захистом у разі збройного конфлікту» міститься ст. 615-1 КК Іспанії, у якій зазначено, що військовий командир або особа, яка фактично діє як командир, за невжиття в межах своїх повноважень заходів для запобігання вчиненню військовими, що перебувають під його командуванням або ефективним контролем, будь-якого з правопорушень, зазначених у главах II, II bis і III цього розділу, карається тим же покаранням, що й виконавці цих злочинів (ч. 1). Необережне здійснення такої поведінки карається штрафом на один або два ступені нижчим (ч. 2). За невжиття заходів для переслідування осіб, що вчинили ці злочини, передбачено штраф на два ступені нижчий, ніж у винних (ч. 3). Начальник, не включений до попередніх пунктів, який у межах своєї компетенції не вживає в межах своїх повноважень заходів для запобігання вчиненню своїми підлеглими цих правопорушень, карається таким же покаранням, як і виконавці (ч. 4). Начальник, який не вжив у межах своїх повноважень заходів для притягнення винних до відповідальності, підлягає покаранню на два ступені менше, ніж виконавці (ч. 5). Будь-яка посадова особа або орган влади, які, не вчиняючи діяння, передбачені в попередніх пунктах, проте всупереч своїм обов'язкам за посадою не сприяють судовому переслідуванню осіб, що вчинили зазначені правопорушення, про які їм достовірно відомо, підлягають покаранню у виді спеціального позбавлення посади на державній роботі або посаді на строк від двох до шести років (ч. 6).

У КК Латвійської Республіки (далі – Латвія) у розділі XXIV «Кримінальні правопорушення на службі в органах державної влади» міститься ст. 316, у якій встановлено відповідальність за бездіяльність службової особи². Відповідно до ч. 1 ст. 316 КК Латвії, якщо державна

¹ Código Penal : Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre. URL: <https://www.boe.es/eli/es/lo/1995/11/23/10/con>.

² Rikoslaki ks. L 39/1889 s. 101. *Oikeusministeriö*. URL: <https://www.finlex.fi/fi/laki/smur/1889/18890039001>.

службова особа навмисно або через недбалість не виконує дії, які вона зобов'язана виконувати за законом або дорученим завданням, і якщо цим було завдано значної шкоди, карається позбавленням волі на строк до трьох років або тимчасовим позбавленням волі, або пробаційним наглядом, або громадськими роботами, або штрафом. За ч. 2 ст. 316 КК Латвії дії, передбачені ч. 1 ст. 316 КК, якщо вони були вчинені з корисливою метою або з метою отримання невинуватених вигід для себе або будь-якої іншої особи, караються позбавленням волі на строк до чотирьох років або тимчасовим позбавленням волі, або пробаційним наглядом, або громадськими роботами, або штрафом, позбавленням права обіймати певну посаду на строк до п'яти років. За ч. 3 ст. 316 КК Латвії невиконання обов'язків державним службовцем, якщо це спричинило серйозні наслідки, карається позбавленням волі на строк до п'яти років або тимчасовим позбавленням волі, або пробаційним наглядом, або громадськими роботами, або штрафом, позбавленням права обіймати певну посаду на строк до п'яти років. Відповідно до ч. 4 ст. 316 КК Латвії невиконання обов'язків службовою особою, якщо внаслідок цього сталася смерть двох або більше осіб, карається позбавленням волі на строк до восьми років з позбавленням права обіймати певну посаду на строк до п'яти років.

У ст. 113-1 глави «Злочини проти людяності та військові злочини» КК Литовської Республіки¹ (далі – Литва) встановлено відповідальність за недбале або неналежне виконання обов'язків командира, відповідно до якої той, хто недбало виконував обов'язки командира і, як наслідок, особи, що перебувають під його законною або фактичною владою, вчинили правопорушення, передбачене главою «Злочини проти людяності та воєнні злочини», підлягає покаранню у виді позбавлення волі на строк від двох до восьми років. Відповідно до ч. 2 ст. 113-1 КК Литви будь-хто, хто виконував обов'язки командира, усвідомлюючи, що особи, які перебувають під його законною або фактичною владою, вчинили або мали намір вчинити правопорушення, що підпадає під його повноваження відповідно до цієї глави, або хто, незважаючи на цю інформацію, не вжив усіх необхідних і розумних заходів, що входять до його повноважень, щоб запобігти вчиненню або спробі вчинення

¹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. 2000 m. rugsėjo 26 d. Nr. VIII-1968. Lietuvos Respublikos Seimas. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111555/asr>.

цих правопорушень, або хто не повідомив цю інформацію компетентним органам для розслідування, карається позбавленням волі на строк від трьох до десяти років. Згідно з ч. 3 ст. 113-1 КК Литви особа несе відповідальність за ч. 1 лише у випадках, коли передбачене в ньому діяння було вчинено з необережності.

За ст. 367 КК Королівства Нідерланди¹ (далі – Нідерланди) умисне *потиурання* втечі засудженого з місць позбавлення волі з боку службової особи, до повноважень якої належить охорона такого засудженого до позбавлення волі, карається позбавленням волі на строк до трьох років або штрафом четвертої категорії. За необережне сприяння втечі засудженого з боку такої службової особи передбачено інше, більш м'яке покарання, – позбавлення волі на строк до двох років або штраф другої категорії.

Разом із тим спеціальним законом «International Crimes Act»² Нідерландів регулюється питання щодо відповідальності осіб, які вчинили воєнні злочини. Цей закон встановлює в національному кримінальному законодавстві Нідерландів відповідальність за міжнародні злочини геноциду, злочини проти людяності та воєнні злочини, що підпадають під дію Римського статуту МКС. Відповідно до ст. 9 цього закону начальник підлягає покаранню, яке передбачено за правопорушення, зазначені в § 2 цього закону, якщо він: а) навмисно дозволяє вчинення такого правопорушення підлеглим; б) навмисно не вживає заходів у тій мірі, в якій вони необхідні й можуть бути очікувані від нього, якщо один з його підлеглих вчинив або має намір вчинити таке правопорушення. Будь-яка особа, яка умисно нехтує вжиттям заходів у тій мірі, у якій вони необхідні й можуть бути очікувані від неї, якщо вона має достатні підстави підозрювати, що підлеглий вчинив або має намір вчинити таке правопорушення, підлягає відповідальності, не більшій ніж дві третини максимального розміру основних покарань, призначених за злочини, передбачені в § 2 закону. Якщо за обставин, зазначених у п. 2, максимальне покарання, призначене за злочин, становить довічне позбавлення волі, то строк позбавлення волі не може перевищувати п'ятнадцяти років (§ 3).

¹ Wetboek van Strafrecht. URL: https://wetten.overheid.nl/BWBR0001854/2023-01-01/#BoekEerste_TiteldeelIIIa_Artikel44a.

² International Crimes Act. Act of 19 June 2003. URL: https://documents.law.yale.edu/sites/default/files/netherlands_-_international_crimes_act_english_.pdf.

У КК Республіки Польща¹ (далі – Польща) не міститься загального визначення потурання кримінальному правопорушенню, проте встановлено кримінальну відповідальність за *потурання* окремим кримінально протиправним діянням.

Так, у ст. 171 КК Польщі встановлено відповідальність особи, яка всупереч покладеному на неї обов'язку умисно допускає виробництво або торгівлю небезпечними речовинами (§ 1 ст. 171 КК). Згідно з § 2 ст. 184 цього КК за умисне сприяння неналежному поводженню з радіоактивними матеріалами передбачено таке саме покарання, як за діяння, яке всупереч обов'язку допускає винна особа, а саме позбавлення волі на строк від трьох місяців до п'яти років. Водночас необережне потурання неналежному поводженню з радіоактивними матеріалами карається штрафом, обмеженням волі або позбавленням волі на строк до двох років. За § 3 ст. 183 КК покарання, визначене в § 1 ст. 183 КК, накладається на кожного, хто, всупереч своїм обов'язкам, допускає вчинення дії, зазначеної в § 1, 2 і 4 (порушення правил поводження з відходами). Відповідно до § 3 ст. 247 КК державний службовець, який всупереч своєму обов'язку допускає насильство над особою, яка законно позбавлена волі (§ 1 або 2 ст. 247 КК), підлягає покаранню, встановленому за вчинення таких дій.

Відповідно до ч. 1 § 126b розділу XVI «Злочини проти миру, людства та військові злочини» КК Польщі той, хто, не виконавши обов'язку належного контролю, допускає вчинення діяння, зазначеного у ст. 117 § 3, статтях 118, 118а, 119 § 1, статтях 120–126а (наприклад, посягання проти миру та безпеки людства: публічні заклики до агресивної війни, геноцид, використання засобів масового знищення тощо), особою, яка перебуває під його фактичною владою або контролем, підлягає покаранню, зазначеному в цих статтях. Якщо такі діяння вчинено з необережності, особа підлягає покаранню у виді позбавлення волі на строк від трьох місяців до п'яти років.

У ст. 262 КК Словацької Республіки² (далі – Словаччина) передбачено, що той, хто порушує або не виконує обов'язок, що впливає з його роботи, професії, посади або функції в управлінні або контролі

¹ Kodeks karny : Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. *Dz.U.* 1997. Nr 88. Poz. 553. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf>.

² Trestný Zákon : Zákon z 20. mája 2005. *Národná rada Slovenskej republiky*. URL: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2005-300>.

за діяльністю осіб, які перебувають під його керівництвом, і тим самим уможлиблює вчинення кримінального злочину, передбаченого у ст. 261 (1) (шкода фінансовим інтересам Європейського Союзу), карається позбавленням волі на строк, що не перевищує двох років. При цьому правопорушник карається позбавленням волі на строк від одного до чотирьох років, якщо він вчиняє діяння, зазначене в пункті 1, і тим самим завдає більшої шкоди (ч. 2). Правопорушник карається позбавленням волі на строк від одного до п'яти років, якщо він вчиняє діяння, зазначене в пункті 1, і тим самим завдає значної шкоди (ч. 3).

У КК Словаччини міститься також § 341, який має назву «Незапобігання вчиненню кримінального правопорушення». У цьому параграфі передбачено відповідальність особи, яка, достовірно знаючи, що інша особа готує або вчиняє злочин, за який передбачено покарання у виді позбавлення волі з максимальним покаранням у виді позбавлення волі на строк не менше десяти років, або будь-яке з кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, перелічених у ч. 3 глави 8 Особливої частини КК, не перешкоджає вчиненню або завершенню такого злочину або кримінального правопорушення особисто, або через іншу компетентну особу, або компетентний орган. Таке діяння карається позбавленням волі на строк не більше трьох років. Водночас ч. 2 § 341 КК Словаччини закріплює обставини, що звільняють від покарання за *потурання* кримінальному правопорушенню. До них належать: **а)** неможливість запобігти злочину без значних труднощів або **б)** не наражаючи себе або близьку особу на небезпеку загибелі, тяжких тілесних ушкоджень, іншої тяжкої шкоди або кримінального переслідування, а також **в)** якщо це порушить таємницю сповіді (ч. 4 § 341 КК). Проте наявність таких обставин, за винятком таємниці сповіді, не визнається підставою для звільнення від покарання, якщо це стосується незапобігання злочину, за який передбачено довічне позбавлення волі.

За КК Словаччини неповідомлення про злочин визнається самостійним способом (окремим видом) *потурання*, бо відповідно до ч. 3 § 341 КК попередити злочин можна своєчасним повідомленням про нього правоохоронним органам або поліції. Якщо це військовослужбовець, то він може подати звіт начальнику або службовому керівництву, а особа, яка відбуває покарання у виді позбавлення волі або перебуває під вартою, – члену Корпусу тюремної та судової охорони.

Окремо у ст. 435 КК Словаччини, що розміщена у главі «Воєнні злочини» розділу «Злочини проти миру, злочини проти людяності, злочини тероризму, екстремізму і воєнні злочини» встановлено відповідальність військового керівництва за злочини, вчинені підлеглими. Згідно з цією нормою військовий командир несе кримінальну відповідальність за злочини, зазначені в цьому розділі, навіть якщо вони були вчинені збройними силами під його фактичним командуванням і керівництвом в результаті невиконання ним вказівок такими силами, якщо:

а) він знав або повинен був знати на підставі обставин на той час, що Збройні Сили вчиняли або збиралися вчинити такі злочини, та

б) не вжив всіх необхідних і пропорційних заходів у межах своєї юрисдикції для запобігання або припинення вчинення таких заходів або не передав справу до компетентних органів для розслідування та судового переслідування (ч. 3 ст. 435 КК).

При цьому начальник, за винятком начальника, зазначеного в п. 3, підлягає кримінальній відповідальності за злочини проти миру, злочини проти людяності, злочини тероризму, екстремізму і воєнні злочини, навіть якщо вони були вчинені його підлеглими під його фактичним керівництвом внаслідок його нездатності належним чином управляти такими підлеглими, якщо:

а) він знав або свідомо не помічав інформацію, з якої випливало, що підлеглі вчиняли або збиралися вчинити такі злочини,

б) правопорушення, пов'язані з діяльністю, яка належала до фактичної відповідальності та управління начальника, та

с) не вжив всіх необхідних і пропорційних заходів у межах своєї юрисдикції для запобігання або припинення вчинення таких заходів або не передав справу до компетентних органів для розслідування та судового переслідування (ч. 4).

У КК Республіки Словенія (далі – Словенія) у ст. 104 розділу «Воєнні злочини»¹ зазначено, що військовий командир несе відповідальність за злочини, передбачені у статтях 100–103 цього кодексу або в абз. 3 ст. 134 КК, вчинені підрозділами, які перебувають під його фактичним командуванням та контролем, оскільки він не здійснював належним чином контроль над цими підрозділами та не вжив усіх

¹ Kazenski zakonik : Zakon 20.05.2008 №63/94. Državni zbor RS. URL: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5050>.

належних та необхідних заходів у межах своїх повноважень для запобігання чи припинення таких злочинів або для передачі справи компетентним органам для розслідування та судового переслідування. Якщо він знав, що його підлеглі вчинили або могли вчинити такі злочини в цих обставинах, він підлягає покаранню у виді позбавлення волі на строк від одного до восьми років. За ч. 2 ст. 104 КК такому ж покаранню підлягає особа, яка фактично діє як військовий командир або особа, яка фактично здійснює управлінські повноваження та контроль у громадській організації або компанії. Якщо військовий командир або особа, яка фактично діє як військовий командир, або особа, яка фактично здійснює управлінські повноваження та контроль у цивільній організації чи підприємстві, яка повинна була або могла знати, що її підрозділи або інші підлеглі вчинили або могли вчинити правопорушення, зазначені у статтях 100–103 або абз. 3 ст. 134 КК Словенії, то він підлягає покаранню у виді позбавлення волі на строк від шести місяців до п'яти років.

У кримінальному законодавстві Федеративної Республіки Німеччина (далі – ФРН) у § 177 («Duldung») встановлено відповідальність за *потурання* сексуальним злочинам¹.

Крім того, у ч. 1 § 357 КК ФРН у розділі «Злочини проти виконання службових обов'язків» передбачено, що начальник, який схиляє своїх підлеглих до вчинення протиправного діяння при виконанні посадових обов'язків або робить дії, спрямовані на подібне схиляння, або *потурає* вчиненню подібних діянь підлеглими, підлягає покаранню, яке передбачено за вчинення цих діянь. Відповідно до ч. 2 § 357 КК ФРН цей же припис застосовується щодо службової особи, якій доручено нагляд чи контроль за службовими справами іншої службової особи в тому обсязі, у якому протиправне діяння, вчинене останнім, стосується справ, що підлягають нагляду або контролю.

Окремо в Міжнародному кримінальному кодексі ФРН, який регулює відповідальність за злочини проти міжнародного гуманітарного права «Völkerstrafgesetzbuch (VStGB)»², у ст. 14 закріплено, що військовий командир, який умисно або з необережності не здійснює

¹ Strafgesetzbuch (StGB) : 15.05.1871. Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz. Bundesamt für Justiz. Datum der Aktualisierung: vom 4. Dezember 2022. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/>.

² Völkerstrafgesetzbuch (VStGB). 26.06.2002 vom Bundestag beschlossen. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/vstgb/BJNR225410002.html>.

належного нагляду за підлеглим, який перебуває під його або її командуванням або під його ефективним контролем, підлягає покаранню за порушення обов'язку нагляду, якщо підлеглий вчиняє правопорушення відповідно до цього закону, якщо неминуче вчинення такого правопорушення було очевидним для командира і він чи вона могли запобігти цьому. Цивільний начальник, який умисно або з необережності не здійснює належного нагляду за підлеглим, що перебуває під його владою або під його ефективним контролем, підлягає покаранню за порушення обов'язку нагляду, якщо підлеглий вчиняє правопорушення відповідно до цього закону, якщо неминуче вчинення такого злочину було помітне начальнику без більшого і він чи вона могли запобігти цьому. Умисне порушення обов'язку нагляду карається позбавленням волі на строк не більше ніж на п'ять років, а необережне порушення обов'язку нагляду карається позбавленням волі на строк не більше трьох років. Відповідно до ст. 15 закону військовий командир або цивільний начальник, який негайно не повідомляє орган, що здійснює розслідування або судове переслідування будь-якого правопорушення відповідно до цього закону, про правопорушення, вчинене підлеглим, карається позбавленням волі на строк не більше п'яти років.

У КК Франції відповідальність за *потурання* встановлюється лише в межах «командної відповідальності»¹. Так, у ст. 213-4-1 підрозділу «Злочини проти людяності» та у ст. 462-7 розділу «Воєнні злочини та правопорушення, характерні для збройних конфліктів неміжнародного характеру» КК Франції встановлено, що військовий командир або особа, яка діє відповідно до цього підзаголовку, яка знала або повинна була знати, що її підлеглі вчиняють або збираються вчинити злочин, або свідомо проігнорувала інформацію про це і не вжила всіх необхідних і розумних заходів, що були в межах її повноважень, щоб попередити або припинити вчинення злочину, або не передала винних компетентним органам для розслідування та судового переслідування, якщо злочин був пов'язаний з діяльністю, яка перебуває під його ефективною відповідальністю та контролем, несе відповідальність як співучасник цих злочинів.

¹ Code pénal (France) : 22 juillet 1992. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006070719/LEGISCTA000006089684/#LEGISCTA000006089684.

За ст. 221-13 КК Франції начальник, який знав і навмисно не взяв до уваги інформацію, яка чітко вказувала на те, що його підлеглі вчинили або збиралися вчинити злочин насильницького зникнення, і який не вжив усіх необхідних і розумних заходів у межах своїх повноважень, щоб запобігти або припинити його виконання або передати винних до компетентних органів для розслідування та кримінального переслідування, хоча цей злочин був пов'язаний з діяльністю, що перебуває під його ефективною відповідальністю та контролем, визнається співучасником такого злочину без порушення вимог ст. 121-7 (співучасники злочину). Ієрархічний начальник, який не виконував функції військового командира, але який знав, що підлеглі вчиняють або збираються вчинити злочин, і навмисно знехтував інформацією, яка чітко вказувала на це, і не вжив усіх заходів, необхідних та обґрунтованих, які були в його владі, щоб запобігти або припинити його вчинення або передати винних підлеглих до компетентних органів для розслідування та судового переслідування, коли злочин був пов'язаний з діяльністю, що перебуває під його ефективною відповідальністю та контролем, також визнається співучасником цих злочинів.

КК Чеської Республіки (далі – Чехія) досить детально регулює кримінальну відповідальність за *потурання* кримінальному правопорушенню¹. У ч. 1 § 367 КК Чехії закріплено вичерпний перелік кримінальних правопорушень, за потурання яким настає кримінальна відповідальність: вбивство, тяжкі тілесні ушкодження, торгівля людьми, захоплення заручників, корисливі посягання проти власності, незаконне поводження з вибуховими або радіоактивними речовинами, злочини проти національної безпеки, терористичні злочини, корупційні кримінальні правопорушення, порушення порядку несення військової служби тощо. Відповідальність за потурання цим кримінальним правопорушенням настає за умови, якщо особа достовірно знає, що інша особа готує або вчиняє кримінальне правопорушення і не перешкоджає його вчиненню або завершенню. Покарання за це діяння передбачається у виді позбавлення волі на строк до трьох років. Проте, якщо КК передбачає більш м'яке покарання за будь-яке з правопорушень, передбачених у ч. 1 § 367 КК Чехії, потурання карається більш м'яким покаранням. Тобто КК Чехії виходить з того, що відповідальність

¹ Trestní zákoník : Zákon ze dne 8. ledna 2009. *Parlament České republiky*. URL: <https://www.kurzy.cz/zakony/40-2009-trestni-zakonik/>.

за потурання не може бути більш суворою, ніж передбачено за діяння, стосовно вчинення якого здійснюється таке потурання.

Водночас у ч. 2 § 367 КК Чехії регулюється питання виключення кримінальної відповідальності за потурання, умовою якої є неможливість запобігти вчиненню кримінального правопорушення без значних труднощів або не наразивши себе або близьку особу на небезпеку смерті, тілесних ушкоджень, іншої серйозної шкоди або кримінального переслідування. Водночас наявність цих обставин не визнається підставою для виключення кримінальної відповідальності за неперешкоджання вчиненню терористичних злочинів проти миру та безпеки людства, проти національної безпеки, вичерпний перелік яких наведено в ч. 2 § 367 КК Чехії.

Також у § 418 розділу XIII «Злочини проти людяності, проти миру та воєнні злочини» КК Чехії передбачено так звану командну відповідальність, відповідно до якої військовий або інший начальник несе кримінальну відповідальність за злочин геноциду (розділ 400), напад на людяність (розділ 401), агресію (розділ 405а), підготовку агресивної війни (розділ 406), підбурювання до агресивної війни (розділ 407), використання заборонених засобів ведення війни та незаконне ведення бойових дій (розділ 411), жорстокість під час війни (розділ 412), переслідування населення (розділ 413), мародерство в зоні військових дій (розділ 414), неправомірне використання міжнародно визнаних і національних емблем (параграф 415), неправомірне використання прапора і перемир'я (параграф 416) або заподіяння шкоди парламентарію (параграф 417), вчинене його підлеглим, над яким він здійснював свою владу і контроль, якщо він навіть з необережності не запобіг вчиненню ним такого правопорушення, не припинив таке правопорушення, або не покарав його за вчинення такого правопорушення, або не передав його органу, компетентному покарати його. При цьому відповідно до ч. 2 § 418 КК Чехії положення про кримінальну відповідальність підлеглого правопорушника застосовуються до військового або іншого начальника.

У ч. 2 ст. 326 bis розділу «Порушення Федерального закону» КК Швейцарської Конфедерації¹ (далі – Швейцарія) передбачено загальну норму про *потурання* з боку службової особи. Так, якщо служ-

¹ Swiss Criminal Code of 21 December 1937 (Status as of 1 January 2023). URL: https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/54/757_781_799/en.

бова особа, якій відомо про правопорушення або стало відомо про правопорушення згодом, хоча й мала можливість, проте не запобігла правопорушенню або не усунула його наслідки, підлягає тому самому покаранню, що й суб'єкт цього делікту.

Також за КК Швейцарії передбачено відповідальність за потурання окремим, спеціально визначеним у законі видам кримінальних правопорушень. Так, за ч. 1 ст. 322 bis КК Швейцарії будь-яка особа, яка навмисно не перешкоджає публікації матеріалів у засобах масової інформації, публікація яких є правопорушенням, підлягає покаранню у виді позбавлення волі на строк до трьох років або штрафу. Якщо відповідна особа діє через недбалість, покаранням є штраф.

Окремо в КК Швейцарії регулюється питання так званої командної відповідальності, відповідно до якої начальник, який знає, що підлеглий вчиняє або буде вчиняти правопорушення, передбачене у розділах дванадцять-bis «Геноцид і злочини проти людства» або дванадцять-ter «Воєнні злочини», і не вживає відповідних заходів для запобігання такому кримінальному правопорушенню, підлягає такому ж покаранню, як і особа, яка його вчинила. Необережне неперешкоджання такому кримінальному правопорушенню з боку начальника карається позбавленням волі на строк до трьох років або грошовим штрафом.

Відповідно до ч. 2 ст. 322 bis КК Швейцарії начальник, якому відомо, що підлеглий вчинив діяння згідно з розділом дванадцять-bis або дванадцять-ter, і який не вживає належних заходів для забезпечення судового переслідування особи, яка вчинила цей акт, карається позбавленням волі на строк до трьох років або грошовим стягненням.

Передбачає спеціальну норму про *потурання* й КК Королівства Швеція¹ (далі – Швеція). У ст. 6 розділу 23 зазначається, що будь-яка особа, яка вчасно не повідомляє або іншим чином не протидіє кримінальному правопорушенню, що готується або триває, у випадках, коли це спеціально передбачено, підлягає покаранню, яке встановлено для особи, яка лише незначною мірою брала участь у такому кримінальному правопорушенні. За таке діяння призначається позбавлення волі на строк до двох років.

¹ Brottsbalk. Lag № 1962:700. 21.12.1962. Justitiedepartementet L5. URL: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/brottsbalk-1962700_sfs-1962-700.

Також за КК Швеції у спеціально передбачених випадках особа підлягає відповідальності, якщо вона повинна була усвідомлювати, що кримінальне правопорушення готується або вчиняється, та не вживала заходів щодо його попередження. Той, хто має керуючий вплив в об'єднанні і не запобігає кримінальному правопорушенню в рамках об'єднання, у випадках, коли це спеціально передбачено, також підлягає покаранню.

За КК Швеції підлягає відповідальності й батько (мати) чи інший вихователь чи піклувальник, який не запобіг вчиненню кримінального правопорушення особою, яка перебуває під його опікою чи контролем. Відповідальність за неповідомлення або непередбачення кримінального правопорушення настає за умови, що: а) вчинене діяння досягло ступеня суспільної небезпеки, яка притаманна кримінальному правопорушенню; б) кримінальне правопорушення може бути виявлене або попереджене без загрози правопорушнику або будь-якій іншій особі, а у випадках, зазначених у КК, правопорушенню можна запобігти без повідомлення органів влади.

Також у Швеції діє спеціальний закон «Act on criminal responsibility for genocide, crimes against humanity and war crimes»¹, який регулює відповідальність осіб, які вчинили воєнні злочини. Відповідно до ст. 13 цього закону військовий або цивільний начальник, який не вжив заходів, яких він або вона могли б вжити і які були необхідними та розумними для запобігання вчиненню підлеглим, відповідальним перед начальником і під його ефективним контролем, геноциду, злочину проти людяності або воєнного злочину, вважається виконавцем такого злочину. Відповідно до ст. 14 закону військовий або цивільний начальник, який умисно або через грубу недбалість не здійснив особливого нагляду за підлеглим, який перебуває під його ефективним контролем, засуджується до позбавлення волі на строк не більше чотирьох років за нездійснення контролю, якщо підлеглий вчинив геноцид, злочин проти людяності або воєнний злочин, який начальник повинен був передбачити й міг запобігти. За ст. 15 закону військовий або цивільний начальник, який не повідомляє орган розслідування та судового пере-

¹ Act on criminal responsibility for genocide, crimes against humanity and war crimes. 28 May 2014. *Riksdag (the Swedish Parliament)*. URL: https://www.government.se/contentassets/sets/6e0e65c994124235a39387e2dcf5ad48/2014_406-act-on-criminal-responsibility-for-genocide-crimes-against-humanity-and-war-crimes-.pdf.

слідкування про обґрунтовану підозру в тому, що підлеглий, який перебуває під його чи її ефективним контролем, вчинив геноцид, злочин проти людяності або воєнний злочин, підлягає покаранню у виді позбавлення волі на строк не більше чотирьох років за неповідомлення про злочин.

Проведений аналіз міжнародного та зарубіжного національного кримінального законодавства країн ЄС свідчить про відсутність чітких міжнародно-правових стандартів стосовно криміналізації *потурання* кримінальному правопорушенню, бо правова регламентація кримінальної відповідальності за цей вид причетності в зарубіжному праві не є уніфікованою (універсальною) і характеризується наявністю не стільки схожих, скільки багато в чому відмінних законодавчих підходів щодо вирішення цього питання. Привертає до себе увагу і той факт, що підходи, які використовуються в кримінальному законодавстві країн ЄС стосовно визначення самого поняття потурання, об'єктивних та суб'єктивних його ознак, підстав відповідальності за цей вид причетності до кримінального правопорушення, іноді суттєво відрізняються і від тих основоположних принципів і стандартів, на основі яких побудоване, базується і функціонує при вирішенні цих питань національне кримінальне законодавство України. Зокрема, законодавча регламентація відповідальності за *потурання* кримінальному правопорушенню в зарубіжному праві країн ЄС характеризується цілою низкою таких особливостей.

По-перше, у Загальній частині КК переважної більшості цих країн зазвичай відсутні норми, у яких визначалось би загальне поняття та виокремлювалися б окремі види причетності, у тому числі і такий її різновид, як потурання кримінальному правопорушенню. Відсутні зазвичай і норми, аналогічні частинам 6 і 7 ст. 27 КК України, у яких би надавалось визначення інших, окрім потурання, видів причетності.

По-друге, всі норми, які встановлюють відповідальність за потурання вчиненню тих чи інших кримінальних правопорушень, зосереджені, як правило, в Особливій частині КК країн ЄС. Причому такий підхід є характерним і для випадків установлення так званої командної відповідальності, бо кримінальну відповідальність військових командирів та прирівняних до них осіб за потурання кримінальним правопорушенням проти міжнародного правопорядку, вчинюваним їхніми

підлеглими, або за їх приховування також передбачено або у статтях Особливої частини КК, що встановлюють відповідальність за воєнні чи інші злочини проти миру та міжнародного правопорядку (наприклад, КК Австрії, Болгарії, Польщі), або в окремих нормативно-правових актах (законах), які, у своїй більшості, є результатом імплементації положень Римського статуту МКС до національного кримінального законодавства країн ЄС (наприклад, КК Нідерландів, ФРН, Швеції).

По-третє, різняться в цих КК і коло тих кримінальних правопорушень, потурання яким визнається кримінально-протиправним діянням. Так, в одних з європейських КК встановлено відповідальність (зазвичай службової особи) за потурання чітко визначеному (окресленому) колу як загальнокримінальних, так і воєнних злочинів (наприклад, КК Австрії, Польщі, Словаччини, Чехії), тоді як в інших – тільки за воєнні або інші злочини проти миру і міжнародного правопорядку (наприклад, КК Литви, Словенії, Франції).

По-четверте, деякі КК європейських країн визнають потуранням і встановлюють відповідальність за таке сприяння вчиненню кримінального правопорушення, яке вчиняється за наявності не тільки умисної, а й необережної форми вини (наприклад, КК Іспанії, Латвії, Польщі). Причому в деяких із цих КК навіть за наявності необережної форми вини такого, так би мовити, потурання воно тягне за собою таку саму за суворістю відповідальність, що й те умисне кримінальне правопорушення, вчиненню якого сприяли з необережності.

По-п'яте, в окремих КК країн ЄС потурання (причому незалежно від форми його вини) прирівнюється до співучасті в тому кримінальному правопорушенні, вчиненню якого потурали, про що прямо вказується в законі (наприклад, у КК Франції, Швеції). До співучасті по суті прирівнюється потурання і в тих КК країн ЄС, у яких зазначається, що особа, яка потурала вчиненню кримінального правопорушення, несе таку саму відповідальність і за тими самими статтями, що й особа, яка безпосередньо вчинила це кримінальне правопорушення або була його співучасником (наприклад, КК Болгарії, Іспанії, Швейцарії). При цьому як безпосереднє прирівнювання потурання до співучасті, так і застосування за нього тієї самої санкції, що й за вчинення кримінального правопорушення, якому потурають, особливо характерні для випадків так званої командної відповідальності.

Таким чином, незважаючи на те, що правова регламентація кримінальної відповідальності за *потурання* кримінальному правопорушенню хоча й не є уніфікованою в зарубіжному праві, проте його аналіз свідчить не тільки про доцільність, а й про необхідність і важливість її існування у сфері правового забезпечення охорони певних суспільних відносин та запобігання вчиненню кримінальних правопорушень. Це підтверджує об'єктивну потребу впровадження і в національне законодавство України механізму кримінально-правової протидії потуранню кримінальним правопорушенням і свідчить про перспективні напрями розвитку вітчизняного кримінального законодавства в цій сфері відповідно до загальносвітових тенденцій.

3.2. Кримінальна відповідальність за потурання кримінальному правопорушенню за кримінальним законодавством України: сучасний стан та перспективи розвитку

Розбудова правової держави неможлива без протидії злочинності. Пріоритетним напрямом такої протидії є, у тому числі, усунення причин та умов, які не тільки породжують, а і сприяють різноманітним проявам кримінально-протиправної поведінки. Своєю чергою це потребує винайдення відповідних заходів запобіжного впливу на рівень та характер злочинності, серед яких особливе місце займає метод кримінально-правового впливу, який виступає як спосіб індивідуального та загального запобігання кримінальним правопорушенням¹.

Закріплюючи в КК конкретну норму кримінального права, яка передбачає, зокрема, відповідальність за вчинення певних суспільно небезпечних діянь, держава тим самим реагує на їх небезпечну поширеність, дає їм негативну оцінку, засуджує їх і попереджає про неприпустимість їхнього вчинення під загрозою застосування відповідних кримінально-правових заходів. Отже, впровадження кримінально-

¹ Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика) : навч. посіб. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2011. С. 4, 54.

правової норми є реакцією держави (і в її особі – всього суспільства) на суспільну небезпеку певних видів поведінки і, відповідно, у цілому на злочинність¹.

Водночас ефективність протидії різним проявам суспільно небезпечних діянь залежить не тільки від законодавчого закріплення нових складів кримінальних правопорушень, а й від «якості» та дієвості нових кримінально-правових норм. Якість закону – це правовий стандарт, сукупність властивостей, яким притаманна потенційна здатність забезпечити ефективне державне правове регулювання та задовольнити певні інтереси держави і суспільства². Умовою забезпечення якості кримінального законодавства у процесі його формування, функціонування та удосконалення є врахування наявності об’єктивно існуючих системних відносин і зв’язків (зовнішніх та внутрішніх) між його положеннями. Як зазначав М. І. Панов, «системність органічно притаманна кримінальному законодавству, є невід’ємним його атрибутом та якісною характеристикою і полягає у внутрішній єдності елементів, що утворюють зміст цього об’єкта, а також у множинності досить складних об’єктивно існуючих (як закономірність) відносин і зв’язків між ними, що мають характер упорядкованості й логічної узгодженості»³. Отже, при формуванні кримінального законодавства і його удосконаленні, у тому числі за рахунок внесення певних змін до його положень, необхідною умовою є забезпечення якості законодавства, що полягає в обов’язковому врахуванні об’єктивно існуючих системних зв’язків між його приписами, дотриманні принципу їх узгодженості й несуперечності.

На думку В. В. Демічевої, правова свідомість у сучасному українському суспільстві є вкрай неоднорідною, інколи суперечливою, часто суттєво деформованою, із проявами правового нігілізму у виді зневажливого ставлення до права, ігнорування законів, їх свідомого порушення, відсутності необхідного реагування з боку уповноваже-

¹ Горішний О. О. Співвідношення механізмів протидії злочинності та кримінально-правового впливу. *Форум права*. 2011. № 2. С. 190. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/257102cb-4953-4775-a44d-6034a974cd32/content>.

² Демидова Л. М. Щодо критеріїв якості кримінального законодавства (історичний аспект). *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. Серія: Право*. 2010. Вип. 14. С. 128.

³ Панов М. І. Системний підхід у кримінальному праві та проблеми удосконалення кримінального законодавства. *Право України*. 2012. № 6. С. 229.

них осіб на факти порушення правових норм тощо. Серед причин цього – низький рівень політичної та правової культури громадян, неефективна діяльність правоохоронних органів, бездіяльність влади¹. Своєю чергою правовий нігілізм дезорганізує процеси управління суспільством, перешкоджає його функціонуванню та розвитку. Саме тому питання впровадження ефективних механізмів забезпечення дотримання законності, притягнення до відповідальності осіб, які не виконують свої обов’язки щодо перешкодження (протидії) вчиненню кримінальних правопорушень, набуває особливої значущості та актуальності.

На жаль, аналіз чинного кримінального законодавства України свідчить про те, що держава далеко не завжди в повному обсязі застосовує наявні у неї заходи протидії певним видам суспільно небезпечної поведінки. Зокрема, існують деякі недоліки, суперечливості та неузгодженості у сфері кримінально-правового регулювання кримінальної відповідальності й за потурання кримінальному правопорушенню. На наш погляд, до таких недоліків можна віднести:

1) неврахування національним законодавцем досвіду зарубіжних країн щодо кримінально-правового регулювання відповідальності за потурання, у яких, на відміну від КК України, встановлено кримінальну відповідальність за потурання не тільки у випадках так званої командної відповідальності за воєнні та інші злочини проти безпеки людства, миру та міжнародного правопорядку, а й за потурання вчиненню цілої низки інших – загальнокримінальних діянь (наприклад, КК Іспанії, Латвії, Нідерландів, Польщі, Словаччини, ФРН, Чехії, Швейцарії, Швеції);

2) наявність певного «розриву» між теоретичними напрацюваннями в науці кримінального права про такий вид причетності, як потурання вчиненню кримінального правопорушення, і змістом відповідних приписів кримінального закону, у якому не знайшло свого закріплення (відображення) загальне (законодавче) поняття потурання, незважаючи на те, що воно позначає собою певний вид суспільно небезпечної поведінки, за вчинення якого в окремих нормах як Загальної (ст. 31¹ КК), так і Особливої частини (статті 365³, 425 КК) передбачена кримінальна відповідальність;

¹ Демічева В. В. Проблеми подолання явищ правового нігілізму. *Правова держава*. 2010. Вип. 21. С. 119–124.

3) ігнорування вимог законодавчої техніки та порушення тих основоположних принципів, системних зв'язків і стандартів, на яких заснована, існує і функціонує система національного кримінального законодавства, при вирішенні питань правової регламентації положень, які стосуються відповідальності за всі види причетності до кримінального правопорушення.

Так, у чинному КК відсутні загальні положення (норми), які стосуються не тільки поняття та ознак потурання кримінальному правопорушенню, а й його родового поняття – причетності до кримінального правопорушення. Причому такі загальні положення (норми) відсутні, незважаючи на визнання наявності різних видів причетності до кримінального правопорушення (у тому числі й потурання) не тільки в теорії кримінального права, а й на законодавчому рівні при встановленні кримінальної відповідальності за окремі прояви такої суспільно небезпечної поведінки в Особливій частині КК (наприклад, у статтях 198, 209, 365³, 396, 426 КК).

Що ж стосується такого виду причетності, як потурання кримінальному правопорушенню, то в чинному КК не тільки не вживається поняття потурання, а й навіть не передбачено норми, у якій надавалося б визначення цього виду причетності, тоді як такі інші її види – заздальгідь не обіцяне приховування кримінального правопорушення та неповідомлення про підготовлюване чи вчинюване кримінальне правопорушення – знайшли свою правову регламентацію в частинах 6 та 7 ст. 27 КК.

Не зовсім послідовно й дещо суперечливо, на наш погляд, вирішується в чинному КК і питання про відповідальність за різні види причетності до кримінальних правопорушень. Так, є підстави вважати, що такий від причетності, як приховування раніше вчиненого кримінального правопорушення, є зазвичай менш суспільно небезпечним діянням порівняно з потуранням його вчиненню хоча б уже тому, що в останньому випадку кримінальне правопорушення, якому потурають, є ще незакінченим і не було б доведеним до кінця в разі перешкоджання його вчиненню з боку зобов'язаної особи. Але, незважаючи на таке співвідношення між цими видами причетності за ступенем їх суспільної небезпечності, за приховування тяжкого або особливо тяжкого злочину встановлено кримінальну відповідальність (ст. 396 КК), тоді як за потурання вчиненню таких самих за тяжкістю злочинів вона відсутня.

Більше того, ще раз підкреслимо, що встановлюючи відповідальність за приховування кримінальних правопорушень у статтях 198, 209, 396 Особливої частини КК, законодавець попередньо у ч. 6 ст. 27 Загальної частини КК надає загальне визначення (формулює поняття) цього виду причетності, що дозволяє відмежовувати таку протиправну поведінку від суміжних діянь, зокрема від співучасті, потурання та неповідомлення. Водночас, передбачаючи відповідальність за окремі прояви потурання у статтях 365³, 426 Особливої частини КК, законодавець «не супроводжує» ці спеціальні види потурання кримінальному правопорушенню закріпленням загального його поняття в нормах Загальної частини КК.

Такі суперечливі рішення цього питання призводить до того, що і в судовій практиці зустрічаються непоодинокі випадки, коли діяння окремих осіб, які певним чином сприяли іншим особам у вчиненні кримінального правопорушення, оцінюються як потурання його вчиненню, тоді як у дійсності ознаки цього виду причетності у поведінці таких осіб відсутні¹.

Навряд чи, з точки зору законодавчої техніки, можна визнати цілком доцільним та обґрунтованим і рішення законодавця щодо закріплення саме у ст. 27 КК, яка регламентує питання про поняття та окреслює ознаки окремих видів співучасників (частини 1–5), положень, які стосуються діянь таких, причетних до вчинення кримінального правопорушення осіб, які хоча і сприяють його вчиненню або приховуванню, але не належать до його співучасників (частини 6, 7 ст. 27 КК).

Уявляється, що усунути зазначені недоліки можливо шляхом включення до КК окремої норми – ст. 27¹ КК, положення якої як розкривали б зміст загального поняття причетності до кримінального правопорушення, так і містили б визначення і окреслювали б ознаки окремих (причому всіх) її видів. При цьому закріплення в цій статті визначення потурання, крім іншого, не тільки вказувало б на існування такого окремого виду причетності, а й підкреслювало б, що потурання є найбільш суспільно небезпечним видом причетності порівняно з іншими її видами хоча б уже тому, що у випадках його здійснення йдеться про неперешкоджання вчиненню тільки умисного кримінального правопорушення, яке, до того ж, ще не було доведене до кінця – не було закінченим. Крім того, про підвищений рівень суспільної

¹ Див. розділ 2 монографії.

небезпечності потурання свідчить також і те, що таке сприяння вчиненню кримінального правопорушення здійснюється з боку особи (наприклад, працівником правоохоронного органу), на яку покладено спеціальний обов'язок протидіяти кримінальним правопорушенням, які вчиняються іншими особами¹.

Вбачається, що наявність у Загальній частині КК такої окремої норми, у якій надавалося б загальне законодавче визначення причетності, описувалися б ознаки окремих її видів і вказувалося б на випадки відповідальності за їх вчинення, сприятиме вирішенню таких питань:

1) чіткому відмежуванню причетних до кримінального правопорушення діянь від співучасті у його вчиненні, а також відмежуванню між собою різних видів причетності;

2) підтвердженню того факту, що поряд із приховуванням кримінального правопорушення та неповідомленням про його вчинення існує і такий окремий (самостійний) вид причетності, як потурання вчиненню кримінального правопорушення;

3) законодавчому визначенню об'єктивних та суб'єктивних ознак (особливостей) як причетності загалом, так і окремих її видів;

4) демонстрації (доведенню) похідного характеру причетних діянь від пов'язаного з ними кримінального правопорушення, а саме залежності їхньої кваліфікації від кримінально-правової оцінки пов'язаного з ними кримінального правопорушення, якому потурають, яке приховують чи про вчинення якого не повідомляють;

5) уніфікації меж кримінальної відповідальності за причетність з урахуванням того, що покарання за причетне діяння (у тому числі й за потурання) не повинно бути більш суворим, ніж за пов'язане з ними супутнє (предикатне) кримінальне правопорушення;

6) активізації зусиль правоохоронних органів та судової практики щодо кримінально-правової протидії будь-яким проявам причетності, у тому числі й потуранню кримінальному правопорушенню;

7) створенню на законодавчому рівні чітких орієнтирів для судової практики у вирішенні питань про те, які саме вчинені особою діяння

¹ Як найбільш суспільно небезпечний вид причетності оцінюють потурання і в теорії кримінального права (див., наприклад: Новицький Г. В., Педан В. І., Рибачук В. В. Співучасть у злочині та причетність до злочину за кримінальним правом України: проблеми кваліфікації : монографія. Донецьк : Юго-Восток, 2012. С. 157–158).

можуть оцінюватися (розглядатися і кваліфікуватися) як той чи інший вид причетності до кримінального правопорушення.

Пропонуючи доповнити Загальну частину КК спеціальною нормою, яка надавала б загальне визначення (законодавчо закріплювала б поняття) причетності й визначала б окремі (конкретні) її види, слід вирішити і питання про те, у якому саме розділі Загальної частини КК ця норма має бути розташована (розміщена). Як було доведено¹, будь-яке причетне діяння, незважаючи на його конкретний вид і особливості, завжди характеризується *умисною* формою вини в поведінці його суб'єкта і завжди *пов'язане* з тим кримінальним правопорушенням, що вчиняється іншою особою. Саме тому в усіх таких випадках виникає питання насамперед про необхідність відмежування причетного до кримінального правопорушення діяння від співучасті у його вчиненні, бо причетність до кримінального правопорушення найбільш тісно «пов'язана» зі співучастю у його вчиненні. Уявляється, що, враховуючи саме таку «тісну пов'язаність» співучасті і причетності, законодавець і розмістив положення про приховування кримінального правопорушення (ч. 6) та неповідомлення про його вчинення (ч. 7) у нині чинній ст. 27 КК, яка, однак, перш за все присвячена не видам причетності до кримінального правопорушення, а визначенню (правовій характеристиці) видів співучасників у ньому.

Зважаючи на зазначене, уявляється, що норма про причетність має бути розташована саме в розділі VI «Співучасть у кримінальному правопорушенні» Загальної частини КК, що дозволить вирішити питання про відмежування причетності до кримінального правопорушення від співучасті у його вчиненні вже на законодавчому рівні². Доповнення Загальної частини КК окремою нормою – ст. 27¹ КК, присвяченою причетності до кримінального правопорушення, безумовно, потребує і виключення частин 6 та 7 з тексту нині чинної ст. 27 КК з тим, щоб передбачені в цих частинах статті законодавчі положення, які стосуються

¹ Див. розділи 1 та 2 монографії.

² На доцільність створення спеціальної (окремої) норми про причетність до кримінального правопорушення і розташування її в розділі Загальної частини КК, присвяченому інституту співучасті, вказують і інші дослідники (див., наприклад: Виттенберг Г. Б., Панченко П. Н. Прикосновенность к преступлению по советскому уголовному праву : учеб. пособие. Иркутск : Издат-во Иркутск. ун-та, 1976. С. 45 ; Новицький Г. В., Педан В. І., Рибачук В. В. Співучасть у злочині та причетність до злочину за кримінальним правом України: проблеми кваліфікації. С. 114–112 та ін.).

приховування кримінального правопорушення та неповідомлення про його вчинення, увійшли до змісту (були закріплені) у ст. 27¹ КК.

Характеризуючи загалом причетність до кримінального правопорушення і надаючи їй *загальне визначення*, у переважній більшості наголошують на тому, що таке умисне діяння (дія або бездіяльність) хоча і пов'язане з кримінальним правопорушенням, вчиненим іншою особою, але не є співучастю в ньому¹. Недоліком такого визначення є, на наш погляд, те, що в ньому не розкривається характер того зв'язку, тієї *пов'язаності*, яка існує між діянням причетної особи й тим кримінальним правопорушенням, що вчиняється іншою особою. Проте аналіз причетності свідчить, що такий її вид, як *потурання*, завжди пов'язаний зі вчиненням іншою особою лише *незакінченого* кримінального правопорушення, тобто є сприянням готуванню або замаху на нього. Такий вид причетності, як *переховування* кримінального правопорушення, навпаки, завжди пов'язаний з кримінальним правопорушенням, яке інша особа вже вчинила, тобто не є сприянням його вчиненню, а є лише приховуванням *вчиненого* кримінального правопорушення (ч. 6 ст. 27 КК). Нарешті, згідно з ч. 7 ст. 27 КК такий вид причетності як *неповідомлення* (недонесення) про кримінальне правопорушення, як і потурання, теж пов'язаний з підготовлюваним або вчинюваним іншою особою кримінальним правопорушенням, тобто є сприянням *незакінченому* кримінальному правопорушенню. Отже, пов'язаність (зв'язок) причетного діяння до кримінального правопорушення іншої особи завжди полягає у сприянні: **а)** або його *вчиненню*, **б)** або його *приховуванню*, не будучи при цьому співучастю в ньому, що й повинно бути відображене в законодавчому визначенні причетності.

Крім того, надаючи загальне визначення причетності, слід підкреслити, зрозуміло, і те, що такий її вид, як *приховування* кримінального правопорушення, завжди здійснюється шляхом активної форми поведінки особи – *дії*, тоді як такі її види, як *потурання* кримінальному правопорушенню або *неповідомлення* про його вчинення, характеризуються пасивною формою поведінки – *бездіяльністю*, яка при цьому

¹ Див., наприклад: Шнейдер М. А. Соучастие в преступлении по советскому уголовному праву. С. 88 ; Баймурзин Г. И. Ответственность за прикосновенность к преступлению. С. 67 ; Українське кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. В. О. Навроцького. С. 418, 419 та ін.

завжди вчиняється за наявності в поведінці суб'єкта лише *умисної* форми вини.

Що ж стосується такої ознаки причетності, яка свідчить про *відсутність* у діянні причетної особи ознак *співучасті* у тому кримінальному правопорушенні, вчиненню або приховуванню якого вона сприяла, то, з урахуванням особливостей кожного окремого виду причетності, вона (ознака відсутності співучасті) має бути охарактеризована (розкрита) при визначенні кожного конкретного (окремого) виду причетності.

Виходячи з наведеного, ***причетність до кримінального правопорушення*** можна визначити як таке *умисне діяння (дії чи бездіяльність)*, яке хоча і *сприяє* вчиненню іншою особою кримінального правопорушення або його приховуванню, але не становить *співучасті* в ньому.

Таким чином, при формулюванні приписів (змісту) ст. 27¹ КК, якою пропонується доповнити розділ VI Загальної частини КК, слід урахувати, що причетне суспільно небезпечне діяння характеризується такими ознаками:

1) воно може бути вчинене у формі (шляхом) або дії (приховування), або *бездіяльності* (потурання, неповідомлення);

2) це діяння завжди *пов'язане* з кримінальним правопорушенням, що вчиняється або було вчинене іншою особою, бо *сприяє* або його *вчиненню* (потурання, неповідомлення), або його *приховуванню* (приховування, неповідомлення);

3) воно завжди вчиняється за наявності *умисної* форми вини в поведінці винної особи (потурання, приховування, неповідомлення), причому кримінально протиправне й каране причетне діяння завжди вчиняється з *прямим* умислом, бо належить до кримінальних правопорушень із *формальним* складом;

4) будучи пов'язаним із кримінальним правопорушенням, вчинюваним або вчиненим іншою особою, причетне діяння *не становить співучасті* в ньому, бо знаходиться з ним не у причинному, а лише в *обумовлюючому* зв'язку¹ (потурання, неповідомлення);

5) причетне діяння вчиняється також і за відсутності *спільного умислу* (двостороннього суб'єктивного зв'язку) з іншою особою, що вчиняє чи вчинила кримінальне правопорушення, бо воно або не було

¹ Див. підрозділ 2.2 розділу 2 монографії.

обіцяне заздалегідь (потурання, приховування), або хоча й було таким, але полягало лише в обіцянці не повідомляти про підготовлюване чи вчинюване іншою особою кримінальне правопорушення;

б) *суб'єктом* причетного діяння в разі потурання його вчиненню може бути тільки спеціально уповноважена (зобов'язана) особа – *спеціальний суб'єкт*, тоді як суб'єктом приховування кримінального правопорушення або неповідомлення про його вчинення може бути будь-яка особа – *загальний суб'єкт*.

Деякі з наведених ознак причетності притаманні будь-якому з її видів (наприклад, умисний характер діяння винного) і тому в запропонованій нормі (ст. 27¹ КК) мають бути включені до *загального* її визначення, тоді як інші ознаки (наприклад, наявність чи відсутність заздалегідь наданої обіцянки у сприянні) характеризують особливі ознаки окремих видів причетності й тому мають бути втілені у визначенні *конкретних* її видів. При цьому слід урахувувати, що такі види причетності, як заздалегідь не обіцяне переховування (приховування) кримінального правопорушення та неповідомлення про достовірно відоме підготовлюване або вчинюване кримінальне правопорушення, не були предметом нашого дослідження, тому їх визначення (зміст їх приписів) у нормі, якою пропонується доповнити КК, наводиться в тій редакції, у якій вони сформульовані сьогодні у частинах 6 та 7 нині чинної ст. 27 КК.

З огляду на проведений аналіз пропонується доповнити розділ VI Загальної частини КК окремою статтею такого змісту:

«Стаття 27¹. Причетність до кримінального правопорушення

1. *Причетністю до кримінального правопорушення визнається умисне суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність), яке хоча і сприяє вчиненню іншою особою кримінального правопорушення або його приховуванню, але не становить співучасті в ньому.*

2. *Видами причетності до кримінального правопорушення є потурання його вчиненню, приховування кримінального правопорушення та неповідомлення про його вчинення.*

3. *Не є співучастю не обіцяне заздалегідь умисне неперешкоджання підготовлюваному або вчинюваному кримінальному правопорушенню особою, яка повинна була і могла перешкодити його вчиненню (потурання). Особи, які вчинили такі діяння, підлягають кримінальній*

відповідальності за статтею 396¹, а також в інших випадках, спеціально передбачених цим Кодексом¹.

4. *Не є співучастю не обіцяне заздалегідь переховування особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, знарядь і засобів учинення кримінального правопорушення, слідів кримінального правопорушення чи предметів, здобутих кримінально протиправним шляхом, або придбання чи збут таких предметів. Особи, які вчинили такі діяння, підлягають кримінальній відповідальності лише у випадках, передбачених статтями 198 та 396 цього Кодексу.*

5. *Не є співучастю обіцяне до закінчення вчинення кримінального правопорушення неповідомлення про достовірно відоме підготовлюване або вчинюване кримінальне правопорушення. Такі особи підлягають кримінальній відповідальності лише у випадках, коли вчинене ними діяння містить ознаки іншого кримінального правопорушення».*

Як уже зазначалось, одним з недоліків чинного національного кримінального законодавства є, як уявляється, і невинуватене обмеження можливості притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які потурали вчиненню певних, наприклад, тяжких (ч. 5 ст. 12 КК) чи особливо тяжких (ч. 6 ст. 12 КК), злочинів.

По-перше, це пов'язане, на наш погляд, насамперед із відсутністю загальної норми, яка визначала б загальне поняття потурання вчиненню кримінального правопорушення.

По-друге, обмежена і сфера застосування норм, які хоча і закріплені у статтях Особливої частини КК і встановлюють відповідальність за потурання, але поширюють свою дію лише на вузьке коло зобов'язаних осіб і стосуються непротидії тільки тим кримінальним правопорушенням, основним безпосереднім об'єктом яких закон визнає не відносини, що забезпечують здійснення правосуддя, а інші суспільні відносини.

Так, на сьогоднішній день КК містить лише декілька статей, які встановлюють відповідальність за умисне неперешкоджання вчиненню окремих видів кримінальних правопорушень (наприклад, статті 31¹, 197, 365³, 426 КК). Проте відповідно до змісту цих статей особа підлягає кримінальній відповідальності за потурання виключно в разі

¹ Питання про доцільність доповнення Особливої частини статтею 396¹ КК розглядається далі.

неперешкоджання вчиненню посягання на обмежене коло об'єктів кримінально-правової охорони, до яких належать суспільні відносини у сфері власності, грального бізнесу, військової служби, забезпечення миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. До того ж суб'єктами цих діянь виступає лише обмежене коло осіб, які відповідно до чинного законодавства зобов'язані перешкодити вчиненню цих кримінальних правопорушень, – військовослужбовці або працівники правоохоронних органів. Звідси випливає, що зазначені норми не дозволяють притягнути до кримінальної відповідальності осіб, які внаслідок покладених на них обов'язків та наявності реальної можливості, не вживають необхідних заходів для перешкоджання вчиненню іншими особами тих кримінальних правопорушень, які посягають на інші об'єкти кримінально-правової охорони, або не відповідають ознакам спеціального суб'єкта, закріпленим у цих статтях. У зв'язку з цим на підставі цих статей неможливо притягнути до відповідальності за потурання, наприклад, особу, яка під час здійснення охоронної діяльності, всупереч наданим їй повноваженням, не перешкоджає вчиненню кримінального правопорушення щодо фізичної особи, що перебуває під її охороною. Така особа не є працівником правоохоронного органу або військовослужбовцем, а тому притягнути її до кримінальної відповідальності за вказаними статтями або статтями 365, 380, 426 КК неможливо. Отже, існування тільки зазначених норм не може забезпечити належну, дійову та всебічну охорону суспільних відносин від різних проявів потурання.

По-третє, навряд чи можна погодитися і з таким законодавчим рішенням, яке реалізовано у статтях 365³ та 426 КК і згідно з яким рівною мірою караються як потурання кримінальному правопорушенню, так і його приховування, що, вочевидь, не забезпечує належної диференціації кримінальної відповідальності за вчинення різних за ступенем їхньої суспільної небезпечності видів причетності. Як уже зазначалось, небезпечність потурання умисному кримінальному правопорушенню, що ще вчиняється, є набагато вищою за поведінку, спрямовану на приховування вже вчиненого кримінального правопорушення. У зв'язку з цим уявляється, що з метою дотримання принципу диференціації кримінальної відповідальності у відповідних статтях Особливої частини КК кожний із цих видів причетності має отримати окрему (самостійну і різну за суворістю) кримінально-правову оцінку з точки зору їх караності.

По-четверте, слід звернути увагу й на те, що низка статей Особливої частини КК передбачає можливість притягнення до кримінальної відповідальності за потурання лише в разі його вчинення з певних мотивів (наприклад, за ст. 365³ КК лише за наявності корисливих мотивів чи інших особистих інтересів або інтересів третіх осіб), що також звужує межі відповідальності та не сприяє всебічній протидії цьому виду суспільно небезпечної поведінки.

По-п'яте, непослідовність кримінально-правового регулювання відповідальності за окремі види причетності простежуються і в тому, що в КК передбачено кримінальну відповідальність за вчинення менш суспільно небезпечного виду причетності – приховування тяжкого чи особливо тяжкого злочину (ст. 396 КК), яке завжди має місце вже після того, як такий злочин був вчинений іншою особою, тоді як потурання його вчиненню, тобто неперешкоджання умисному тяжкому чи особливо тяжкому злочину, який ще продовжує вчинятися на стадії готування або замаху, не тягне за собою кримінальної відповідальності.

Нарешті, *по-шосте*, не зовсім послідовною і логічною є позиція законодавця, згідно з якою приховування тяжкого чи особливо тяжкого злочину, який, як відомо, може бути не тільки умисним (наприклад, передбаченим ч. 3 ст. 368 КК), а й необережним (наприклад, передбаченим ч. 3 ст. 286 КК), тягне за собою кримінальну відповідальність за ст. 396 КК, тоді як потурання таким самим за їх тяжкістю злочинам, але вчинюваним тільки умисно, не є кримінально караним.

У зв'язку з цим уявляється, що встановлення кримінальної відповідальності за потурання вчиненню умисного кримінального правопорушення відповідного ступеня тяжкості буде мати значне превентивне значення для протидії поведінці осіб, які, незважаючи на свій спеціальний обов'язок і наявність реальної можливості, не вживають усіх необхідних заходів для припинення кримінального правопорушення, що вчиняється іншою особою. Існування такої норми буде сприяти усуненню певної прогалини (дисбалансу) кримінального законодавства та створенню реальної можливості притягнення до кримінальної відповідальності за потурання умисному кримінальному правопорушенню з боку будь-яких зобов'язаних осіб, які не вжили всіх необхідних заходів для припинення його вчинення (наприклад, представники влади, приватні охоронці, особи, які виконують управлінські або контрольно-

ревізійні функції в юридичних особах приватного права, тощо). Уявляється, що це не тільки дозволить запобігти безкарності потурання кримінальним правопорушенням, а й забезпечить уніфіковану кримінально-правову оцінку умисного неперешкоджання кримінальним правопорушенням з боку будь-яких зобов'язаних суб'єктів.

Необхідність впровадження такої норми обумовлюється також і висловленою вище пропозицією щодо доповнення розділу VI Загальної частини КК ст. 27¹ – «Причетність до кримінального правопорушення», у ч. 3 якої безпосередньо на законодавчому рівні пропонується закріпити не тільки визначення поняття потурання, а й вказати на ті випадки, за наявності яких особи, що його вчинили, підлягають кримінальній відповідальності. Окрім цього, вважаємо, що наявність такої норми дозволить забезпечити гармонізацію національного законодавства, тобто його наближення до європейських стандартів у сфері протидії злочинності, бо, як було встановлено під час використання компаративного методу дослідження, у більшості країн ЄС поширеним є закріплення в КК кримінальної відповідальності не тільки за потурання воєнним чи іншим злочинам проти безпеки людства, миру та міжнародного правопорядку, а й за потурання цілій низці інших загальнокримінальних правопорушень.

Отже, з урахуванням того, що потурання кримінальному правопорушенню, у першу чергу, посягає на відносини у сфері забезпечення здійснення правосуддя, пропонується розмістити таку норму в розділі XVIII «Кримінальні правопорушення проти правосуддя» Особливої частини КК. При цьому, враховуючи, що ступінь суспільної небезпечності потурання є нижчим за кримінальне правопорушення, вчиненню якого потурають, а потурання не перебуває у причинному зв'язку з ним, вбачається доцільним встановити в цій нормі відповідальність за потурання лише тяжким або особливо тяжким злочинам.

У зв'язку із зазначеним навряд чи можна погодитися з позицією, яку пропонується реалізувати в новому Кримінальному кодексі, у проєкті якого йдеться про встановлення кримінальної відповідальності за потурання вчиненню провини (ст. 8.2.21), тобто за потурання такому діянню, яке за термінологією чинного КК визнається кримінальним проступком (ч. 2 ст. 12 чинного КК)¹. При оцінці цієї позиції слід звернути увагу на такі обставини.

¹ Проєкт Кримінального кодексу України (станом на 02.04.2025). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/02/26/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-25-02-2024.pdf>.

По-перше, сама по собі провина (кримінальний проступок) – це, вочевидь, діяння невеликого ступеня тяжкості, тому й потурання такій провині буде ще менш тяжким діянням, у зв'язку з чим воно навряд чи потребує криміналізації.

По-друге, відповідно до проєкту КК готування до провини або замах на неї не є кримінально протиправним діянням (ст. 3.3.4). Водночас, як уже неодноразово зазначалось, потурання можливе лише стосовно такого умисного кримінального правопорушення, яке ще не було закінчене, тобто перебувало на стадії готування або замаху.

Звідси, *по-третє*, якщо пристати на позицію проєкту КК, то виникає така юридично парадоксальна ситуація, за якої пропонується встановити кримінальну відповідальність за потурання вчиненню такого діяння, яке не є кримінально протиправним і караним, що, безумовно, виключається.

Водночас потрібно враховувати, що порівняно з таким іншим видом причетності, як приховування кримінального правопорушення, потурання його вчиненню, як зазначалось, є більш небезпечним діянням, бо, на відміну від приховування, створює сприятливі умови для безперешкодного вчинення (доведення до кінця) кримінального правопорушення іншою особою. У зв'язку з цим таке співвідношення має позначатися (враховуватися) при визначенні й меж караності за потурання, які порівняно з приховуванням повинні бути більш суворими.

Зважаючи на зазначене, а також враховуючи положення норм, які встановлюють відповідальність як за спеціальні види потурання (статті 365³, 426 КК), так і за приховування кримінального правопорушення (статті 198, 396 КК), пропонується доповнити розділ XVIII «Кримінальні правопорушення проти правосуддя» Особливої частини КК статтею 396¹, зміст диспозиції та межі караності якої певним чином співвідносяться з уже існуючими в КК нормами про відповідальність за причетність:

«Стаття 396¹. Потурання злочину

Заздалегідь не обіцяне потурання вчиненню тяжкого чи особливо тяжкого злочину –

карається штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або пробаційним наглядом на строк від двох до п'яти років, або обмеженням волі на строк

до п'яти років, або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років».

Окрім вирішення питання про встановлення кримінальної відповідальності за потурання тяжкому чи особливо тяжкому злочину, зміст цієї норми також свідчить про похідний характер відповідальності за потурання від кримінальної відповідальності за те кримінальне правопорушення, вчиненню якого особа потурала, хоча повинна була й могла перешкодити його вчиненню. Така залежність проявляється в тому, що:

а) відсутність складу супутнього кримінального правопорушення, якому потурають, виключає і наявність складу потурання його вчиненню;

б) декриміналізація супутнього кримінального правопорушення, якому потурали, виключає і кримінальну відповідальність за потурання його вчиненню;

в) зміна категорії тяжкості супутнього кримінального правопорушення, якому потурали, впливає на кваліфікацію потурання і може призвести до виключення кримінальної відповідальності за його вчинення;

г) відповідальність за потурання не повинна бути більш суворою, ніж відповідальність, яку встановлено за супутнє кримінальне правопорушення, вчиненню якого потурають. Водночас така відповідальність має бути більш суворою, ніж передбачено за приховування кримінального правопорушення, бо останнє вчиняється вже після вчинення кримінального правопорушення іншою особою, тоді як потурання завжди супроводжує його вчинення, створюючи тим самим сприятливі умови для безперешкодної реалізації злочинного наміру іншої особи.

Водночас на визнання потурання кримінальним правопорушенням і на відповідальність за нього не впливає позитивна посткримінальна поведінка суб'єкта супутнього кримінального правопорушення, у зв'язку з якою останній може бути звільнений від кримінальної відповідальності чи від покарання. Інакше кажучи, для притягнення особи до відповідальності за ст. 396¹ КК важливою є лише кримінально-правова оцінка супутнього кримінального правопорушення, вчиненню якого потурали, як тяжкого (ч. 5 ст. 12 КК) чи особливо тяжкого (ч. 6

ст. 12 КК) злочину. Що ж стосується подальших кримінально-правових наслідків, які настають для особи, що вчинила такий тяжкий чи особливо тяжкий злочин, то для визнання діяння потуранням його вчиненню та його кваліфікації за ст. 396¹ КК вони (ці наслідки) значення не мають.

Слід також зауважити, що встановлення кримінальної відповідальності за потурання тяжкому чи особливо тяжкому злочину у запропонованій ст. 396¹ КК не виключає наявності (появи та існування) в Особливій частині КК норм, які встановлюють відповідальність за інші, так звані *спеціальні*, види потурання, що в чинному законодавстві вже частково реалізовано у статтях 365³ та 426 КК. Наявність таких норм (а також можлива в майбутньому поява й інших, їм подібних), на наш погляд, обумовлена, як мінімум, двома обставинами.

По-перше, як було доведено¹, потурання належить до так званих поліоб'єктних кримінальних правопорушень, які заподіюють шкоду не тільки відносинам, що забезпечують здійснення правосуддя, а й іншим об'єктам кримінально-правової охорони (наприклад, відносинам у сфері здійснення службової діяльності чи встановленого порядку несення військової служби). Зазвичай у переважній більшості таких випадків основним безпосереднім об'єктом потурання закон визнає все-таки відносини, що забезпечують нормальне (безперешкодне) здійснення правосуддя. З урахуванням цього і пропонується доповнити саме розділ XVIII «Кримінальні правопорушення проти правосуддя» Особливої частини КК статтею 396¹ КК.

Але в тих випадках, коли законодавець надає особливого значення (приділяє особливу увагу) підвищенню рівня кримінально-правової охорони інших суспільних відносин, він може створювати і *спеціальні* норми, у яких передбачається відповідальність за такі види потурання, у разі вчинення яких відносини, що забезпечують здійснення правосуддя, виступають вже *не основним, а лише додатковим* безпосереднім об'єктом. Саме таким чином вирішене законодавцем питання про основний безпосередній об'єкт таких видів потурання, за вчинення яких передбачено відповідальність у статтях 365³ та 426 КК.

По-друге, поява й існування таких норм, які встановлюють відповідальність за спеціальні види потурання, може бути обумовлена й тим,

¹ Див. підрозділ 2.1 розділу 2 монографії.

що в низці випадків законодавець визнає за доцільне й необхідне встановити кримінальну відповідальність за потурання не тільки тяжким чи особливо тяжким злочинам, а й за потурання таким, які не є тяжкими, виходячи при цьому не тільки з необхідності посилення охорони відповідних суспільних відносин, а й з урахуванням інших обставин (наприклад, наявності таких кваліфікуючих ознак потурання, як повторність, вчинення його в умовах воєнного чи іншого надзвичайного стану, особливого правового статусу суб'єкта потурання тощо).

Саме такий шлях обрав законодавець, встановлюючи кримінальну відповідальність за такий вид причетності, як *приховування* кримінального правопорушення, стосовно якого у ч. 6 ст. 27 Загальної частини КК сформульовано *поняття* приховування, у ст. 396 Особливої частини КК передбачено *загальну* норму про відповідальність за приховування будь-якого тяжкого чи особливо тяжкого злочину, а у статтях 198 та 209 КК встановлено відповідальність за *спеціальні* види приховування.

Уявляється, що саме такий логічно послідовний «ланцюжок» відповідних норм, передбачаючи відповідальність за потурання кримінальному правопорушенню, може бути створений (з'явиться) в чинному КК і після доповнення його нормами, що пропонуються *de lege ferenda*. З урахуванням цих пропозицій: **а)** у ст. 27¹ КК буде визначено загальне *поняття* потурання; **б)** у ст. 396¹ КК закріплено *загальну* норму про відповідальність за потурання тяжкому чи особливо тяжкому злочину; **в)** у статтях 365³, 426 КК та інших, подібних до них статтях, будуть сформульовані *спеціальні* норми, що передбачають відповідальність за потурання вчиненню окремих кримінальних правопорушень. Зрозуміло, що у всіх тих випадках, коли відповідальність за потурання буде передбачено у спеціальній нормі, його кваліфікація повинна здійснюватися за правилами конкуренції загальної та спеціальної норм, коли пріоритет у застосуванні належить спеціальній нормі, за якою і має здійснюватися кваліфікація такого потурання.

Не менш важливим питанням в аспекті удосконалення чинного кримінального законодавства шляхом внесення до нього змін та доповнень, спрямованих на більш чітке врегулювання відповідальності за причетність і передусім за потурання кримінальному правопорушенню, є, на наш погляд, і проблема забезпечення «якості» закону. Так, відповідно до ст. 31 Закону України «Про правотворчу діяльність»

доповнення та зміни до будь-якого нормативно-правового акта повинні здійснюватися з дотриманням правил техніки нормопроєктування, встановлених цим законом. Залежно від предмета правового регулювання нормативно-правового акта, обсягів та характеру його положень, норми права зазвичай групуються в тексті цього акта за окремими ознаками. Зокрема, до загальної частини цього акта повинні включатися тільки загальні положення, які стосуються визначення термінів, понять, предмета регулювання, сфери дії, а також інші норми права, важливі для розуміння змісту всього нормативно-правового акта. Відповідно до ст. 34 цього закону норми права викладаються в нормативно-правовому акті послідовно та взаємоузгоджено (кожна наступна норма права повинна несуперечливо впливати з попередньої), як правило, у хронологічній послідовності розвитку процесів у рамках відповідних суспільних відносин, які регулюються цією нормою. При цьому норми права загального характеру викладаються раніше, ніж спеціальні норми права з обов'язковим урахуванням коректного співвідношення цілого і його частини¹.

Між тим останні зміни та доповнення КК, які стосуються предмета нашого дослідження, навряд чи свідчать про дотримання законодавцем наведених вище основоположних вимог, на підставі яких у чинному КК вирішуються питання про кримінальну відповідальність за причетність до кримінального правопорушення, у тому числі й за такий її вид, як потурання кримінальному правопорушенню.

Зокрема, це стосується доповнення розділу VI «Співучасть у кримінальному правопорушенні» Загальної частини КК ст. 31¹ КК, у якій встановлено кримінальну відповідальність військових командирів та інших, прирівняних до них осіб, за вчинення підлеглими їм особами воєнних злочинів, передбачених статтями 437–439, 442 і 442¹ КК, тобто йдеться про норму, яка встановлює так звану командну відповідальність.

Слід зазначити, що аналіз ст. 31¹ КК та аналогічної за змістом її приписів норми, якою пропонувалося доповнити КК ще у 2020 р.², вже

¹ Про правотворчу діяльність : Закон України від 24 серпня 2023 р. №3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-IX#n314>.

² Проект Закону України від 27 грудня 2019 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права» (прийнятий за основу 17 вересня 2020 р.). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67804.

здійснювався авторами цієї монографії¹. Але в рамках цього дослідження вважаємо за доцільне надати більш докладну (розгорнуту) характеристику приписів цієї норми, звернувши при цьому увагу на такі її положення.

По-перше, Законом України від 09.10.2024 «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього»² чинний КК було доповнено ст. 31¹ КК. Згідно зі змістом частин 1 та 2 ст. 31¹ КК військовий командир або інша прирівняна до нього особа (далі – керівник), підлягає кримінальній відповідальності за будь-який із злочинів, передбачених статтями 437–439, 442, 442¹ КК, за умов, якщо:

а) передбачений у цих статтях злочин вчинила підлегла керівникові особа, яка на момент (під час) його вчинення перебувала під фактичним командуванням (контролем, владою) цього керівника;

б) підлегла особа вчинила цей злочин унаслідок нездійснення керівником належного контролю над нею;

в) керівник знав або повинен був і міг знати, що підлегла йому особа вчинила або мала намір вчинити такий злочин (ч. 1 ст. 31¹ КК), чи свідомо проігнорував інформацію, яка явно вказувала на те, що підлегла особа вчиняла або мала намір вчинити такий злочин (ч. 2 ст. 31¹ КК);

г) керівник не вжив дій (заходів), яких повинен був і міг вжити в межах своїх повноважень для запобігання чи припинення вчинення підлеглою йому особою цього злочину або для повідомлення про такий злочин компетентного органу.

За наявності зазначених умов відповідно до ч. 3 ст. 31¹ КК керівник підлягає кримінальній відповідальності за ч. 1 або ч. 2 цієї статті

¹ Тютюгін В. І. К вопросу об имплементации норм международного уголовного и гуманитарного права в уголовное законодательство Украины. *Римський статут Міжнародного кримінального суду: проблеми імплементації до національного законодавства України* : матеріали дискус. панелі IV Харків. міжнар. юрид. форуму / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), Ю. В. Баулін, М. В. Шепітько та ін. Харків : Право, 2021. С. 148–153 ; Тютюгін В. І., Суходубова І. В., Фільчакова Ю. І. До питання про стабільність та динамізм кримінального законодавства України (деякі кількісні та якісні показники). *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2025. Вип. 1 (23). С. 78–85.

² Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього : Закон України від 9 жовтня 2024 р. №4012-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4012-20#n10>.

та за будь-який із злочинів, передбачених статтями 437–439, 442, 442¹ КК і вчинених підлеглою йому особою.

По-друге, аналіз змісту ст. 31¹ КК свідчить, що фактично всі її приписи (за винятком деяких незначних редакційних уточнень) майже повністю відтворюють і збігаються з положеннями ст. 28 Римського статуту Міжнародного кримінального суду (далі – Статут МКС), існування якої в межах цього міжнародно-правового акта цілком припустиме і ніким не оспорується.

Не викликає заперечень і те, що положення ст. 28 Статуту МКС, яка впроваджує так звану командну відповідальність, можуть бути імplementовані в чинне національне кримінальне законодавство України, бо, як зазначається в літературі, «інститут командної відповідальності є витвором виключно міжнародного кримінального права, у якого немає повноцінних аналогів в національному кримінальному праві»¹. Можливість і доцільність імplementації (втїлення) положень ст. 28 Статуту МКС у чинне кримінальне законодавство впливають і зі змісту ст. 3 КК, у якій зазначається, що національний закон про кримінальну відповідальність ґрунтується на загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права (ч. 1 ст. 3 КК) і має відповідати положенням, що містяться в чинних міжнародних договорах, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України (ч. 5 ст. 3 КК).

Але здійснення такої імplementації шляхом звичайної інкорпорації положень ст. 28 Статуту МКС у чинний КК, тобто шляхом майже повного відтворення (повторення) її положень у тексті ст. 31¹ КК без належної їх трансформації, багато в чому не відповідає, а іноді навіть суперечить тим основоположним принципам і стандартам, законодавчим традиціям і прийомам законодавчої техніки, з урахуванням яких побудована й функціонує система національного кримінального законодавства, у тому числі й у сфері регламентації відповідальності на підставі норм розділу VI Загальної частини КК. Саме тому такий «спрощений» підхід до імplementації положень ст. 28 Статуту МКС у чинне кримінальне законодавство викликає чимало запитань та зауважень².

¹ Werle G., Jessberger F. Principles of International Criminal Law. 4th ed. Oxford : Oxford University Press, 2020. P. 264 ; Задоя К. П. Генеза інституту командної відповідальності в міжнародному кримінальному праві. *Право і суспільство*. 2025. № 3. С. 241–242.

² Тютюгин В. И. К вопросу об имплементации норм международного уголовного и гуманитарного права в уголовное законодательство Украины. *Римський статут*

По-третє, недосконалим уявляється і рівень (якість) тієї законодавчої техніки, керуючись прийомами якої були сформульовані (сконструйовані) положення ст. 31¹ КК¹. Так, неузгодженими між собою є не тільки текстуально, а й за змістом положення частин 1 та 2 цієї статті, бо в ч. 1 ст. 31¹ КК йдеться про керівника, який «знав або повинен був і міг знати, що <...> підлегла особа вчинила <...> злочин», тоді як у ч. 2 – про керівника, який «знав або повинен був знати, або свідомо проігнорував інформацію, що явно вказувала на те, що підлегла особа вчиняла <...> злочин». Таким чином, якщо в ч. 1 цієї статті йдеться і про обов’язок, і про можливість керівника знати про злочин підлеглого й перешкодити його вчиненню, то в ч. 2 – лише про такий обов’язок. Між тим, як відомо, відповідальність за кримінально-протиправну бездіяльність настає лише за умов, якщо особа не тільки була зобов’язана (повинна) діяти певним чином, а й мала реальну можливість виконати цей обов’язок.

Далі, у ч. 1 ст. 31¹ КК йдеться про злочин, що «вчинила» підлегла особа, тоді як у ч. 2 – про злочин, що «вчиняла» така особа, і доповнено, що керівник несе відповідальність і за умови, якщо він не вжив заходів «для повідомлення про такий злочин компетентного органу». Між тим заходи щодо припинення злочину, про що йдеться в ст. 31¹ КК, не можуть стосуватися вже раніше вчиненого підлеглою особою злочину, бо можливі лише стосовно вчинюваного злочину, тобто такого, який хоча вже і розпочався, але ще не був доведений до кінця.

Навряд чи вдалим, як уявляється, є і використання в ст. 31¹ КК такого поняття (терміну) як «запобігання» вчиненню злочину, бо, як уже зазначалось², запобігання – це комплекс заходів (зазвичай профілак-

Міжнародного кримінального суду: проблеми імплементації до національного законодавства України : матеріали дискус. панелі IV Харків. міжнар. юрид. форуму / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), Ю. В. Баулін, М. В. Шепітько та ін. Харків : Право, 2021. С. 148–153 ; Пономаренко Ю. А. Новелізація положень КК щодо обставин, які виключають кримінальне правопорушення, в умовах воєнного стану. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. Вип. 1 (17). С. 1–23 ; Письменський Є. О. Розвиток кримінально-правової політики України в умовах режиму воєнного стану: проміжний аналіз експертної оцінки. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2024. № 3. С. 150–160 та ін.

¹ Киричко В. М. Імплементація положень Римського статуту Міжнародного кримінального суду до Кримінального кодексу України: результати і перспективи. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2024. Вип. 2 (22). С. 14–24.

² Див. підрозділ 1.1 розділу 1 монографії.

тичних) щодо усунення сприятливих умов для можливого вчинення суспільно небезпечного посягання *в майбутньому*, тоді як і співучасть у злочині, і причетність до нього, про що йдеться в розділі VI Загальної частини КК, у межах якого розміщено ст. 31¹ КК, завжди припускають або спільну участь у злочині (співучасть), або заздалегідь не обіцяне сприяння його вчиненню чи приховуванню (причетність).

По-четверте, використані законодавцем у тексті ст. 31¹ КК різні мовні звороти, словосполучення, поняття та терміни не виключають і різних підходів до тлумачення її змісту і, отже, припущення, що в цій нормі передбачено відповідальність не тільки за невикиття заходів, спрямованих на запобігання чи припинення вчинення злочину¹. Так, вказівка закону на «*вчинений*» (тобто раніше скоєний) підлеглою особою злочин, а не на «*вчинюваний*» (тобто такий, що вчиняється в теперішній час) у поєднанні з посиланням на невикиття керівником заходів «*для повідомлення про такий злочин компетентного органу*» може по-різному трактуватися:

1) якщо, наприклад, таке неповідомлення є способом приховування (укриття) *раніше вчиненого* підлеглою особою злочину, то подібне сприяння може оцінюватися: **а)** або як *співучасть* у цьому злочині (ч. 5 ст. 27 КК) – коли воно було заздалегідь обіцяним; **б)** або як *приховування* злочину (ч. 6 ст. 27 КК) – коли воно не було заздалегідь обіцяним;

2) якщо ж виходить з того, що неповідомлення є одним зі способів невикиття керівником заходів для запобігання чи припинення злочину, *вчинюваного в теперішній час*, тобто стосується розпочатого, але *незакінченого* злочину (готування або замаху), то таке сприяння може оцінюватися: **а)** або як *співучасть* у цьому злочині – коли воно було заздалегідь обіцяним; **б)** або як *потурання* (неперешкоджання) його вчиненню – коли воно не було заздалегідь обіцяним.

По-п'яте, навіть якщо, спираючись на вказівку закону про невикиття керівником заходів для «запобігання чи припинення вчинення злочину», виходить все ж таки з того, що у ст. 31¹ КК встановлено відповідальність лише за такий вид причетності до злочину як *поту-*

¹ Тютюгін В. І., Суходубова І. В. Питання стабільності кримінального законодавства України в роботах академіка В. Я. Тація та їх вирішення у чинному кримінальному законодавстві. *Наукова спадщина професора В. Я. Тація і актуальні проблеми кримінального права* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф., що відбулася 21 січ. 2025 р. / редкол.: Ю. А. Пономаренко (голова) та ін. Харків : Право, 2025. С. 86–99.

рання його вчиненню, то і в такому випадку зміст приписів цієї норми викликає певні питання, зауваження та заперечення.

Передусім це стосується обраного законодавцем підходу стосовно *суб'єктивної сторони* такого виду причетності, як потурання. Справа в тому, що у ст. 31¹ КК зазначається про відповідальність керівника не тільки у випадках, коли він «знав», а й у разі, якщо він «повинен був і міг знати», що підлегла йому особа вчиняє відповідний злочин. Між тим, як відомо, встановлення відповідальності за будь-який вид причетності до кримінального правопорушення, в тому числі і за потурання його вчиненню, за наявності необережної форми вини суперечить основоположним, напрацьованим багатьма роками і усталеним у законодавстві, теорії та в практиці канонам національного кримінального права, згідно з якими заздалегідь не обіцяне неперешкоджання кримінальному правопорушенню визнається потуранням його вчиненню лише за наявності *умисної* форми вини¹. Більше того, аналіз статей 365³ та 426 КК, які встановлюють відповідальність за конкретні (окремі) види потурання, свідчить, що ці умисні кримінально протиправні діяння належать до кримінальних правопорушень із *формальним* складом, а отже можуть бути вчинені за наявності лише *прямого умислу* в поведінці їх суб'єкта. Саме умисна форма вини, так би мовити, наближає причетність (у тому числі й потурання) до співучасті у кримінальному правопорушенні й тим самим викликає (породжує) необхідність її відмежування від співучасті в ньому.

По-шосте, викликає заперечення і відсутність у законі за такий вид причетності, про який ідеться у ст. 31¹ КК, самостійної санкції, яка, на наш погляд, повинна була б «супроводжувати» передбачене в цій нормі діяння. Між тим у ч. 3 ст. 31¹ КК зазначається, що керівник «підлягає кримінальній відповідальності згідно з відповідною частиною цієї статті та статтею (частиною статті) Особливої частини цього Кодексу, що передбачає кримінальну відповідальність за злочин, вчинений підлеглою особою». Таким чином, зі змісту ч. 3 ст. 31¹ КК випливає, що керівник, будучи особою лише причетною до злочину, вчиненого його підлеглим, визнається фактично *співучасником* цього

¹ Беніцький А. С. Характеристика ознак потурання злочину. *Юридичний бюлетень*. Одеса : ОДУВС, 2018. Вип. 7. Ч. 2. С. 195–204. URL: http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2018/7_2018/part_2/29.pdf ; Лемешко О. М. Кримінально-правова оцінка потурання вчиненню злочину. Харків : ФІНН, 2003. 160 с. та ін.

злочину, незважаючи на відсутність у таких випадках як спільної участі цих осіб у вчиненні одного й того самого злочину, так і спільного (єдиного) їхнього умислу на його вчинення. Як справедливо зазначає О. О. Марін, обраний законодавцем підхід до формулювання змісту приписів ст. 31¹ КК конструктивно нагадує підставу відповідальності співучасників (крім виконавця) за їх участь у кримінальному правопорушенні¹.

Більше того, така «своєрідна» співучасть в *умисних* злочинах, передбачених статтями 437–439, 442, 442¹ КК і вчинених підлеглою особою, визнається за ст. 31¹ КК наявною навіть у випадках, коли кримінально протиправне діяння керівника (тобто особи, лише причетної до злочину підлеглого) характеризується не тільки умисною, а й *необережною* формою вини, що, безумовно, суперечить закріпленим у чинному кримінальному законодавстві підставам відповідальності як за співучасть у кримінальному правопорушенні, так і за причетність до його вчинення.

Навряд чи підхід, обраний у ст. 31¹ КК щодо відповідальності причетної до злочину особи, також відповідає і *принципам справедливості, пропорційності та рівності перед законом*, бо стосовно особи, яка не є співучасником злочину, а лише сприяє його вчиненню шляхом задалегідь не обіцяного потурання, встановлено таку саму (однакову) за її суворістю відповідальність, що і стосовно особи, яка вчинила цей злочин, будучи безпосереднім його суб'єктом або співучасником. Більше того, зі змісту приписів ст. 31¹ КК випливає, що однакову (рівну за суворістю) відповідальність з особою, яка вчинила умисний злочин, несе й особа, яка сприяла його вчиненню, за наявності в її поведінці не тільки умисної, а навіть і необережної форми вини.

Нарешті, *по-сьому*, хоча ст. 31¹ КК і розташована в Загальній частині КК, але аналіз її приписів свідчить, що ця норма не має загального, так би мовити, *інституціонального* характеру, бо в ній вирішується лише одне конкретне питання щодо відповідальності окремого суб'єкта (керівника) за сприяння вчиненню підлеглою йому особою одного зі злочинів, передбачених статтями 437–439, 442 чи 442¹ КК. Отже, ст. 31¹ КК навряд чи відповідає ознакам самостійного інституту кримінально-

¹ Марін О. Проблеми впровадження «командної відповідальності» у національне кримінальне право України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Вип. 90, ч. 4. С. 91.

го права, бо в ній сформульований лише окремий склад злочину¹, за наявності якого настає відповідальність за сприяння вчиненню одного зі злочинів, передбачених у розділі XX «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» Особливої частини КК. Інакше кажучи, у ст. 31¹ КК, як і у статтях 365³ та 426 КК, теж встановлено відповідальність за окремий склад злочину щодо сприяння вчиненню відповідних кримінальних правопорушень. Проте, на відміну від статей 365³ і 426 КК, окремий склад злочину, передбачений у ст. 31¹ КК, міститься без належних, як уявляється, для цього підстав не в Особливій, а в Загальній частині КК.

Розміщення ст. 31¹ КК у Загальній частині КК насамперед не відповідає вимогам ч. 3 ст. 32 Закону України «Про правотворчу діяльність», згідно з якою у загальній частині кодексу мають викладатися загальні засади правового регулювання (принципи, загальні положення та основні інститути правового регулювання) у відповідній сфері суспільних відносин, тоді як у спеціальних частинах (наступних книгах) кодексу викладаються групи норм права, об'єднані за специфічною ознакою (ознаками), які визначають особливості правового регулювання у відповідній сфері суспільних відносин². До речі, саме таким шляхом зазвичай іде європейський законодавець, про що свідчить проведений вище аналіз кримінального законодавства країн Європейського Союзу.

Крім того, якщо залишити ст. 31¹ КК у місці її нинішнього розташування в розділі VI Загальної частини КК, то, виходячи зі змісту її приписів, цей розділ, за влучним зауваженням О. О. Маріна, довелося би перейменувати, зазначивши, що в ньому встановлено відповідальність *не за співучасть, а за участь* декількох осіб у вчиненні кримінального правопорушення³, бо, як уже зазначалось, у чинній редакції ст. 31¹ КК причетність фактично прирівнюється до співучасті, а відповідальність за неї не виключається за наявності не тільки умисної, а й необережної форми вини у поведінці причетної особи.

Слід також ураховувати, що хоча відповідальність за потурання воєнним злочинам і встановлена в ст. 31¹ Загальної частини КК, однак

¹ Марін О. Проблеми впровадження «командної відповідальності» у національне кримінальне право України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Вип. 90, ч. 4. С. 92–93.

² Про правотворчу діяльність : Закон України від 24 серпня 2023 р. № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-IX#n31424>.

³ Марін О. Проблеми впровадження «командної відповідальності» у національне кримінальне право України. С. 94–95.

основним безпосереднім об'єктом передбаченого в ній діяння законодавець визнає все-таки суспільні відносини у сфері забезпечення миру, безпеку людства та міжнародного правопорядку, бо в ст. 31¹ КК йдеться про відповідальність причетної особи за злочини, передбачені в розділі XX Особливої частини КК. Отже й норма, яка встановлює відповідальність за потурання таким злочинам, повинна, очевидно, знаходитися не в Загальній, а в розділі XX Особливої частини КК.

Виходячи з викладеного, а також ураховуючи об'єктивні та суб'єктивні ознаки того діяння, яке полягає у сприянні однією особою вчиненню кримінального правопорушення іншою особою (зрозуміло, за відсутності при цьому ознак співучасті), вважаємо за доцільне норму про потурання воєнним злочинам розмістити не в Загальній частині КК, а в розділі XX Особливої частини КК, сформувавши певним чином її диспозицію та санкцію.

На наш погляд, найбільш вдало об'єктивні та суб'єктивні ознаки такого сприяння на сьогоднішній день сформульовано в ст. 426 КК «Бездіяльність військової влади», приписи якої могли би бути використані (сприйняті) і при конструюванні (побудові) диспозиції аналогічної статті в розділі XX Особливої частини КК. Якщо ж виходити з того, що не менш значну шкоду відповідним суспільним відносинам спричиняє не тільки потурання вчиненню міжнародних (воєнних) злочинів, а і їх приховування, то диспозиція норми, що пропонується *de lege ferenda*, могла би бути викладена приблизно в такій редакції:

«Умисне заздалегідь не обіцяне сприяння військовим командиром або іншою, прирівняною до нього, особою вчиненню їхнім підлеглим будь-якого зі злочинів, передбачених статтями 437–439, 442 і 442¹ цього Кодексу, або сприяння його приховуванню – карається...».

Що стосується санкції такої статті, то при її створенні (формуванні) доцільно було б орієнтуватися на ті види й розміри тих покарань, які передбачені у статтях 437–439, 442, 442¹ КК. При цьому зрозуміло, що діяння причетної до злочину особи повинно тягти за собою менш сувору відповідальність (караність), ніж діяння особи, яка безпосередньо вчинила такий злочин.

На завершення аналізу ст. 31¹ КК слід, однак, зауважити, що пропозиція про доцільність її виключення з розділу VI Загальної частини КК і створення та розміщення в розділі XX Особливої частини КК окремої (спеціальної) норми щодо відповідальності за причетність до зло-

чинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, зовсім не виключає і збереження положень цієї норми в тому їх вигляді (зрозуміло, з деякими необхідними корективами), у якому вони закріплені на теперішній час у ст. 31¹ КК. Проте, на нашу думку, таке рішення може бути реалізовано лише в разі, якщо положення, аналогічні за змістом приписам ст. 28 Римського статуту МКС і ст. 31¹ КК, будуть включені не в Загальну чи Особливу частину чинного КК, а розміщені в *окремому* нормативно-правовому акті, який би існував і діяв *поряд* із КК і в якому з урахуванням важливості тих суспільних відносин, на які посягають такі злочини, та їх підвищеної небезпеки були б закріплені свої *особливі* (специфічні) умови (підстави) відповідальності за причетність до міжнародних злочинів, згідно з якими особа, що сприяла їх вчиненню чи приховуванню, підлягала би відповідальності: **а)** за наявності в її поведінці не тільки умисної, а й необережної форми вини, і **б)** за тими самими нормами (статтями) цього нормативного акта, що й особа, яка безпосередньо скоїла той міжнародний злочин, вчиненню чи приховуванню якого сприяла причетна особа.

Прийняття такого нормативно-правового акта означало би, що проблема так званої командної відповідальності вирішується в нашому національному законодавстві не на підставі положень розділу VI Загальної частини КК («Співучасть»), а виходячи зі стандартів, вироблених із цього приводу в міжнародному кримінальному праві.

Саме таке вирішення цього питання реалізовано в кримінальному законодавстві деяких країн ЄС (Нідерланди, ФРН, Швеція та ін.). Такий шлях вирішення цього питання пропонується обрати й у проєкті окремого Закону України «Про кримінальну відповідальність за міжнародні злочини», який було прийнято за основу ще 05.12.2024 і яким пропонується доповнити чинне кримінальне законодавство України¹. У проєкті цього закону передбачено ст. 28 «Відповідальність командира (начальника) за міжнародні злочини підлеглих», зміст якої загалом збігається з приписами ст. 31¹ КК². Однак уявляється, що рішення, яке

¹ Проєкт Закону України «Про кримінальну відповідальність за міжнародні злочини» (прийнятий за основу 05.12.2024). URL: <https://itd.rada.gov.ua/c932a171-b123-4871-9858-2e965eae4af>.

² Пропозицію про доцільність створення такого окремого законодавчого акта і вирішення саме в ньому питання про так звану командну відповідальність, підтримують

пропонується реалізувати в цьому законопроекті, є не зовсім послідовним, бо включення до нього ст. 28 не супроводжується пропозицією про виключення з КК ст. 31¹. Проте за такого підходу будуть збережені обидві однакові за змістом норми, які встановлюють відповідальність за одні й ті самі (тотожні) кримінально протиправні діяння. Тому в разі прийняття окремого закону про відповідальність за міжнародні злочини і наявності в ньому норми про відповідальність за причетність до вчинення таких злочинів ст. 31¹ має бути, безумовно, виключена з КК.

Таким чином, ст. 31¹ КК в тому її вигляді, у якому вона існує на теперішній час, на наш погляд, має бути виключена з розділу VI Загальної частини КК. Що ж стосується питання про відповідальність зобов'язаних осіб за причетність до міжнародних злочинів, вчинених підлеглими їм особами, то з вищевикладеного випливає, що воно може бути вирішене законодавцем двома шляхами:

1) або шляхом встановлення відповідальності за такі діяння в окремій статті розділу XX «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства, миру та міжнародного правопорядку» Особливої частини КК. Але в такому разі ця стаття КК має відповідати всім основоположним принципам і підставам відповідальності за причетність і має бути побудована з урахуванням тих системних зв'язків, які існують між окремими приписами КК і на яких заснована та функціонує система національного кримінального законодавства;

2) або шляхом прийняття окремого законодавчого акта про кримінальну відповідальність за міжнародні злочини й закріплення в ньому норми (статті), аналогічної за змістом її приписів положенням ст. 31¹ КК.

і в науковій літературі. Див., наприклад: Марін О. Проблеми впровадження «командної відповідальності» у національне кримінальне право України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Вип. 90, ч. 4. С. 93–95.

Висновки

У монографії здійснено теоретико-прикладне дослідження такого виду причетності до кримінального правопорушення, як *потурання* його вчиненню. На основі проведеного аналізу національного, міжнародного та зарубіжного кримінального законодавства, матеріалів судової практики й наукових досліджень у цій сфері сформульовано низку наукових висновків стосовно поняття, ознак і сутності потурання кримінальному правопорушенню, його відмежування від співучасті та інших суміжних діянь. Виявлено проблемні питання кримінально-правового регулювання відповідальності за потурання і надано обґрунтовані пропозиції та рекомендації для їх вирішення шляхом удосконалення чинного кримінального законодавства та практики його застосування. Результати дослідження дозволяють сформулювати такі висновки.

1. Встановлено, що потурання є однією з форм сприяння вчиненню кримінального правопорушення та видом причетності до кримінального правопорушення.

2. Доведено, що сприяння кримінальному правопорушенню – це умисна або необережна поведінка особи у формі дії або бездіяльності, яка об'єктивно створює потенційну або реальну можливість для готування / вчинення кримінального правопорушення іншою особою або забезпечує сприятливі умови для існування (функціонування) вже створених злочинних угруповань. Сприяння як поведінка щодо створення умов завжди пов'язане з наявністю двох різних осіб, які вчиняють самостійні діяння: а) одна з цих осіб вчиняє попереднє або супутнє кримінальне правопорушення, яке виступає умовою для вчинення наступного (пов'язаного) кримінального правопорушення; б) інша особа вчиняє похідне (пов'язане) кримінальне правопорушення. Отже, у разі сприяння кримінальному правопорушенню поведінка однієї особи: а) об'єктивно передусь та створює сприятливі умови для вчинення кримінального правопорушення іншою особою (попереднє діяння) або б) супроводжує вчинення цього кримінального правопорушення і тим самим виступає як супутнє діяння, яке створює сприятливі умови для продовження вчинення кримінального правопорушення, яке вже було розпочате іншою особою (супутнє діяння).

3. Сприяння вчиненню кримінального правопорушення може проявлятися в таких формах, як:

1) пособництво (співучасть) у вчиненні кримінального правопорушення;

2) створення умов або надання іншої допомоги для вчинення іншою особою кримінального правопорушення за відсутності ознак пособництва в ньому, коли воно здійснюється шляхом: а) умисного створення умов для вчинення кримінального правопорушення за відсутності двостороннього суб'єктивного зв'язку (взаємної поінформованості) між особами, яка вчиняє таке правопорушення і яка сприяє цьому; б) надання предметів (речовин), які використовуються іншою особою як знаряддя або засоби вчинення кримінального правопорушення, за відсутності спільного (єдиного) умислу на його вчинення; в) надання допомоги в існуванні, функціонуванні й «розвитку» організованої групи або злочинної організації; г) незапобігання кримінальному правопорушенню;

3) неперешкоджання вчиненню кримінального правопорушення за відсутності спеціального обов'язку перешкодити його вчиненню;

4) неперешкоджання вчиненню кримінального правопорушення за наявності обов'язку, але відсутності реальної можливості перешкодити його вчиненню;

5) потурання вчиненню кримінального правопорушення, тобто неперешкоджання його вчиненню за наявності обов'язку й можливості перешкодити його вчиненню.

4. Сприяння як поведінка щодо створення умов для вчинення кримінального правопорушення іншою особою припускає наявність двох різних суб'єктів, кожен з яких вчиняє самостійне діяння: а) один із цих суб'єктів вчиняє попереднє або супутнє діяння, яке виступає умовою для вчинення наступного (пов'язаного) кримінального правопорушення; б) інший суб'єкт вчиняє похідне (пов'язане) кримінальне правопорушення. Отже, при сприянні кримінальному правопорушенню діяння однієї особи: а) об'єктивно передує та створює сприятливі умови для подальшого вчинення кримінального правопорушення іншою особою (попереднє діяння) або б) супроводжує, тобто виступає як супутнє діяння, яке створює сприятливі умови для продовження вчинення кримінального правопорушення, яке вже було розпочате іншою особою (супутнє діяння).

5. Залежно від наявності / відсутності домовленості між особами, яка сприяє та яка вчиняє кримінальне правопорушення, таке створення умов може бути: а) заздалегідь обіцяним або б) заздалегідь не обіцяним. З об'єктивної сторони сприяння може полягати: а) в усуненні перешкод для вчинення кримінального правопорушення іншою особою або б) у нестворенні перешкод, протидії вчиненню кримінального правопорушення іншою особою. Психічне ставлення особи до сприяння іншій особі у вчиненні кримінального правопорушення може бути: а) як умисним, б) так і необережним. У разі умисного створення умов для вчинення іншою особою кримінального правопорушення наявність або відсутність спільної домовленості між цими особами не виключає ознак сприяння. Останнє може мати місце за наявності домовленості про спільне вчинення кримінального правопорушення, щодо якого відбувається сприяння. У цьому випадку таке сприяння набуває ознак співучасті у виді пособництва. У зв'язку з цим кримінальна відповідальність за таке сприяння настає за правилами кваліфікації при співучасті. За відсутності такої домовленості між особою, яка вчиняє кримінальне правопорушення, та особою, яка йому сприяє, остання підлягає кримінальній відповідальності лише в разі, якщо за таке створення умов для вчинення кримінального правопорушення іншою особою передбачено кримінальну відповідальність у відповідних статтях Особливої частини КК.

6. Кримінальна відповідальність за сприяння може бути як пов'язана із вчиненням кримінального правопорушення іншою особою, так і може не залежати від його вчинення. У зв'язку з цим окремі форми сприяння кримінальному правопорушенню, що вчиняється іншою особою, не є кримінально караними.

7. Потурання є також одним із видів причетності до кримінального правопорушення, під якою розуміють умисне суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність), яке хоча і сприяє вчиненню іншою особою кримінального правопорушення або його приховуванню, але не становить співучасті в ньому. До ознак причетності належать: 1) вчинення двох кримінальних правопорушень різними суб'єктами; 2) вчинені кримінальні правопорушення, пов'язані між собою; 3) причетне діяння завжди пов'язане з конкретним кримінальним правопорушенням, яке вчиняється (здійснюється) або було вчинене іншою особою; 4) між причетним кримінальним правопорушенням і тим, що вчинене іншою

особою, існує зумовлюючий зв'язок; 5) особливість зумовлюючого зв'язку полягає в існуванні різної хронологічної послідовності між цими діями; 6) між поведінкою причетної особи та поведінкою особи, яка вчиняє інше кримінальне правопорушення, завжди відсутній спільний (єдиний) умисел на вчинення цього кримінального правопорушення, а саме відсутня суб'єктивна спільність – двосторонній суб'єктивний зв'язок; 7) причетність – це завжди умисна кримінально протиправна діяльність; 8) об'єкти кримінально правової охорони, на які посягає причетне діяння та кримінальне правопорушення, що вчиняється іншою особою, не завжди збігаються, тобто можуть бути різними; 9) відповідальність особи, яка вчинила причетне діяння, та іншої особи, що вчинила кримінальне правопорушення, завжди має самостійний характер.

8. Потуранням визнається умисне, заздалегідь не обіцяне неперешкодження підготовлюваному або вчинюваному кримінальному правопорушенню особою, яка повинна була й могла перешкодити його вчиненню. Оскільки у кримінальному законодавстві України відсутній склад потурання (загальна норма), то його об'єктивні та суб'єктивні ознаки встановлювалися шляхом аналізу конкретних видів потурання, відповідальність за які передбачено в окремих нормах Особливої частини КК, зокрема у статтях 365³ та 426 КК.

9. Потурання кримінальному правопорушенню відрізняється від інших видів причетності темпоральною ознакою, яка характеризує час його вчинення. Якщо інші види причетності, наприклад, приховування, можуть мати місце після вчинення кримінального правопорушення іншою особою, то потурання завжди супроводжує останнє, здійснюється на тлі його вчинення, існує завжди поряд із ним. У зв'язку з цим, якщо інше кримінальне правопорушення ще не вчиняється (відсутнє навіть готування до нього) або вже вчинене (закінчене), поведінка особи не може визнаватися потуранням, але це не виключає наявності ознак інших видів причетності.

10. Потурання є «полюб'єктивним» суспільно небезпечним діянням, основним безпосереднім об'єктом якого є відносини у сфері забезпечення здійснення правосуддя. Обов'язковими додатковими його об'єктами є суспільні відносини, яким заподіюється шкода внаслідок вчинення кримінального правопорушення, якому потурає особа, а також ті суспільні відносини, які існують у сфері суспільно корисної діяльності, у якій зайнято особу, що вчинила потурання.

11. З об'єктивної сторони потурання полягає в бездіяльності особи у виді неперешкоджання умисному кримінальному правопорушенню, що вчиняється іншою особою. Потурання може мати місце лише протягом того проміжку часу, впродовж якого існує кримінальне правопорушення, якому потурають, як факт об'єктивної дійсності, тобто протягом часу його вчинення. У зв'язку з цим воно можливе, якщо кримінальне правопорушення, якому потурають, вчиняється на стадії готування або замаху.

12. Під вчиненням кримінального правопорушення, якому потурають, необхідно розуміти вчинення іншою особою виключно суспільно небезпечного діяння – дії або бездіяльності. У зв'язку з цим, при потуранні особа підлягає відповідальності за те, що не зупинила саме діяння, яке вчиняє інша особа, а не за те, що не перешкодила настанню суспільно небезпечного наслідку від його вчинення.

13. Для наявності об'єктивної сторони потурання необхідно встановити такі обставини: 1) існування умисного кримінального правопорушення, що вчиняється іншою особою; 2) незакінченність такого кримінального правопорушення, тобто чи містить воно ознаки готування або замаху; 3) нормативний акт або заснований на ньому договір, яким визначається компетенція відповідальної особи; 4) коло повноважень, а саме сукупність прав та обов'язків, якими наділяється особа відповідно до цього акта (договору); 5) конкретний вид обов'язку, який така особа не виконала, хоча повинна була його виконати в певному обсязі та в певний спосіб у конкретній ситуації; 6) наявність реальної можливості належним чином виконати цей обов'язок у цих конкретних умовах; 7) причини невиконання такого обов'язку та відсутність обставин, які б перешкождали його виконанню.

14. Залежно від характеру заходів, які необхідно було вжити для перешкоджання вчиненню кримінального правопорушення, потурання може полягати: а) у безпосередньому неперешкоджанні або б) в опосередкованому неперешкоджанні кримінальному правопорушенню, що вчиняється іншою особою. Залежно від обсягу обов'язків, які особа повинна була й могла виконати для того, щоб перешкодити вчиненню кримінального правопорушення іншою особою, потурання може проявлятися: а) у неперешкоджанні вчиненню кримінального правопорушення іншою особою або б) у недостатньому перешкоджанні вчиненню такого кримінального правопорушення.

15. Потурання вважається закінченим з моменту отримання особою достовірної інформації про готування або вчинення (замах на вчинення) кримінального правопорушення і невжиття заходів реагування на нього в тому обсязі й у той спосіб, що входять до кола повноважень особи. Потурання може мати ознаки триваючого кримінального правопорушення, бо з моменту невиконання або неналежного виконання обов'язків щодо перешкоджання вчиненню іншого кримінального правопорушення воно безперервно триває до моменту: а) виявлення самого факту такої протидії компетентними органами; б) припинення його вчинення з боку самої особи, яка здійснювала потурання; в) припинення вчинення кримінального правопорушення, стосовно якого здійснювалось потурання.

16. Потурання як вид причетності може бути тільки заздалегідь не обіцяним. Саме тому воно не перебуває у причинному зв'язку з тим кримінальним правопорушенням, що вчиняється іншою особою. Водночас між потуранням та кримінальним правопорушенням, що вчиняється іншою особою, існує зумовлюючий зв'язок.

17. Суб'єктом потурання є особа, на яку на підставі закону, інших нормативно-правових актів або договору покладено спеціальний обов'язок вживати заходів щодо протидії кримінальним правопорушенням, які вчиняються іншими особами. Залежно від характеру та обсягу повноважень, а також сфери діяльності особи, на яку покладається обов'язок протидіяти кримінальним правопорушенням, спеціальним суб'єктом потурання може бути не тільки службова, а й інша особа, на яку з огляду на її професійну чи іншу спеціальну діяльність покладено обов'язок перешкоджати вчиненню кримінальних правопорушень з боку інших осіб (так звана спеціально зобов'язана особа).

18. Із суб'єктивної сторони потурання завжди вчиняється з прямим умислом, зміст якого полягає в тому, що особа:

1) усвідомлює фактичні об'єктивно-суб'єктивні обставини кримінального правопорушення, вчиненню якого вона повинна та може протидіяти;

2) усвідомлює суспільну небезпечність кримінального правопорушення, вчиненню якого вона не перешкоджає;

3) усвідомлює вид, зміст і спосіб вчинення дій, які вона зобов'язана й може вчинити в конкретній ситуації для перешкоджання вчиненню цього кримінального правопорушення;

4) усвідомлює, що її бездіяльність створює сприятливі умови іншій особі для безперешкодного продовження нею кримінального правопорушення;

5) передбачає, що внаслідок її невтручання особа продовжить вчиняти це кримінальне правопорушення;

6) бажає утриматися від виконання покладеного на неї обов'язку щодо перешкоджання іншій особі у вчиненні кримінального правопорушення.

19. Психічне ставлення до настання суспільно небезпечних наслідків кримінального правопорушення, якому потурає особа, може містити ознаки як прямого, так і непрямого умислу, а також необережності. Водночас визначальним у характеристиці суб'єктивної сторони потурання є психічне ставлення особи до власного діяння та кримінального правопорушення, що вчиняється іншою особою, а не до можливих наслідків останнього.

20. Порівняльний аналіз міжнародного та зарубіжного кримінального права свідчить про відсутність чітких міжнародно-правових стандартів криміналізації потурання. Зокрема, це проявляється в тому, що:

а) окрема (загальна) норма про потурання міститься в КК лише деяких європейських країн,

б) існують різні підходи до визначення кола кримінальних правопорушень, потурання яким є кримінально караним діянням;

в) наявні техніко-юридичні, а іноді й сутнісні особливості (розбіжності) у формулюванні (регламентації) об'єктивних та суб'єктивних ознак потурання;

г) по-різному визначаються межі караності потурання. Деякі КК європейських країн установлюють відповідальність за потурання, вчинене за наявності як умисної, так і необережної форми вини. В окремих КК країн ЄС потурання прирівнюється до співучасті у кримінальному правопорушенні, а в інших до потурання відносять і неповідомлення про вчинюване чи вчинене кримінальне правопорушення. У деяких зарубіжних КК встановлено відповідальність за потурання кримінальним правопорушенням залежно від сфери їх вчинення, тяжкості цих правопорушень або об'єкта посягання, тоді як в інших КК закріплюється чітко визначений перелік кримінальних правопорушень, потурання яким визнається кримінально караним деліктом. У зарубіжному

праві використовуються різні підходи до визначення меж караності потурання. Втім, незважаючи на відсутність уніфікованого вирішення цього питання, усі проаналізовані КК ґрунтуються на однаковому принципі – покарання за потурання не може бути більш суворим, ніж передбачено за кримінальне правопорушення, якому своїм потуранням сприяла особа. До того ж у КК деяких європейських країн за потурання, вчинене службовою особою, передбачається обов’язкове додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Поряд із відповідальністю за потурання, у низці європейських КК окреслюється коло обставин, за наявності яких кримінальна відповідальність за потурання або повністю виключається, або настає за потурання лише окремим видам кримінальних правопорушень (наприклад, за діяння терористичної спрямованості або за такі особливо тяжкі, за які передбачено довічне позбавлення волі).

21. Аналіз зарубіжного досвіду правової регламентації відповідальності військових командирів за воєнні злочини, вчинені їхніми підлеглими, свідчить про відсутність чітких правових стандартів визначення такої відповідальності. Деякі країни пішли шляхом прийняття спеціального законодавчого акта, у якому відтворюються положення Римського статуту МКС, інші – шляхом внесення відповідних змін і доповнень до національного кримінального законодавства. Зокрема, імплементація Римського статуту у практиці країн ЄС здійснювалася в різний спосіб, а саме шляхом: а) прийняття спеціального законодавчого акта, у якому відтворюються положення Римського статуту (наприклад, Нідерланди, Італія, ФРН, Швеція), або б) внесення відповідних змін і доповнень до національного кримінального законодавства. Саме таким шляхом пішла більшість країн ЄС, які норми про відповідальність за потурання воєнним злочинам включили до відповідних розділів своїх кримінальних кодексів. При цьому у європейських країнах, які належать до романо-германської правової системи, норми про відповідальність військового командування за потурання, на відміну від ст. 31¹ КК України, розташовані виключно в розділі Особливої частини КК, присвяченому воєнним злочинам.

22. По-різному в зарубіжному праві визначаються суб’єктивні ознаки бездіяльності військового командування. У більшості країн ЄС відповідальність військових командирів може наставати за наяв-

ності умисного або необережного ставлення до вчинення підлеглими воєнних злочинів. Водночас у деяких країнах ЄС відповідальність за таку поведінку військового командування настає лише за наявності умислу.

23. У зарубіжному праві військовому командирі не ставляться у вину воєнні злочини, вчинені підлеглими. Він несе відповідальність виключно за невиконання своїх обов'язків щодо запобігання вчиненню таких злочинів. Водночас межі такої відповідальності визначаються по-різному. У деяких європейських КК положення відповідних статей Особливої частини КК не містять самостійної санкції. Вони лише закріплюють ознаки протиправної поведінки, тоді як закон для визначення меж їхньої відповідальності відсилає до статті, у якій передбачено відповідальність виконавця або співучасника воєнного злочину. Втім у більшості зарубіжних КК за порушення військовим командуванням обов'язку контролю за підлеглими, що призвело до вчинення останніми воєнного злочину, у відповідній статті встановлено самостійну санкцію.

24. У кримінальному законодавстві деяких країн ЄС відповідальність військового командира не диференціюється залежно від його психічного ставлення до вчинення підлеглими воєнних злочинів і не залежить від того, чи було таке діяння умисним або необережним. Водночас у цих КК містяться положення, згідно з якими суд при призначенні покарання зобов'язаний враховувати ступінь тяжкості злочину, вчиненого командиром, тяжкість і масштабність злочинів, які здійснили підлеглі, і ступінь вини начальника.

25. На підставі проведеного аналізу аргументовано внесення змін до Загальної частини КК шляхом виключення частин 6 та 7 ст. 27 КК і доповнення розділу VI ст. 27¹ КК, у якій були б регламентовані всі види причетності до кримінального правопорушення:

«Стаття 27¹. Причетність до кримінального правопорушення

1. Причетністю до кримінального правопорушення визнається умисне суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність), яке хоча і сприяє вчиненню іншою особою кримінального правопорушення або його приховуванню, але не становить співучасті в ньому.

2. Видами причетності до кримінального правопорушення є по-
турання його вчиненню, приховування кримінального правопорушення та неповідомлення про його вчинення.

3. *Не є співучастю не обіцяне заздалегідь умисне неперешкоджання підготовлюваному або вчинюваному кримінальному правопорушенню особою, яка повинна була і могла перешкодити його вчиненню (потурання). Особи, які вчинили такі діяння, підлягають кримінальній відповідальності за статтею 396¹, а також в інших випадках, спеціально передбачених цим Кодексом.*

4. *Не є співучастю не обіцяне заздалегідь переховування особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, знарядь і засобів учинення кримінального правопорушення, слідів кримінального правопорушення чи предметів, здобутих кримінально протиправним шляхом, або придбання чи збут таких предметів. Особи, які вчинили такі діяння, підлягають кримінальній відповідальності лише у випадках, передбачених статтями 198 та 396 цього Кодексу.*

5. *Не є співучастю обіцяне до закінчення вчинення кримінального правопорушення неповідомлення про достовірно відоме підготовлюване або вчинюване кримінальне правопорушення. Такі особи підлягають кримінальній відповідальності лише у випадках, коли вчинене ними діяння містить ознаки іншого кримінального правопорушення».*

26. Обґрунтовано необхідність внесення змін до Особливої частини КК шляхом доповнення її статтею такого змісту:

«Стаття 396¹. Потурання злочину

Заздалегідь не обіцяне потурання вчиненню тяжкого чи особливо тяжкого злочину –

карається штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або пробацийним наглядом на строк від двох до п'яти років, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років».

27. Наведено аргументи щодо доцільності виключення ст. 31¹ із розділу VI Загальної частини КК і доповнення розділу XX Особливої частини КК спеціальною нормою про відповідальність представників військового командування та прірівняних до них осіб за воєнні злочини, вчинені підлеглими їм особами. При цьому сформульовано ті підходи, з урахуванням яких мають бути побудовані (сформовані) диспозиція і санкція цієї спеціальної норми. Водночас зазначено,

що положення, які містяться у ст. 31¹ КК, можуть бути і збережені, але не в Загальній чи Особливій частині чинного КК, а в окремому нормативному акті, який би існував поряд із КК і встановлював особливі (специфічні) підстави відповідальності за сприяння військовими командирами чи іншими, прирівняними до них, особами вчиненню їхніми підлеглими воєнних (міжнародних) злочинів.

Список використаних джерел

1. Андрушко П. П. Об'єкт кримінально-правової охорони, об'єкт злочину, об'єкт злочинного посягання та об'єкт злочинного впливу: основний зміст понять та їх співвідношення. *Адвокат*. 2011. № 11. С. 5–11.
2. Андрушко П. П. Злочини проти виборчих прав громадян та їх права брати участь у референдумі: кримінально-правова характеристика. Київ : КНТ, 2007. 328 с.
3. Абакіна-Пілявська Л. М. Інститут причетності до злочину в кримінальному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2014. 20 с.
4. Бажанов М. И. Уголовное право Украины. Общая часть. Днепропетровск : Пороги, 1992. 167 с.
5. Бажанов М. И. Избранные труды / сост.: В. И. Тютюгин, А. А. Байда, Е. В. Харитонов, Е. В. Шевченко ; отв. ред. В. Я. Таций. Харьков : Право, 2012. 1244 с.
6. Баймурзин Г. И. Ответственность за прикосновенность к преступлению. Алма-Ата : Наука, 1968. 188 с.
7. Барабаш О. Правосвідомість та її вплив на поведінку людини. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2017. № 861. С. 68–72.
8. Бедь В. В. Юридична психологія : навч. посіб. 2-ге вид., допов. і перероб. Київ : МАУП, 2004. 436 с.
9. Беніцький А. С. Причетність до злочину: проблеми кримінальної відповідальності. Луганськ : В. С. Резніков, 2014. 551 с.
10. Беніцький А. С. Характеристика ознак потурання злочину. *Юрид. бюлетень*. Одеса : ОДУВС, 2018. Вип. 7. Ч. 2. С. 195–204. URL: http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2018/7_2018/part_2/29.pdf.
11. Беніцький А. С. Класифікація проявів причетності до злочину в кримінальному праві України. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом*. Юридичні науки. 2015. № 1 (44). С. 72–76. URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/law/article/view/980/1492>.

12. Беніцький А. С. Відповідальність за причетність до злочину та співучасть у злочині згідно з Кримінальним кодексом УСРР 1922 і 1927 рр. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2013. Вип. 4. С. 197–206. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvlduvs_2013_4_25.pdf.
13. Берзін П. С. Злочинні наслідки: поняття, основні різновиди, кримінально-правове значення. Київ : Дакор, 2009. 736 с.
14. Брич Л. П. Теорія розмежування складів злочинів. Львів : ЛьвДУВС, 2013. 712 с.
15. Бурдін В. М. Осудність та неосудність (кримінально-правове дослідження). Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2010. 780 с.
16. Бурдін В. М. Осудність та неосудність у кримінальному праві України: проблеми теорії і практики : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2011. 42 с.
17. Бурчак Ф. Г. Соучастие. Социальные, криминологические и правовые проблемы. Киев : Вища школа, 1986. 208 с.
18. Бушуев И. А. Ответственность за укрывательство преступлений и недоносительство. М. : Юрид. лит., 1965. 138 с.
19. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Харків : Право, 2016. – Т. 17 : Кримінальне право / редкол. В. Я. Тацій (голова), В. І. Борисов (заст. голови) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2017. 1064 с.
20. Вереша Р. В. Поняття вини як елемент змісту кримінального права України. Київ : Атіка, 2005. 224 с.
21. Вереша Р. В. Суб'єктивні елементи підстави кримінальної відповідальності. Київ : Атіка, 2006. 740 с.
22. Вереша Р. В. Суб'єкт злочину : наук.-практ. посіб. Київ : Алерта, 2014. 44 с.
23. Вереша Р. В. Мотив та мета злочину : наук.-практ. посіб. Київ : Алерта, 2016. 56 с.
24. Вереша Р. В. Теоретико-прикладні аспекти суб'єктивної сторони складу злочину. Київ : Алерта, 2017. 568 с.
25. Вереша Р. В. Проблеми суб'єктивної сторони складу злочину. Київ : Алерта : Правова єдність, 2018. 432 с.
26. Вирок Вознесенського міськрайонного суду Миколаївської області від 28 грудня 2009 р. у справі №1-26/2009 р. *Єдиний дер-*

жавний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/7388838>.

27. Вирок Заводського районного суду м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області від 05 квітня 2024 р. у справі № 208/8108/15-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96422348>.
28. Вирок Іванківського районного суду Київської області від 31 жовтня 2024 р. у справі № 366/2743/24 (провадження по справі № 1-КП/366/256/24). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122699048>.
29. Вирок Кролевецького районного суду Сумської області від 14 вересня 2012 р. у справі № 1809/1525/2012 (провадження № 1/1809/121/2012). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/26098335>.
30. Вирок Первомайського міськрайонного суду Миколаївської області від 10 листопада 2021 р. у справі № 484/3442/21 (провадження № 1-кп/484/413/21). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100978276>.
31. Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 14 березня 2023 р. у справі № 947/15772/22 (провадження № 1-кп/522/748/23). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109530663>.
32. Вирок Сокальського районного суду Львівської області від 29 грудня 2011 р. у справі № 1-25/11. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/214686694>.
33. Вирок Теплицького районного суду Вінницької області від 06 квітня 2023 р. у справі № 144/1179/21 (провадження № 1-кп/144/3/23). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110048826>.
34. Вирок Тисменицького районного суду Івано-Франківської області від 03 квітня 2025 р. у справі № 352/1844/24 (провадження № 1-кп/352/102/25). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126325831>.
35. Вирок Херсонського міського суду Херсонської області від 14 листопада 2016 р. у справі № 2120/1-551/11 (провадження № н/п 1/766/6/16). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/63735960>.

36. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 16 листопада 2018 р. у справі № 761/39439/18 (провадження № 1-кп/761/2223/2018). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78108125>.
37. Вирок Шполянського районного суду Черкаської області від 02 листопада 2021 р. у справі № 691/368/21 (провадження № 1-кп/710/165/21). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100759372>.
38. Виттенберг Г. Б., Панченко П. Н. Прикосновенность к преступлению по советскому уголовному праву : учеб. пособие. Иркутск : Издат-во Иркутск. ун-та, 1976. 52 с.
39. Вознюк А. А. Теоретичні та практичні проблеми кримінальної відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь у них як посягання на громадську безпеку : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2018. 652 с.
40. Волков Б. С. Детерминистическая природа преступного поведения. Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1975. 110 с.
41. Воробей П. А. Теорія і практика кримінально-правового ставлення в вину. Київ : Вид-во Нац. акад. внутр. справ України, 1997. 184 с.
42. Воробей П. А. Кримінально-правове ставлення в вину. Київ : Атіка, 2009. 176 с.
43. Воронцов А. В. Актуальні питання визначення родового об'єкта злочинів проти правосуддя. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 2. С. 30–33.
44. Габро О. І., Чабанюк В. Д. Об'єкт складу злочину, передбаченого ст. 384 КК України. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 200–208.
45. Гаврилькевич В., Фірстова О. Емоційні стани особистості: теоретичне дослідження феномену. *Psychology Travelogs*. 2023. № 2. С. 41–50. DOI: <https://doi.org/10.31891/pt-2023-2-15>.
46. Гавриш С. Б. Уголовно-правовая охрана природной среды Украины. Проблемы теории и развитие законодательства. Харьков, 1994. 640 с.
47. Гавриш С. Б. Кримінально-правова охорона довкілля в Україні. Проблеми теорії, застосування і розвитку кримінального законодавства. Київ : Ін-т законодавства Верховної Ради України. 2002. 634 с.

48. Галиакбаров Р. Р. Квалификация групповых преступлений. М. : Юрид. лит., 1980. 80 с.
49. Галиакбаров Р. Р. Квалификация многосубъектных преступлений без признаков соучастия : учеб. пособие. Хабаровск : Хабаровская ВШ МВД СССР, 1987. 96 с.
50. Глистин В. К. Проблема уголовно-правовой охраны общественных отношений (объект и квалификация преступлений). Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1979. 127 с.
51. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика) : навч. посіб. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.
52. Горішний О. О. Співвідношення механізмів протидії злочинності та кримінально-правового впливу. *Форум права*. 2011. №2. С. 189–193. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/257102cb-4953-4775-a44d-6034a974cd32/content>.
53. Горностай А. В. Кримінальна відповідальність за замах на злочин. Харків : Юрайт, 2013. 232 с.
54. Грібов М. Л., Черняк А. М. Протидія злочинності оперативними підрозділами правоохоронних органів: поняття та зміст. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. №4. С. 37–51. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/13987/1/document_p037-051.pdf.
55. Гришаев П. И., Кригер Г. А. Соучастие по советскому уголовному праву. М. : Госюриздат, 1959. 256 с.
56. Гришук В. К. Кримінальне право України: Загальна частина : навч. посіб. Вид. 2-ге, змін. та допов. Львів, 2019. 666 с.
57. Дагель П. С. Субъективная сторона преступления и ее установление. Воронеж : Изд-во ВГУ, 1974. 244 с.
58. Декларация об искоренении насилия в отношении женщин : резолюция №48/104 от 20 декабря 1993 г. Генеральной Ассамблеи ООН. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/violence.shtml.
59. Демічева В. В. Проблеми подолання явищ правового нігілізму. *Правова держава*. 2010. Вип. 21. С. 119–124.
60. Демидова Л. М. Щодо критеріїв якості кримінального законодавства (історичний аспект). *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. Серія: Право*. 2010. Вип. 14. С. 123–130.

61. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12.08.1949, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 08.06.1977. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text.
62. Дорохіна Ю. А. Злочини проти власності. Теоретико-правове дослідження. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. 744 с.
63. Дудоров О. О. Причинний зв'язок: кримінально-правові аспекти. *Вісник Запорізького національного університету* : збірник наукових праць. Юридичні науки. 2012. №4 (ч. 1). С. 214–221.
64. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посіб. / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : ВАІТЕ, 2014. 944 с.
65. Дудоров О. О., Мовчан Р. О., Драчевський Є. Ю. Відповідальність за службове потурання: порівняльний аналіз чинного і перспективного кримінального закону. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2023. Вип. 4. С. 35–57.
66. Дуткевич Т. В. Загальна психологія. Теоретичний курс. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 388 с.
67. Європейська конвенція з прав людини від 04 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B4#Text.
68. Емельянов В. П. Понятіе об'єкта преступлений в уголовно-правовой науке. *Право і Безпека*. 2002. №4. С. 7–11.
69. Емельянов В. П. Класифікація об'єктів злочинів. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2002. Вип. 20. С. 179–183.
70. Емельянов В. П. Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин : наук.-практ. посіб. Харків : Право, 2018. 142 с.
71. Жаровська Г. П. Співучасть у злочині за кримінальним правом України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Чернівецький нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці, 2004. 211 с.
72. Житний О. О. Кримінальне право України в міжнародному вимірі (порівняльно-правовий аналіз) : монографія. Харків : Одіс-сей, 2013. 376 с.
73. Житний О. О. Конвенційні злочини. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2017. Вип. 1 (8). С. 268–269.

74. Задоя К. П. Генеза інституту командної відповідальності в міжнародному кримінальному праві. *Право і суспільство*. 2025. № 3. С. 240–249.
75. Зайцев О. В. Обмежена осудність у кримінальному праві України. Харків : Майдан, 2007. 240 с.
76. Зелинский А. Ф. Криминальная психология. Киев : Юринком Интер, 1999. 240 с.
77. Зелинский А. Ф. Соучастие в преступлении. Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1971. 44 с.
78. Зінченко І. О., Тютюгін В. І. Множинність злочинів: поняття, види, призначення покарання : монографія / за заг. ред. проф. Тютюгіна В. І. Харків : ФІНН, 2008. 336 с.
79. Зінченко І. О., Тютюгін В. І. Одиначні злочини: поняття, види, кваліфікація : монографія. Харків : ФІНН, 2010. 256 с.
80. Злобин Г. А., Никифоров Б. С. Умысел и его формы. М. : Юрид. лит., 1972. 264 с.
81. Злочини проти правосуддя : навч. посіб. / за заг. ред. проф. В. І. Борисова, проф. В. І. Тютюгіна. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2011. 155 с.
82. Інструкція з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України : наказ МВС України від 27 квітня 2020 р. № 357. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20#n257>.
83. Калініна А. В., Шрамко С. С. Запобігання автотранспортній злочинності: аспекти наукового і прикладного дискурсу. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2023. Вип. 2 (20). С. 210–230.
84. Кваша О. О. Співучасть у злочині: структура та відповідальність : монографія. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2013. 560 с.
85. Киричко В. М. Імплементация положень Римського статуту Міжнародного кримінального суду до Кримінального кодексу України: результати і перспективи. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2024. Вип. 2 (22). С. 14–24.
86. Коваленко В. П. Кримінальна відповідальність за зловживання владою або службовим становищем, вчинене працівником право-

- охоронного органу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2009. 233 с.
87. Кодекс поведения должностных лиц по поддержанию правопорядка : резолюция 34/169 от 17 декабря 1979 г. Генеральной Ассамблеи ООН. *Сборник стандартов и норм Организации Объединенных Наций в области предупреждения преступности и уголовного правосудия*. Нью-Йорк, 2007. С. 355–361. URL: https://www.unodc.org/pdf/compendium/compendium_2006_ru_part_04_01.pdf.
88. Колос О. В. Логіка : навчальний посібник для студентів денної і заочної форми навчання. Вінниця : ВІЕ THEУ, 2007. 176 с.
89. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004?find=1&text=%D1%81%D1%83%D0%B4#w1_14.
90. Конвенція про закони і звичаї суходільної війни : Міжнародна конференція у м. Гаазі. 29 липня 1899 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_765#Text.
91. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі : Міжнародна конференція у м. Гаазі. 18 жовтня 1907 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222?find=1&text=%D0%BF%D0%BE%D1%82%D1%83%D1%80#Text.
92. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) від 11.05.2011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text.
93. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності : резолюція 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B4#w1_1.
94. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
95. Коржанський М. Й. Про принципи уголовного права України. *Право України*. 1995. № 11. С. 69–72.

96. Коржанський М. Й. Популярний коментар Кримінального кодексу України. Київ : Наук. думка, 1998. 696 с.
97. Коржанський М. Й. Презумпція невинуватості і презумпція вини. Київ : Атіка, 2004. 216 с.
98. Коржанський М. Й. Об'єкт і предмет злочину. Дніпропетровськ : Ліра ЛТД, 2005. 252 с.
99. Красницький І. В., Щутяк Л. С. Відповідальність за замах на злочин за кримінальним правом України : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2015. 224 с.
100. Кримінальний кодекс УСРСР, затверджений Центральним Виконавчим Комітетом Української РСР 8 червня 1927 р. (офіц. текст із змінами та доповн. станом на 1 листоп. 1949 р.). Київ : Держ. видавн. політ. літ-ри УРСР, 1950.
101. Кримінальний кодекс УРСР 1927 р. : затверджений Центральним Виконавчим Комітетом Української РСР 8 червня 1927 р. (офіційний текст із змінами і доповненнями на 1 листопада 1949 р., з постатейними матеріалами і додатками).
102. Кримінальний кодекс Української РСР : Закон Української РСР від 28 грудня 1960 р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/kd0006?an=480034&ed=1960_12_28.
103. Кримінальний кодекс : Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
104. Кримінальне право і законодавство України. Частина Загальна : курс лекцій / за ред. М. Й. Коржанського. Київ : Атіка, 2001. 432с.
105. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 6-те вид. Харків : Право, 2020. 768 с.
106. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / за заг. ред. проф. О. М. Литвинова. Харків : ХНУВС, 2020. 428 с.
107. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / за заг. ред. В. М. Бурдіна, В. І. Маркіна. Київ : Юрінком Інтер, 2025. 1148 с.
108. Кримінальне право. Загальна частина (Українсько-європейські студії) : підручник : у 2 книгах / за ред. О. О. Дудорова, А. А. Стрижевської. Книга 1. Вступ до кримінального права України. Вчення про кримінальне правопорушення. Київ : Вид-во «Норма права», 2025. 824 с.

109. Кудрявцев В. Н. Объективная сторона преступления. М. : Наука, 1960. 244 с.
110. Курило В. І., Михайлов О. Є., Яра О. С. Кримінологія: Загальна частина : курс лекцій : навч. посіб. Київ : Кондор, 2006. 192 с.
111. Лазаренко В. В. Кримінально-правова характеристика приховування кримінального правопорушення: порівняльно-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2021. 222 с.
112. Ландіна А. В. Спеціальний суб'єкт злочину: порівняльно-правовий аспект. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2018. Вип. 1 (10). С. 54–63.
113. Лашук Є. В., Музика А. А. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання. Київ : Паливода А. В., 2011. 192 с.
114. Лемешко О. М. Кримінально-правова оцінка потурання вчинення злочину : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2001. 201 с.
115. Лемешко О. М. Кримінально-правова оцінка потурання вчиненню злочину : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2001. 24 с.
116. Лемешко О. М. Кримінально-правова оцінка потурання вчиненню злочину. Харків : ФІНН, 2003. 160 с.
117. Логіка : курс лекцій / за ред. Сілаєвої Т. О. Тернопіль : ПП. Процюк, 2005. 180 с.
118. Любченко М. І. Юридична термінологія: поняття, особливості, види. Харків : ТОВ «Вид-во права людини», 2015. 280 с.
119. Марін О. Родовий об'єкт та система кримінальних правопорушень проти правосуддя в результаті конституційної реформи. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 1. С. 220–226.
120. Максимович Р. Л. Поняття службової особи у кримінальному праві України. Львів : ЛьвДУВС, 2008. 304 с.
121. Марін О. Проблеми впровадження «командної відповідальності» у національне кримінальне право України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Вип. 90, ч. 4. С. 88–96.
122. Маслак Н. В. Кримінальна відповідальність за готування до злочину. Харків : Право, 2010. 232 с.
123. Матишевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2000. 272 с.

124. Матышевский П. С. Преступления против собственности и смежные с ними преступления. Киев : Юринком, 1996. 240 с.
125. Митний кодекс України : Закон від 13 березня 2012 р. №4495-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%83%D1%88#w1_53.
126. Митрофанов І. І., Притула А. М. Співучасть у злочині : навч. посіб. Одеса : Фенікс. 2012. 205 с.
127. Митрофанов І. І. Загальна частина кримінального права України : навч. посіб. Одеса : Фенікс, 2015. 576 с.
128. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер. 2006. 704 с.
129. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 7-ме вид., перероб. та допов. Київ : Юрид. думка, 2010. 1288 с.
130. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 9-те вид., перероб. та допов. Київ : Юрид. думка, 2012. 1316 с.
131. Невідома Н. В., Шульженко О. В. Фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України (стаття 110-2 Кримінального кодексу України): проблемні питання. *Наук. вісник Ужгородського нац. ун-ту*. 2017. Вип. 44. Т. 2. С. 102–105.
132. Никифоров Б. С. Объект преступления по советскому уголовному праву. М. : Госюриздат, 1960. 230 с.
133. Новицький Г. В. Поняття і форми співучасті у злочині за кримінальним правом України : наук.-практ. посіб. Київ : Вища школа, 2001. 94 с.
134. Новицький Г. В., Педан В. І., Рибачук В. В. Співучасть у злочині та причетність до злочину за кримінальним правом України: проблеми кваліфікації : монографія. Донецьк : Юго-Восток, 2012. 238 с.
135. Ободовський О. В. Триваючі злочини у кримінальному праві України. Одеса : Юрид. літ., 2016. 256 с.
136. Олійник П. В. Предмет злочинів проти власності: поняття, види, кримінально-правове значення. Харків : Право. 2011. 208 с.

137. Орловська Н. А. Осудність та її види (порівняльний аналіз законодавства України та інших держав) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеська нац. юрид. акад. Одеса, 2001. 20 с.
138. Орловський Б. М. Кримінально-правове розмежування норм про необхідну оборону та здійснення службових владних повноважень. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2014. Т. 2. Вип. 29. С. 140–143.
139. Орловський Р. С. Кримінальна відповідальність за пособництво вчиненню злочину : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2000. 19 с.
140. Орловський Р. С. До проблеми одностороннього та двостороннього суб'єктивного зв'язку між співучасниками злочину. *Вісник Харківського нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Серія: Право*. 2013. № 1077. Вип. 15. С. 110–114. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPR_2013_1077_15_29.
141. Орловський Р. С. Пособник як вид співучасника в злочині. *Наук. вісник Міжнар. гуманітар. ун-ту. Серія: Юриспруденція*. 2014. Вип. 10-1 (2). С. 72–77. URL: https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc10-1/part_2/21.pdf.
142. Орловський Р. С. Теоретичні та методологічні проблеми інституту співучасті у кримінальному праві України : монографія. Харків : Право, 2019. 624 с.
143. Осадча А. С. Спеціальний суб'єкт злочину: генезис, функції, проблеми кваліфікації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2015. 20 с.
144. Осадча А. С. Спеціальний суб'єкт злочину: генезис, функції, проблеми кваліфікації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2015. 229 с.
145. Панов М. І. Вступ до навчального курсу «Кримінальне право України» : лекція. Київ : Ін Юре, 2015. 104 с.
146. Панов М. І. Системний підхід у кримінальному праві та проблеми удосконалення кримінального законодавства. *Право України*. 2012. № 6. С. 227–241.
147. Панченко П. Н. Преступное попустительство. Иркутск, 1976. 98 с.
148. Панченко П. Н. Борьба с попустительством по советскому уголовному праву : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Иркутск, 1973. 23 с.

149. Письменський Є. О. Розвиток кримінально-правової політики України в умовах режиму воєнного стану: проміжний аналіз експертної оцінки. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2024. № 3. С. 150–160.
150. Письменський Є. О. Реалізація кримінально-правової політики в умовах воєнного стану: дослідження негативних тенденцій. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія: Право*. 2024. Вип. 17 (29). С. 300–310.
151. Пономаренко Ю. А. Втілення положень Стамбульської конвенції у проєкті нового КК України. *Юрид. наук. електрон. журнал*. 2025. № 1. С. 424–429.
152. Пономаренко Ю. А. Несанкціоноване поширення військово значущої інформації: питання кримінально-правової кваліфікації та застосування кримінально-правових засобів. *Право України*. 2022. № 11. С. 100–117.
153. Пономаренко Ю. А. Новелізація положень КК щодо обставин, які виключають кримінальне правопорушення, в умовах воєнного стану. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. № 1 (17). С. 1–23.
154. Попович О. В. Покарання за фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади. *Правове життя сучасної України : у 3 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.) / відп. ред. М. Р. Аракелян. Одеса : Гельветика, 2020. Т. 3. С. 104–107.*
155. Постанова Верховного Суду колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 10 вересня 2020 р. у справі № 569/19032/17 (провадження № 51-1821 км 19). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91571963.12.2024>).
156. Постанова Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 15 лютого 2018 р. у справі № 239/621/15-к (провадження № 51 862 км 18). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72269232>.
157. Постанова колегії суддів Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 17 березня 2020 р. у справі № 419/2586/18 (прова-

- дження № 51-5527км19). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88401653>.
158. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 17 жовтня 2022 р. у справі № 686/13801/16-к (провадження № 51-4160кмо20). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106940469>.
159. Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 02 грудня 2021 р. у справі № 742/2146/20 (провадження № 51-4240км21). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101712316>.
160. Пояснительный доклад к Конвенции Совета Европы о предотвращении и борьбе с насилием в отношении женщин и домашним насилием. Стамбул, 11.05.2011. URL: <https://rm.coe.int/explanatory-ic-rus-web/16808e9a2a>.
161. Права человека в вооруженных силах : Свод стандартов, хорошей практики и рекомендаций. Бюро ОБСЕ по демократическим институтам и правам человека (БДИПЧ), Женевский центр по управлению сектором безопасности (ДКВС), 2021. 363 с.
162. Прищак М. Д., Мацко Л. А. Психологія. Ч. I : навч. посіб. для студентів заочної форми навчання. Вінниця : ВНТУ, 2013. 98 с.
163. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього : Закон України від 09 жовтня 2024 р. № 4012-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4012-20#n10>.
164. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07 грудня 2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.
165. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06 грудня 2019 р. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B4#Text>.
166. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18?fin>

- d=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B4#w1_38.
167. Про охоронну діяльність : Закон України від 22 березня 2012 р. №4616-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4616-17?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B4%D1%96#w1_1.
168. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24 серпня 2023 р. №3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-IX#n31424>).
169. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки : Указ Президента України від 11 червня 2021 р. №231/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text>.
170. Проект Закону України від 27 грудня 2019 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права» (прийнятий за основу 17 вересня 2020 р.). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67804.
171. Проект Закону України «Про кримінальну відповідальність за міжнародні злочини» (прийнятий за основу 05 грудня 2024 р.). URL: <https://itd.rada.gov.ua/c932a171-b123-4871-9858-2e965eae4af2>.
172. Проект Кримінального кодексу України (станом на 02.04.2025) URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/02/26/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-25-02-2024.pdf>.
173. Про запобігання корупції : Закон України 14 жовтня 2014 р. №1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
174. Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 р. №580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B4#w1_8.
175. Про порядок обліку фактів звернення та доставлення до закладів охорони здоров'я осіб у зв'язку із заподіянням їм тілесних ушкоджень кримінального характеру та інформування про такі випадки органів і підрозділів поліції : наказ Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я України від 28 липня 2016 р. №1051/29181. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1051-16#Text>.

176. Профілактика злочинів : підручник. Київ : Атіка, 2010. 967 с.
177. Разгильдиев Б. Т. Уголовно-правовые проблемы прикосновенности к преступлению. Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1981. 112 с.
178. Рарог А. И. Общая теория вины в уголовном праве : учеб. пособие. М. : ВЮЗИ, 1980. 91 с.
179. Рарог А. И. Вина и квалификация преступлений : учеб. пособие. М. : ВЮЗИ, 1982. 63 с.
180. Резнік Я. А. Змова у кримінальному праві України : дис. ... докт. філософії : 081 «Право» (08 – Право). Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2021. 231 с.
181. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_588.
182. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии : в 2 т. М. : Педагогика, 1989. Т. 2. 328 с.
183. Руководящие начала по уголовному праву Российской Социалистической Федеративной Республики : циркуляр от 04 августа 1920 г. *Сборник узаконенных Украинской социалистической советской республики*. 1920. № 22. Ст. 438.
184. Рубашенко М. А. Про співвідношення посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110 КК) і фінансування дій, учинених з метою зміни меж території або державного кордону України (ст. 110-2 КК). *Застосування норм міжнародного гуманітарного, національного кримінального та процесуального права в ході проведення антитерористичної операції на Сході України* : матеріали міжкафедрального «круглого столу», 12 лютого 2015 / редкол.: О. І. Перепелиця, С. Є. Кучерина та ін. Харків, 2015. С. 87–91. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/13027/1/Rubashchenko_87-91.pdf.
185. Савченко А. В. Мотив і мотивація злочину. Київ : Атіка, 2002. 144 с.
186. Сборник документов по истории уголовного законодательства СССР и РСФСР. 1917–1952 гг. / сост.: проф. А. А. Герцензон ; под ред. [и с предисл.] проф. И. Т. Голякова. М. : Госюриздат, 1953. 464 с.
187. Сенаторов М. В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві. Харків : Право. 2006. 208 с.

188. Сергеєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Загальна психологія : навч. посіб. Київ : Центр учбов. літ-ри, 2012. 296 с.
189. Середа В. В., Серкевич І. Р. Тероризм: кримінологічна детермінація і кримінально-правова протидія. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 188 с.
190. Серкевич І. Р. Кримінологічні детермінанти та кримінально-правова протидія тероризму : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2015. 215 с.
191. Словник української мови : [в 11 т.] / АН УРСР, Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1970–1980. Т. 6 : П – Поїти. 1975. 832 с.
192. Словник української мови : [в 11 т.] / АН УРСР, Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1970–1980. Т. 7 : Поїхати – Приробляти. 1976. 723 с.
193. Словник української мови : [в 11 т.] / АН УРСР, Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1970–1980. Т. 8 : Природа – Ряхтливий. 1977. 927 с.
194. Словник української мови : [в 11 т.] / АН УРСР, Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1970–1980. Т. 9 : С. 1978. 916 с.
195. Смирнов В. Г. Понятие прикосновенности по советскому уголовному праву. Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1957. 129 с.
196. Смушак О. М. Відповідальність за потурання злочину та його попереджувальний вплив на злочинність. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2013. Вип. 33. С. 274–281. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewById/829050.pdf>.
197. Смушак О. М. Кримінально-правова політика в сфері відповідальності за причетність до злочину : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2016. 16 с.
198. Смушак О., Дерднюк Б. До питання про зміст поняття «причетність до кримінального правопорушення». *Кримінальне право*. 2021. № 3. С. 240–243.
199. Солдатенко А. А. Відмежування причетності до злочину від співучасті. *Часопис Київського ун-ту права*. 2014. № 4. С. 273–277.

200. Стамбульська конвенція – потужний інструмент подолання насильства за гендерною ознакою : посібник для парламентарів до Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. Рада Європи, листопад 2019 р. URL: <https://assembly.coe.int/LifeRay/EGA/WomenFFViolence/2022/2022-HandbookIstanbulConvention-UA.pdf>.
201. Старко О. Л. Емоційний стан особи: окремі кримінально-правові аспекти. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. №3. С. 133–140.
202. Стрельцов Є. Л. Суб'єктивна сторона злочину. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. №1. С. 161–168.
203. Сухонос В. В. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник. Суми : Універ. книга, 2016. 376 с.
204. Сухонос В. В. Склад злочину: закон, теорія та практика. Суми : Універ. книга, 2018. 200 с.
205. Таганцев Н. С. Уголовное уложение. СПб. : Издание Н. С. Таганцева. 1904. 1125 с.
206. Таран Н. Г. Суб'єкт злочину у кримінальному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2019. 226 с.
207. Тарарухин С. А. Установление мотива и квалификация преступления. Киев : Вища школа. 1977. 152 с.
208. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві. Харків : Право, 2016. 256 с.
209. Тельнов П. Ф. Ответственность за соучастие в преступлении. М. : Юрид. лит., 1974. 208 с.
210. Тимейко Г. В. Общее учение об объективной стороне преступления. Ростов-на-Дону : Изд-во РГУ, 1977. 216 с.
211. Тихий В. П. Проблеми вини у злочинах проти суспільної безпеки. *Вісник Академії правових наук України*. 1996. №5. С. 153–160.
212. Тофтул М. Г. Сучасний словник з етики. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 416 с.
213. Трайнин А. Н. Избранные труды / сост., вступ. ст.: Кузнецова Н. Ф. СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. 898 с.
214. Трубников В. М. Новый взгляд на объект преступления. *Право і Безпека*. 2002. №1. С. 81–88.
215. Тугарова О. К. Фактові зв'язки як основа формування непрямих доказів у кримінальному провадженні. *Юрид. наук. електронний журнал*. 2021. №8. С. 359–362.

216. Туляков В. А. Виктимологические проблемы применения нового Уголовного Кодекса Украины. *Новий Кримінальний кодекс України: питання застосування і вивчення*. Київ ; Харків, 2002. С. 234–238.
217. Тютюгин В. И. К вопросу об имплементации норм международного уголовного и гуманитарного права в уголовное законодательство Украины. *Римський статут Міжнародного кримінального суду: проблеми імплементації до національного законодавства України* : матеріали дискус. панелі IV Харків. міжнар. юрид. форуму / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), Ю. В. Баулін, М. В. Шепітько та ін. Харків : Право, 2021. С. 148–153.
218. Тютюгін В. І. Злочини проти правосуддя. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2017. № 1 (8). С. 258–262.
219. Тютюгін В. ., Суходубова І. В. Питання стабільності кримінального законодавства України в роботах академіка В. Я. Тація та їх вирішення у чинному кримінальному законодавстві. *Наукова спадщина професора В. Я. Тація і актуальні проблеми кримінального права* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф., що відбулася 21 січня 2025 р. / редкол.: Ю. А. Пономаренко (голова) та ін. Харків : Право, 2025. С. 86–99.
220. Тютюгін В. І., Суходубова І. В., Фільчакова Ю. І. До питання про стабільність та динамізм кримінального законодавства України (деякі кількісні та якісні показники). *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2025. Вип. 1 (23). С. 57–95.
221. Уголовное право УССР. Часть Общая / под ред. В. В. Сташиса, А. Ш. Якупова. Київ : Вища школа, 1984. 384 с.
222. Уголовный кодекс УССР, утвержденный ВУЦИК 23 августа 1922 г. (с измен. и дополнениями по 1 июня 1924 г. и с алфав. указат.). 6-е офиц. издание. Харьков : Юрид. издание Наркомюста УССР, 1924. 104 с.
223. Угрехелидзе М. Г. Проблема неосторожной вины в уголовном праве. Тбилиси : Мецниереба, 1976. 132 с.
224. Українське кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. В. О. Навроцького. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 712 с.
225. Ус О. В. Теоретичні та прикладні проблеми кваліфікації в кримінальному праві України : монографія. Харків : Право, 2020. 704 с.

226. Устименко В. В. Специальный субъект преступления (понятие и виды) : учеб. пособие. Харьков : Юрид. ин-т, 1986. 58 с.
227. Устименко В. В. Специальный субъект преступления. Харьков : Вища школа, 1989. 104 с.
228. Фесенко Є. В. Врахування формули «об'єкт-цінності» при кваліфікації злочину та реформуванні кримінального законодавства. *Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 11–12 жовт. 2012 р. / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого» ; НДІ вивч. пробл. злочинності ім. В. В. Сташиса ; Нац. акад. прав. наук України ; ВГО «Асоц. кримін. права». Харьков : Право, 2012. С. 94–97.
229. Фесенко Є. В. Злочини проти здоров'я населення та системи заходів з його охорони. Київ : Атіка, 2004. 279 с.
230. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 744 с.
231. Фільчакова Ю. І. Поняття потурання за кримінальним правом України. *Юрид. наук. електронний журнал*. 2023. № 6. С. 502–504.
232. Фільчакова Ю. І. Потурання як форма сприяння вчиненню кримінального правопорушення. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: юрид. науки*. 2023. Том 34 (73), № 1. С. 148–153.
233. Фільчакова Ю. І. Щодо співвідношення понять «сприяння» та «потурання» кримінальному правопорушенню у кримінальному праві України. *Сучасний стан кримінально-правового забезпечення в Україні* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (31 березня 2023 р.). Ірпінь : Державний податковий університет, 2023. С. 319–323.
234. Фільчакова Ю. І. Особливості кримінальної відповідальності за потурання кримінальному правопорушенню у зарубіжному праві. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2024. № 6 (66). С. 161–166.
235. Фільчакова Ю. І. Особливості правового регулювання у країнах європейського союзу кримінальної відповідальності військових командирів за воєнні злочини, вчинені підлеглими. *Європеїзація кримінального права України* : матеріали міжнар. наук. конф.,

- що відбулася 19 груд. 2024 р. / редкол.: Ю. А. Пономаренко (голова) та ін. ; Коміс. з питань прав. реформи при Президентіві України та ін. Харків : Право, 2025. С. 326–329.
236. Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник. Одеса : Фенікс. 2018. 394 с.
237. Хавронюк М. Деякі проблеми встановлення вини. *Підприємництво, господарство і право*. 2003. №2. С. 79–86.
238. Хилюк С. В. Кваліфікація заздалегідь не обіцяного сприяння учасникам злочинних організацій. *Наук. вісник Дніпропетровського держ. ун-ту внутр. справ*. 2012. № 1. С. 20–28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvdy_s_2012_1_5.
239. Хохлова І. В., Шем'яков О. П. Кримінальне право України (Загальна частина) : навч. посіб. Київ : ЦНЛ, 2006. 272 с.
240. Хрустовський А. А., Прищак М. Д. Вплив емоційних станів на психологічне здоров'я та благополуччя людини. *Матеріали ЛІІ науково-технічної конференції підрозділів Вінницького національного технічного університету (НТКП ВНТУ – 2023)* : збірник доповідей. Вінниця : ВНТУ, 2023. С. 2988–2992.
241. Цибулін Т. Г. Кримінальна відповідальність за пособництво у вчиненні злочину : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київський ун-т права. Київ, 2016. 210 с.
242. Чорней С. В. Осудність як передумова винності та кримінальної відповідальності. *Часопис Київського ун-ту права. Кримінальне право та кримінологія*. 2015. № 1. С. 274–279.
243. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків : Прапор, 2007. 640 с.
244. Шепітько М. В. Кримінально-правовий підхід до розуміння поняття правосуддя. *Вісник Нац. акад. правових наук України*. 2015. №3 (82). С. 126–133.
245. Шепітько М. В. Формування кримінально-правової політики в сфері протидії ворожій пропаганді під час війни. *Вісник Нац. акад. правових наук*. 2024. Вип. 1. С. 234–244.
246. Щерба С. П. Філософія : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. Київ : МАУП, 2004. 216.
247. Шнейдер М. А. Соучастие в преступлении по советскому уголовному праву. М., 1958. 97 с.

248. Шрамко С. С., Калініна А. В. Victimologicae praeventionis конфлік-тогенним ситуаціям у контексті перехідного правосуддя в Україні. *Наук. вісник Ужгородського нац. ун-ту. Серія: Право*. 2024. Випуск 85, ч. 3. С. 352–357.
249. Якушин В. А. Ошибка и ее уголовно-правовое значение. Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1988. 126 с.
250. Ярмиш Н. М. Пасивний характер бездіяльності як одна з ознак об'єктивної сторони злочину. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2000. № 12 (1). С. 77–80.
251. Act on criminal responsibility for genocide, crimes against humanity and war crimes. 28 May 2014. *Riksdag (the Swedish Parliament)*. URL: https://www.government.se/contentassets/6e0e65c994124235a39387e2dcf5ad48/2014_406-act-on-criminal-responsibility-for-genocide-crimes-against-humanity-and-war-crimes-.pdf.
252. Affaire Vera Fernández-Huidobro c. Espagne (Requête no 74181/01) 6 janvier 2010. *The European Court of Human Rights*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-96605%22%5D%7D>}.
253. Application of Yamashita, 327 US 1, United States Supreme Court, 4 February 1946. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/327/1/>.
254. Brottsbalk. Lag № 1962:700. 21.12.1962. Justitiedepartementet L5. URL: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/brottsbalk-1962700_sfs-1962-700.
255. Case of Chernega and others v. Ukraine. (Application № 74768/10). Judgment: 18 June 2019 Final 18 September 2019. *The European Court of Human Rights*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22%3A%5B%2274768%22%5D%2C%22itemid%22%3A%5B%22001-193877%22%5D%7D>}.
256. Case of Deweer v. Belgium: Judgment (Application no. 6903/75) 27 February 1980. *The European Court of Human Rights*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-57469%22%5D%7D>}.
257. Case of Eremia v. the Republic of Moldova. *The European Court of Human Rights*. 28 серпня 2013. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-119968%22%5D%7D>}.
258. Code pénal (France) : 22 juillet 1992. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006070719/LEGISCTA000006089684/#LEGISCTA000006089684.

259. Código Penal : Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre. URL: <https://www.boe.es/eli/es/lo/1995/11/23/10/con>.
260. German War Trials: Judgment in the Case of Emil Muller. *The American Journal of International Law*. Vol. 16, No. 4 (Oct., 1922). P. 684–696.
261. International Crimes Act. Act of 19 June 2003. URL: https://documents.law.yale.edu/sites/default/files/netherlands_-_international_crimes_act_english_.pdf.
262. Kazenski zakonik : Zakon 20.05.2008 № 63/94. *Državni zbor RS*. URL: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5050>.
263. Kodeks karny : Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Dz.U. 1997. Nr 88. Poz. 553. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf>.
264. Korotiuk Oksana, Bogdanov Roman, Filchakova Yuliia, Zaporozhets Anastasia, Yesaulenko Pavlo, Ablamska Victoria. The category of violence in the theory of criminal law: the need for rethinking in legal doctrine and law enforcement. *Revista Juridica*. 2024. Vol. 1, no. 77. P. 823–834.
265. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. 2000 m. rugsėjo 26 d. Nr. VIII-1968. *Lietuvos Respublikos Seimas*. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111555/asr>.
266. Loi du 2 août 1947 sur la répression des crimes de guerre. *Mémorial du Grand-Duché de Luxembourg*. Lundi, le 11 août 1947. № 38. URL: <https://legilux.public.lu/filestore/eli/etat/leg/memorial/1947/a38/fr/pdf/eli-etat-leg-memorial-1947-a38-fr-pdf.pdf>.
267. Lov om straff (straffeloven) : Lov 20 mai 2005. *Justisog beredskapsdepartementet Norge*. URL: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-05-20-28>.
268. Наказателен кодекс : в сила от 01.05.1968 : обн. ДВ. бр. 26 от 2 Април 1968 г. URL: <https://justice.government.bg/home/normdoc/1589654529>.
269. Ordonnance du 28 août 1944 relative à la répression des crimes de guerre. *Le gouvernement provisoire de la République française*. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGITEXT000006070700#:~:text=Lorsqu'un%20subordonn%C3%A9%20est%20poursuivi,agissements%20criminels%20de%20leurs%20subordonn%C3%A9s>.

270. Panov M. I. Object of criminal offence: Modern interpretations. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. 2021. T. 28. №4. С. 262–269.
271. Recommendation Rec(2002)5 of the Committee of Ministers to member states on the protection of women against violence. *Council of Europe. Committee of Ministers*. URL: https://search.coe.int/cm#_ftn1.
272. Rikoslaki ks. L 39/1889 s. 101. *Oikeusministeriö*. URL: <https://www.finlex.fi/fi/laki/smur/1889/18890039001>.
273. Shepitko V., Shepitko M. Fixation of Evidentiary Information on the War Crimes, Committed in Ukraine. *Archives of Criminology and Forensic Science*. 2023. (7), P. 51–60.
274. Shepitko M. The Way to Justice Restoration in Counteraction to the Crime of Aggression. *Forensic Herald*. 2024. Vol. 41 (No 1). P. 6–18.
275. Statute of the International Tribunal for Rwanda. Resolution №955 (1994). URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n95/140/97/pdf/n9514097.pdf?token=qAi4k1T1nwbQr39ofW&fe=true>.
276. Strafgesetzbuch (StGB) : 15.05.1871. *Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz. Bundesamt für Justiz*. Datum der Aktualisierung: vom 4. Dezember 2022. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/>.
277. Strafgesetzbuch (StGB) : Bundesgesetz vom 23. Jänner 1974 über die mit gerichtlicher Strafe bedrohten Handlungen. *Rechtsinformationssystem des Bundes (RIS)*. Datum der Aktualisierung. URL: <https://www.jusline.at/gesetz/stgb/paragraf/34>.
278. Swiss Criminal Code of 21 December 1937 (Status as of 1 January 2023) URL: https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/54/757_781_799/en.
279. Trestní zákoník : Zákon ze dne 8. ledna 2009. *Parlament České republiky*. URL: <https://www.kurzy.cz/zakony/40-2009-trestni-zakonik/>.
280. Trestný Zákon : Zákon z 20. mája 2005. *Národná rada Slovenskej republiky*. URL: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2005-300>.
281. Updated Statute of the international criminal tribunal for the former Yugoslavia : adopted 25 may 1993 by Resolution №827. URL: https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf.
282. Werle G., Jessberger F. Principles of International Criminal Law. 4th ed. Oxford : Oxford University Press, 2020. 720 p.

283. Wetboek van Strafrecht. URL: https://wetten.overheid.nl/BWBR0001854/2023-01-01/#BoekEerste_TiteldeelIIIa_Artikel44a.
284. Völkerstrafgesetzbuch (VStGB). 26.06.2002 vom Bundestag beschlossen. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/vstgb/BJNR225410002.html>.

Наукове видання

Тютюгін Володимир Ілліч
Фільчакова Юлія Ігорівна

ПОТУРАННЯ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВOPOPУШЕННЮ: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ, ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Монографія

Видається в авторській редакції

Підписано до друку 29.04.2026. Формат 60×90/16.
Ум. друк. арк. 14. Обл.-вид. арк. 11. Тираж 300 пр. Зам. № 643

ТОВ «Видавничий дім «Право»,
вул. Харківських Дивізій, 11/2, м. Харків, Україна
Для кореспонденції: а/с 822, м. Харків, 61023, Україна
Тел.: (050) 409-08-69, (067) 574-81-20, (063) 254-50-84
Вебсайт: <https://pravo-izdat.com.ua>
E-mail для замовників послуг: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для покупців: sales@pravo-izdat.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 8024 від 05.12.2023

Виготовлено ТОВ «Промарт Плюс»,
вул. Весніна, 12, м. Харків, 61023, Україна,
тел. (097) 445-07-79
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 8388 від 16.07.2025

www.pravo-izdat.com.ua

ISBN 978-617-8848-16-3

9 786178 848163

